

anadolum
e K a m p ü s
ve
anadolu mobil
dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOS DESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

**Açıköğretim Sistemi ile ilgili
merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sisteminde...**

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum

/Anadolu_Univ

instagram.com/anadoluuniv

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2671
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1637

SİYASET BİLİMİ

Yazarlar

Prof.Dr. Davut DURSUN (Ünite 1, 4)
Prof.Dr. Ahmet Kemal BAYRAM (Ünite 2)
Doç.Dr. İlyas SÖĞÜTLÜ (Ünite 3)
Prof.Dr. Yılmaz BİNGÖL (Ünite 5)
Prof.Dr. Ömer ÇAHA (Ünite 6)
Prof.Dr. Tanel DEMİREL (Ünite 7)
Prof.Dr. Hamit Emrah BERİŞ (Ünite 8)

Editörler

Prof.Dr. Davut DURSUN
Doç.Dr. Mustafa ALTUNOĞLU

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2012 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcıları

Doç.Dr. Davut Alper Altunay
Dr.Öğr.Üyesi Nuran Öztürk Başpınar

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar
Doç.Dr. Nilgün Salur
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dil Yazım Danışmanı

Funda Gürbüz

Grafiker

Aysun Şavlı

Kapak Düzeni

Prof.Dr. Halit Turgay Ünalın

Dizgi ve Yayına Hazırlama

Kitap Hazırlama Grubu

Siyaset Bilimi

E-ISBN
978-975-06-2655-5

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.
ESKİŞEHİR, Ağustos 2018

2388-0-0-0-1809-V03

İçindekiler

Önsöz	viii
-------------	------

Siyaset ve Siyaset Bilimi	2
SİYASET	3
Siyaset ve Politika Kavramları	3
Siyasetin Farklı Anlamları.....	4
Devlet Yönetimine İlişkin Faaliyetler Anlamında Siyaset	4
İktidar Mücadelesi Anlamında Siyaset.....	4
Değerlerin Otorite Yoluyla Dağıtılması Anlamında Siyaset.....	5
SİYASET BİLİMİ'NİN SERÜVENİ	6
Eski Yunan Düşünürlerinde Siyaset.....	7
Modern Dönemde Siyaset.....	7
19. Yüzyılda Siyaset	8
İslam Dünyası ve Siyaset Bilimi.....	11
Siyasetnameler ve Layihalar	11
Farabî	12
Mâverdî.....	13
Nizamülmülk	13
İbn Teymiye.....	13
İbn Haldun	14
SİYASET BİLİMİ'NİN KONUSU, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ....	15
Siyaset Bilimi'nin Konusu	15
Siyaset Bilimi'nin Kapsamı.....	16
Siyaset Bilimi'nde Yöntem	17
Tümevarım Yöntemi	17
Tümdengelim Yöntemi	17
Siyaset Bilimi'nde Kullanılan Teknikler	18
Deney Tekniği	18
Karşılaştırmalı Analiz Tekniği.....	18
Alan Araştırması	18
Örnek Olay Tekniği.....	19
Özet	20
Kendimizi Sınayalım.....	22
Yaşamın İçinden	23
Okuma Parçası 1	24
Okuma Parçası 2.....	24
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	25
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	25
Yararlanılan Kaynaklar	26
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	27

Siyasetin Dili: Kavramlar, Kurumlar.....	28
---	-----------

İKTİDAR.....	29
İktidarın Kaynakları ve Teknikleri	30
Fiziksel Kaynak	31
Ekonomik Kaynak.....	31
Sembolik Kaynak.....	32

2. ÜNİTE

İktidarın Görünümleri: Zor Kullanma ve Otorite	32
Sosyal İktidar: İktidarın Toplumsal Dağılımı ve Paylaşımı (Seçkin ve Çoğulcu Teori)	33
Klasik Elit Teorileri	34
Demokratik Elit Teorileri	35
Siyasal İktidar ve Ayırt Edici Özellikleri	36
EGEMENLİK	38
Egemen İktidarın Özellikleri	38
Egemenliğin Tarihsel Çerçevesi ve Halk Egemenliği	38
Klasik-Mutlakıyetçi ve Demokratik Egemenlik Anlayışı	39
Egemenliğin Boyutları: İç Egemenlik ve Dış Egemenlik	41
İç Egemenlik	41
Dış Egemenlik	42
Küreselleşme ve Egemenlik	43
MEŞRULUK	44
Meşruluk Kavramı ve Farklı Tanımlar	44
Geleneksel ve Modern Toplumlarda Meşruluk	45
Max Weber'in Meşru İktidar (Otorite) Tipolojisi	47
Geleneksel Gerekçelerden Doğan Meşruluk (Geleneksel Otorite)	47
Karizmatik Gerekçelerden Doğan Meşruluk (Karizmatik Otorite)	48
Yasal-Ussal Gerekçelerden Doğan Meşruluk (Yasal-Ussal Otorite)	48
Meşruluğun Siyasal Sistem Açısından Önemi ve Meşruluk Krizi	49
Özet	51
Kendimizi Sınayalım	52
Yaşamın İçinden	53
Okuma Parçası	55
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	55
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	55
Yararlanılan Kaynaklar	57
Yararlanılan İnternet Adresleri	57

3. ÜNİTE

Bir Örgütlü İktidar Olarak Devlet ve Siyasal Sistemler	58
DEVLET VE SİYASAL SİSTEMLER	59
Devlet Kavramı	59
Devletin Kökeni ve İşlevi	63
MODERN DEVLETİN OLUŞUMU	64
DEVLETİN KİŞİLİĞİ SORUNU	67
DEVLET TÜRLERİ	68
Tekçi Devlet	68
Birleşik Devlet	68
SİYASAL SİSTEMLER	69
Çoğulcu Sistemler	70
Tarihsel Süreç İçinde Demokrasi Fikri	70
Çağdaş Demokrasi	72
Liberal Demokrasi	74
Sosyal Demokrasi	75
Tekilci Sistemler	76
Marksist Rejimler	78
Faşist Rejimler	80
Özet	83

Kendimizi Sınayalım	84
Yaşamın İçinden	85
Okuma Parçası	86
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	87
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	88
Yararlanılan Kaynaklar	89
Yararlanılan İnternet Adresleri	89

Siyaset ve Birey: Siyasal Katılma 90

4. ÜNİTE

SİYASET OLGUSU VE SİYASAL HAYAT	91
SİYASAL DAVRANIŞ VE BİREYİ SİYASETE YÖNELTEN	
TEMEL FAKTÖRLER	92
Siyasal Davranış	92
Bireyi Siyasete Yönelten Temel Faktörler	93
Varlığını Koruma ve Güvenlik İçinde Yaşama İhtiyacı	93
Daha İyi Yaşama Arzusu	94
Zıt Duygulara Sahip Olma	95
İktidar Arzusu	95
Hürriyet İçinde Yaşama Arzusu	96
BİREYİN SİYASAL AKTÖR HÂLINE GELMESİ SÜRECİ:	
SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA	96
Genel Olarak Toplumsallaşma	96
Siyasal Toplumsallaşma	96
Siyasal Toplumsallaşma Faktörleri	98
Aile	98
Arkadaş Grubu	99
İkincil Gruplar	99
Siyasal/Toplumsal Dernek ve Örgütler	101
Haberleşme Araçları	101
BİREYİN SİYASAL HAYATA KATILMASI	102
Bir Eylem Olarak Siyasal Katılma	103
SİYASAL KATILMA BİÇİMLERİ (MODELLERİ)	104
Eylemin Yoğunluk ve Zorluk Derecesine Göre Siyasal	
Katılma Biçimleri	104
Olağan ve Olağandışı Siyasal Katılma Biçimleri	105
SİYASAL KATILMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	107
Sosyo-Ekonomik Faktörler	107
Gelir	108
Eğitim	108
Meslek	108
Psikolojik ve Bireysel Faktörler	109
Yaş	110
Cinsiyet	110
Siyasal ve Hukuksal Faktörler	111
Özet	113
Kendimizi Sınayalım	115
Yaşamın İçinden	117
Okuma Parçası	118
Kendizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	118
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	119

Yararlanılan Kaynaklar	120
Yararlanılan İnternet Adresleri	121

5. ÜNİTE

Çağdaş Yönetim Biçimi Olarak Demokrasi	122
DEMOKRASİ KAVRAMI VE TANIMI	123
DEMOKRASİNİN TEMEL NİTELİKLERİ	124
DEMOKRASİ KURAMI VE DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ	126
DEMOKRASİ ÇEŞİTLERİ	129
Doğrudan Demokrasi	129
Temsilî Demokrasi	130
Çağdaş Demokrasi Modelleri	131
Çoğunlukçu Demokrasi Modeli	131
Uzlaşmacı Demokrasi Modeli	133
Temsilî Liberal Demokrasiye Eleştiriler ve Alternatif	135
Demokrasi Önerileri	135
Halk Demokrasisi	136
Sosyal Demokrasi	137
Radikal Demokrasi	137
Müzakereci Demokrasi	138
YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA DEMOKRASİYE GEÇİŞLER	139
Özet	142
Kendimizi Sınayalım	144
Yaşamın İçinden	145
Okuma Parçası	146
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	147
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	148
Yararlanılan Kaynaklar	149
Yararlanılan İnternet Adresleri	149

6. ÜNİTE

Siyâsî Düşünceler ve İdeolojiler	150
MUTLAKİYETÇİ (OTORİTER) DÜŞÜNCE	151
Mutlakiyetçi Düşüncede İnsan ve Toplum	152
Mutlakiyetçi Düşüncede Otorite ve Devlet	153
LİBERALİZM	154
Liberalizmde Birey ve Toplum	155
Liberalizmde Siyâsî Yapı ve Demokrasi	156
Liberalizmin İktisadi Boyutu	156
MUHAFAZAKÂRLIK	157
Muhafazakâr Düşüncede İnsan ve Toplum	158
Muhafazakâr Düşüncede Düzen ve Değişim	158
Muhafazakâr Düşüncede Devlet ve Otorite	159
SOSYALİZM	160
Marx'ta Tarihsel Materyalizm ve Sosyal Sınıflar	160
Marx'a Göre Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş	161
Dünyada Sosyalizm ve Sonuçları	162
Sosyalist Rejimlerin Özellikleri	162
SOSYAL DEMOKRASİ	163
Bernstein ve Sosyal Demokrasi Anlayışı	164
Sosyal Demokrasinin Savunduğu Değerler	165
FAŞİZM	166

Faşizmin Düşünsel Temelleri.....	167
Faşizmin Savunduğu Değerler.....	168
Özet	171
Kendimizi Sınayalım.....	174
Yaşamın İçinden	175
Okuma Parçası.....	175
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	176
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	177
Yararlanılan Kaynaklar	179
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	179

Siyasal Güçler..... 180

7. ÜNİTE

SİYASAL PARTİLER.....	181
KAMUOYU	185
BASKI GRUPLARI	188
BÜROKRASİ.....	192
BÜROKRASİ VE SİYASET	193
Özet	198
Kendimizi Sınayalım	199
Yaşamın İçinden	200
Okuma Parçası	200
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	201
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı	201
Yararlanılan Kaynaklar	202
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	203

Küresel Siyaset..... 204

8. ÜNİTE

KÜRESEL SİYASET	205
Uluslararası İlişkiler Kuramları	205
İdealizm	206
Realizm	206
Marksizm.....	206
Eleştirel Kuram	207
Uluslararası Sistemin Doğuşu	207
SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ VE DÜNYADA DEĞİŞEN DENGELER.....	211
Yeni Dünya Düzeni	212
KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SİYASET	213
ULUSÜSTÜ SİYASAL ÖRGÜTLENMELER: AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ.....	216
ULUS-DEVLETİN GELECEĞİ.....	219
Özet	222
Kendimizi Sınayalım.....	223
Yaşamın İçinden	224
Okuma Parçası.....	225
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	226
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	226
Yararlanılan Kaynaklar	227
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	227

Önsöz

Kendisinden önce kurulmuş ve kurumsallaşmış ilişkiler ağına doğumla dahil olan insanın hayatı, toplumsal çevresiyle kurduğu sosyal, ekonomik, kültürel, psikolojik, tarihsel ve siyasal boyutları bulunan ilişkiler ağlarında geçer. Çevresindeki ilişkilere belli tür tepkiler ve davranışlarla katılan insanın bu çabaları hayat boyu devam eder; çevresindeki olup bitenlerden etkilenir ve olup bitenleri etkilemeye çalışır. İnsanın toplumsal çevresinde cereyan eden hayata dair gerçekliklerin başında iktidar, otorite, egemenlik ve güç kullanımıyla ilgili olan siyasal ilişkiler gelir. Bu ilişkilerin farkında olunsun veya olunmasın her toplumsal yapı için bir siyaset gerçeği vardır ve bunun dışında kalınması da mümkün değildir. Hem günlük hayatımızda hem de literatürde siyasetin birbirinden farklı anlamlarda kullanılması bu alanın ne kadar geniş bir yelpazeye yayılmış olduğunu gösterir. Hala siyasetin, yaşadığımız hayatın bir gerçekliği olarak değil de kendisinden uzak durulması gereken tehlikeli bir alan veya kurnazlık, açgözlülük ve ilkesizlik gibi olumsuz davranış formlarıyla birlikte anılan bir alan olarak görülmesi bu konuda yapılması gereken çok şeyin olduğunu ortaya koymaktadır.

Siyaset Bilimi, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerin iktidar, güç, otorite, meşruiyet ve egemenlik yönleriyle ilgilenen ve bu ilişkilerin analizi üzerinde uzmanlaşan çağdaş bir sosyal bilim disiplini.

Yaşanan toplumsal hayatın en önemli gerçeklik alanlarından biri olan iktidar ilişkileri temelinde şekillenen siyaset olgusuna ilişkin kavramları, kurumları, örgütleri, süreçleri, inanç ve değerleri, çatışmaları ve uzlaşmaları kendisine konu olarak seçmiş olan Siyaset Bilimi, sosyal bilim dallarından biridir. Yirminci yüzyılda bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkmadan önce Siyaset Bilimi'nin konuları diğer bilim dallarında yer almıştır. Genel olarak sosyal bilimlerin sanayi devriminin yol açtığı çeşitli toplumsal sorunların incelenmesi ihtiyacından doğmuş olması durumu Siyaset Bilimi için de kısmen geçerlidir. Bununla birlikte Siyaset Bilimi'nin bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasında siyaset konusunda düşünceleri bize kadar intikal eden Eski Yunan düşünürleri Platon ve Aristoteles'ten bu yana pek çok düşünürün ve bilim adamının önemli katkısı olmuştur.

Günümüzde Siyaset Bilimi iktisat ve idari bilim öğrenimi veren fakültelerde temel derslerden biri olarak kabul edilmektedir. Lisans öğrencilerinin ders kitabı ihtiyacını karşılamak üzere hazırlanmış olan bu kitap, içinde yaşadığınız toplumdaki yerel, ulusal ve küresel düzeydeki siyaset olgusunu tanımayı, iktidar ilişkilerini anlamayı ve açıklayabilmekle ilgili bilgileri kazandırmayı amaçlamaktadır.

Editörlüğünü Prof.Dr. Davut Dursun ile Yrd.Doç.Dr. Mustafa Altunoğlu'nun birlikte yaptıkları elinizdeki Siyaset Bilimi kitabı sekiz ayrı ünite olarak tasarlandı. Prof.Dr. Davut Dursun tarafından kaleme alınan I. ÜNİTE'de Siyaset ve Siyaset Bilimi konuları ele alınmaktadır. Bu ünite Siyaset Bilimi'nin tarihsel gelişimine geniş yer ayrılarak hem Batıda hem de İslam dünyasında temayüz etmiş önemli düşünürlerin temel tezleri özetlenmeye çalışıldı. Doç.Dr. Ahmet Kemal Bayram tarafından yazılan II. ÜNİTE'de Siyasetin Dili: Kavramlar, Kurumlar işlendi. İktidar,

egemenlik, meşruluk gibi Siyaset Bilimi'nin temel kavramları bu ünite de geniş bir yelpazede verilmeye çalışıldı. Doç.Dr. İlyas Söğütü tarafından yazılan III. ÜNİTE'de Bir Örgütlü İktidar Olarak Devlet ve Siyasal Sistemler ele alındı. Modern devletin oluşumu, devlet türleri ile çoğulcu sistemler ve tekilci sistemler bu ünite de ele alınan konulardır. Siyaset ve Birey: Siyasal Katılma konusunun işlendiği IV. ÜNİTE'yi Prof.Dr. Davut Dursun yazdı. Bu ünite de bireyin toplumsal hayatta siyasal rolleri oynayabilecek hale gelmesi ile siyasal sürece katılma biçimlerine ilişkin konular anlatılmaktadır. Çağdaş Yönetim Biçimi Olarak Demokrasi'nin ele alındığı V. ÜNİTE'yi Prof.Dr. Yılmaz Bingöl yazdı. Demokrasi kavramı, nitelikleri, gelişimi ve çeşitlerinin yanı sıra yirmibirinci yüzyılda demokrasiye geçişler konularının incelendiği bu bölümü Prof.Dr. Ömer Çaha tarafından yazılan VI. ÜNİTE takip etmekte ve burada Siyasi Düşünceler ve İdeolojiler ele alınmaktadır. Mutlakîyetçi düşünce, liberalizm, muhafazakarlık, sosyalizm, faşizm gibi temel konuların ele alındığı bu üniteyi Prof.Dr. Tanel Demirel tarafından yazılan Siyasi Güçler'e ayrılan VII. ÜNİTE takip etmekte olup burada siyasal partiler, kamuoyu, bürokrasi konuları incelenmektedir. Kitabın son ve VIII. ÜNİTE'sini Doç.Dr. Hamit Emrah Beriş kaleme aldı. Bu ünite de Küresel Siyaset üzerinde durulmakta ve küresel siyasetin kavramsal analizinden sonra Soğuk Savaş sonrasındaki durum, uluslararası küresel örgütlenmeler ile ulusdevletin geleceği gibi konular ele alınmaktadır.

Sekiz ayrı ünite den oluşan Siyaset Bilimi kitabının bazı konuları dışarıda tuttuğu söylenebilir. Ne var ki giriş niteliğindeki bu kitaba bütün üniteleri dahil etmek mümkün değildir. Temelde editöryal bir çalışma olan bu kitabın yedi ayrı yazarı bulunmaktadır. Her bir yazarın yaklaşımları, konuları ele alış tarzları ve yazma biçimleri arasında bazı farkların olduğunu siz de göreceksiniz. Bu tür farklılıkları korumaya çalıştık. Mesela kimisi Aristoteles derken kimisi Aristo demeyi tercih etmektedir. Ünitelerin farklı yazarlarca yazılmış olması nedeniyle metinde ve görsel malzemede bazı tekrarlar bulunmaktadır. Kitap yayıma hazırlanırken mümkün olduğu kadar farklılıklar azaltılmaya ve bir form içinde bütünleştirmeye çalışıldıysa da bazı farklılıkları korumanın gerekli olduğu kanaati oluşmuştur. Bu bakımdan bu tür farklılıkların normal görülmesi gerekir.

Bu kitabın okuyucunun eline geçmesinde pek çok kişinin büyük katkısı olmuştur. Başta sayın yazarlara, Açıköğretim Fakültesinin değerli yöneticileri ve uzaktan öğretim tasarım birimi yetkililerine, yayımı gerçekleştiren her düzeydeki çalışanlara çok teşekkür ederiz. Kitabın başta öğrencilere ve siyasete ilgi duyan herkese yararlı olması bizleri mutlu edecektir.

Editörler

Prof.Dr. Davut DURSUN

Doç.Dr. Mustafa ALTUNOĞLU

1

Amaçlarımız

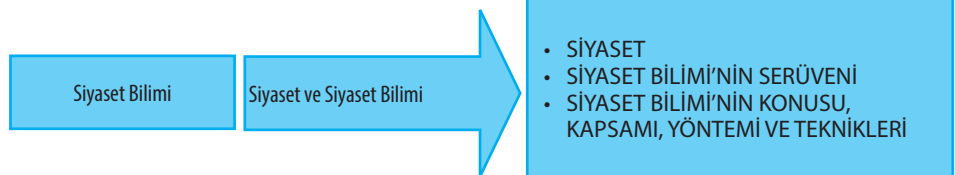
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Siyaset ve politika kavramlarının süreç içerisindeki değişik anlamlarını açıklayabilecek,
- Siyaset Bilimi'nin ortaya çıkmasında katkısı bulunan belli başlı düşünürlerin siyasete ilişkin düşüncelerini aktarabilecek,
- Siyaset Bilimi'nin konusu, kapsamı, yöntemi ve tekniklerini açıklayabilecek, bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Siyaset
- Politika
- İktidar, Siyasi İktidar
- Aristoteles
- Machiavelli
- Marx
- Weber
- İbn Haldun
- Siyasetname
- Farabi
- Siyaset Bilimi
- Yöntem
- Siyasal Gerçeklik
- Alan Araştırması

İçindekiler

Siyaset ve Siyaset Bilimi

SIYASET

Üniversite öğrenimine yeni başlamış öğrencilerden “siyaset”in tanımını isteyecek olursak birbirinden oldukça farklı tanımlarla karşılaşacağımız kesindir. Gerçekten de günlük konuşma dilinde olsun toplumsal bilimler alanında olsun siyaset kavramının çok farklı anlamlarda kullanıldığını görmekteyiz.

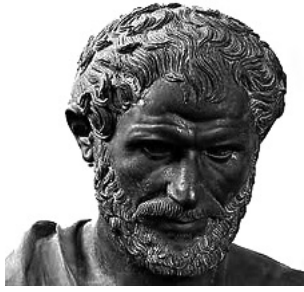
Siyaset ve Politika Kavramları

Günlük dilde farklı anlamlarda kullanılan siyaset kelimesi Arapça'dan Türkçeye geçen bir kelime olup bu dilde “siyasa” şeklinde kullanılmaktadır. SWS veya sâsa kökünden gelen siyâsa kelimesi yönetmek, eğitmek, yetiştirmek anlamına gelmekte ve etimolojik olarak İbranice Kitab-ı Mukaddesteki at anlamına gelen sûs kelimesine bağlanmaktadır. Orijinal olarak bu kelime önce Bedevi toplumlarda hayvanların özellikle de atların ve develerin, terbiye edilmesi ve yetiştirilmesi için kullanılmış, atları tımar eden, yetiştiren, eğiten ve bakan kişiye de seyis adı verilmiştir. Siyaset kelimesi daha sonra şehirlerin ve insanların yönetimi anlamında kullanılmış ve insanları yönetme sanatını ifade etmiştir. Bu durumda siyaset bir amaç veya prensip gereğince şehrin yönetilmesine ilişkin sanat anlamında kullanılmıştır. Müslüman düşünürler şehir ve toplum yönetimi konusunda erdem ve faziletle ilgili düşüncelerini *siyaset-nâme* adı altındaki kitaplarda toplamışlardır. Modern dönemde Arapça literatürde *siyâsa* ve *siyâsî* kelimeleri, Batı dillerindeki *politika*, *politik* ve *policy* kelimelerinin anlamlarını kazanarak onların yerine kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise *siyaset* kelimesi genelde devlete karşı işlenen suçların cezalandırılması anlamına gelmiştir. Mesela hükümdarların mutlak otoritelerine dayanarak siyasî sebeplerle devlet hizmetindeki görevliler hakkında, bir soruşturma sonunda veya herhangi bir soruşturma yapmaksızın verdikleri ölüm cezasına “siyaseten katl” denmiştir. Abbasilerden sonraki Türk-İslam yönetimlerinde görülen bu ceza genellikle “siyaset” veya “siyaset etmek” şeklinde ifade edilmiştir.

Siyaset kelimesinin yerine kullanılan *politika* kelimesi, siyasetin Batı dillerindeki karşılığıdır. Politikanın kökü Eski Yunan'daki şehir devletlerini ifade eden “polis”; yurttaş için kullanılan “polites”; devlet yapısı, siyasal rejim ve anayasa anlamında kullanılan “politeia”; vatandaşlık hakkına ilişkin şeyler, devlet yapısını ve egemenlik hakkını ilgilendiren her şey anlamındaki “politica” ile politika sanatı anlamındaki “politikè” kelimeleriyle aynı kökten gelmekte olup polis/devlet'in yönetimine ilişkin işler, devletle ilgili faaliyetler anlamını taşımaktadır.

Resim 1.1

Geriye bıraktığı *Politika* eseriyle Siyaset Bilimine ciddi katkılar yapan ve insanı “siyasal bir hayvan” olarak tanımlayan Eski Yunan düşünürü Aristoteles (öl. M.Ö. 322).

Kaynak: www.aristotelesarastirmalari.com

Eski Yunan düşünürlerinden Aristoteles (öl. M.Ö. 322) şehir devletleri, anayasaları, örgütlenmeleri ve siyasal rejimleri incelediği *Politika* adlı kitabında aile, köy ve şehir (polis/devlet) birliklerini doğal topluluklar olarak görmekte ve polis/devlet'in aile ve bireylere göre önceliği bulunduğunu çünkü bütünün parçalardan önce geldiğini söylemektedir. İnsanın “siyasal bir hayvan (zoon politikon)” olduğunu söyleyen Aristoteles'e göre polis/devlet'in temel amacı “iyi yaşama”dır ve toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayan olan “her devlet iyi bir amaçla kurulmuş bir topluluk”tur. “En yüksek iyiyi” polis amaç edinmekte ve bu topluluk türüne de *politik* denmektedir. Bu durumda politika, toplulukların en üstünü ve diğerlerini kapsayan devletin temel amacı olan iyi yaşamayı temin etmek için gösterilen faaliyetler olmaktadır.

Aristoteles'in politikayı, “en yüksek iyiyi” ve “iyi yaşama”yı amaçlayan devlete ilişkin tüm faaliyetler, devlet yönetimi ve yurttaşlığa ilişkin işler şeklinde tanımlaması kendisinden sonra gelen düşünürler ve devlet adamları tarafından da benimsenmiş ve günümüze kadar genellikle bu anlamda kullanılmıştır.

K İ T A P

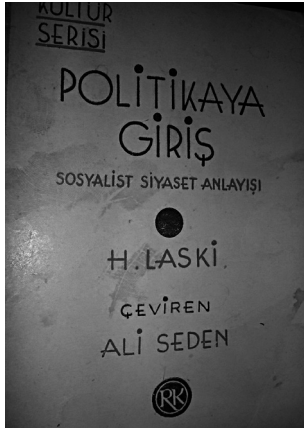
Aristoteles'in siyasetle ilgili düşünce ve analizleri için Aristoteles (1983) *Politika* Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi, adlı kitabına bakabilirsiniz.

Siyasetin Farklı Anlamları

Uzunca bir süre, Aristoteles'in siyaset kavramına atfettiği anlam kendisinden sonra gelen düşünürler ve devlet adamlarınca benimsenmiş olsa da, siyaset biliminin bağımsız bir disiplin hâline gelişi ile birlikte kavramın farklı anlamlara gelecek biçimde kullanılmaya başlandığını görürüz.

Resim 1.2

H. Laski'nin devlet yönetimini ele aldığı *Politikaya Giriş: Sosyalist Siyaset Anlayışı* (1966). Çeviren: Ali Seden, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları Kültür Serisi:41, adlı kitabının kapağı.

Devlet Yönetimine İlişkin Faaliyetler Anlamında Siyaset

Politika, XIII. yüzyıldan itibaren Batı dillerinin sözlüklerine girmiş ve devlet yönetimi anlamında kullanılmıştır. 20. yüzyılda kaleme alınan bazı Siyaset Bilimi kitaplarında da *politika*nın Aristoteles gibi “iyi yaşamayı” temine yönelik devlet yönetimi ile ilgili işler anlamında kullanıldığı gözlenmektedir. H. Laski'nin *Politikaya Giriş* ve Marcel Prétot'un *Politika Bilimi* (Çeviren: Nihal Önel, İstanbul, Varlık Yayınları, 1972) adlı kitaplarında devlet yönetimine ilişkin konular ele alınmakta ve baştan sona devlet yönetimi incelenmektedir.

Kitapta baştan sona kadar devlet konusu incelenmektedir. Kitaptaki dört ayrı bölümün başlıkları: Devletin doğası, Devletin örgütlenmesi, Devletin işlevleri, Devletin diğer devletlerle ilişkileri şeklinde düzenlenmiştir. *Politika*'ya Giriş adlı bir kitabın içerisinde sadece devletin ele alınmış olması bu anlayışı ortaya koyması bakımından önemlidir.

İktidar Mücadelesi Anlamında Siyaset

Siyaset Bilimi'nin henüz bağımsız bir disiplin olarak gelişmediği ve siyasi konuların daha çok kamu ve anayasa hukuku arasında yer aldığı dönemlerde siyaset veya politika'nın devlet yönetimi, devlet yönetimine ilişkin faaliyetlerin tümü, devletin diğer devletlerle ilişkileri ve vatandaşlığa ilişkin işler anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz. Böyle bir anlayışta en büyük örgütlü insan topluluğu olan devletin ortak çıkarlar doğrultusunda yönetilmesi, bu yönde kararlar alma yetkisinin kullanıl-

ması siyaset kavramı çerçevesinde düşünülmüştür. Yalnız ortak çıkarlar konusunda bir toplumun bütün üyelerinin ittifak etmesini, alınacak kararların herkes tarafından benimsenmesini beklemek mümkün değildir. Çünkü bir toplum, ne kadar homojen olursa olsun, beklentileri ve çıkarları birbirinden farklı kesimlerden meydana gelmektedir. Toplumsal gerçeklik alanındaki farklılıkların varlığı bireyler ve toplum kesimleri arasında bir çatışmaya ve iktidar ilişkisine yol açmaktadır. Belli statüleri işgal edenler diğerlerine karşı kazandıkları üstünlük, güç ve kuvvetlerini korumak, diğerleri de bu pozisyonları ele geçirmek için bir mücadeleye girmektedirler. Bu çatışma hâli siyasetin bir iktidar mücadelesi olarak anlaşılmasına imkân vermiştir. Tanınmış siyaset bilimcilerden *V. Van Dyke* siyaseti, “kamuyu ilgilendiren sorunlarda kendi tercihlerini kabul ettirmek, bu tercihleri uygulatmak, başkalarının tercihlerinin gerçekleşmesini engellemek üzere çeşitli aktörlerin yürüttükleri bir mücadeledir” şeklinde tanımlamaktadır ki bu tanımın özünde siyasetin bir iktidar mücadelesi olduğu anlayışı yatmaktadır.

Siyasetin iktidar mücadelesi olarak anlaşılmasının temelinde, toplumsal hayatın karşılıklı zıtlıkların çatışması ve siyasetin de bu mücadelede zıtlıkları belli dengede uzlaştıran bir faaliyet olarak ortaya çıkması anlayışı vardır. Bu yaklaşıma göre siyaset, toplumda bir azınlığın çoğunluk üzerindeki ayrıcalıklarını sürdürmesine hizmet etmektedir. İktidar mevkilerini ele geçirmiş olan grup veya sınıflar, toplum üzerindeki kontrollerini sürdürme, değerlerin paylaşımında kendi menfaatlerini gözetme ve diğerlerinin davranışlarını belirleme yetki ve gücü elde etmektedirler. İktidardakiler mevkilerini korumak ve sürdürmek, diğerleri ise iktidarı ele geçirmek için bir mücadeleye girmektedirler. İktidar çerçevesinde sürdürülen mücadeleyi siyaset olarak tanımladığımızda savaşla özdeşleştirmiş olmaktadır. Bu yaklaşımın en iyi örneğini *M. Duverger*, *Politikaya Giriş* adındaki eserinde vermektedir. Bu eserin içindekiler kısmına bakıldığında bölüm başlıklarının “Savaşın Etkenleri”, “Savaşın Biçimleri” ve “Çatışmadan Birleşmeye” şeklinde formüle edildiğini görürüz. Bu eserde aslında bildiğimiz türde bir savaş değil siyaset olgusu incelenmektedir. Yazar siyaseti bir savaş biçimi olarak ele almakta ve olguyu savaşın argümanlarıyla analiz etmektedir.

Siyaseti bir iktidar mücadelesi olarak sunan yaklaşım için *M. Duverger*’nin (1984) *Politikaya Giriş*. Çeviren: *Samih Tiryakioğlu*, İstanbul: Varlık Yayınları, adlı eseri okunabilir.

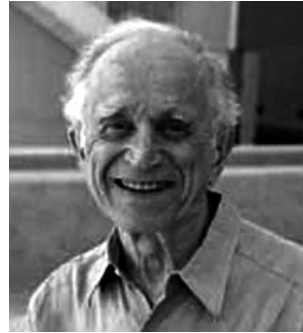
K İ T A P

Siyaseti iktidar mücadelesi veya savaş olarak sunanlara karşılık onu toplumlar da düzeni ve adaleti hakim kılmak için gösterilen faaliyetlerin tümü şeklinde takdim edenler de vardır. Bu anlayışta olanlar toplumsal düzenin, çatışan menfaatlerin uyumlaştırılmasının ve adaletin sağlanması için her toplumda bir dizi çabanın gösterildiğini, temelde siyaseti bu çabaların oluşturduğunu ve siyasetin amacının bunlar olmak gerektiğini savunmaktadırlar. Demek ki siyaseti hem mücadele hem de barış ve düzeni tesis etmek için gösterilen çabalar şeklinde birbirinden tamamen zıt kutuplardaki faaliyetler olarak anlamak mümkündür.

Değerlerin Otorite Yoluyla Dağıtılması Anlamında Siyaset

Siyaseti bir süreç olarak değerlendiren *D. Easton*, siyaseti “maddi ve manevi değerlerin otoriteye dayalı olarak dağıtılması süreci” şeklinde tanımlamıştır. Yukarıda verilen Aristogil tanım ile siyaseti nihai karar verme yetki ve otoritesini elde etmek için ve-

Resim 1.3

Kanadalı siyaset bilimci *D. Easton*, sistem teorisini Siyaset Bilimi’ne uyarlayarak yeni açılımlar getirmiştir.

Kaynak: <http://en.wikipedia.org>

rilen iktidar mücadelesi şeklindeki tanımlarda toplumun yaratmış olduğu ortak maddi ve manevi değerlerden kimlerin, nasıl ve ne kadar pay alacakları çözümsüz kalmaktadır. Toplumsal hayatta bir dizi ortak maddi ve manevi değer oluşmakta ve bunlar bir biçimde bölüşülmektedir. Aslında hayatın her düzeyinde devamlı yeni değerlerin yaratılması ve bunların belli şekillerde bölüşülmesi söz konusudur. Ailede, şirkette, okulda, şehirde, devlette sürekli yeni değerler yaratılıyor ve yaratılan bu değerler belli şekillerde bölüştürülüyor. Hem değerlerin nasıl yaratılacağı hem de yaratılan değerlerin nasıl bölüştürüleceği önemli bir sorundur.

Resim 1.4

Easton'un önemli eserlerinden biri olan (1979). *A Systems Analysis of Political Life*. Chicago Un. Of Chicago, kitabının kapığı.

“Otoriteye ilişkin bölüşüm”den anlatılmak istenen, bir değerın bölüşümünde sürece müdahale ederek ve gerekirse güç kullanarak bölüşümün belli şekilde yapılmasını sağlama yetkisine sahip olma ve bölüşümün belli biçimde gerçekleştirilmesini sağlamadır. Demek ki bir bölüşümün siyasal nitelikte olabilmesi için yönetilenlerin kabullerine (rıza) göre sürece müdahale edilmesi ve gerekirse güç kullanma yetkisine sahip kişilerin (yönetenlerin) bir faaliyeti olmalıdır. Bu durumda meşru güç kullanma yetkisine sahip kişilerin faaliyetleri siyaset olarak ifade edilmektedir. Siyasetin bu şekilde tanımlanması onun salt devlete ilişkin işler, kurumlar ve faaliyetler olarak değil her türlü değerlerin bölüşümü için “otorite” kullanımını gerektiren faaliyetler olarak anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu yaklaşım siyaset olgusunun çerçevesini genişletmekte olup siyaseti hem modern

ulus-devletlere hem de tüm toplumsal/siyasal organizasyonlara ilişkin bir ortak faaliyet alanı olarak değerlendirmektedir.

Yukarıda özetlenen farklı tanım ve yaklaşımlar göstermektedir ki siyaset konusunda herkesin ittifak ettiği bir tanım bulunmamaktadır. Her bir tanım veya yaklaşım siyasal gerçeklik dediğimiz toplumsal hayatın bir yanına dayanmaktadır. Bu durumda siyaseti, toplumun tümünü ilgilendiren ilişkileri son aşamada meşru zora dayanarak düzenleyen eylemler bütünü olarak tanımlayabiliriz.

SIRA SİZDE

Siyaset Bilimi literatüründe “siyaset”e yüklenen farklı anlamlar nelerdir? Kısaca açıklayınız.

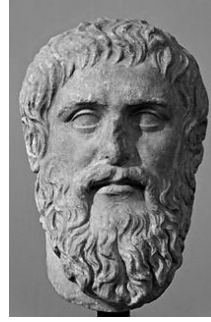
SIYASET BİLİMİ’NİN SERÜVENİ

Siyaset Bilimi’nin yirminci yüzyılda bağımsız bir disiplin olarak ortaya çıkmasından önce pek çok düşünürün önemli katkıları olmuştur. Eski Yunan düşünürlerinden çağdaş isimlere kadar siyaset üzerinde eserler veren ve farklı şekillerde siyaset olgusunu ele alan kişilerin geriye bıraktıkları zengin bir siyaset literatürü bulunmaktadır. Bunların hepsine değinme imkânımız olmasa da belli başlılarına ve onların çalışmalarına kısaca değinmekte yarar vardır.

Eski Yunan Düşünürlerinde Siyaset

Eski Yunan düşünürlerinden Platon (öl. M.Ö. 347), iyi ve erdemli bir devletin nasıl olacağı, kimlerin yöneteceği gibi konularda ideal düşüncelerini *Devlet* adındaki kitabında ortaya koymuştur. “İdeal devlet nasıl olmalıdır?” sorusuyla ilgilenen ve olması gerekenle ilgili düşüncelerini dile getiren Platon, devletin bilge krallar tarafından yönetilmesini veya filozofların kral olmasını savunmuştur. Platon’a göre Devlet; iktidarı kullanan idareciler, savaşçılar ve üretimi gerçekleştiren çiftçiler ve halk sınıflarından oluşmaktadır. “Ahenkli” bir Devletin olması için bu sınıfların kendilerine düşen görevleri yerine getirmeleri gerekir, halkın (demos) görevi idarecilerle savaşçıların ihtiyaç duyduğu üretimi gerçekleştirmektir.

Resim 1.5

Eski Yunan düşünürü Platon (öl. M.Ö. 347), devletin bilge krallar tarafından yönetilmesini savunmuştur.

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Plato>

Eski Yunan düşünürlerinin siyaset konusundaki düşünceleri için Platon’un (2001) “Devlet” Üçüncü Basım, Çevirenler: Sabahattin Eyuboğlu-M.Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, adlı kitabı ile Aristoteles’in (1983). “Politika” Çeviren: Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, adlı eserlerini gözden geçirebilirsiniz.

K İ T A P

Bir diğer Eski Yunan düşünürü Aristoteles, devleti ve devlet yönetimiyle ilgili süreçleri bir inceleme ve gözlem konusu olarak ele alarak zamanın siyasal sistemlerini karşılaştırmalı bir biçimde ortaya koymakla çağdaş Siyaset Bilimi’nin temellerini atan önemli bir düşünür olarak kabul edilebilir. Ona göre insan aklının bilmek (theorein), yapmak (prattein) ve yaratmak (poiein) olmak üzere üç temel işlemi bulunmaktadır. Bütün bilimler aklın bu üç işleminden doğmaktadır. Bilmek işleminden teorik bilimler (matematik, fizik), yapmak işleminden uygulamalı bilimler (ahlak, ekonomi, politika) ve yaratmak işleminden de şiirsel (söz söyleme/belagat, mantık) bilimler doğarlar. Y yapmak işleminden doğan ahlak (etik) kişisel davranışlar bilimi, ekonomi aile (oikos), ailenin oluşumu ve gelir kaynakları ile uğraşan bilim, politika da polisin (site/devlet) kuruluşu ve yönetimi ile ilgilenen bilim olarak ortaya çıkmaktadır. Aristoteles Politika adlı eserinde, Eski Yunan sitelerinin siyasal örgütlenmelerini gözlemlerle ortaya koymaya ve siyasal rejimleri sınıflandırmaya çalışmış ve kendisinden sonra gelen düşünürleri etkilemiştir.

Modern Dönemde Siyaset

Ortaçağ boyunca dinin etkisi altında kalan siyaset düşüncesinde 16. yüzyılın başında yaşayan Floransalı devlet adamı ve tarihçi N. Machiavelli (öl. 1528) İtalya’daki prenslikleri ele aldığı meşhur kitabı *Prens* ile yeni bir çığır açmıştır. Machiavelli yaşadığı dönemdeki olaylar ve olgulardan hareketle siyaset konusundaki idealist ve ahlakçı çizgiyi terk ederek siyaseti gerçekçi zemine oturtmuştur. Kitabında prenslerin (hükümdarların) iktidarı ele geçirmelerini, elde tutmalarını ve diğerleriyle ilişkilerini anlatırken gözlemlere ve tarihi tecrübelerle yer verip siyasetin insanlara boyun eğdirme niteliğine dikkat çekmiştir. Prenslerin davranışlarını tartışırken ahlaka değil iktidarı ele geçirme ve muhafaza etme amacına hizmet edecek gerçeklere dikkat çekmiştir. O, biri yasalara uyarak diğeri zora başvurarak yürütülen mücadele olmak üzere iki tür mücadele olduğunu belirtmiş ve birincisi yetmediğinde ikincisine başvurmanın gerekliliğini anlatmıştır. Ona göre bir prens “devleti elinde tutmak için sık sık verdiği söze karşı, iyilikseverliğe karşı, insanlığa karşı, dine karşı davranmak zorunda kalır.

Resim 1.6

İtalyan düşünür N. Machiavelli (öl. 1528) siyasette olması gereken değil olan gerçekliğe dayalı analizleriyle Siyaset Bilimi'nde yeni bir çığır açmıştır.

Kaynak: www.biyografim.net

Bu yüzden tarihin rüzgârına göre, durumların değişmelerine göre, dönmeye hazır bir zihne sahip olmalıdır ve (...) elverirse iyilikten uzaklaşmasın ama gerekiyorsa kötülüğü seçmesini bilsin. (...) Bir prens amaç olarak şunu seçsin: Devletin ele geçirilmesi ve elde tutulması...”

Machiavelli siyasi davranışları “iyi”, “kötü” gibi ahlaki kavramlarla değil kendi gerçeklikleri temelinde ele almıştır. Onun düşüncesinde amacın gerçekleştirilmesi için her türlü eylemin meşru olduğu anlayışı egemendir. Siyasetin diğer toplumsal faaliyetlerden ayrı bir mantığı ve işleyişi olduğunu fark eden Machiavelli siyaseti ahlaktan ve dinden bağımsızlaştırmakla kendisinden sonra gelenleri etkilemiştir. Bu anlayış Makyavelizm şeklinde ifade edilmiş ve çoğu kez amaca varmak için hiçbir kural, ilke ve değer tanımama şeklinde anlaşılmıştır. Oysaki Machiavelli siyasetin kişi ve dini ahlaktan ayrı bir mantığı, işleyişi ve kuralları olduğunu savunmuştur.

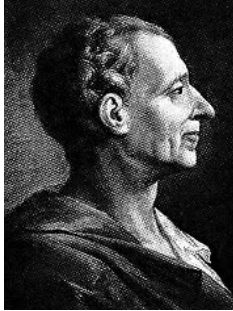
K İ T A P

Machiavelli'nin siyasete ilişkin gerçekçi düşünceleri için Machiavelli (1984) Prens adlı kitabını İtalyanca'dan çeviren: Nazım Güvenç, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi, okuyabilirsiniz.

Resim 1.7

xviii. yüzyıl Aydınlanma çağı'nın en ilgi çekici düşünürlerinden Kanunların Ruhu adlı meşhur eserin sahibi Montesquieu (öl. 1755)

Kaynak: http://www.arqnet.pt/portal/teoria/aron_montesquieu.html

Çağdaş Siyaset Bilimi'nin öncülerinden kabul edilen Fransız düşünürü Montesquieu (öl. 1755), *güçler ayrılığı* ilkesini savunmuş ve olaylar arasındaki zorunlu ilişkileri incelemiş, olması gerekenden çok olanlarla ilgilenmiştir. Meşhur *L'Esprit des lois* (Kanunların Ruhu) adlı kitabında bir ülkede uygulanan yasaların arka planını ortaya çıkarmaya ve niçin aynı yasaların farklı toplumalarda farklı sonuçlar verdiğini açıklamaya çalışmıştır. Ona göre iklimin ve coğrafi özelliklerin yasalar ve siyasal davranışlar üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Kitabında hükümet biçimlerini, iklim ve arazinin insanların gelenekleri, kurumlar ile toplumsal nedenlerin yasalar üzerindeki etkisini incelemeye çalışmıştır. Hükümet biçimleriyle ilgili

analizinde Aristoteles'ten çokça etkilenmiş olmakla birlikte Montesquieu cumhuriyet, monarşi ve istibdat üzerinde durmuştur. Hükümet biçimlerinin doğasını ve temel ilkesini ortaya koymaya çalışmış ve ülkenin büyüklüğü ile hükümet biçimleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Ona göre cumhuriyet için küçük, monarşi için orta ve istibdat için de büyük bir imparatorluk gereklidir.

19. Yüzyılda Siyaset

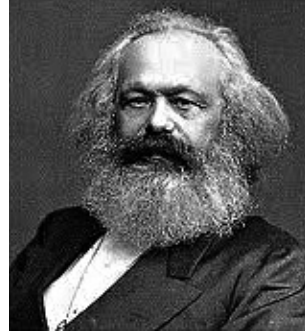
19. yüzyıl çağdaş toplum bilimlerin doğduğu ve bağımsız birer disiplin olarak kurumsaştıkları, toplumsal ilişkilerde radikal dönüşümlerin yaşandığı bir asır olmuştur. Üretim ilişkilerindeki değişiklikler, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ve yeni toplumsal hareketler geleneksel toplum yapısında ve nispeten statik ilişkilerde büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Modern dünyaya ait bir girişim olarak ortaya çıkan toplumsal bilimler, yaşanan gerçeklik hakkında bir biçimde ampirik olarak doğrulanan sistemli, dünyevi bilgi üretme çabasına dayanmışlardır. Her zaman her yerde doğru olan doğanın evrensel yasalarını aramak şeklinde tanımlanan

bilim anlayışı toplumsal dünyadaki nesneler için de söz konusu edilmeye başlanmıştır. Başlangıçta aralarında fazla bir farklılık bulunmayan bilim ve felsefe dünyevi gerçeği araştırıyorlardı. Ancak deneysel, ampirik çalışmalar bilimin vizyonunda merkezi yer edindikçe felsefe ile bilim arasındaki ayırım giderek derinleşmiştir. Bu gelişmede toplumsal bilimlerin değişik disiplinleri “gerçeklik” hakkındaki ampirik bulgulara dayalı “nesnel” bilgi elde edilmesini sağlamak için harcanan genel çabaların bir parçası olarak doğdular. 19. yüzyılda İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri’nde toplanmış olan araştırmacıların üniversitelerde yoğunlaşan toplumsal gerçeklikle ilgili çalışmalardan özellikle sosyoloji ve iktisat bilimleri öne geçtiğinden Aristoteles’ten beri Siyaset Bilimi’nin diğer toplumsal bilimlere üstünlüğü kanaati son bulmuştur.

Sosyolojinin kurucusu kabul edilen A. Comte (öl. 1853) bütün çabasını toplumsal gerçeklikle ilgilenmede yoğunlaştırmıştır. Onun düşüncesine göre insanlık üç temel evreden geçmektedir; *metafizik dönem, teolojik dönem ve pozitif dönem*. Comte’un sosyolojiyi öne geçiren ve Siyaset Bilimi’nin gündemden düşmesinde etkili olan düşüncesi pozitivist felsefeye dayanıyor ve metafizik düşünceden tümüyle arınmış bulunuyordu. Gözlemlenebilen olayların ardında yatan “anlamları” çözümlemenin dışında tutuyordu. Sosyoloji için ancak gözlemlenebilen ve ölçülebilen olgular bilimsel faaliyetin nesnesi olabiliyordu. Gözlem dışı veya ölçülebilirliği olmayan olgular ise bilinemez olarak kabul ediliyordu.

19. yüzyılın en önemli ismi hiç kuşku yok ki K. Marx’dır (öl. 1883). Marx’ın liberal iktisat anlayışına getirdiği eleştiriler, toplumsal gerçekliği açıklamada tercih ettiği diyalektik metot ve değişimi üretim ilişkileri ile açıklama çabaları toplumbilim ve siyaset düşüncesinde uzun yıllar etkisi devam edecek bir devrim meydana getirmiştir. Toplumsal dinamizmi sınıf çatışmasında görmesi, toplumsal ilişkilerin değişimini üretim ilişkilerinin değişimiyle açıklaması ve toplum yapısını *alt-yapı* ve *üst-yapı* olarak sınıfladığı kurumlar arasındaki ilişkilerle izah etmesi önemli bir yenilik olmuştur. Aslında K. Marx çalışmalarının çoğunu üretim ilişkileri ve sınıf mücadelesi temelinde yoğunlaştırmıştır. Fakat üretim ilişkilerinin değişmesinde baş vurduğu toplumsal alt-yapı ve üst-yapı etkileşiminde üst-yapı kurumu olarak gösterdiği siyaset konusuna da eğilmiştir.

Resim 1.8

Toplumsal gelişmeyi deterministik yaklaşımla ve üretim güçleri arasındaki çatışmayla ele alan 19. yüzyılın büyük ismi K. Marx hem yeni bir yaklaşım getirmiş hem de çağını ve sonrasını en çok etkileyen isim olmuştur.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

K. Marx’ın temel tezleri için Aron, R. (1986). Sosyolojik Düşüncenin Evreleri. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, adlı esere bakabilirsiniz.

K İ T A P

Makyavelist anlayış siyaseti toplumsal ilişkilerde belirleyiciliğe sahip bir olgu olarak sunarken Marx, tam tersine siyasetin özerk bir kurum olmadığını ve alt-yapı kurumları tarafından belirlendiğini savunur. Marx’a göre siyaset, siyasetçilerin ve yöneticilerin aralarındaki mücadele ile açıklanamaz. Çünkü bu mücadele, aslında toplumsal sınıflar arasındaki mücadelenin bir parçasıdır ve temelde de toplumun üretim tarzına bağlıdır. Ona göre siyaset bir üst-yapı kurumudur ve onu belirleyen temel faktör, üretim ilişkilerinin oluşturduğu alt-yapı kurumlarıdır. Alt-yapı, yani üretim tarzı değişmedikçe üst-yapı da değişmez. Kapitalizmin sosyoloğu ve iktisatçısı olan Marx’a kadar toplumsal değişimin düşünce ve kanaatlerden kaynaklan-

dığı düşünölmekteydi. O bu geleneksel çizgiyi değıştirerek toplumsal değışmenin temelinde alt-yapı ilişkilerinin, yani bir toplumun üretim yeteneğini ifade eden üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin yattığını ileri sürmüştür.

SIRA SİZDE

K. Marx'ın siyasete ilişkin düşöncelerinde öne çıkan temel noktaları tartışınız.

Resim 1.9

A. De Tacqueville'in siyasete ilişkin görüşlerini öğrenmek için Siyaset Bilimi'nde önemli yeri olan (1994). *Amerika'da Demokrasi*. Türkçesi: İhsan Sezal-Fatoş Dilber, Ankara: Yetkin Yayınları, adlı kitabının kapağı.

Fransız Dışışleri Bakanlığına kadar yükselmiş bir siyaset adamı olan A. de Tocqueville (öl. 1859), Amerika Birleşik Devletleri demokrasisi ile ilgili gözlemlerini *Amerika'da Demokrasi* adlı meşhur kitabında anlatmıştır. Kitabında ekonomik gelişme ile siyasal yapılar arasındaki ilişkileri, Amerikan toplumunun özelliklerini ve Avrupa toplumlarına kıyasla farklılıklarını karşılaştırmalı olarak ele almış ve bununla Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi'nin önemli bir örneğini ortaya koymuştur.

Tocqueville, Comte ve Marx'ın aksine geçmiş tarihin katı yasalar tarafından yönetilmiş olduğuna, bütün insanlığın aynı çizgiden geçeceğine ve gelecek olayların önceden belirlenebileceğine inanmaz. Tarihi ortadan kaldırmaya değil onu anlaşılır kılmaya çalışır.

Çağdaş Siyaset Bilimi'nin öncü isimlerinden M. Weber (öl. 1920), asıl mesleği hukukçuluğun yanında Avrupa ve Amerika'ya inceleme gezilerinde bulunmuş, üniversitede ders vermiş, fiilen siyaset hayatına girmiş biridir. Farklı uğraşları ve değışik toplumlar üzerindeki gözlemleri ona karşılaştırmalı incelemeler yapma imkânı vermiştir.

Özellikle zihniyet ile davranışlar ve toplumsal ilişkiler konusundaki çözümlemeleri büyük ilgi görmüş, metodolojik alanda getirdiği çözümleme çerçevesi sadece Siyaset Bilimi'ne değil tüm toplum bilimlerine büyük bir katkı sağlamıştır.

Weber, meşhur *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu* adlı eserinde Protestan ahlak anlayışının kapitalizmin doğuşunda oynadığı rolü ortaya koymaya çalışmıştır. İktisadi zihniyetle dinî inançlar arasında kurduğu ilişki hâlâ ilgiyle takip edilmektedir.

Resim 1.10

İktidar, egemenlik, otorite, meşruiyet gibi temel siyasal olgularla ilgelenen ve toplumsal eylemleri analizinde ekonomik determinizme karşı çıkıp kültürün ve özellikle de dinin insan davranışlarının oluşumundaki rolüne dikkat çeken analizlerle M. Weber (öl. 1920) *Çağdaş Siyaset Bilimi'nin* şekillenmesinde etkili olan isimlerden biridir.

Kaynak: <http://www.e-sosyoloji.com/weber.htm>

Siyaset alanında ise çağdaş Siyaset Bilimi'nin temel konularından olan iktidar, egemenlik, otorite ve meşruiyet gibi olgularla ilgilenmiş, bürokrasi ve siyaset arasındaki ilişkilere dikkat çekmiştir. Siyasal iktidarın meşruluğunun temellerini bir model çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Ona göre siyaset kişinin diğer kişiler üzerinde egemenlik kurmasıdır. Söz konusu egemenlik farklı olabilmekte ve meşrulaştırırken farklı argümanlara dayanabilmektedir. Dolayısıyla siyasetin temelinde egemenlik ve itaat ilişkisi bulunmaktadır. Weber'in bu ilişkide cevabını aradığı başlıca soru insanların niçin yöneticilere itaat ettikleri sorusudur. Siyasal iktidarın temel öğelerinden otorite

konusunda yaptığı geleneksel otorite, karizmatik otorite ve hukuki/rasyonel otorite ayırımı son derece kullanışlı bir analiz çerçevesi sunmuştur. Ona göre iktidar sadece şiddet ve cebir üzerinde kurulamaz, aynı zamanda meşruluğunu yönetilenlere kabul ettirmesi zorunludur.

M. Weber'in siyasetle ilgili temel düşünceleri ve yaklaşımları için (2006). Meslek Olarak Siyaset Çev. Afşar Timuçin-Mehmet Sert, İstanbul: Chiviyazıları Yayınları ile Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu (1985). Türkçesi: Zeynep Aruoba, İstanbul: Hil Yayınları adlı kitaplarını okuyabilirsiniz.

K İ T A P

İslam Dünyası ve Siyaset Bilimi

Siyaset Bilimi'nin gelişiminde İslam medeniyetinin önemli temsilcileri olan pek çok Müslüman düşünürün, filozofun ve bilginin katkısının olduğu belirtilmelidir. İslam düşünürlerinin siyaset olgusuna yaklaşımlarında temelde dinin evren ve toplum anlayışı belirleyici olmuş ve siyasetin de ahlaki eylemler alanı olarak değerlendirilmesi çabası öne çıkmıştır. Bundan dolayıdır ki bilimlerin sınıflandırılmasında Siyaset Bilimi, bireylerin iradeleriyle yaptıkları eylemleri, ahlaki ve siyasi davranışları inceleyen hukuk ve kelam ilimleriyle birlikte aynı kategoride yer almıştır. Meşhur düşünür Farabî (öl. 950) *İhsa'ül-Ulûm* (İlimlerin Sayımı) adlı eserinde doğal ihtiyaçların zorlamasıyla bir şehir (medine, devlet) kuran insanların irade ile yaptıkları işleri (ef'al) ve hareketleri (sünen) ele alan bilime *Medeni ilim* demek ve siyasete ilişkin davranışların incelenmesini ele alacak Siyaset Bilimi'ni bu kategoride düşünmektedir. Diğer bir İslam düşünürü olan Gazali (ö. 1111) de siyaset bilimini metafizik, ahlak ve psikoloji ile birlikte din ile ilgili olan ilimler kategorisine yerleştirmiştir. İslam dünyasında yetişmiş düşünürlerden bazı önemli isimlere ve temel tezlerine değinmek yerinde olacaktır.

Resim 1.11

Farabi tasvirli İran'a ait bir pul.

Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Farabi>

Farabî'nin ilimleri tasnifi için *İlimlerin Sayımı* (İhsa'ül-Ulûm (İlimlerin Sayımı), Çeviren: Ahmet Ateş, İstanbul, MEB Yayınları, 1990) adlı kitabı okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Siyasetnameler ve Layihalar

İslam düşünürleri anayasa, idare, maliye ve ceza hukuku, yöneten-yönetilen ilişkileri ile siyasal iktidara ilişkin düşüncelerini genellikle fıkıh kitaplarının muhtelif bölümlerinde dile getirmişlerse de bunları bir arada ele aldıkları eserler de yazmışlardır. 9. yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanan bu tür eserler *siyaset-nâme* ve *nasihat-nâme* adıyla anılmışlardır. Siyasetnameler, hükümdarlar için kaleme alınmış eserler olup hükümdarlara yönetimde izleyecekleri politikalar ve ahlaki ilkeler konusunda tavsiyelerde bulunulur. Ahlak ilkelerine uymayan kötü yönetimin zararlı sonuçlarına dikkat çekilmeye çalışılır. Bu niteliklerle siyasetnameler hem bir siyaset hem de bir ahlak kitabı olarak kabul edilebilir.

Siyasetname türündeki eserlere pek çok örnek vermek mümkündür. Bu türdeki eserlerin en önemlileri Maverdî'nin *El-Ahkâmû's-Sultâniye'si* (Çeviren: Ali Şafak, İstanbul, Bedir Yayınevi, 1976) ile *Nasihatü'l-Mülûk'u* (Siyaset Sanatı, Çeviri: Mustafa Sarıbyık, İstanbul, Kırkambar Kitaplığı, 2000), Nizamülmülk'ün *Siyasetname'si* (Çeviri: Nurettin Bayburtlugil, İstanbul, Dergah Yayınları, 1981), Gazali'nin *Nasihatü'l-Mülûk'u*; (Çeviri: Osman Şekerci, İstanbul, Sinan Yayınevi, 1995), İbn Teymiye'nin *Es-Siyasetü's-Şer'iyye'si* (Türkçesi: Vecdi Akyüz, İstanbul, Dergah Yayınları, 1985), Muhammed b. Turtuşî'nin *Sirâcu'l-Mülûk'u* (*Sirâcu'l-Mülûk/Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair*, Yayına Hazırlayan: Said Aykut, İstanbul, İnsan Yayınları, 1995), Ebû Mansur es-

Seâlibî'nin *Adâbu'l-Mulûk*'u (*Adâbu'l-Mulûk*, Çeviren: Sait Aykut, İstanbul, İnsan Yayınları, 1997) gösterilebilir. Bu eserlerde genel olarak siyasal konular ele alınmakta ve düşünürler konuyla ilgili teorik görüşleriyle gözlemlerine yer vermektedirler.

İslam dünyasında devlet yöneticilerine sunulan ve dönemin devlet yapısını, kamu yönetimine ilişkin sorunları ve bu sorunların çözümüne ilişkin çözümleri öneren *layiha* türündeki eserler de bu cümleden değerlendirilebilir. Layihalar yazdıkları dönemin siyasal durumunu, sorunları ve iktidar ilişkilerinin işleyişini ortaya koymaları bakımından önemlidirler. Sorunlara önerilen çözümlerle önemli açılımlar ve tezler içermektedirler. Bu nitelikteki eserlerin başında III. Murat zamanında kaleme alınmış olan ve yazarı belirsiz *Kitâb-ı Müstetâb* (Yaşar Yücel (Yayınlayan), *Kitâb-ı Müstetâb*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1974) ile 1631 tarihinde hazırlanarak 1623-1640 yılları arasında padişahlık yapan IV. Murad'a sunulmuş olan *Koçi Bey Risalesi* (Zuhuri Danışman, *Koçi Bey Risalesi*, İstanbul, MEB Yayınları, 1997) gelmektedir. Bu tür eserlerde yazıldığı dönemdeki devlet yapısı ve sorunları ele alındığından o dönemdeki siyasal ve idari sorunların ve işleyişin tespiti noktasında yararlanılabilir. Bu eserlerin sadece sorunları ve mevcut durumu tespitle yetinmeyip sultana çeşitli özgün öneriler getirmesi dikkat çekicidir.

Farabî

Farabî'nin *El-Medinetü'l-Fâzıla* (Çeviren: Nafiz Danışman, İstanbul, MEB Yayınları, 1990) adlı klasik eseri, temelde bir siyaset kitabıdır. Farabî, belli bir amaç ile bir şehirde toplanmış kimselerin meydana getirdiği topluluk anlamında kullandığı "medine"nin "faziletli bir şehir" olarak kurulabilmesi için gerekli şartlara değinmekte ve kendisinden etkilendiği Platon gibi "ideal devlet"i'n yaratılabilmesi için gerekli olan hususlara dikkat çekmektedir. Farabî muhtelif insanların bir araya gelmelerinden topluluk oluştuğunu, bunların "kâmil" veya "eksik" topluluklar olduklarını, kâmil olanların büyük, orta ve küçük olmak üzere üç kısma ayrıldıklarını belirtmektedir.

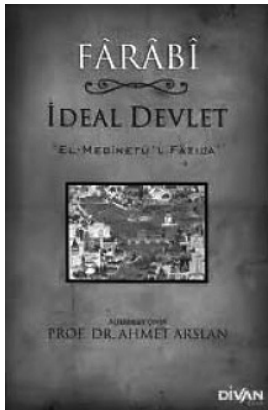
İnsan topluluklarını bu şekilde değerlendiren Farabî temel tezini "hayır, nasıl arzu ve iradeyle elde edilirse kötülük de arzu ve iradeyle elde edilir" ön kabulüne dayandırmakta ve şehirde yaşayanların aralarındaki dayanışmayı ve ilişkileri kötü amaçlara doğru yönleltmeleri mümkün olduğu gibi iyiye de yönelmeleri mümkündür. Buna göre şehir sakinlerinin saadete erişmek amacıyla yardımlaştukları bir şehir, "fâzıl bir şehir olur. Zaten saadete erişmek maksadıyla kurulan her topluluk da fâzıl bir topluluk sayılır."

Farabî fâzıl şehri, sağlıklı bir vücuda benzetir. Nasıl vücuttaki çeşitli organlar yardımlaşarak çalışırlarsa şehrin de böyle çalışması gerekmektedir. Ona göre nasıl vücudun hakim bir organı varsa ve bu organın niteliği bütünü yapıyı etkilemekteyse "fâzıl şehrin" de hakim organı devlet başkanıdır.

Farabî kitabında toplumun en üstün kişisi olan fâzıl şehir reisinin meziyetlerini, en ince detaylarına kadar ortaya koymaya çalışır. Gerçekten ortaya koyduğu niteliklere sahip bir kişinin bulunup bulunamayacağı merak konusudur. Onun düşüncesinde siyasal iktidarı kullanan kişi toplumun en kâmil kişisi olduğundan ideal bir kişilikle karşı karşıya olduğumuz unutulmamalıdır. Bunun yanında fâzıl şehre aykırı olan şeyleri de ortaya koyan düşünöre göre câhil şehirler, fasık şehir-

Resim 1.12

Farabî'nin meşhur eseri *El-Medinetü'l-Fâzıla* adlı kitabının kapağı.

ler, değişmiş şehirler ve şaşkın şehirler fâzıl şehirlere aykırı olanlardır. Bir kez daha hatırlatmalıyız ki buradaki şehir kelimesini “devlet” olarak anlamamız gerekmektedir.

İslam düşünürlerine göre siyaset ahlaktan bağımsız bir davranış olmayıp ahlaki ilkelere ve ölçülere göre işleyen bir alandır. N. Machiavelli siyaseti genel ahlaktan ayrı işleyen bir alan olarak ortaya koyana kadar Batı’da da siyaset ahlak bağımlı bir gerçeklik olarak düşünülmekteydi. İslam yazarları ise siyasi iktidar yetkisini kullanan hükümdarların siyasa belirleme, uygulama ve denetleme eylemlerini din tarafından şekillenen genel ahlak ilkeleri temelinde düşünmüş ve ele almışlardır. Ahlak ilkelerinin yönetim ve yöneticilerin davranışları üzerinde olumlu etki meydana getireceğini, erdemli bir toplum ve yönetim için ahlakın temel esas olduğunu savunmuşlardır.

Mâverdî

Tanınmış hukukçulardan Mâverdî (öl. 1057), fıkıh kitaplarının muhtelif bölümlerinde yer alan anayasa, kamu hukuku ve siyasete ilişkin hükümleri bir araya toplayarak önemli bir çalışmaya imza atmıştır. *El-Ahkâmü’s-Sultaniyye* adlı kitabında devlet yönetimine ilişkin teorik görüşlere yer veren Mâverdî *Nasihâtü’l-Mulûk*’unda hem devlet örgütünün genel yapısını kurumlarını ve bunların işleyişini ele alır hem de bu yapının sağlıklı işleyebilmesi için hükümdara çeşitli öğütler, nasihatler ve tavsiyelerde bulunur.

Kendi türünün en iyi örneklerinden biri olan *Nasihâtü’l-Mulûk*’unda pek çok konu ele alınmaktadır. Bunlardan halkın yönetimi ve genel siyaset, vergi politikası, gelirlerin paylaşımı, uluslararası ilişkiler ve dış politika ile ilgili tartışmaları ilgi çekicidir.

Nizamülmülk

Genellikle hükümdarların isteği üzerine yazılan ve kendilerine sunulan siyasetnamelerin en tanınmış olanlarından biri Nizamülmülk’ün (öl. 1092) eseridir. Nizamülmülk’ün *Siyasetname*’si Selçuklu Sultanı Melikşah’ın tavsiyesi üzerine kaleme alınmıştır. Eserde nasihatlerin yanında devrin olaylarına, Selçuklu Devleti’nin işleyişine, aksaklıklar ve alınması gereken tedbirlere, kurumlara işlerlik kazandırmak için yapılması gereken düzenlemelere de yer verilmiştir. Nizamülmülk’ün dinî değerler konusunda fazla titiz davranmadığı söylenebilir. Zira kitabın Otuzuncu Faslı “Şarap Meclisinin Kurulması ve Şartları”na ayrılmıştır.

Eser meliklerin, emirlerin, vezirlerin, kadıların, hatip ve benzeri idarecilerin siyaset, ahlak ve davranışlarını tanzim etmek için yazılmış olup devrin sapkın siyasal hareketleri hakkında da bilgi vermektedir. Toplam elli bir fasıldan ibaret olan *Siyasetname*’de devlet yönetimiyle ilgili konular ele alınmakta ve yöneticinin yapması gerekenler belirlendikten sonra bununla ilgili tarihi ve dinî argümanlar sunulmaktadır. “Hikâye” başlığı ile özetlenen tarihi olaylardan yöneticilerin ders çıkarmaları, yaşanmış tecrübelerden faydalanmaları umulmaktadır.

Siyasetname türü eserlerin en meşhuru olan Nizamülmülk’ün (1981). *Siyasetname* (Siyerü’l-mülûk), adlı eserini, Türkçesi: Nurettin Bayburtlugil, İstanbul: Dergâh Yayınları okuyabilirsiniz.

K İ T A P

İbn Teymiye

İslam siyaset teorisinin en özgün isimlerinden olan İbn Teymiye (öl. 1328), siyaset ve devlet yönetimiyle ilgili *el-Hisbe* ile *es-Siyasetu’ş-Şeriyye* adlı eserleriyle öne çıkmıştır. *El-Hisbe*’de bireyin ekonomik faaliyetleri ve devletin buna müdahalesini ele almıştır. *Es-Siyasetu’ş-Şeriyye* ise genel olarak anayasa ve kamu hukukunun

bir özeti niteliğindedir. Bu eserde anayasa, idare, maliye hukuku gibi siyasal iktidarı ilgilendiren konulara yer verilmiştir. Ayrıca kitap hukukî hükümleri ortaya koyma-
nın yanında hükümdarlara ve devlet görevlilerine nasihat vermekte olduğundan yol
gösterici, öğüt verici bir ahlak ve nasihat kitabı olarak da değerlendirilebilir.

İbn Haldun

Cemil Meriç'in "Orta Çağ'ın karanlık gecesinde muhteşem ve münzevi bir yıldız; ne öncüsü var, ne devamcısı" olarak takdim ettiği İbn Haldun (öl. 1408) XIV. yüzyılda Kuzey Afrika'da yaşamış ve çeşitli devletlerde görev almış bir devlet adamı, tarihçi, tarih felsefecisi, hukukçu, ilahiyatçı, düşünür, sosyal bilimci, kültür tarihçisi, siyaset teorisyeni, eğitimci gibi çok geniş bir yelpazede değerlendirilen önemli bir isimdir. Dünya tarihi niteliğindeki *Kitabu'l-İber* adlı yedi ciltlik kitabına yazdığı giriş mahiyetindeki *Mukaddime*'si ile tanınmıştır.

K İ T A P

Bu konuda (1982). İbn Haldun'un Mukaddime. Hazırlayan: Süleyman Uludağ, Cilt: I, II, İstanbul: Dergâh Yayınları, adlı eserini okuyabilirsiniz.

İbn Haldun Mukaddime'de ortaya koyduğu görüş ve konuları ele alış biçimiyle büyük bir yenilik yapmış, o güne kadar pek bilinmeyen kavram ve tezler ileri sürerek yeni bir bakış getirmiştir. Genelde siyasete ilişkin kitaplarda Kitap ve Sünnet'in siyasetle ilgili hükümlerin ortaya konulması, tarihî tecrübelerin nakledilmesi ve hükümdarlara en iyi ahlaki davranışın öğütlenmesi şeklindeki nasihatnâme yöntemini değiştirerek bakışını topluma, toplumsal olayların arka planına ve olayların gerisindeki temel yasaları keşfe çevirerek ampirizmi ve analitik düşüncüyü bütünleştirmeye çalışmıştır. "O, tarihe ne sadece olayların bir kataloğu ne de yalnız geçmiş zamanlarda vukua gelmiş olanların bir hikâyesi gibi değil, devletlerin yükselmelerinin ve sükutlarının sebeplerini anlamak için öğrenilecek bir ilim gözü ile bakar." İbn Haldun, tarihi nasıl farklı bir temele oturttuğunu "Bâtın ve içyüzü itibarıyla tarih; düşünmek, araştırmak ve olan şeylerin (vekâyin) sebeplerini bulup ortaya koymaktır. Olan şeylerin ilkeleri incedir, hadiselerin keyfiyeti ve sebepleri hakkındaki bilgi derindir" cümleleriyle ortaya koymaktadır.

İbn Haldun'un özgünlüğü ve siyaset teorisine olan katkısı öncelikle ortaya koyduğu yeni kavramlarda ve medeniyetin gelişim çizgisini yakalama çabasında ortaya çıkmıştır. O tarihin güdücü gücünün belirlenmesine özel önem vermiştir. Bu çerçevede ortaya koyduğu asabiyet teorisi ile ilgiyi bedevilik ve hadarilik hâlleri arasındaki dinamizme kaydırmıştır. *Aynı soydan gelenler veya aralarında yakınlık bulunanlar arasındaki dayanışma duygusu olarak tanımlanacak asabiyet, bir topluluğun muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini, belli organizasyonları gerçekleştirmelerini, güç ve iktidar kazanmalarını sağlayan bir olgu olarak sunulmuştur.* İbn Haldun asabiyet kavramını dayanışma ruhu, cemaat ruhu, grup duygusu, kabilecilik, kan bağı, toplumsal dayanışma anlamlarında kullanmıştır. İbn Haldun ilkel hayattan medeni hayata (hadariliğe); aile, aşiret ve kabile birliklerinden devlet yapısına; hukuksuzluğun ve kaba kuvvetin egemen olduğu dönemlerden hukuk devleti düzenine geçişin her aşamasında asabiyetin temel rol oynadığını savunmuştur. Devletlerin ve siyasal toplulukların kuruluşunda ve kurulmalarından sonra da asabiyetin etkili olduğunu, hükümdarın iktidarını sürdürebilmesi için asabiyeti canlı tutmak zorunda olduğunu, asabiyetin azalması durumunda asabiyeti daha yüksek topluluklar tarafından iktidarın yıkılacağını ve üstünlüğün asabiyeti yüksek gruplara geçeceğini ileri sürmüştür.

İbn Haldun'un asabiyet teorisi hakkında daha detaylı bilgi edinmek için Mustafa Çağrıcı'nın konu hakkındaki makalesi ("Asabiyet", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt:III) ile Ümit Hassan'ın (1988) monografik çalışmasını İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, okuyabilirsiniz.

K İ T A P

SIYASET BİLİMİ'NİN KONUSU, KAPSAMI, YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ

20. yüzyılın ikinci yarısında davranışçı ekolün de katkısıyla Siyaset Bilimi bağımsız bir disiplin olarak gelişmiştir. 1945'lere gelene kadar siyasal faaliyet, olay ve olgular özellikle hukuk bilimleri, tarih ve sosyoloji gibi farklı bilim dallarının konuları arasında yer almaktaydı. Bu bakımdan siyasete ilişkin konular hukuk, sosyoloji ve tarih bilimlerinin kapsamları arasında dağılmış hâlde bulunuyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve stratejik alanda bir numaralı dünya gücü olarak etkili olması, Üçüncü Dünya'nın uluslararası sahneye çıkması ve üniversitelerin nitel ve nicel olarak yaygınlaşmaları toplumsal bilimlerin gelişmesine önemli katkı sağlamıştır. Batı dışı dünya ile ilgili tezler yeniden sorgulanırken toplumsal gerçekliğin araştırılmasına çeşitli fonlar ayrılmıştır. Bu yeni yöneliş Siyaset Bilimi'nin gelişiminde de etkili olmuştur.

Siyaset Bilimi'nin Konusu

Klasik Siyaset Bilimi inceleme alanı olarak devleti kendisine konu alıyor ve devletle kendini sınırlandırıyor. Bu yaklaşımda devletin kuruluşu, temel işlevleri, amaçları, kurumları, vatandaşla ilişkileri gibi konular inceleniyordu. Bu bakımdan Siyaset Bilimi bir bakıma bir *devlet bilimi* olarak anlaşıyordu. Bu anlayışın kökleri Aristoteles'e kadar geriye gitmektedir. Siyaset Bilimi'nin temel inceleme konusunun devlet olduğunda ısrarlı olanlar hâlâ bulunmakla birlikte genel eğilim bu değildir. Devlet Siyaset Bilimi'nin konuları arasında yer almakta ancak onunla sınırlı bulunmamaktadır.

Siyasetin iktidar mücadelesi olarak tanımlanması ve toplumsal güçlerin de bu çerçeveye dâhil edilmesiyle Siyaset Bilimi'nin alanı da birden genişlemiş oldu. Siyaset Bilimi'nin bir iktidar bilimi olarak gelişmesi onu devletin yanı sıra toplumsal iktidar alanlarına da yöneltmiştir. Siyasal nitelikteki güç, etki ve otoritenin söz konusu olduğu devlet dışındaki iktidar alanları da Siyaset Bilimi'nin kapsamına dâhil edilmiştir.

Toplumsal hayatta mevcut her türlü iktidar türleriyle bir bilimin ilgilenmesi söz konusu olamayacağından Siyaset Bilimi'nin inceleme konusunun sadece siyasal iktidarla sınırlı olması bir mecburiyet olmuştur. Bu anlayışta Siyaset Bilimi, bir siyasal iktidar bilimi olarak ortaya çıkmakta ve toplum yapısında meşru zor (cebir) kullanma tekeli çerçevesinde işleyen otorite, güç ve iktidar ilişkilerinin oluşturduğu bütünü incelemektedir. Buradaki meşru zor (cebir) kullanma niteliği, iktidar türleri içerisinde siyasal olanın hangisi olduğunu belirleyen ve diğerlerinden ayırtıran, dolayısıyla Siyaset Bilimi'nin inceleme konusunun ne olduğunu belirleyen temel araç olmaktadır.

Bu durumda günümüzde Siyaset Bilimi'nin temel konusu "iktidar", "güç" ve "otorite"ye ilişkin davranışlar, oluşumlar, faaliyetler, kurumlar ve ilişkilerdir di-

Resim 1.13

Çağdaş Siyaset Bilimcilerinden H. Lasswell

Kaynak: <http://communicationtheory.org/lasswells-model/>

yebiliriz. Bu yeni anlayış sosyolojik özellik göstermekte ve siyasal olayın sosyal temelde açıklanması çabasının bir ürünü olmaktadır. Çağdaş siyaset bilimcileri Siyaset Bilimi ile ilgili tanımlarını genellikle “iktidar” kavramıyla ilişkilendirerek yapmışlardır. Mesela D. Easton, yukarıda belirtildiği gibi siyaseti “bir toplumda değerlerin otoriteye dayalı olarak bölüştürülmesi sürecidir” şeklinde tanımlarken H. Lasswel Siyaset Bilimi’ni “iktidara biçim verilmesinin ve iktidarın paylaşılmasının incelenmesidir” diye yazmıştır. Bu durumda Siyaset Bilimi, konusu siyasal iktidar olan bir bilim olarak anlaşılmalıdır.

DİKKAT

Günümüzde Siyaset Bilimi “iktidar”, “güç” ve “otorite”ye ilişkin davranışlar, oluşumlar, faaliyetler, kurumlar ve ilişkiler gibi konularla ilgilenmektedir.

Siyaset Bilimi’nin Kapsamı

Siyaset Bilimi’nin kapsamı, UNESCO’nun 1948 yılında Paris’te düzenlediği bir toplantıda dört temel konu ile sınırlandırılmıştır:

- I. Siyaset Teorisi
 - A. Siyaset teorisi
 - B. Siyasal düşünceler tarihi
- II. Siyasal Kurumlar
 - A. Anayasa
 - B. Merkezi hükümet
 - C. Bölgesel ve yerel yönetimler
 - D. Kamu yönetimi/idare
 - E. Devletin ekonomik ve toplumsal görevleri
 - F. Karşılaştırmalı siyasal kurumlar
- III. Siyasal Güçler. Toplumsal Katmanlar
 - A. Siyasal partiler
 - B. Siyasal birlikler ve dernekler
 - C. Vatandaşların devlet ve hükümet yönetimine katılması (Seçimler ve seçim sistemleri)
 - D. Kamuoyu
- IV. Uluslararası İlişkiler
 - A. Uluslararası siyaset
 - B. Uluslararası örgütlenme ve kurumlar
 - C. Uluslararası hukuk

UNESCO’nun bu düzenlemesiyle kapsamı belirlenmiş olan Siyaset Bilimi hem bağımsız bir disiplin olarak gelişmiş hem de uluslararası kabul gören bir içeriğe kavuşmuştur. Daha çok ampirik bir sınıflandırma görüntüsü veren bu tablo, ülkemizde ve dünyada genel kabul görmüştür. Bu tabloda öne çıkan ana konular siyaset teorisi, siyasal kurumlar, siyasal güçler ve uluslararası ilişkilerdir.

Bu tablodaki konuların bir kısmı zamanla farklı bilim dalları şeklinde gelişirken bir kısmı alt disiplinler şeklinde gelişmiştir. Mesela dördüncü ana konu olarak belirtilen Uluslararası İlişkiler, bağımsız bir bilim dalı olarak gelişirken, Siyasal Düşünceler Tarihi, Siyaset Teorisi, Kamu Yönetimi, Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Anayasa, Yerel Yönetimler, Devlet Sistemleri, Siyaset Sosyolojisi, Siyaset Psikolojisi, Siyasal Partiler, Kamuoyu gibi farklı bilim dalları olarak gelişmiştir. Bütün bunlar siyaset olgusunu farklı yönleriyle ele alan disiplinler şeklinde görülebilir.

Amerikan Siyaset Bilimi Derneği (APSA; American Political Science Assosiation) 1973 yılında yeni bir bakışla Siyaset Bilimi’nin kapsamını ve alt disiplinlerini yeni-

den belirlemiştir. Bu dernek tarafından belirlenen tablo ile UNESCO'nunki arasında benzer yanlar bulunduğu gibi farklı yanlar da vardır. Bu çalışma ulusal bir çabanın ürünü olduğundan belirlenen içerikte ulusal ve yerel nitelikler öne çıkmaktadır. Ayrıca Amerikan toplumsal bilim anlayışı ve davranışçı eğilimin etkileri belirgin olarak öne çıkmaktadır. Söz konusu tablonun temel konuları şu şekildedir:

- Siyasal kurumlar ve davranışlar
- Metodoloji
- Uluslararası hukuk, örgütler ve siyaset
- Siyasal istikrar ve siyasal değişim
- Siyasal teori
- Kamusal siyasanın tayini ve içeriği
- Kamu yönetimi
- ABD'nin siyasal kurumları, siyasal süreçler, güçler ve davranış

Yabancı dilde yazılmış bir Siyaset Bilimi kitabı ile Türkçe'de yazılmış bir Siyaset Bilimi kitabının içindekilerini karşılaştırınız; farklı ve benzer yanlarını belirleyiniz.

SIRA SİZDE

Siyaset Bilimi'nde Yöntem

Temelde bilimin iki ana yöntemi vardır ve bunlar *tümdengelim* (dedüksiyon) ile *tümevarım* (indüksiyon) yöntemleridir.

Tümevarım Yöntemi

Tümevarım yöntemi, tikel yani tek tek olgulardan genel sonuçların çıkarıldığı bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte önce gözlemlemek suretiyle olgular toplanır, ardından toplanan ampirik bulgular çözümlenir, sınıflandırılır, bunu takiben de genellemelere gidilir. Son aşamada ise genellemeler sınanmak için yeniden gözlem dünyasına dönlür. Bu tür bilimsel faaliyette tek tek olguların gözlenmesiyle varılan sonuçlardan genellemelere gidilmektedir. Tümevarımcılara göre bilim gözlemle başlar; gözlem bilimsel bilginin üzerinde inşa edileceği sağlam bir temel teşkil etmektedir ve bilimsel bilgi tümevarımla gözlem önermelerinden oluşmaktadır.

Tümdengelim Yöntemi

Buna karşılık *tümdengelim yönteminde* ise bilimsel faaliyet, verili bir iddia yahut açıklayıcı genelleme çerçevesinde olguların çürütülmesi, doğrulanması yahut teyit edilmesi süreci şeklinde işlemektedir. Burada yöntemde genellemelerden olgulara ve bunların teyit edilmesi veya çürütülmesine gidilmektedir. Kısaca bilim adamı önce genel önermeler ileri sürer ve bu önermeleri adım adım teste tabi tutarak çürütür veya teyit eder. Genel önermeden çıkarılan tikel önermeler ve olgular sınanmaya tabi tutulur, tikel önerme veya olgu doğrulanırsa genelleme pekişmiş, yanlışlanırsa genelleme çürütülmüş olur.

Siyaset Bilimi'nde yöntem konusunda Erkan Akın (1997). Bilim ve Siyasal Sistem. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları adlı çalışmayı okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Siyasal olguların karmaşıklığı, insanların bağımsız iradeleri ile hareket etmeleri, toplumsal ilişkiler alanında genellemeler yapmamızı zorlaştırmaktadır. Pozitivist bilim anlayışını savunanlarla buna karşı eleştiri getirenler arasında ciddi tartışmalar bulunmaktadır. Özellikle pozitivist bilim anlayışı doğal bilimlerle toplumsal bilim-

ler arasında bir fark görmezken buna karşı olanlar bu iki alandaki nesneler arasında fark olduğunu, yani doğa bilimlerin nesneleri ile toplumsal bilimlerin nesnelerinin farklı olduğunu ileri sürmektedirler. Doğa bilimlerinin nesneleri değer bağımsız olabilirken toplumsal bilimlerin nesneleri olan insanlar değer bağımlı ve ahlaki varlıklardır. Bu bakımdan sadece Siyaset Bilimi değil tüm toplumsal bilimlerin insanın ahlaki bir varlık olduğu gerçeğini görmezlikten gelemeyiz. Neticede siyasal eylem ve davranışlar belli değerlere göre gerçekleşmekte olup siyasal tutum ve davranışların bir değerler bütünü olarak ortaya çıkan kültür, ideoloji ve inançlardan bağımsız olması düşünülmemektedir.

Siyaset Bilimi'nde Kullanılan Teknikler

Siyasal olgular, olaylar ve şeylerle ilgili bilimsel bilgilerin üretilmesinde metot olarak ister tümevarım ister tümdengelim tercih edilsin her durumda incelenen nesne veya nesneler hakkında gözlemlerde bulunmak, verileri toplamak, bunları çözümlmek, genellemelere gitmek, yeniden ampirik alanda test edilmesine yönelmek sürecinde çeşitli inceleme ve araştırma tekniklerinden yararlanır. Bu tekniklerin belli başlılarına kısaca göz atmakta yarar var.

Deney Tekniği

Doğa bilimlerinin sıklıkla kullandığı teknik laboratuarda deney yapmadır. Deney, inceleme nesnemizle ilgili değişkenlerin laboratuvar ortamında yeniden üretilmesine, bu süreçte ilişkilerin kontrollü ve sistematik şekilde gözlenmesine, değişkenler arasındaki ilişkilerle ilgili bulguların kayıt altına alınmasına, ilişkilerin istediğimiz kadar tekrarlanmasına ve hipotezlerin sınanmasına imkân vermektedir. Siyasal olayları laboratuarda yeniden üretmemiz, tekrarlamamız ve toplumsal dünyadaki olayları olduğu gibi burada da canlandırmamız mümkün değildir. Bu bakımdan olaylar veya değişkenler arasındaki sebep-sonuç ilişkileri deneylerle doğrulanamayacağından kesin nedensellik bağlarını, siyasal ilişkilerde egemen olan “yasa”ları ortaya çıkarmak mümkün değildir. Bu durumda Siyaset Bilimi'nde deneysel açıklama imkânı çok sınırlı olup siyasal olayların deneyle test edilmeleri imkânsız gibidir.

Karşılaştırmalı Analiz Tekniği

Bir siyasal olgunun değişik toplumlardaki görünümünün bir bütün içinde ele alınmasına imkân veren karşılaştırmalı analiz, Siyaset Bilimi'nde çokça kullanılan tekniklerden biridir. Belli bir siyasal olgu, nesne veya olay, bütün toplumlarda aynı yapı ve nitelikler göstermediği gibi aynı işlevler de görmemektedir. Bu bakımdan bir siyasal olgunun anlaşılabilmesi ve açıklanabilmesi, benzer olgu ile karşılaştırılması ile mümkündür. Bu bakımdan karşılaştırma tekniği hem bir olgunun farklı toplumlardaki görünümüne hem de aynı toplumda iki ayrı zamandaki durumunun tespitine imkân vermektedir.

Alan Araştırması

Siyasal olguların belli bir toplumsal ortamda nasıl bir görünüm sergilediği alan araştırması tekniğiyle belirlenebilir. Bu teknik, olgunun gerçek hayat içinde incelenmesinde kullanılmaktadır. Bunun için araştırmacı bizzat alana girmekte ve olguyu doğrudan gözlemeye çalışmaktadır. Olgunun ne tür değişkenlerden etkilendiği, bu değişkenlerin nasıl bir etki meydana getirdikleri gibi soruların cevaplanmasına çalışmaktadır. Bu çerçevede ilgililere sorulacak soruların hazırlanması,

bunların uygulanması, cevapların değerlendirilmesi ve bunlardan bazı sonuçların çıkarılması gibi hususlar belli teknikleri gerektirmektedir. Alan araştırmasında olgu ile ilgili herkesin gözlenmesi ve incelenmesi imkânsız olduğundan kütleyi temsil edecek bir **örneklem grubunun** oluşturulması ve araştırmanın bu grup üzerinden sürdürülmesi gerekmektedir.

Örnek Olay Tekniği

Örnek olay tekniği de siyasal bilimlerde kullanılan tekniklerden biridir. Özellikle inceleme nesnesinin büyüklüğü ve homojenliği dikkate alındığında olguyu temsil ettiğine inanılan herhangi bir örnek olay derinlemesine incelenerek ana kütle hakkında bazı sonuçlara varılabilir. Mesela azgelişmiş ülke siyasal sistemi incelenecekse tüm azgelişmiş ülkelerin siyasal sistemlerini tek tek incelemek yerine azgelişmiş ülke siyasal sistemini en iyi temsil ettiğine kanaat getirilen bir örneğin incelenmesiyle söz konusu ana kütle hakkında bir hükme varabilmek mümkündür.

Örneklem Grubu:

Araştırılması düşünülen anakütlenin tamamı yerine onu temsil eden bir parçanın alınarak anakütlenin özelliklerinin belirlenmeye çalışılmasına örneklem denir. Anakütlenin tümünün araştırılması hem imkânsız hem de pratik anlamı olmadığından örneklem sonucu anakütleyi temsil eden bir örneklem grubu oluşturulması gerekir. Örneklem grubunun anakütleyi temsil kabiliyetine sahip olması ve anakütlenin özelliklerini tam olarak yansıtması temel şarttır.

Özet

Siyaset ve politika kavramlarının süreç içerisindeki değişik anlamlarını açıklamak.

Siyaset ve *politika* kelimeleri birbirinin yerine kullanılmakla birlikte etimolojileri ve gelişimleri farklı olmuştur. Arapça kökenli *siyaset*, eğitmek, yetiştirmek ve yönetmek anlamında olup at yetiştiricisi ve eğitimcisine verilen “seyis” ile aynı kökten gelmektedir. Daha sonra insan ve şehir yönetimi anlamını kazanan *siyaset* kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı *politika*’dır. Eski Yunan’daki şehir devletlerini anlatan *polis*’in yönetimine ilişkin işler ve faaliyetler anlamında kullanılan *politika* zamanla farklı anlamlar kazanmıştır.

Günümüzde *siyaset*, hem günlük dilde hem de bilim alanında farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Devlet yönetimine ilişkin her türlü faaliyetler anlamında kullanılmaya devam edildiği gibi iktidar mücadelesi anlamında da kullanılmaktadır. Başkalarını etkileme anlamındaki iktidarın ele geçirilmesi için verilen mücadele de *siyaset* olarak tanımlanmaktadır. Bunun yanında toplumda maddi ve manevi değerlerin son aşamada zora dayalı olarak dağıtılması süreci, toplumun genelini ilgilendiren konuların son tahlilde meşru zora başvuru olarak düzenlemelerin yapılması da *siyaset* kavramıyla ifade edilmektedir. Görüldüğü gibi *siyasetin* geniş bir kullanım alanı mevcuttur ve tek bir tanımla sınırlandırılması mümkün değildir.

Siyaset Bilimi’nin ortaya çıkmasında katkısı bulunan belli başlı düşünürlerin siyasete ilişkin düşüncelerini aktarmak.

Siyaset olgusunu konu alan *Siyaset Bilimi*’nin uzun bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Eski Yunan düşünürleri Platon ve Aristoteles’ten çağdaş *siyaset* bilimcilerine kadar pek çok kişi bu bilim dalının gelişmesinde önemli katkıları olmuştur.

Devlet yöneticilerinin kimler olması gerektiğine ilişkin düşüncelerini açıklayan Platon’un idealizmine karşılık Aristoteles gerçekliği benimsemiş ve devletin temel amacının “en yüksek iyiyi” ve “iyi yaşamayı” temin olduğuna yönelik analizler yapmıştır. Ortaçağ boyunca dinin etkisinde kalan *siyaset* düşüncesinde, 16. yüzyılın başlarında, N. Machiavelli meşhur *Prens* kitabıyla büyük bir yenilik yapmış ve *siyaseti* gerçekçiliğe yönlendirmiştir. *Siyaseti* iyi ve kötü gibi ahlaki kavramlarla değil rasyonelikle değerlendiren Machiavelli’yi takip eden Montesquieu, güçler ayrılığı ilkesiyle önemli bir katkı yapmıştır. Sosyal bilimlerin kurulduğu 19. yüzyılda pozitivist yaklaşımla A. Comte, diyalektik yöntemle K. Marx, demokrasinin gelişimine ilişkin analizlerle A. de Tocqueville gibi isimlerin katkısı *siyaset* düşüncesinde yeni açılımlar getirmiştir. 20. yüzyılın başlarında M. Weber’in toplumsal eylemi merkeze alan yaklaşımı yeni bir bakış sunmuştur.

Siyaset Bilimi’nin gelişiminde İslam dünyasında yetişmiş düşünürlerin de katkıları önemlidir. Genellikle İslam düşünürleri *siyasete* ilişkin düşünce ve tavsiyelerini *siyasetname*/*nasihatname* türü eserlerde dile getirmişlerdir. Bilimlerin tasnifinde *Siyaset Bilimi*’ne de yer veren düşünürler değişik konularda katkılar yapmışlardır. Farabi, Gazali, Maverdi, İbn Haldun, Nizamü’l-mülk, Koçi Bey, İbn Teymiye gibi pek çok düşünür eserlerinde *siyasete* ilişkin konuların tartışmalarını yapmış ve geriye önemli katkılar bırakmışlardır.

Çağdaş Siyaset Bilimi'nin konusu, kapsamı, yöntemi ve tekniklerini açıklamak.

Çağdaş Siyaset Bilimi'nin konusu, siyasetin tanımına göre değişiklik göstermektedir. Klasik Siyaset Bilimi'nin konusu, devlet ve devlete ilişkin faaliyetlerken günümüzde bu anlayış değişmiş olup genel olarak kabul gören siyasetin iktidar mücadelesi şeklindeki tanımından hareketle bu bilimin konusu iktidar, güç ve otorite olarak kabul görmüştür. Ne var ki toplumsal hayatın her düzeyinde varolan iktidarın konu olarak benimsenmesi bu bilimin alanını çok genişlettiğinden siyasal iktidarla sınırlandırılmıştır. Çağdaş Siyaset Bilimi'nin temel konusunun "siyasal iktidar"a ilişkin faaliyetler, kurumlar ve ilişkiler olduğu belirtilebilir.

Siyaset Bilimi'nin kapsamı konusunda, genellikle UNESCO'nun 1948 yılındaki Paris toplantısında benimsenen ve siyaset teorisi, siyasal kurumlar, siyasal güçler ile uluslararası ilişkilerin yer aldığı tablo benimsenmekte ise de ulusal farklılıklar ve ihtiyaçları dikkate alan farklı yaklaşımların da tercih edildiğini görmekteyiz.

Bir toplumsal bilim olan Siyaset Bilimi de diğer bilim dalları gibi tümevarım veya tümdengelim yöntemlerini kullanmaktadır. İnceleme konusu olan olgunun niteliği ve şartları dikkate alındığında tercih edilen yöntemin de farkı olacağı açıktır. Siyasal olguların incelenmesinde değişik teknikler kullanılabilmektedir. Herhangi bir siyasal olgunun farklı yapılarının ortaya konulmasında karşılaştırmalı analiz, belli bir toplumdaki mevcut durumu tespit etmek için alan araştırması, benzer olay ve olguları ortaya koymak için örnek olay gibi farklı teknikler kullanılmaktadır. Toplumsal hayatın ve gerçekliğin en önemli boyutunu temsil eden siyaset olgusu, çağdaş toplumsal bilim dünyasında bilimsel çalışmaların önemli bir konusunu oluşturmaktadır. Siyaset Bilimi, bağımsız bir bilim dalı olarak kendine özgü konu, yöntem ve tekniklere sahip olup bu alanda yapılan inceleme ve araştırmalarla yetkinliği herkes tarafından kabul edilmiş bir bilim dalıdır. Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'deki üniversitelerin lisans ve lisans üstü programlarında Siyaset Bilimi bağımsız bir bilim dalı olarak öğretilmekte ve araştırmalar yapılmaktadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi Eski Yunan düşünürü Platon'un siyasete ilişkin kitabının adıdır?

- a. Devlet
- b. Prens
- c. Politika
- d. Kanunların Ruhı
- e. Siyasetname

2. Siyaset kelimesi ile ilgili olarak aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?

- a. Siyaset kelimesi Arapça'dan Türkçe'ye geçmiştir.
- b. Siyaset ile at bakıcısı ve terbiyecisi anlamındaki seyis kelimesi aynı kökten gelmektedir.
- c. Siyaset kelimesi şehirlerin ve insanların yönetiminde kullanılmış ve insanları yönetme sanatını ifade etmiştir.
- d. Osmanlı Devleti'nde siyaset kavramı iktidar mücadelesi anlamında kullanılmıştır.
- e. Siyaset kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı politikadır.

3. D. Easton siyaseti **hangi anlamda** kullanmıştır?

- a. "Herhangi bir konuda izlenen yol" anlamında.
- b. "Farklı toplum kesimlerinin iktidar mücadelesi" anlamında.
- c. "Devlet yönetimine ilişkin her türlü faaliyetler" anlamında.
- d. "Maddi ve manevi değerlerin otoriteye dayalı olarak dağıtılması süreci" anlamında.
- e. "Herhangi bir kalabalığı ya da bir grup insanı güruh değil de toplum yapan husus" anlamında.

4. Aşağıdakilerden hangisi N. Machiavelli'nin düşüncelerini **yansıtmaz**?

- a. Siyaset din ve ahlak kurallarına uygun olarak yapılmalıdır.
- b. Hükümdarlar siyasi hedeflere varabilmek için her şeyi göze almalıdırlar.
- c. Siyasetin kuralları ile din ve ahlak kuralları aynı değildir.
- d. Siyasi amaca ulaşmak için gerekirse güç ve kuvvet kullanmaktan kaçınmamak gerekir.
- e. Siyasetin amacı devletin ele geçirilmesi ve elde tutulmasıdır.

5. Aşağıdaki ifadelerden hangisi K. Marx'a göre **yanlıştır**?

- a. Siyaset, siyasetçilerin ve yöneticilerin aralarındaki mücadele ile açıklanır.
- b. Siyaset bir üst-yapı kurumudur ve onu belirleyen temel faktör üretim güçlerinin oluştuğu alt-yapı kurumudur.
- c. Toplumsal değişimin ve dinamizmin temelinde üretim ilişkilerindeki değişim ile sınıflar arasındaki menfaat çatışması yatmaktadır.
- d. Toplumsal gerçekliği diyalektik metotla ve toplumsal değişimi de üretim güçleri ve üretim ilişkileri ile açıklamak gerekir.
- e. Siyaset özerk bir kurum değildir, alt-yapı kurumları tarafından belirlenir.

6. Siyasi iktidarın temel öğelerinden olan otoriteyi geleneksel otorite, karizmatik otorite ve hukuki/rasyonel otorite şeklinde üçe ayırarak analiz eden düşünür kimdir?

- a. K. Marx
- b. Montesquieu
- c. M. Weber
- d. A. Comte
- e. Aristoteles

7. Eski Yunan düşünürü Aristoteles'e göre devletin **temel** amacı nedir?

- a. Vatandaşların güven içinde yaşamasını temin etmek.
- b. En yüksek iyiyi ve iyi yaşamayı sağlamak.
- c. Savaşlarda başarılı olmak.
- d. Demokrasiyi işletmek.
- e. Vatandaşların refah seviyesini yükseltmek.

8. Aşağıdakilerden hangisi siyasetname türündeki eserler için **doğru değildir**?

- a. Siyasetnameler hem bir siyaset hem de bir ahlak kitabıdır.
- b. Siyasetnameler hükümdarlar için kaleme alınmışlardır.
- c. Siyasetnameler temelde fıkıh kitapları olup hükümdarların izleyecekleri siyaseti gösterirler.
- d. Siyasetnamelerin diğer bir adı da nasihat-nâmedir.
- e. Siyasetnameler ahlak ilkelerine uymayan kötü yönetimlerin zararlı sonuçlarına dikkat çekmeye çalışırlar.

Yaşamın İçinden

9. Aşağıdakilerden hangisi Siyaset Bilimi'nin temel dallarından biri **değildir**?

- a. Siyasal kurumlar
- b. Sosyal siyaset
- c. Uluslararası ilişkiler
- d. Siyaset felsefesi
- e. Uluslararası hukuk

10. Aşağıdakilerden hangisi islam düşünürü İbn Haldun'un bir topluluğun ilkel hayattan medeni hayata, aile, aşiret ve kabile birliklerinden devlet yapısına geçişte etkili olduğunu savunduğu, topluluğun dayanışma ruhu, cemaat ruhu, grup duygusu, kabilecilik, kan bağı, toplumsal dayanışma gibi anlamlarda kullandığı kavramdır?

- a. Cemaat dayanışması
- b. Din bağı
- c. Birlik ruhu
- d. Asabiye
- e. Organik dayanışma

“Siyaset Çuvalı Deldirmemektir!”

“Siyaset, un çuvalını patlatmama sanatıdır. Rivayet olunur ki, Muhyiddin ibn Arabî bir gün İskenderiye limanında gemiden un boşaltmakta olan hamalları seyretmektedir. Baş hamal yüksekçe bir yere çıkmış sürekli talimat vermektedir: “Enes, evladım, çuvalı siyasetle tut. Malik, oğlum, çuvalı siyasetle taşı. Ahmet, yavrum, çuvalı siyasetle indir!” İbn Arabî hamalbaşına yaklaşır ve ‘çuvalı siyasetle indirme’nin ne manaya geldiğini sorar. Cevap: “Siyasetle indirmek, çuvalı patlatmamaktır. Patladıktan sonra, döğünmenin faydası yoktur!” (...).

Kaynak: Özel, M. (07 Kasım 2002). Siyaset, çuvalı deldirmemektir!, Yeni Şafak.

Okuma Parçası 1

El-Medinetü'l-Fâzıla'dan!

“Büyük topluluk, yeryüzündeki bütün insanlardan ibarettir. Ortancası, yeryüzündeki [ayrı ayrı] milletlerden teşekkül eder. Küçüğü ise bir milletin topraklarında oturan şehir halkından ibarettir. Eksik topluluk ise, köy, mahalle, sokak veya ev halkından teşekkül eder. Evden küçük olan kulübe de bu cümledendir. Mahallenin ve köyün her ikisi de şehre tâbidir; şu farkla ki köy, şehre hâdım olması itibarıyla; şehre bir cüz'ü olmasıyla tâbidir. Bu kabilden ev, sokağın bir cüz'ü, şehir millet topraklarının bir cüz'ü, millet de dünya nüfusunun bir cüz'ü sayılır. Mamafih hayrın efdalı ve kemâlin âlâsı -şehirden ufak olan topluluk merkezlerinde değil- şehirlerin sınırları içinde elde edilir.(...)”

(Ş)ehri teşkil eden unsurlar, yaradılıştaki çeşitli ve birbirlerinden üstün yapıdadırlar. Bunların arasında riyaset vazifesini gören bir insanla, mertebeye ona yakın başka kimseler bulunur. Bunların her biri, kendi kabiliyet ve melekelerini reisin gayelerine uygun bir surette kullanır. Bu yüksek rütbe sahiplerinin emrinde başka kimseler bulunduğu gibi, bunların da emrinde başkaları bulunur. Merâtib silsilesiyle böylece alçala alçala nihayet en aşağı tabakalara varılır ki bu sonuncular, artık başkalarına emretmeyip yalnız aldıkları emirleri yerlerine getirirler.(...) Fâzıl şehrin reisi de geliş güzel herhangi bir adam olamaz. Riyaset iki şeyle olur. Birisi reisin riyasete tabiat ve yaradılışı ile müstaid bulunmasıyla; diğeri reisin heyetce ve irâdi melekeleri ile riyasete mastaid bulunmasıyla. (...)”

Câhil şehir öyle bir şehirdir ki, halkı, saadeti ne tanırlar ne düşünürler. Kendilerine öğretilse bile ne onu kabul ederler ne de ona inanırlar. Onlar ancak sıhhat, servet, şehvet, serazad olmak, saygı ve itibar kazanmak gibi zevahire, hayatın gayesi nazariyle bakarlar. İşte bu şeylerin her biri cahil şehir halkınca birer saadet sayılır. Onların en büyük saadetleri de bütün bu şeylerin bir arada toplanmasıdır..”

Kaynak: Farabî (1990). **El-Medinetü'l-Fâzıla**, Çev. Nafiz Danışman, İstanbul: MEB Yayınları, s. 79-91.

Okuma Parçası 2

Mukaddime'den

“İbn Haldun, bedevi cemiyetlerin, iptidai aşiret ve kabilelerin sevk ve idaresine riyaset (başkanlık), hadarîlerinkine mülk (hükümdarlık, saltanat) adını vermektedir. Hadarî bir cemiyetin başında melik (hükümdar, sultan, padişah) vardır ve hükümdarın bir mülkü (devleti) ve devletin teşkilâtı bulunmaktadır. Bedevî cemiyetlerin başında ise bir reis (başkan) vardır ama reisin bir devleti ve devlet teşkilâtı bulunmamaktadır. Fakat gerektiğinde başında reisin bulunduğu kabilenin genci, yaşlısı, erkeği, kadını onun etrafında birleşerek fedakâr ve cesur birer asker olur. Tehlike ve ihtiyaç, bütün kabileyi yekvücut bir askerî birlik hâline getirebilir. (...) (B)edevî bir cemiyette âdil ve müsavâtçı reislik tarzında bir idare vardır. Toplum; reisi, bir büyük ve baba olarak kabul etmiştir, reisin siyaseti, askerî ve emniyet teşkilâtı olmadığı için, verdiği hüküm mutlaka istişareye ve ikna etmeye dayanır. Kendine has meziyet ve fazileti, şahsî haslet ve kabiliyetleri sebebiyle cemiyetin bütün fertleri severek ve gönüllü olarak ona itaat eder, tavsiye ve ikazlarına önem ve değer verirler. Onun en büyük istinatgâhı ve mühim müeyyidesi, toplumdaki gelenek ve göreneklerin bu şekilde teşekkül etmesidir. Cemiyette kanun ve kaide, töreden ibarettir. Reis asalet ve kudret sahibidir, belli bir soydan gelmiş, asabiyyete sahip olmuş, mücadelelerde ehliyet ve liyakatını kabul ettirmiştir. Kısaca, reisin, bedevi bir cemiyeti sevk etmesi tamamiyle rehberlik tarzındadır.(...) Hadarîlerde ve şehirlerde görülen mülk ve devlet teşkilâtı ile ona dayanan sevk ve idare, tegallübe, galibiyete, kahra ve istilâya dayanır. Bedevilikte reisin hükmüne itaat mecburiyeti yoktur veya onun hükmüne itaat etmek törenin icabıdır. Toplumda kabul gördüğü ölçüde reisin emirleri geçirlik kazanır, ona muhalefet etmenin müeyyidesi yoktur. Halbuki melikin ve hükümdarın fermanı kesindir, ona muhalefet ölümle neticelenebilir. Kısaca riyasetle mülk, reisle melik birbirinden farklı şeylerdir. Riyaset ve reis iptidai toplumlardaki vasat ve şartların, mülk ve melik hadarî toplumlardaki içtimai vasat ve şartların mahsulüdür.

(...) Mülk tarzında olan siyaset, idare ve icraat galebe ve kahra dayanır. İktidar ve hakimiyet, galip ve kahir olanındır. Her türlü murakabe ve müeyyideden uzak olan bu idare tarzı sorumsuz olduğundan keyfilige ve zulme açıktır; istismara ve suistimale elverişlidir. Hükümdarlık -ehil olsun veya olmasın- padişahın çocuğuna intikal eder; mülk melikin oğluna miras kalır. Mülk tarzındaki siyaset ve idare, hukukî statüsünü esasta kendisi tayin eder. Mülkün menfaati ve maslahatı icap ettirdiği zaman, dini hükümlere bakmadan olumlu veya olumsuz tavrını ortaya koyar. Bunun böyle olması gayet tabiidir.”

Kaynak: Uludağ, S. **Mukaddime. I.** s.135-8.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise “Eski Yunan Düşünürlerinde Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise “Siyaset ve Politika Kavramları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise “Değerlerin Otorite Yoluyla Dağıtılması Anlamında Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Modern Dönemde Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “19. Yüzyılda Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “19. Yüzyılda Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Eski Yunan Düşünürlerinde Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Siyasetnameler ve Layihalar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Siyaset Bilimi’nin Kapsamı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “İslam Dünyası ve Siyaset Bilimi ile İbn Haldun” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Siyaset Bilimi literatüründe siyaset esas itibarıyla üç farklı anlamda kullanılabilir: i) devlet yönetimine ilişkin faaliyetler; ii) iktidar mücadelesi; iii) değerlerin otorite yoluyla dağıtılması. Siyaset, Aristoteles’in kavrama yüklediği anlama benzer bir biçimde, bazı Siyaset Bilimi kitaplarında, “iyi yaşamayı” temin etmeye yönelik devlet yönetimi ile ilgili işler anlamında kullanılmaktadır.

Siyaset bilimi bağımsız bir disiplin olarak geliştikçe, “siyaset” sadece devletle ilgili işler anlamında değil, kapsama alanı devleti aşacak biçimde “iktidar mücadelesi” anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Farklı bireylerin ya da grupların diğerleri üzerindeki ayrıcalıklarını sürdürmesine hizmet etmesi açısından siyaset aslında bir iktidar mücadelesini temsil etmektedir. Son olarak, D. Easton toplumun yaratmış olduğu ortak maddi ve manevi değerlerden kimlerin, nasıl ve ne kadar pay alacaklarına işaret eder bir biçimde, siyaseti, değerlerin otorite yoluyla dağıtılması anlamında kullanılmaktadır.

Sıra Sizde 2

K. Marx’ın diyalektik metodunda siyaset bağımlı bir olgu olarak ele alınır. Tıpkı kültür, din, sanat, vb. üst yapı unsurları gibi siyaset de ekonomik alt yapıya yani üretim ilişkilerine bağımlıdır. Marx’a göre siyaseti, siyasetçiler ve yöneticiler arasındaki mücadele ile açıklayamayız. Çünkü bu mücadele, aslında sınıflar arasındaki mücadelenin bir parçasıdır ve bu özelliği ile üretim tarzına bağlıdır. Kapitalist üretim tarzını dikkate alarak söylemek gerekirse, burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki giderilmesi mümkün olmayan uyumsuzluk, yani işçi sınıfının burjuvazi tarafından sömürülmesi ile ortaya çıkan mücadelede siyaset aslında burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmek üzere vardır. Bu anlamda ekonominin siyaset üzerindeki mutlak belirleyiciliği Marx için vazgeçilmez bir düşüncedir.

Sıra Sizde 3

Siyaset Bilimi’nin kapsamı konusunda farklı uygulamalar dikkat çekmektedir. Bu konuda yazılmış kitapların içeriklerinde ortak noktalar ve konular öne çıksa da ulusal ve yerel farklılıklardan kaynaklanan değişik içerikler de gözden kaçmamaktadır. Mesela Michael G. Roskin, Robert L. Cord, James A. Medeiros ve Walter S. Jones tarafından yazılmış *Political Science: An Introduction*, (Pearson, 2011), adlı eserin içindekilerine bakıldığında şu konuların ele alındığını görüyoruz: *Siyasetin temelleri* (teoriler, ideolojiler, devletler, anayasalar, rejimler), *siyasal davranışlar* (siyasal kültür ve kamuoyu), *siyasal etkileşimler* (siyasal iletişim, baskı grupları, partiler, seçimler), *siyasal kurumlar* (yasama, yürütme ve bürokrasi, yargı), *siyasal sistem ne yapar?* (siyasal ekonomi, siyasal güç kullanımı, uluslararası ilişkiler).

Andrew Heywood’un *Politics*, (Third Edition, New York, Palgrave Macmillan, 2007) adlı kitabın içindekilerinde şu konuları görüyoruz: *Siyaset teorileri* (siyaset nedir?, hükümetler, sistemler ve rejimler, siyasal ideolojiler, demokrasi, devlet), *milletler ve küreselleşme* (milletler ve milliyetçilik, küresel siyaset, milletaltı siyaset), *siyasal etkileşim* (ekonomi ve toplum, siyasal kültür, kimlik ve meşruluk, kitle iletişimi ve siyasal iletişim, temsil, seçimler ve oy verme, siyasal partiler ve parti sistemleri, gruplar ve menfaatler ve hareketler), *hükümet sistemleri* (anayasalar, hukuk ve yargı, parlamentolar, yürütme gücü, bürokrasi, askeri güç ve siyasal güçler), *siyasa ve performans* (siyasa süreçleri ve performans sistemi).

Bunlara karşılık Bülent Daver'in Siyaset Bilimine Giriş (Ankara, Siyasal Kitabevi, 1993) adlı eserinin içindekilerine bakıldığında şunları görüyoruz: *Temel kavramlar* (siyaset ve politika terimleri, siyaset sanatı, siyaset bilimi), *siyasetin temelleri* (psikolojik temeller, siyasetin sosyolojik temelleri, ekonomik temeller), *siyasal kurumlar* (hukuk ve devlet, devlet teşkilatı), *siyasal hayat ve davranışlar* (siyasal katılma, siyasal etki, siyasal partiler, baskı ve menfaat grupları, kamuoyu, siyasal ideolojiler, propaganda). Ahmet Taner Kışlalı'nın Siyaset Bilimi (Ankara, İmge kitabevi, 1997)'nin içindekilerinde şunlar yer alıyor: Siyaset bilimi nedir, siyasal yaşamın etkenleri (alt yapısal etkenler, üst yapısal etkenler), siyasal yaşamın boyutları, (birey, küçük gruplar, toplumsal sınıflar, toplum), siyasal güçler (siyasal partiler, baskı grupları, seçkinler). Görüldüğü gibi farklı Siyaset Bilimi kitaplarında genellikle ortak konular varsa da tamamen farklı konular da yer almaktadır. Siyaset, siyaset teorisi, siyasal kurumlar, siyasal güçler, seçimler gibi konular ortakken küreselleşme, federalizm, demokratikleşme, ulus altı sistemler gibi farklı konular da dikkat çekmektedir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akın, E. (1997). **Bilim ve Siyasal Sistem**. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Aristoteles. (1983). **Politika**. Çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aron, R. (1986). **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bosworth, C. E. (1997). "Siyâsa", **The Encyclopedia of Islam**. New Edition, Vol. IX, Leiden.
- Çam, E. (1987). **Siyaset Bilimine Giriş**. İstanbul: Der Yayınları.
- Çarıcı, M. (1991). "Asabiyet", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt:III, İstanbul: TDV Yayınları.
- Dahl, R. A. (1991). **Modern Political Analysis**. Fifth Edition, New Jersey: Prentice-Hall International Editions.
- Danışman, Z. (1997). **Koçi Bey Risalesi**. İstanbul: MEB Yayınları.
- Daver, B. (1993). **Siyaset Bilimine Giriş**. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- De Tocqueville, A. (1994). **Amerika'da Demokrasi**. Çev. İhsan Sezal-Fatoş Dilber, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Duverger, M. (1984). **Politikaya Giriş**. Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- El-Maverdi, E. (1976). **el Ahkâmu's-Sultâniyye**. Çev. Ali Şafak, İstanbul: Bedir Yayınevi.
- El-Mâverdi, E. (2000). **Siyaset Sanatı**. Çev. Mustafa Sarıbiyık, İstanbul: Kırkambar Kitaplığı.
- Erkal, M. (1988). "el-Ahkâmu's-Sultaniyye", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. Cilt: I, İstanbul: TDV Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2002). **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Es-Seâlibî, E. (1997). **Hükümdarlık Sanatı (Adâbu'l-Mulûk)**. Çev. Sait Aykut, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Farabî. (1990). **El-Medinetü'l-Fâzıla**. Çev. Nafiz Danışman, İstanbul: MEB Yayınları.
- Farabî. (1990). **İhsa'ül-Ulûm (İlimlerin Sayımı)**. Çev. Ahmet Ateş, İstanbul: MEB Yayınları.
- Fedayi, C. (2011). **Siyaset Bilimi**. Ankara: Kadim Yayınları.
- Fındıkoğlu, Z. F. (1965). **İktisat Sosyolojisi Açısından Sosyalizm**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- Girdner, E. J. (1996). **People and Power/An Introduction to Politics**. İstanbul: Literatür Yayınları.

- Gulbenkiyan Komisyonu. (1996). **Sosyal Bilimleri Açın**. Çev. Şirin Tekeli, İstanbul: Metis Yayınları.
- Hassan, Ü. (1988). **İbn Haldun'un Metodu ve Siyaset Teorisi**. İstanbul:Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- İbn Haldun. (1980). **Mukaddime**. Cilt: I, II, III, Tercüme: Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: MEB Yayınları.
- İbn Haldun. (1982). **Mukaddime**. Haz. Süleyman Uludağ, Cilt: I, II, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İbn Teymiye. (1985). **Siyaset/es-Siyasetü's-Şeriyye**. Çev. Vecdi Akyüz, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). **Çağdaş Siyasal Bilim/Teori Olgu ve Süreçler**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kapani, M. (2000). **Politika Bilimine Giriş**. 12. Basım, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Laski, H. (1966). **Politikaya Giriş: Sosyalist Siyaset Anlayışı**. Çev. Ali Seden, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları Kültür Serisi: 41.
- Levend, A. S. "Siyaset-Nameler", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Lewis, B. (1984). "Siyâsa", **In Quest of An Islamic Humanizm** içinde, Ed. A. H. Green, Cairo: American University in Cairo Press.
- Machiavelli. (1984). **Prens**. İtalyanca'dan Çev. Nazım Güvenç, İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Mâverdi, **el-Ahkâmü's-Sultaniyye**.
- Morris G. C. (1997). "Montesquieu ve Siyasi Tecrübenin Çeşitleri", **Siyasi Düşünce Tarihi**. Ed.: David Thomson, Çev. Ali Yaşar Aydoğan ve diğerleri, İstanbul: Şule Yayınları.
- Mumcu, A. (1985). **Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı**. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Najjar, F. M. (1984). "Siyasa in Islamic Political Philosophy", **Islamic Theology and Philosophy**. Ed. By Michael E. Marmara, Albany: Studies in Honor of George E. Havranı.
- Nizamülmülk. (1981). **Siyasetname (Siyerü'l-mülük)**. Çev. Nurettin Bayburtlugil, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özel, M. (2002). "Siyaset, çuvalı deldirmemektir!", **Yeni Şafak**, 17 Kasım.
- Platon (Eflatun). (2001). **Devlet**. Üçüncü Basım, Çev. Sabahattin Eyuboğlu-M.Ali Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Prélot, M. (1972). **Politika Bilimi**. Çev. Nihal Önel, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Şirvani, H. H. (1965). **İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare**. Çev. Kemal Kuşçu, İstanbul: İrfan Yayınevi.
- Turan, İ. (ty.). **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**. İstanbul: Der Yayınları.
- Turtüş, M. (1995). **Sirâcu'l-Mülûk/Siyaset Ahlakı ve İlkelerine Dair**. Said Aykut, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Vergin, N. (2010). **Siyasetin Sosyolojisi/Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**. 7.Baskı, İstanbul: Doğan Kitap.
- Weber, M. (1985). **Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu**. Çev. Zeynep Aruoba, İstanbul: Hil Yayınları.
- Weber, M. (1998). **Sosyoloji Yazıları**. Çev. Taha Parla, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Weber, M. (2006). **Meslek Olarak Siyaset**. Çev. Afşar Timuçin-Mehmet Sert, İstanbul: Chiviyazıları Yayınları.
- Yücel, Y. (Yayınlayan) (1974). **Kitâb-ı Müstetâb**. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- www.aristotelesarastirmalari.com
- <http://en.wikipedia.org>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Plato>
- www.biyografim.net
- http://www.arqnet.pt/portal/teoria/aron_montesquieu.html
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx
- <http://www.e-sosyoloji.com/weber.htm>
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Farabi>
- <http://communicationtheory.org/lasswells-model/>

2

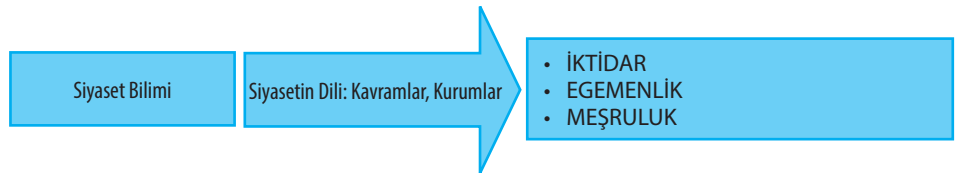
Amaçlarımız

- Bu üniteyi tamamladıktan sonra;
- İktidar ve siyasal iktidar kavramlarını tanımlayabilecek,
 - Egemenlik kavramını tanımlayıp, küreselleşme ve egemenlik ilişkisini yorumlayabilecek,
 - Meşruluk, otorite tiplerini ve meşruluğun siyasal sistemler için önemini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- İktidar
- Siyasal İktidar
- Egemenlik
- Meşruluk
- Otorite

İçindekiler

Siyasetin Dili: Kavramlar, Kurumlar

İKTİDAR

İktidar, Siyaset Bilimi literatürünün ana kavramlarından birisidir. Siyasal olguların bilimsel olarak çözümlenmesi sürecinde iktidarın ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, nasıl işlediği ve nasıl paylaşıldığı meselesi üzerine yapılan tartışmalar çok önemli yer tutar. Siyaset literatürünün diğer temel kavramlarından egemenlik ve meşruluk iktidarın sıfatlarındandır.

Etimolojik olarak kudret kelimesinden türeyen ve mülk, erk, saltanat, kontrol edebilme gücü gibi anlamlara gelen iktidar; genel anlamda bir bireyin yahut bireyler topluluğunun kendi istekleri doğrultusunda, rızaları olup olmadığına bakmaksızın diğer insanların davranışlarını etkileyebilme, yönlendirebilme veya denetleyebilmesi; toplumu yönetme, yönlendirme gücü, bu gücü elinde bulunduran otorite, ilişki veya organ anlamına gelmektedir. Ayrıca iktidarın, “başkalarının davranışlarını kontrol edebilme kapasitesi” anlamı da vardır. Sosyal bilimlerde iktidarın tanımlanmasında sıkça gönderme yapılan Max Weber’e göre ise iktidar, bir toplumsal ilişkide, bir kişi ya da grubun kendi iradesini, dirençleri aşıp yerine getirme olanağıdır. Yani iktidar bir toplumsal ilişki, sosyal yaşam düzleminde var olur.

İnsanlar arasındaki farklılıklar, toplumsal yaşama eşitsizlik olarak yansır. Bazı insanlar daha güçlü, bazıları zayıf, daha zengin veya daha fakir olabilir. Bu farklılıklar bir kişi ya da grubun itaat üretme becerisini elde etmelerine yani muktedir olmalarına yol açar. Yine bu farklılıklar, toplumların hiyerarşik olarak örgütlenmelerine neden olmaktadır. İktidar en genel anlamıyla bir kişi ya da grubun diğer kişi ya da grupları kendi arzusu ve düşüncesi doğrultusunda etkileyip yönlendirebilmesi olarak tanımlandığında iktidarın her türden toplumsal ilişkide var olduğu sonucuna varılır.

Bir etkileme, belirleme becerisi olarak iktidarın farklı yüzleri, boyutları ortaya çıkar. İktidar bazen karar verme, gündem belirleme, gündemi saptırma becerisi olabileceği gibi bazen de hegemonik (ikna ederek, bilinç inşa ederek -A. Gramsci) tarzda başkalarının düşüncelerini, isteklerini veya ihtiyaçlarını belir-

Resim 2.1

Antonio Gramsci:
1891-1937 yılları
arasında yaşamış
İtalyan yazar,
politikacı, siyaset
felsefecisi ve
dilbilimci.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Antonio_Gramsci

leme (S. Lukes) şeklinde ortaya çıkabilir. Bir anlamda iktidar ilişkisinin bir tarafı (A), çıkarıyla çatışsa da diğer tarafı (B) etkiler; B'ye gerçek çıkarının ne olduğu öğretilir, B'nin durumu belirlenir, onun için erişilebilir olan bilgiler yönlendirilebilir. Bu açıdan propaganda, ideoloji aşılama, psikolojik kontrol gibi uygulamalar da iktidarla ilgilidir. Bu yolla insanların tercihleri bile belirlenebilir. Böylece bazı meseleler kamusal tartışmanın dışında tutulabilir. Bu açıdan iktidarın bir görünen açık işleyişi bir de doğrudan gözlemlenemeyen işleyişi vardır. Örneğin bir iktidar gündemi belirleyerek, tartışmaları sınırlandırarak, hakikatin ne olduğunu belirleyerek, ıslah ederek, normalleştirerek, bilgiyle birleşerek (M. Foucault) istenilen kararların çıkmasını sağlayarak işleyebilir. Hatta bu tür işleyiş daha da etkili olabilir.

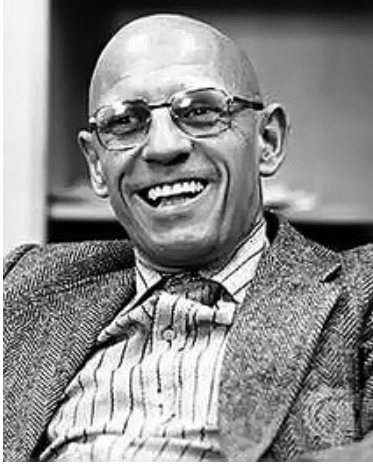
DİKKAT

Propaganda fikir aşılama, psikolojik kontrol gibi uygulamalar kişilerin tercihlerini, düşüncelerini biçimlendirir ve bu açıdan iktidar ilişkilerinde önemli rol oynarlar.

Resim 2.2

M. Foucault,
1926-1984 yılları
arasında yaşayan
Fransız düşünür.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault

Baskın bir iradenin, bireyler ve gruplar üzerine dayatılmasıdır iktidar. Bu hakimiyeti dayatmanın çok çeşitli yolları olabilir. Michel Foucault'nun ifadesiyle iktidar, 'şebeke, ağ benzeri bir örgüt aracılığıyla' işler. İktidar tüm toplumsal düzlemlerde birtakım stratejiler geliştirir (bu stratejiler sadece yöneticilerin iktidarından ibaret değildir) ve iktidar tüm topluma yayılmıştır. İktidar tek merkezli değildir. Bu şebekenin, ağın bir tarafında bilgi, diğer tarafında bilim, cinsellik, ekonomi, din vs. olabilir. Yani sosyal ilişkiler ağında tek bir iktidar değil, bu şebekenin farklı kollarında işleyen 'iktidarlar' vardır. Hatta F. Nietzsche, hayatta kalma-yaşama ile iktidar iradesi, istenci arasında zorunlu bir ilişki olduğunu iddia ederek tüm yaşamın aslında iktidarın artırılmasına yönelik bir çaba olduğunu belirtir.

Siyasal sistem, bir toplumda siyasi iktidar yetkisi kullanan kurumların belli bir düzenlilik ve karşılıklı etkileşim içinde oluşturdukları bütünlük.

İktidar toplumsal hayatın ayrılmaz bir parçası, aynı zamanda toplumsal düzenin ana dayanağıdır. Siyaset en genel anlamıyla bir kolektivite (toplum, topluluk) adına bağlayıcı kararlar alma ve yürütme süreci olarak tanımlandığında, her toplumsal oluşum kendine özgü bir **siyasal sistem** (rejim) geliştirir. Bu siyasal sistem aynı zamanda toplumsal düzeni tesis edecek ve işletecek iktidarı elde etme mekanizmalarının neler olduğu ve iktidarın nasıl işletileceğini belirleyen *iktidar yapıları* oluşturur. İşte bu yapılarla beraber iktidar sahipleri herkesin uyacağı kuralları koyarlar. Bu açıdan iktidar, toplumsal ilişkilerin bir düzen içinde işlenmesini sağlar.

İktidarın Kaynakları ve Teknikleri

Başkalarının davranışlarını etkileyebilme gücüne sahip olmak, bazı araçlara ve farklılıklara sahip olmayı gerektirir. Diğerleri üzerinde bir etki kurabilmek, bir farklılık ya da diğerlerinin sahip olmadığı araçları kullanabilmeyi gerektirir. Bu farklılıklar veya araçlar maddi olduğu kadar maddi olmayabilir de. Ekonomik zenginlik, fiziki güç, silah gücü gibi maddi farklılıkların yanında bilgi, yetenek, statü, kişilik özellikleri gibi maddi olmayan farklılıklar iktidar ilişkisinde birer kaynağa dönüşür. İktidarın farklı kaynakları ve farklı biçimleri vardır.

İktidarın fiziksel, ekonomik ve sembolik olmak üzere üç kaynağı vardır.

DİKKAT

Bir iktidar ilişkisi servete, konuma, bilgiye, karizmaya dayanabilir ya da sadece otoriteden kaynaklanabilir. Aynı şekilde iktidarın farklı görünüşleri de olabilir. İktidar bazen etkileme, zorlama, yönlendirme, zor kullanma bazen de denetim biçiminde karşımıza çıkabilir. İktidarın amaçları da farklı olabilir. İktidarın amacı bireysel, toplumsal olabilir; siyasal veya iktisadi olabilir ya da istikrarlı bir siyasal düzen olabilir. Kısaca iktidar bu yönüyle toplumsal yaşamın birçok alanında yer alır ve farklı kaynaklara bağlı olarak ortaya çıkar.

Toplumsal düzlemde işleyen iktidarın kaynağı fiziksel (zor kullanma gücü, kuvvet kullanımı), ekonomik (maaş, ödüllendirme) veya sembolik (saygı, prestij, propaganda, meşruluk) olabilir. Bu kaynaklara bağlı olarak iktidar, kaba kuvvete, parasal güce, itibara veya otoriteye dayalı olarak elde edilip uygulanabilir.

Fiziksel Kaynak

Fiziksel kaynak kapsamında, denetim kurmanın en önemli aracı kuvvet kullanımıdır. Kuvvet kullanımı, fiziksel kaynağa dayalı olarak polis ve askeri güç örneğindeki gibi maddi olabilir. Ama her kuvvet kullanımı maddi olmak durumunda değildir; zor kullanma tehdidi, yıldırma, sindirme, korkutma, sembolik şiddet baskı ve denetim için fiziksel kaynağa dayalı kuvvet kullanımı örnekleridir. Bir iktidar ilişkisinde fiziksel kaynağa dayalı olarak kuvvet kullanımı yasal ya da meşru olabileceği gibi yasa dışı ya da gayrimeşru olabilir. Örneğin, genel arama tarama kapsamında polisin kimlik sorması yasal bir kuvvet kullanımıdır ama aynı polisin kendi çocuğunu döverek cezalandırması, yasa dışı kuvvet kullanımını örnekler. Her iki ilişki de fiziksel kaynağa dayalı kuvveti araç olarak kullanan bir denetim, iktidar ilişkisidir ve bu kaynağa dayalı iktidar ilişkilerinde sıkça başvurulan teknik, zor kullanmadır. Zor kullanma iktidar ilişkilerinin en görünür özelliklerinden biridir. Hatta modern toplumlarda devletin kullandığı en üstün iktidar olan siyasal iktidarın en önemli ayırt edici özelliği, meşru zor kullanma tekeli elinde tutmasıdır. En kibar işleyen modern demokratik toplumlarda bile nihai ikna aracı şiddettir. Zira, şiddet araçları üzerindeki denetim ve bu denetimi işletecek polis, asker teşkilatları oluşturmak siyasal iktidarın temel niteliklerindendir ve bu nitelik var olmadan hiç bir devlet ayakta kalamaz.

Ekonomik Kaynak

Ekonomik kaynak, iktidar tesis etmenin diğer kaynağıdır. Ekonomik kaynaklara sahip olanlar, bu kaynağa dayanarak iktidarı elde edip bu konumlarını devam ettirirler. İktidarı elde etmek için sahip oldukları ekonomik kaynakları dağıtma ve belli kişi ya da grupları yararlandırma yoluna gidebilirler. Geleneksel toplumlarda kaynak dağıtımı ve paylaşımında öncelikli olarak hanedan üyeleri, avane ve bürokratlar gözetilirken modern toplumlarda bu paylaşım belli yasal kurallara ve ilkelere bağlanmıştır. Ekonomik kaynağa dayalı olarak iktidar ilişkilerinde başvurulan diğer bir yöntem de rütbe, makam, ödül gibi avantajların dağıtılmasıdır. Örneğin, işveren-işçi arasındaki iktidar ilişkisinin kaynağı önemli ölçüde ekonomiktir. Bu iktidar ilişkisinde zor kullanma yoktur ama ekonomik yaptırımlar vardır. Ödüllendirme ya da cezalandırma (para cezası, rütbe yükseltme ya da işten kovma gibi), bu kaynağa dayalı iktidar ilişkilerinde sıkça başvurulan bir tekniktir. Bu kaynak ve teknik, hem sosyal hem de siyasal iktidar ilişkilerinde yaygın olarak kullanılır.

Sembolik Kaynak

İktidar tesis etmenin bir diğer kaynağı da sembolik kaynaktır. Bu kaynak, itibar kazandıran bir kaynaktır ve iktidar ilişkisini meşrulukla bezeyerek otoriteye dönüşmesini sağlar. Sembolik kaynaklar kapsamındaki teknikler arasında propaganda, endoktrinasyon (fikir aşılama) ve yönlendirme (manipülasyon) yer alır. Yönlendirme, özellikle kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla sıkça karşılaşılan bir teknik olmuştur. Kaynaklar ve bilginin dolaşımı üzerinde denetim sağlandığında siyasal kültür özelliklerine göre bazı geleneksel değerler (bayrak sevgisi gibi) ön plana çıkarılarak denetim kolaylaştırılır. İktidarı elde etme ya da iktidarı sürdürme aşamasında iktidar sahipleri, denetimlerindeki iletişim araçlarını (yazılı-görsel basın), eğitim kurumlarını propaganda ya da manipülasyon amaçlı kullanarak gerçekleri saptırabilir ya da iktidar sahiplerinin üstün varlıklar olarak algılanmasını sağlayabilirler. Kitleler bu yolla şartlandırılır ve iktidar sahiplerine itibar kazandırılır. Kitle iletişim araçlarında imaj yaratma (image-making) yöntemleriyle iktidar sahiplerinin abartılı bir tarzda sunulması; bayrak, vatan gibi bazı ulusal sembollere, geleneksel değerlere sürekli vurgu yapılması, mevcut iktidar ilişkisini meşrulaştırma ve iktidar sahiplerine itibar kazandırma çabalarıdır.

Meşruluk niteliğini kazanan iktidar ilişkisi (yani iktidarın kabul edilebilir olduğuna dair kanaat) uzun süre ayakta kalabilir. Bir anlamda meşruluk kurumsallaşmış, etkin ve sürekli iktidarın temelidir. Bu yüzden tüm iktidarlar meşru olduklarına dair bir kanaat oluşturma çabasına girerler ve sembolik kaynakları kullanırlar. Sembolik kaynak, iktidar tesis etmenin en ekonomik ve en verimli kaynağıdır. Fiziksel ve ekonomik kaynaklar hem pahalı hem de süreklilik açısından sıkıntılı olduğundan iktidar sembolik kaynağa dayandığında meşrulaşır, otoriteye dönüşür ve böyle bir iktidar ilişkisinde itaat, gönüllülük ve sempatinin sonucunda âdeta kendiliğinden ortaya çıkar.

SIRA SİZDE

İktidarın verimli işleyişi açısından fiziksel, ekonomik ve sembolik kaynakları karşılaştırınız.

İktidarın Görünümleri: Zor Kullanma ve Otorite

İktidarın kaynaklarındaki farklılık, iktidarın farklı görünümlemlerle ortaya çıkmasına da yol açar. İktidarın *zor kullanma* ve *otorite* biçiminde iki uç görünümünden bahsetmek mümkündür. İktidar ilişkileri ekonomik ve fiziksel kaynağa dayalı olduğunda ilişki cebir yani zor kullanma görünümünde ortaya çıkar. Zor kullanma biçimindeki iktidar en görünür, en sonuç alıcı ama aynı zamanda en riskli ve en pahalı iktidar ilişkisidir. Örneğin; göstericileri dağıtmak isterken cop kullanan polisin uyguladığı iktidar, zor kullanmaya örnektir. Bu ilişkide polisin maaşı, üniforması, kullandığı araç-gereç hepsi mali bir külfettir. Ayrıca risklidir çünkü bazı durumlarda polisin gücü göstericileri dağıtmaya yetmeyebilir. Böyle bir durumda devlet otoritesi ciddi sarsılma riskiyle yüz yüze gelecektir.

İktidarın diğer uçtaki görünümü ise sembolik kaynaktan beslenen otorite görünümüdür. En genel anlamıyla otorite bir iktidar biçimidir ve bazen de meşru iktidar, yönetme-hükmetme olarak görülür. İktidar en genel anlamıyla diğerlerinin davranışını etkileme becerisi şeklinde nitelendirildiğinde otorite de bunu yapma hakkı olarak tanımlanacaktır. Otorite, bir zorlama veya manipülasyondan ziyade kabul görmüş itaat yükümlülüğüne dayanır. Zor kullanma görünümünde itaat, kaba kuvvete dayalı olarak tesis edilirken otorite ilişkisi kaba kuvvete dayanmaz. İtaat âdeta kendiliğindendir. Bir iktidar ilişkisinde emir verenlerin emir vermesini bir hak, di-

ğerlerinin de bu emre itaati bir ödev olarak görmesi otorite ilişkisidir. Otoritede zor kullanma yoktur, itaat kendiliğinden ortaya çıkar ve bu yüzden otorite görünümündeki iktidar ilişkisi, en ucuz ve en kesin sonuç alıcı iktidar ilişkisidir. Örneğin, tek bir trafik polisinin bir işareti veya düdüğüyle çok sayıda aracı durdurması veya hareket ettirmesi otorite ilişkisidir. Bu yüzden her yönetim sistemi, zor kullanmanın pahalılığı ve sürdürülemezliğinden dolayı belli bir derecede otorite işletmek zorundadır.

Kısaca belirtmek gerekirse iktidarın ekonomik, sembolik, fiziksel kaynakları ile zor kullanma ve otorite şeklinde görünimleri vardır. Örneğin iktidar bazen fiziksel kaynaklar kullanılarak çıplak güç ya da zor kullanma kılığına bürünürken, bazen de sembolik kaynağa dayalı olan otorite biçiminde karşımıza çıkabilir. Ancak bir irade olmaksızın bu kaynakların, tekniklerin devreye sokulması mümkün değildir. Yani iktidarın kullanımındaki temel bileşen iradedir. Kaynağı, görünümü değişse de değişmeyen gerçek, iktidar ilişkilerinin evrenselliğidir. İktidar ilişkileri her tür toplumda, tüm toplumsal düzlemlerde ortaya çıkan eşitsiz, asimetrik ilişkilerdir.

İktidar, fiziksel ve ekonomik kaynaklara dayalı olarak çıplak güç, zor kullanma; sembolik kaynağı kullanarak da otorite biçiminde görünebilir.

DİKKAT

Sosyal İktidar: İktidarın Toplumsal Dağılımı ve Paylaşımı (Seçinci ve Çoğulcu Teori)

Emir ve itaat ilişkisiyle birlikte, bir etki veya kapasiteyi de çağrıştıran iktidar, toplumsal yaşamın tüm düzeylerinde görülür. Bir şeyleri yapma iktidarından çok, bir şeyler üzerindeki iktidara odaklanıldığında, belli birey veya grupların kendi iradelerini diğerlerine dayatmasının bir sonucu olarak sosyal iktidar ortaya çıkar. Bu açıdan toplumsal ilişkiler içinde işleyen “**toplumsal iktidar**” kavramı, daha kapsamlı bir çerçeve içinde farklı iktidar biçimlerini de kapsar. Toplumsal iktidarın üç biçimi vardır. Bunlar: (i) Ekonomik iktidar: Nadir olan mal ve kaynakları elde tutup diğerlerinin emek gücüne sahip olmak, (ii) İdeolojik iktidar: Bir otorite tarafından desteklenen belirlenmiş bir yapıya ait fikirleri ve inançları elde tutmak, (iii) Siyasal iktidar: Fiziksel zor kullanmayı mümkün kılan bir takım donanımlara sahip olma ile temellenmiş yetki.

Siyasal iktidar da dâhil olmak üzere tüm iktidar uygulamaları sosyal olarak inşa edilir. Sosyal inşa sürecinde iktidar bir şebeke olarak toplumsal yaşamın her boyutuna (bilim, din, siyaset, eğitim...) nüfuz eder ve kaçınılmaz olarak toplumun tüm bireyleri bu şebekenin bir parçası olur. Bu açılardan düşünüldüğünde iktidarın işlediği iki ana düzlemden bahsedilebilir: Siyasal iktidarın da yer aldığı kurumsal olarak işleyen *yapısal iktidar* (örneğin, devlet-yurttaş ilişkisi) ve kişiler arası ilişkiler üzerinden işleyen *mikro-iktidar* (örneğin, öğretmen-öğrenci ilişkisi). Sosyal iktidarın kapsayıcılığı çerçevesinde her iktidarın kaçınılmaz olarak aynı zamanda bir mikro iktidar ilişkisi olduğu belirtilmelidir.

Sosyal iktidar olgusunun kapsayıcılığı çerçevesinde ele alınan daha sosyolojik bir mesele de iktidarın kimler tarafından nasıl kullanıldığı meselesidir. Siyaset sosyolojisi kapsamında, iktidarın sosyal hayatta işleyişi, paylaşımı ve dağılımı konusunda, dört ana yaklaşım vardır. Bunlar: korporatizm, Marksizm, elitizm ve demokratik çoğulculuktur. Korporatizm iktidarı, özel sektör (meslek örgütleri) ile devletin işbirliği çerçevesinde ele alır ve toplumun iktisadi, kültürel, siyasal tüm faaliyetlerinin bu işbirliği çerçevesinde düzenlenmesi gerektiğini savunur. Marksizm ise ekonomi merkezli açıklamasında, toplumda iktidarın eşitsiz dağıldığını belirterek iktidarın, üretim araçlarına sahip olan yönetici sınıfın elinde

Ekonomik iktidar, ideolojik iktidar ve siyasal iktidar, toplumsal iktidarın üç biçimidir.

Resim 2.3

Robert Michels'in demokrasilerde oligarşik eğilimleri analiz ettiği *Parti Politikaları* adlı kitabın Fransızca baskısının kapağı.

Kaynak:

http://openlibrary.org/works/OL1914758W/Les_partis_politiques

yoğunlaştığını öne sürer. İktidar farklı kurumlara dağılmış gibi görünse de egemen sınıf bu iktidarı, kendi çıkarları doğrultusunda alt sınıf üyelerinin toplumu dönüştürme çabalarını engellemek için kullanır. Sosyolojik niteliği ağır basan bu analizlerin yanında Siyaset Bilimi literatüründe ön plana çıkan yaklaşımlar, elitizm (seçkinci) ve elitist öğeleri de barındıran demokratik çoğulculuk (poliarşi) yaklaşımlarıdır.

Elitist teorinin (seçkinci kuram) kökleri Platon veya İbni Haldun'a kadar götürülebilse de modern dönemdeki en önemli temsilcileri G. Mosca, V. Pareto, R. Michels ve C. W. Mills'dir. İktidarın toplumda eşitsiz paylaşıldığını iddia eden elitistlere göre bu durum, evrensel bir gerçektir. Her türden toplumda her zaman iyi örgütlenmiş ve iktidarın avantajlarını paylaşmak konusunda az çok uzlaşmış azınlıklar, her zaman örgütsüz yığınlar hükmeder ve onları tahakküm altında tutar. Bu seçkin (elit) grubu, iyi örgütlenmenin yanında dışa kapalı ve süreklilik arz eden, ortak çıkarları olan bir gruptur. İktidar sahibi seçkin gruplar her zaman aynı sektörden oluşmayabilir. Bu grup militarist rejimlerde olduğu gibi sadece askerlerden oluşabilirken bazı örneklerde iş dünyası, basın, ordu, siyaset gibi farklı kesimlerden kişilerin bir araya gelmesiyle oluşabilir.

Sosyal iktidar çerçevesinde yaptığı araştırmalarda Mills, her toplumun zorunlu olarak bazı grupların tahakkümü altında olduğunu iddia etmiştir. Yani tüm yönetimler kaçınılmaz olarak oligarşik (azınlığın iktidarı) niteliktedir. Bu durum elitistler tarafından 'oligarşinin tunç kanunu' (Michels) biçiminde ifade edilir. Elit grup ister tek bir sektörden oluşsun isterse farklı sektörlerden kişiler barındırsın, değişmeyen gerçek her zaman iyi örgütlenmiş azınlıkların, örgütsüz yığınlar hükmettiğidir.

Toplumların küçük bir azınlık tarafından yönetildiği ya da yönetilmesi gerektiği görüşünü iddia eden elitist teoriler, Klasik Elit Teorileri ve Demokratik Elit Teorileri diye iki başlıkta ele alınabilir.

Resim 2.4

V. Pareto, 1848-1923 yılları arasında yaşayan İtalyan iktisatçı ve sosyolog.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Vilfredo_Pareto

Klasik Elit Teorileri

Toplumun küçük bir azınlık tarafından yönetildiği veya yönetilmesi gerektiği görüşünün aslında siyasal düşünce tarihinde oldukça eski bir geçmişi vardır. Antik Yunan düşünürlerinden, M.Ö. 4. yüzyılda Platon ve Aristoteles örneğin, toplumun bilge bir kral ya da mülk sahibi, soylu azınlıklar (aristokratlar) tarafından yönetilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Modern sanayi toplumlarını çözümlemeye çalışan elitist teorinin öncüleri ise 20. yüzyıl düşünürlerinden Mosca, Mills, Pareto ve Michels'tir.

Eliti, 'yönetici sınıf' olarak adlandıran Mosca'ya göre tüm toplumlar, yöneten ve yönetilen olarak iki sınıfa ayrılır. Gelmiş geçmiş bütün toplumlar-

da iyi örgütlenmiş seçkin azınlıklar, örgütsüz yığınlara hükmederler. Mosca'ya göre bu durum tüm toplumlar için geçerlidir. Azınlık seçkin grubu, siyasal iktidarın nimetlerinden faydalanır ve bu grup, yönetici sınıf olarak belirlediği amaçlar, kurallar ve ilkeler doğrultusunda çoğunluğa yönlendirir ve onlara hükmeder. Mosca, küçük bir azınlığın çoğunluğa hükmetmesini, bu azınlığın iyi örgütlenmesine bağlar. Bu grup iyi örgütlenmenin yanında, dayanışma içindedir ve iyi iletişim kanalları geliştirmiştir. Yönetilen çoğunluk ise örgütsüz, dağınık ve kendi içinde çelişkilerle dolu bir gruptur. Tek bir amaç etrafında güdülenmiş seçkin azınlık, bu dağınık kitleyi kolayca hakimiyeti altına almaktadır. Ayrıca seçkinlerin zekâ, servet, itibar, soyluluk gibi üstünlükleri olduğu varsayılır. Bu üstünlükleri olmasa bile, sanki öyleymiş gibi toplumu inandırırılar. Mosca, yönetici sınıfın denetimi tesis edebilmek için inandırma, korku, hukuk gibi değişik yöntemlere başvurduğunu belirtir. Ancak yönetici seçkin sınıfı, değişmez ya da mutlak bir sınıf değildir; evrimsel ya da devrimsel değişime uğrar ama azınlık grubu değişse de, başka bir seçkin azınlık yönetime gelir ve bu yeni seçkin azınlık yığınlara hükmetmeye devam eder. Mosca'ya göre değişmeyen gerçek, yönetimlerin bu oligarşik niteliğidir.

Modern elitizmin ilk temsilcisi Mosca olsa da elitizm kavramını siyaset literatürüne kazandıran düşünür Pareto'dur. Pareto'ya göre özellikle zeka, çalışkanlık ve beceri gibi özellikler açısından toplum elit ve elit olmayan diye iki sınıftan oluşur. Pareto, toplumdaki tüm kesimlerin bu şekilde ayrılabilceğini belirtir. Her meslekte daha başarılı, yetenekli olanlar elittir. Yani sadece yönetici elitlerden bahsedilemez; yönetici olmayan elitler de vardır. Bu elitler siyasal iktidarı ellerinde tutmasalar bile, iktidar üzerinde etkili olurlar. Zaten iktidarlar da desteklerine ihtiyaç duydukları bu elitleri her zaman dikkate almak durumundadırlar. Ayrıca Pareto, elit gruplarının kapalı olmadığını, açık olduğunu hatta olması gerektiğini belirtmiştir; eski elitin yerini yeniler alır yani "**elit dolaşımı**- devri daimi" vardır. Bu dolaşım, toplumsal patlamaları engelleme işleviyle adeta düzenin sigortasıdır. Gönüllü olmayan değişim, zorla ya da devrimle değişime yol açar. Pareto'ya göre de değişim nasıl olursa olsun değişmeyen tek şey, seçkin yöneten azınlıkların seçkin olmayan çoğunluklara hükmettiği gerçeğidir.

Aynı şekilde elit teorilerinin öncülerinden Roberto Michels de seçkin azınlık yönetiminin kaçınılmazlığını vurgular. Michels'e göre yığınlar genellikle siyasetle ilgilenmezler ve yukarıdan bir dayatma olmadıkça kendi başına harekete geçmezler. Ona göre kitleler yönetilme ihtiyacı duyarlar ve kendi kendilerini yönetme becerisinden uzaktırlar. Çünkü gündelik işlerinden genel siyasal meselelere ayrıracak fazla zaman bulamazlar. Bu nedenle bir anlamda seçkin yönetimi, örgütsüz yığınların da çıkarını gözetten bir işleyiştir ve bu yüzden seçkinlere rıza gösterilir.

Elit dolaşımı, eski seçkinler grubunun yerini yeni bir seçkinler grubunun almasıdır ve Pareto'ya göre bu dolaşım, düzenin sigortasıdır.

Elit teorilerine göre neden her zaman seçkin bir azınlık çoğunluğa hükmeder?

SIRA SİZDE

Demokratik Elit Teorileri

İktidarın toplumda eşitsiz paylaşıldığını ve yönetimin küçük bir azınlığın elinde olduğunu iddia eden elitizm genel kabul görmekle beraber, böyle bir durumda demokrasinin nasıl tesis edileceği önemli bir sorun olarak gündeme gelmektedir. H. Laswell ve R. Aron gibi düşünürler demokrasi açısından klasik elit yaklaşımını eleştirmişlerdir. Laswell, siyasal iktidarın en üst makamlarının seçkin bir azınlık tarafından elde tutulduğunu kabul etmekle beraber, bu sürecin demokratik olabileceğini iddia etmiştir. Laswell'e göre, demokrasilerde, seçkin bir azınlık da olsa siyasal iktidarı ellerinde tutanlar seçimle işbaşına gelirler ve yönetilen halk yığınları

yönetenleri denetlerler. Klasik elit yaklaşımının belirttiği gibi siyasal iktidar azınlığın elindedir ama demokratik mekanizmalarla (seçim, baskı grupları, kamuoyu vb.) çoğunluğun azınlığı denetleyebildiği ölçüde demokrasiden bahsedilebilir. Hiçbir zaman çoğunluğun azınlığı yönettiğinin görülmediğini belirten Aron da bu gerçeğe rağmen demokrasilerde elit grubun farklı fikir, ideoloji, sınıf ve meslek örgütleri tarafından dengelendiğini belirtir. Marksizmin ekonomik güce sahip sınıfın iktidara da sahip olduğu iddiasının aksine Aron, bu sınıfın kendileriyle ilgili kararları etkileyebileceğini ama tüm siyasal sürece hükmedemeyeceklerini iddia eder. Ona göre çok partili demokratik sistemler, rekabetçi doğalarıyla yönetici eliti sürekli yenileyip değiştirebilir.

R. Dahl'in poliarsî yaklaşımına göre iktidar, birbirleriyle rekabet hâlindeki çoğul seçkin grupları tarafından paylaşılır ve bu çoğulluk, oligarşinin demokrasiyle uyumlu olmasını sağlar.

Demokratik elit teorilerine benzer bir yaklaşımı benimseyen ve **R. Dahl'in** başını çektiği çoğulcular ise iktidarın eşitsiz paylaşıldığını kabul etmekle beraber tüm iktidarın sadece tek bir azınlık grubunun elinde yoğunlaşmadığını, birbirine rakip çoğul seçkin gruplarından bahsedilebileceğini belirtirler. Poliarsî olarak adlandırılacak bu sistemde iktidar, rakip gruplar arasında üzerinde pazarlık yapılan bir kapasitedir ve sonuçta iktidar, çıkarlar ittifakını temsil eden bu rakip ve gönüllü gruplar tarafından kullanılır. Küçük çıkar grupları vardır ve bu gruplar rekabet hâlinde iktidar üzerinde mücadele ederler. İktidarın işleyişinin ana belirleyicisi, sosyal gruplar arasındaki bu rekabettir.

K İ T A P

R. A. Dahl'in (2010). iktidarın paylaşımına dair çoğulcu yaklaşımına ilişkin daha ayrıntılı bilgi için Demokrasi Üstüne Çev. Betül Kadioğlu, Ankara: Phoenix Yayınevi adlı kitabına bakabilirsiniz.

Kısaca belirtmek gerekirse demokratik elit teorilerine göre demokrasi açık ve yarışmacı nitelik taşıdığından, yönetici elit konumu ve iktidar pozisyonları en azından ilkesel olarak herkese açıktır. Ayrıca elit grupları arasındaki rekabet açık ve eşit olduğu sürece her zaman alternatif elit gruplar olacaktır. Yani tek bir elit gruptan değil, çoğul elit gruplardan bahsedilebilir. Bu elit gruplardan biri geniş halk kitlelerinin seçimiyle siyasal iktidarı elde ettiğinde bu kitlelere karşı sorumlu olur ve halka hesap vermek durumunda kalır.

Siyasal İktidar ve Ayırt Edici Özellikleri

Siyasal ilişkiler önemli ölçüde iktidar boyutu taşısa da ve siyaseti iktidar mücadelesi olarak tanımlamak mümkün olsa da tüm iktidar ilişkileri zorunlu olarak siyasal bir niteliğe sahip değildir. Bir etkileme olarak iktidar, toplumsal etkileşimden doğan bir ilişkidir. Siyasal iktidar ise bu etkinin, tüm topluluğu ilgilendiren karar alma süreçlerinde kullanımınıdır. İktidarın ilişkisel niteliği çerçevesinde toplumsal ilişkilerin tümünü kapsayan iktidar ilişkilerinden (baba/oğul, doktor/hasta) bahsedebilmek mümkündür. Ancak her iktidar ilişkisinin siyasal bir nitelik taşıyıp taşımadığı önemli bir meseledir. Siyasal iktidarı en genel anlamda “toplum adına bağlayıcı karar alma ve bunları uygulama gücü” şeklinde tanımladığımızda şüphesiz ki toplumsal yapıdaki iktidar ilişkilerinin önemli bir bölümü dışarıda kalacaktır.

Siyasal iktidar, iktidarın boyutlarından biridir ve kamusal alanda işleyen iktidardır. En genel anlamıyla siyasal iktidar, belli bir ülke üzerinde yaşayan toplumun bütünü üzerinde işleyen iktidardır. Sosyal yaşamda bir babanın aile içindeki iktidarı aile ölçeğiyle öğretmenin öğrenciler üzerindeki iktidarı sınıfla sınırlıyken siyasal iktidar toplumdaki tüm birey, grup ve kurumlar üzerinde işler. Bu açıdan siyasal iktidar diğer sosyal iktidar biçimlerinden ayrılır. Siyasal iktidarın kapsa-

yıcılık, üstünlük ve zor kullanma tekeli gibi birtakım ayırt edici özellikleri vardır. Günümüzde devlet eliyle kullanılan siyasal iktidar, bu özellikler çerçevesinde tüm ülke ölçeğinde işletilir. Siyasal iktidar, bir ülke ve üzerindeki halkın denetimini, yönetimini gerçekleştirmek üzere, toplumdan ayrılmış bir örgüt olan devlet elinde yoğunlaşan, merkezî ve bütünsel iktidardır.

(i) *Siyasal İktidarın Kapsayıcılığı*: Siyasal iktidarı, toplumsal yaşamda işletilen sosyal iktidar pratiklerinden ayıran en önemli özellik, siyasal iktidarın kapsamıdır. Öğretmen-öğrenci ilişkisinde öğretmenin iktidarı sınıf ile sınırlıyken tüm ülke ve ülke içindeki nüfusun hareketleri siyasal iktidarın denetimi altındadır. Yasama, yürütme ve yargı işlevleriyle bir merkezde yoğunlaşan siyasal iktidar, ülke içindeki tüm kişi, grup ve mülkiyet üzerinde işler ve kapsamı tüm ülkedir. Siyasal iktidar ülke sınırları içindeki tüm birey, grup ve kurumlar üzerinde bir güce, yaptırıma sahiptir.

(ii) *Siyasal İktidarın Üstünlüğü*: Ülke çapındaki kapsayıcılığı çerçevesinde siyasal iktidarın koyduğu kurallar diğer tüm iktidar biçimleri (sosyal, ekonomik, ideolojik) arasında en üstün konumdadır. Bu özellik, siyasal iktidarın egemenliğinin de işaretidir. Siyasal iktidar, iktidar hiyerarşisinde en üstün konumdadır. Siyasal iktidar için bağlayıcı karar alabilecek daha üstün bir iktidar mertebesi yoktur. Hukukun üstünlüğünü benimsemiş çoğulcu demokratik düzenlerde siyasal iktidarın işleyişine ilişkin birtakım düzenlemeler ve sınırlamalar tabii ki vardır ama bu, siyasal iktidarın hiyerarşik üstünlük özelliğini yok eden bir durum değildir. Bu üstünlük yeteneğiyle siyasal iktidar, başka hiçbir merciden emir almaz, başka hiçbir iktidarın altında yer almaz. Üstünlük özelliği ile siyasal iktidar, ülke çapında bürokratik olarak örgütlenir ve topladığı vergilerle finanse ettiği işlevleri gerçekleştirir ve bunu yaparken tüm kişi ve grupları bağlayıcı kararlar verir.

Siyasal iktidarın üstünlük özelliği, egemenliğin göstergesidir ve bu özellik, egemenlik başlığı altında daha ayrıntılı ele alınacaktır.

(iii) *Siyasal İktidarın Zor Kullanma Tekeli*: Siyasal iktidar, kamusal olarak örgütlenmiş etkili bir fiziksel güç, zor kullanma tekeline sahiptir. Asker ve polis gücü oluşturularak işletilen fiziksel zor kullanma tekeli çerçevesinde içeride güvenlik işlevi yerine getirilir, dış ilişkiler açısından ise savaş açma kapasitesi muhafaza edilir. Bu tekel çerçevesinde modern devletler, toplumdaki tüm birey ve grupları silahsızlandırmış ve önce sürekli ordular, ardından da sürekli polis gücü oluşturmuşlardır. Tüm bu düzenlemeler ve örgütlenmeler çerçevesinde, toplumsal yaşamda sadece siyasal iktidar, gerektiğinde, meşru fiziksel zor kullanmaya başvurabilir. Örneğin; suç işlemiş birinin cezaya çarptırılması, siyasal iktidarın tekelindedir. Siyasal iktidarı kullanan devlet dışındaki hiç kimse ceza veremez. Weber, siyasal iktidarın bu özelliğini, modern devleti oluşturan ana öğelerden biri olarak görmektedir. Ancak yine Weber, devleti meşru zor kullanma tekeline sahip varlık olarak tanımlamasına rağmen, zor kullanmayı devletin normal ya da tek aracı olarak görmez ve şiddeti her tür siyasetin en son kozu olarak belirler.

Belli bir ülke üzerinde yaşayan toplumun bütünü üzerinde işleyen iktidar olarak tanımlanan siyasal iktidar; kapsayıcılık, üstünlük ve zor kullanma tekeli gibi ayırt edici özelliklere sahiptir.

DİKKAT

Daha önce de belirtildiği gibi zor kullanma tekeli siyasal iktidara özgü olsa da bu iktidarı kullanan devletler işleyişte sadece çıplak güce başvurmazlar. Zaten siyasal iktidar zor kullanmaya ne kadar az başvurursa meşruluk ve saygınlığı o kadar güçlüdür. Bu tekel, genellikle en son çare olarak görülür. Sosyal iktidar pra-

tiklerinde zor kullanmadan çok inandırma, yönlendirme, ikna, teşvik, ödül gibi yöntemlere başvurulur. Bu yöntemler toplumun, siyasal iktidara rıza gösterme eğilimlerini artırır ve rıza çoğunlukla zorun alternatifi olarak gündeme gelir ve bu siyasal iktidar, aynı zamanda yönetilenlerin rızasını barındıran meşruluk niteliğine de sahip olur.

EGEMENLİK

Egemenlik özünde yasa yapma, kural koyma ve etkin biçimde hüküm sürme becerisidir. Egemen, istediği her alanda zorlayıcı yasalar koyabildir. Egemen konumundaki iktidar yasa yapmakla beraber, yürütme ve bu yasaların adli takibini de yapar. Modern siyaset anlayışında egemenlik kavramı, modern ulus devletlerin ayırt edici bir özelliği olarak siyasal iktidar ve bu iktidarın işlediği ülkeyi ifade etmektedir. Egemenlik, egemenin ülke içinde kendi iktidarına rakip olabilecek bir iktidar, ülke dışında da üstün bir kuvvet tanınmadığına ilişkin hukuki bir formüldür.

Egemen İktidarın Özellikleri

Egemen iktidar, hiyerarşideki en üstün iktidardır; siyasal sistem içindeki kararların hepsini yalnız başına egemen vermez ama karar verme merci açısından egemeninden daha üstün bir otorite yoktur. Tek bir gerçek kişinin yani hükümdarın egemenliği, egemenlik ilişkilerinin en sade hâlidir. Fransız kralı XIV. Louis'nin 'devlet, benim' L'Etat, C'est moi ifadesi, egemenliğin bu hâlinin en yalın ifadesidir. Modern dönemlerde ise devletin egemenliği bu yalınlık özelliğini yitirmiştir. Özellikle modern demokratik devletlerdeki hukuki anlamda egemenlik, yukarıdan aşağıya işletilen tek yönlü bir süreç değil döngüsel bir sürece dönüşmüş ve yayılmıştır. Örneğin; devlet başkanı, en üst düzey yetkili olarak görülebilir ama seçmenler de karar verme sürecinde yer alır. Bu açıdan egemenlik döngüseldir. Yine modern demokrasilerde hiçbir kurum ya da kişi egemenliği yalnız başına kullanmaz karar almada yasama, yürütme, yargı organları, sivil toplum örgütleri vb. sürece müdahil olur. Bu da iktidar odaklarındaki çoğullaşmaya paralel olarak egemenliğin yayıldığına göstergesidir.

Bununla birlikte egemen devlet, keyfi yönetim demek değildir. Demokratik düzenlerde, devlet mutlak egemenlik iddiasında olsa da alınan kararlarda, anayasal çerçevede hukuki bağlayıcılıkla beraber toplumsal katmanlar doğrudan ya da dolaylı bu karar süreçlerine katılırlar. Çoğulcu demokratik düzenlerde toplum kesimleri sivil toplum örgütleri aracılığıyla alınan kararları etkilerler. Bu açıdan egemenlik, hukuki *-de jure-* olarak söz konusudur; fiiliyatta *-de facto-* ise mutlak egemenlikten söz edilemez. Egemenlik, fiilen her zaman sınırlandırılır.

Egemenliğin Tarihsel Çerçevesi ve Halk Egemenliği

Tarihsel olarak modern egemenlik anlayışının kökleri Orta Çağ'a kadar uzanır. İktidar gibi egemenliğin kaynağının Tanrısal irade olduğu bu çağlarda egemen yasama merci Tanrı idi. Geleneksel toplumlarda işleyen rejimde kraliyet, her şeyi üstün bir merkez çerçevesinde örgütler ve meşruluğunu uyrukları olan nüfustan değil, kutsallıktan alırdı. Orta Çağ'daki hakim anlayışa göre Tanrı'nın evrensel ölçekteki egemenliği gibi, dünyevi iktidarın başı olan kral da kendi ülkesinin yasa koyucusu olarak egemendir. Modern dönemde bu anlayış değişmeye başlamıştır. En önemli değişim egemenliğin kaynağıyla ilgilidir. Modern dönemde egemenliğin kaynağı dünyevileşmiş (sekülerleşmiş) ve bunun bir sonucu olarak modern ulus devletlerde egemenliğin kaynağı halk olmuştur.

Klasik-Mutlakıyetçi ve Demokratik Egemenlik Anlayışı

Tarihsel olarak değişen egemenlik kavramı, modern ulus devletin 16. ve 17. yüzyıllarda Avrupada ortaya çıkmasıyla gündeme gelen bir kavramdır. 15. yüzyıldan itibaren Avrupada, evrensel Katolik Kilisesi ve Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'nun zayıflamasına paralel olarak öncelikle İngiltere, Fransa ve İspanyada siyasal iktidarı tekellerinde yoğunlaştıran güçlü merkezîyetçi monarşiler doğmuştur. Bu monarklar, üstün iktidar iddialarını yürütebilme kapasitesine sahip olmuşlar ve egemenlik anlayışı geliştirmişlerdir.

Klasik-mutlakıyetçi egemenlik anlayışına göre egemen iktidar, bölünemez, devredilemez, en üstün, sınırsız ve mutlak iktidardır.

DİKKAT

J. Bodin (1530-1596) ve T. Hobbes (1588-1679) gibi dönemin siyaset düşünürleri, mutlakıyetçi monarşileri onaylamışlar ve egemen monarkın, feodal düzenin ana karakteri olan adem-i merkezi ve parçalı iktidar yapılarının aksine sınırsız, bölünemez ve devredilemez yani egemen bir iktidar kullanabileceğini belirtmişlerdir. Çünkü Bodin ve Hobbes gibi mutlakıyetçi düşünürler göre bir devlet içerisinde düzen ve istikrarın teminatı, üstün hukuk kaynağının ve sadakat odağının teklîğidir. İstikrar ve düzen ancak tüm yasalar tek bir merkezden düzenlendiğinde ve ülke içindeki tüm kişi, grup ve kurumlar yine aynı merkeze biat ettiğinde; yasama, yürütme ve yargı erklerinin tek bir elde toplanmasıyla mümkündür. Bodin, Hobbes, J. J. Rousseau gibi klasik egemenlik doktrini savunucularına göre egemenlik, tek bir merkezde odaklanan iktidardır ve mutlak, bölünemez, sınırlandırılmaz özellikleriyle her şeyi kapsayan iktidar anlamındaki egemen, mutlak olarak bağımsızdır. Çünkü devlet ancak bölünmez ve devredilemez bir egemenlikle kamu düzenini sürdürebilir. Egemen, tüm uyruklarının iradelerinin temsilcisi olarak görülür.

İç egemenlikle ilgili bu mutlakıyetçi anlayışın yanında egemenlikle demokrasi ve anayasalcılık ilişkisini kuran düşünürler de vardır. Bu düşünürler arasında Rousseau (1712-1778) genel irade fikrinde ifadesini bulan “halk egemenliği” ve John Austin (1790-1859) “parlamentar egemenlik” görüşleri çerçevesinde, egemenlikle halk iradesini bütünleştirmişlerdir. Meşruti monarşi ve meclis sistemi gibi sistemler, bu anlayışların ürünüdür. Geleneksel olarak adlandırılacak tüm bu egemenlik doktrinlerinin birleştiği ortak nokta, egemenliğin mutlaklığı, sınırsızlığı, bölünmezliği ve tek bir organın (monark, meclis...) elinde olması gerektiğini savunmalarıdır. Millî egemenlik teorisi, monarşik meşruluğa karşı demokratik meşruluğun temeli olarak (egemenlik anlayışında herhangi bir değişim olmadan), monarka ait mutlak, tek, sınırsız iktidarı millete devretmiştir. Aslında 15. yüzyılda şekillenmeye başlayan mutlak monarşilerin kullandığı iktidar ve klasik egemenlik anlayışını savunanların tanımladıkları egemenlikle, Orta Çağ'da Tanrısal irade çerçevesinde işletilen egemenlik arasında mutlaklık ve sınırlandırılabilirlik açısından benzerlikler vardır. Örneğin, Rousseau'ya göre genel irade ile ortaya çıkan millî iradeyi sınırlandıracak hiçbir merci yoktur. Klasik mutlakıyetçi egemenlik doktrinini savunan düşünürler, mutlak, bölünmez iktidar olarak egemenliğin tek bir kişi ya da organın elinde toplanması gerektiğini belirtmiş ve tüm egemenliğin bir elde toplandığı, tekelleştiği siyasal mutlakıyetçiliği savunmuşlardır.

Klasik egemenlik anlayışı iki açıdan sorunludur. Öncelikle, tüm grup ve bireylerin etkileşim içinde oldukları gerçeğinden yola çıkıldığında, devlet de dâhil hiçbir siyasal ve sosyal varlığın mutlak anlamda bağımsız olamayacağı görülür.

Yani bu anlayış gerçekçi değildir. İkincisi, klasik egemenlik görüşü, demokratik devletin işleyişiyle uyuşmamaktadır. Çünkü liberal demokrasi, sınırlı bir iktidar anlayışına dayanır ve hukukun üstünlüğü ilkeleri gereğince devletin de tabi olduğu bağlayıcı kuralları vardır. Bu açıdan egemen özerk bir devlet içindeki en üstün, nihai ve en genel iktidardır ama bu iktidar her şeyi kapsayan, ebedî, sınırlandırmaz veya bölünemez bir iktidar değildir.

Aslında kurumsal anlamda kamuya karşı hiçbir sorumluluğu olmayan küçük bir seçkin grubunun elindeki iktidar, siyasal rejim olarak otoriter bir sistemdir. Bu anlamda klasik egemenlik anlayışı aslında otoriter bir sistemi öngörmektedir. Zaten bu geleneksel egemenlik doktrinleri, 'kuvvetler ayrılığı' ilkesine dayalı denge-fren mekanizmaları ile işleyen çoğulcu demokratik yönetim sistemleri açısından ciddi eleştirilere tabi tutulmuştur. Hatta, iktidarın farklı kurumlar arasında paylaştırılması gerektiğini öngören liberal demokratik ilkelerin, tam anlamıyla geleneksel egemenlik görüşünün zıddı olduğu belirtilmiştir.

Liberal demokrasinin temel bileşenleri bireysel özgürlükle beraber halk egemenliğidir. Demokrasi, "kim yönetecek?" sorusuna cevap olarak halk egemenliği fikrine dayalı yönetim biçimidir. Demokrasilerde egemen olan seçmen çoğunluğudur. Fransız Devrimi ile beraber, J. Locke, Voltaire ve Rousseau gibi düşünürlerin görüşleri doğrultusunda "egemenliğin ulusta olduğu ve hiç kimsenin ulusal iradede doğmamış bir iktidarı kullanamayacağı" anlayışı hakim olmuştur. Bir anlamda hanedan otoritesi ulusal egemenliğe boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Modernlik ile birlikte egemenliğin kaynağı artık toplumun dışında bir yerler-

de değil, toplumun içinde aranmaya başlamıştı. Bir başka ifade ile siyasal iktidarın meşruluğunun kaynağı artık halktı. Bu halkın egemen olduğu; onun iradesinin ve bu halkı oluşturan özgür, eşit, yetkin bireylerin rızasının onayladığı iktidar meşru olabilirdi. Locke'un başını çektiği liberaller, klasik egemenlik anlayışının aksine, ülke içinde mutlak egemenliğin bireysel özgürlükler için risk oluşturacağını ve bu yüzden egemenliğin sınırlanması gerektiğini savunurlar. Egemenliğin kişilere değil, parlamentoya ait olması gerektiğini belirten liberaller, egemenliğin, seçilmişlerden oluşan parlamentoya ait olmasının da tek başına yeterli olmadığını belirtirler. Bunun yanında yasamanın karmaşık bir süreçle gerçekleştirilmesi, temel hak ve özgürlüklerin anayasal teminat altına alınması gerekir. Yani, demokratik egemenlik anlayışına göre temel hak ve özgürlükler, sadece sınırlı egemenlikle teminat altına alınabilir. Ancak **Carl Schmitt** egemeni, "istisnai duruma" (olağanüstü hâl) karar veren merci olarak tanımlar. Schmitt savaş, afet gibi istisnai durumlarda devletin, anayasal bir sistemle işletiliyor olsa da egemen olarak hukuk sisteminin sınırlarını zorlayıp normları dahi çiğneyebildiğini belirtmiştir. Yani liberallerin aksine Schmitt, anayasa temelli sınırlı egemenlik iddiasına karşı siyasal açıdan egemen olanın her zaman daha üstün olduğunu savunur.

Resim 2.5

C. Schmitt, 1888-1985 yılları arasında yaşamış Alman hukukçu, filozof, siyaset felsefecisi ve hukuk profesörü.

Kaynak: <http://www.phillwebb.net/topics/society/Schmitt/Schmitt.htm>

DİKKAT

Demokratik egemenlik anlayışına göre klasik egemenlik fikri, temel hak ve özgürlükler için risk oluşturur.

Klasik mutlakıyetçi de olsa demokratik de olsa modern dönemde egemenliğin dayanağı halk ya da millet iradesidir. Ancak, halk egemenliği kavramı birtakım belirsizlikler taşımaktadır. Bunun ana nedeni, Rousseau'nun toplum sözleşmesi teorisinde yer verdiği genel iradeye karşılık gelen millî iradenin soyut bir bütüne işaret etmesidir. Demokratik düzenler, millî egemenlik veya halk egemenliği doktrinleri etrafında şekillenir. Ancak millî egemenlik gibi halk egemenliği öğretisi de belirsizlikler taşır. Millet, ölmüşleri ve doğacakları da kapsayan soyut bir bütün iken halk yaşayanlara karşılık gelmektedir. Ancak tarihsel pratikler ve günümüz uygulamalarında tüm nüfusun halk olmadığı da açıktır. Egemenlik bir anlamda, siyasal irade sahibi olduğu varsayılan yetişkin vatandaşlara bölüştürülmüştür. Daha somuta hitap eden halk egemenliği doktrini, millî egemenliğin aksine, temsili demokrasinin yanında katılımı ve denge-fren mekanizmaları açısından çoğulculuğu kısmen ön plana çıkarır. Çağdaş devlet anayasaları her iki doktrinden de beslenmiştir.

Temel hak ve özgürlükler açısından egemenliğin kaynağının halk iradesi veya Tanrısal irade olması bir fark yaratır mı? Tartışınız.

SIRA SİZDE

Egemenliğin Boyutları: İç Egemenlik ve Dış Egemenlik

Kavram olarak mutlak ve sınırsız iktidar anlamındaki egemenlik, hem en üstün hukuki otorite hem de karşı konulamaz siyasal iktidar demektir. Yani egemenliğin hem hukukî hem de siyasal bileşenleri olduğu gibi siyasal otoritenin varabileceği en üstün düzey olarak ülke içi ve ülke dışında daha üstün bir iktidarın olmadığı anlamına gelir. Sonuçta egemenliğin içsel ve dışsal diye iki ana boyutu vardır. Bu boyutlara bağlı olarak egemenlik kavramı, iki farklı anlamda kullanılır: İç egemenlik ve dış egemenlik.

İç Egemenlik

Devlet, belli bir ülke üzerinde işleyen egemen iktidardır ve bu iktidar zor kullanma tekeli elinde tutar. İç egemenliğe sahip olan bir devlet kendi halkının üzerinde mutlak otoriteye sahiptir. Yani ülke içinde devletin egemenliğine alternatif bir otoritenin olmaması demektir. Egemen organ olarak devlet, kendi sınırları içindeki tüm yurttaş, grup ve kurumlar üzerinde bağlayıcı kararlar alır ve bu kararları kendi dışında bir sınır tanımadan yürütür. “Halk egemenliği”, “parlamentar egemenlik” gibi terimler, iç egemenlikle ilgilidir. İç egemenliğin iki ana bileşeni vardır: *Hukukî egemenlik* ve *siyasal egemenlik*.

Hukukî Egemenlik: Hukukî egemenlik, devletin ülkesi üzerindeki hiyerarşinin en üstünde yasa yapma otoritesine sahip olması ve bu otoriteyi kullanması anlamını barındırır. Her devlet resmî olarak egemendir ve her türlü nihai karar alma yetkinliğine sahip bir organdır; kimin ya da hangi kurumun yetkisinin ne olacağını yine egemen belirler. Egemen, mutlak siyasal ve hukuki otoritedir yani egemen olan devlet yöneticilerden ayrı gayrişahsi bir kurumdur. Devletin egemenliği tüm ülkede yekparedir; devletin koyduğu ve yaptırımını olan yasanın işlemediği hiçbir bölge söz konusu olamaz. Kısaca hukukî egemenlik, üstün yasal otorite demektir. Buradaki üstünlük, yasa tarafından tanımlanmış bir üstünlüktür ve itaat talep etme hakkı açısından rakipsizlik demektir. Örneğin, devletin koyduğu yasalar herkes için bağlayıcıdır ve bu bağlayıcılığı ortadan kaldıracabilecek herhangi bir kişi ya da grup yoktur. Vergiyi sadece yasal egemen olma iddiasındaki devlet koyar ve vergilendirme ile ilgili tüm düzenlemeleri yine devlet yapar.

Siyasal Egemenlik: Egemen otorite, herhangi bir siyasal hiyerarşi içinde tartışmaları sona erdirecek şekilde nihai kararları veren en üstün otoritedir. Böylesi kararları verebilen egemen otorite dış güçlerden bağımsızdır ve içerideki gruplar üzerinde mutlak otoriteye ve hakimiyete sahiptir. Egemen, yalnızca bir kişi ya da temsilciler meclisi gibi bir gruptan oluşabilir. Egemen iktidarın ilk özelliği konumla ilgilidir; egemenlik siyasal ve hukuki bir hiyerarşi demektir. Bu hiyerarşi içindeki nihai karar mercidir. Bu iktidar ayrıca özerktir; ilişkilerinde mutlak bağımsızlığa sahiptir ve yurt içi ya da yurt dışı herhangi bir kişi ya da kuruma tabi değildir. Siyasal egemenlik, fiilen olmasa da hukuki olarak sınırsız bir siyasal iktidarı ifade eder. Egemen, zor kullanma tekeli çerçevesinde sınırsız itaat ettirme yeteneğine sahiptir. Egemenin uyruklarından talep ettiği itaati engelleyecek herhangi bir organ yoktur. Siyasal egemenlik, zor kullanma tekeli ile teminat altına alınmış itaat üretebilme becerisidir. Siyasal olarak egemen olanın buyruğu, gerektiğinde zor kullanılarak itaat gören bir buyruktur.

Liberal demokrasi anlayışının hakim olduğu 20. yüzyıl sonlarında, iç egemenlikle ilgili tartışmalar önemli ölçüde azalmıştır. Çünkü hem hukuki hem de siyasal egemenlik anayasal çerçevede sınırlandırılmış ve temel hakların teminat altına alınması, Schmitt'in itirazlarına rağmen, neredeyse tartışılmaz ideallere dönüşmüştür. Örneğin, zor kullanmaya hangi durumlarda ne dereceye kadar başvurulacağı, yasama faaliyetinin sınırları tanımlanmıştır. 20. yüzyılın sonlarında özellikle küreselleşme ile beraber dış egemenlikle ilgili tartışmalar ise yoğunlaşmıştır.

Dış Egemenlik

Dış egemenlik, bir devletin uluslararası düzendeki yeri ve bağımsız, özerk bir varlık olarak faaliyette bulunma kapasitesiyle ilgilidir. "Ulusal egemenlik" ve "egemen devlet" terimleri dış egemenlik kapsamındadır. Tarihsel olarak dış egemenlik düşüncesi, modern 'ulusal egemenlik' fikri ile bağlantılıdır. Dış egemenlik, ulusal bağımsızlık ve halkın kendi kendini yönetmesi ilkeleriyle hayat bulmuştur. Dış egemenlik açısından düşünüldüğünde bir ulus, ancak kendine has ihtiyaçlar ve çıkarlara göre kendi kaderini tayin edebilme becerisine sahip olduğunda egemendir. Bu açıdan egemenlik, halkın özgürlüğü demektir ve uluslar bu konuda oldukça hassastır.

Dışsal boyut açısından ise egemenlik, devletin kendi toplumu üzerinde daha üstün bir organın olmaması demektir. Egemenliğin dışsal boyutu, devletler arasındaki ilişkilerin temel kuralıdır. Bir devletin uluslararası düzen içindeki konumu, özerk ve bağımsız bir varlık olarak bu arenadaki hareket edebilme yeteneği, becerisi ve tanınma dış egemenlikle ilişkilidir. Modern dönemde devletlerin dışsal egemenlikleri, Westphalia Antlaşması'yla (1648) uluslararası hukuki bir nitelik kazanmıştır. Bu anlamda egemenlik, uluslararası politikanın temel belirleyici ilkesi olmuştur. Dışsal egemenlik çerçevesinde devletler, uluslararası ilişkilerin ana aktörleri konumuna gelmiştir. 20. yüzyılın başlarında imparatorlukların ortadan kalkmasına paralel olarak, ulusların kendi kaderlerini tayin etme ilkesi çerçevesinde çok sayıda devlet ortaya çıkmış ve bu devletler uluslararası ilişkilerinde egemen bir aktör olarak rol almışlardır.

İç egemenlikte olduğu gibi dış egemenlik açısından da mutlaklıktan bahsedilemez. Devletler arasındaki ilişkiler karşılıklı egemenlik tanınmasıyla işlemekle beraber, bu egemenlik de fiilen mutlak değildir. İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak ortaya çıkan küreselleşme süreciyle Avrupa Birliği, NAFTA gibi ulus-üstü örgütler oluşturulmuştur. Devletler yasama faaliyetlerinde kendi anaya-

saları dışında bu örgütlere verdikleri taahhütleri de dikkate almak zorundadır. Örneğin egemen bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyeti, ticaret hukuku, ceza hukuku alanında düzenlemeler ya da yasama faaliyeti gerçekleştirirken yaptığı uluslararası anlaşmalar gereği AB kriterlerine uymak zorundadır. Küreselleşen dünyada ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığın artmasıyla mutlak egemenlik iddiasının geçerliliğini yitirdiği, yasal egemenliğin diplomatik nezaket düzeyine indiği bir ortamda da mutlak siyasal egemenlikten bahsedilemeyeceği dile getirilmektedir.

Küreselleşme ve Egemenlik

Küreselleşme kavramı, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan karmaşık ve çok boyutlu değişimleri açıklamak için kullanılmaktadır. Küreselleşme sürecini tetikleyen farklı nedenler ve boyutlar vardır. Bunlardan ilki, II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve ABD ile SSCB'nin ana aktörler olduğu Soğuk Savaş dönemindeki kutuplaşmalardır. Bu kutuplaşmalara bağlı olarak ittifak kurulan ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın artması küreselleşmeyi tetikleyen ilk nedenlerdendir. İkinci önemli neden, uluslararası ticaretin ve iş örgütlerinin faaliyetleri sonucu, küresel bir kapitalist sistemin ortaya çıkması ve dolayısıyla küresel ölçekli bir ekonominin gündeme gelmesidir. Küreselleşme sürecini hızlandıran bir diğer önemli etken de teknolojik gelişmelerdir. Bilişim ve iletişim alanındaki gelişmeler, bilginin hızla küresel ölçekte dolaşımına yol açarken yine teknolojinin gelişmesine bağlı olarak nükleer tehdit, çevre kirliliği gibi sorunlar, ulusal sınırları aşmış (trans-national) ve küresel bir mesele hâline gelmiştir.

Bu nedenlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşmenin hem siyasal hem ekonomik hem de kültürel sonuçları vardır. Liberal değerlerin yayılması, sermayenin küreselleşmesi bu sonuçlardandır. Ulusal ekonomilerin küreselleşmesi, bilgi ve kültürel değerlerin dolaşımının ulus-üstü nitelik kazanması, AB, NAFTA gibi ulus-üstü örgütlenmeler, geleneksel egemen, uluslararası ilişkilerin tek aktörü olan ulus devleti de etkilemiştir. Küreselleşmeyle birlikte artık yaşamlarımız bizden çok uzak bir yerlerde alınan kararlar çerçevesinde şekillendirilmektedir. Küreselleşme, bu şekillendirmeyi yapan karmaşık bir ilişkiler ağıdır. Bu sürecin en önemli özelliği, coğrafi uzaklıkların önemini yitirmesi ve D. Harvey'in ifadesiyle 'zaman ve mekân sıkışmasına' bağlı olarak devletler arasındaki ülkesel sınırların öneminin azalmaya başlamasıdır. Bu durum küresel olanın, yerel ve ulusal olanı tamamen önemsiz kıldığı anlamına gelmez. Ama yerel, ulusal ve küresel olayların birbirlerini çok yoğun biçimde etkileyişleri siyasal sürecin hem genişlemesi hem de derinleşmesine yol açmıştır.

İletişim ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak küreselleşen dünyada egemen devletler hâlâ dünya siyasetinde en önemli aktörler olsalar da modern dönemde yerleşik olan egemenlik anlayışı da değişmeye başlamıştır. Modern dönemde asıl olan belli bir toprak parçası yani ülke üzerindeki egemenlik iken küreselleşen dünyada sınır tanımayan para, bilgi, insan akışı üzerindeki egemenlik daha önemlidir. Tüm gelişmeler, egemenliğin kısmen ülke içi boyutunu ilgilendirmekle beraber asıl tartışma egemenliğin dış boyutuyla ilgilidir. Çünkü küreselleşen dünyada ulus devletleri aşan, klasik egemenlik anlayışını tehdit eden bir takım otorite odakları ortaya çıkmıştır. Bu odaklar arasında dünya ekonomik sistemi, uluslararası hukuk, uluslararası örgütler (BM gibi), ulus-üstü bölgesel ve küresel kurumlar (AB gibi) vardır; bu kurumlar devletler üzerinde otorite kullanırlar ve devletlerin egemenliğini sınırlarlar.

Küreselleşme toplumların ekonomik, siyasal, kültürel, sosyal, teknolojik ve ekolojik alanlarda bütünleşmesi ve dayanışmanın artması sürecini ifade etmektedir. Dünyanın tek düze hale gelmesi değilse de farklılıkların azalması, gücün ve etkinin yerelden küresel alana taşınmasıdır.

Küreselleşmenin, mevcut kurumların yönetim kapasiteleri üzerinde de önemli etkisi olmuştur. Bu etki daha çok egemenlik alanında ortaya çıkmaktadır. İnsan, mal ve bilginin, ulaşım ve bilişim teknolojilerindeki yeniliklere paralel olarak hızlı dolaşıma girmesi ulusal sınırların daha geçirgen olmasına yol açmıştır. Küresel süreçteki etkileşimler, devletleri dış etkilere karşı daha hassaslaştırmış ve bu devletlerin siyasal karar alma özerklikleri zayıflamıştır. Uluslararası siyaset sahnesinde rol üstlenen aktörler, sadece devletler değildir artık; uluslararası aktörler çoğullaşmıştır. Bazen uluslararası bir şirket hatta yalnızca bir birey bile devletin muhatabı olabilir. Sonuçta günümüz devletleri hukuki açıdan egemenliklerini önemli ölçüde muhafaza ederken, fiilen her geçen gün artan ölçüde bağımsızlık kaybı yaşamaktadırlar. Örneğin, sınırları içerisinde geçerli olacak yasal düzenlemeler üzerindeki denetimleri bile mutlak değildir artık.

Egemenlik açısından modern ulus devletler hem yukarıdan hem de aşağıdan bir basınç altındadır. Heterojen nitelikteki toplumsal talepler içeriden basınç uygularken para, mal, insan, bilginin uluslararası dolaşımı dışarıdan basınç yapmaktadır. Modern devletleri tanımlayıcı özelliklerden biri olan üstün ve eşsiz yönetim yetkisi anlamındaki egemenlik, küreselleşmeyle beraber ciddi aşınmaya uğramıştır. Küreselleşmenin siyasal boyutunun devlet üzerindeki ilk etkisi, karşılıklı bağımlılığın artmasına paralel olarak devlet sınırlarının daha geçirgen hâle gelmesidir. Bağımlılığın sonucu olarak egemenliğin paylaşılması bile söz konusu olmaya başlamıştır. Bir anlamda egemenlik, artık mutlak bağımsızlıkla aynı anlamda gelmemektedir.

Yerel, bölgesel ve küresel ölçekte ulus devletin egemenliğini paylaşan *yönetişim* birimleri ortaya çıkmıştır. Bu birimlerin ilişkilerinin sıkılaşması ‘paylaşılan egemenlik’ anlayışını doğurmuştur. Bu anlayış artık neredeyse bir norma dönüşmüştür. Kısaca küreselleşme, liberal demokrasinin bünyesinde yeşerdiği ulus devletin modernlik içindeki ayrıcalıklı konumunu bunalıma sokmuş, egemenliğin bir veri olarak alınmasını engellemiş; bu egemenliği parçalayıp sınırlandırmıştır. Modern toplum ve onun kurucu ögesi olan ulus devlet artık bütünleştirici bir sistem olma işlevini yitirmiştir.

MEŞRULUK

Siyaset Bilimi literatüründe “meşruluk” kavramı, tıpkı iletiler, egemenlik, otorite ve yasallık kavramları gibi, öteden beri ciddi bir tartışmaya kaynaklık etmektedir. Kavrama pek çok farklı anlamın yükleniyor olması, beraberinde kavram kargaşaları ve yanlış anlamları getirebilmektedir.

Meşruluk Kavramı ve Farklı Tanımlar

Meşruluk kavramı oldukça karmaşık ve çok boyutludur. Meşruluk iki belirleyici nitelik barındırır: (i) yönetme hakkı veren usullerin var olduğu fikri ve (ii) yönetim biçimini haklı kılacak şekilde yöneten ve yönetilenlerin beraberce paylaştığı bazı dayanakların (ideoloji, rıza, inanç) varlığı. Bu niteliklere dayalı olarak meşruluğun iki türünden bahsedilebilir: *Usûllere* dayalı meşruluk ve *esaslara* dayalı meşruluk. Usullerden doğan meşruluk anlayışına göre, bir düzeni meşrulaştıran öğeler arasında kurallar ve karar alma süreçlerinde takip edilen usûller önceliklidir. Örneğin, bir yasa çıkarılırken hangi usûllerin takip edileceği gibi. Esaslardan doğan meşruluk anlayışına göre ise meşruluğun değerlendirilmesinde usuller değil, iktidarın haklılaştırılması ve sorumluluğu ön plandadır. İktidar sahibinin eylemleri kabul görüyor mu gibi.

Meşruluk, otorite ve iktidar kavramları ile birlikte, yöneten/yönetilen farklılaşması ve emir/itaat, egemenlik ilişkisinin yer aldığı bütün toplumsal düzeylerde söz konusudur. Bu açıdan ilişkisel niteliği olan iktidarın yer aldığı bütün alanlarda meşruluktan da bahsedilebilir. Yani meşruluk iktisadi, toplumsal ve de siyasal alanlar için söz konusudur. Meşruluk bu çerçevede genel olarak yönetenlerin sahip olduğu araç ve kaynakların kullanılmasının onlara ait bir hak olduğuna ilişkin emir alan veya yönetilenlerin inancıdır. Meşruluk, yönetilenlerin ve itaat nedenlerinin anlamlı ve makul olarak kabul edilmesi inancıdır. Bu inancın nedenleri sayısız olabilir. Bu nedenler arasında gelenekler, emir veren konumundaki kişinin kişisel nitelikleri, alışkanlıklar, sosyo-psikolojik arka plan, maddi çıkar, gayrişahsi kurallar, sistemin etkinliği sayılabilir.

Siyasal teorinin merkezi konularından biri olan meşruluk, diğer iktidar alanlarıyla beraber siyasal iktidara ilişkin bir olgudur. Toplumun bütününe ilgilendiren kararları alıp bu kararların uygulanmasında zor kullanma tekeli gibi önemli bir ayırt edici özelliğe sahip olan siyasal iktidarın, bu hak ve yetkiyi nereden aldığı önemli bir sorudur. Bu önemli soru, meşruluk ile ilgili tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Yani yönetenlerin sahip oldukları iktidarın kaynağının ve dayanağının ne olduğu ve yönetenlerin emir verme haklarını nereden aldıkları meşruluk meselesinin ana sorunudur.

Meşruluk, meşru olma hâlidir. Meşru ise benimsenmiş, genel kabul görmüş ilkelere, kurallara ve ölçülerle uyumlu; hukuka ya da yerleşik yasal usûl ve gereksinimlere uygun olma biçiminde tanımlanabilir. Ayrıca meşru kelimesi, bir düşünce, duygu ya da iddianın, makul ve haklı gerekçelere dayandığını da ifade etmektedir. Bu tanımlamalara göre meşru olan aynı zamanda onaylanmış bir konumu ifade eder. Ayrıca meşruluk, hukuk tarafından hak, yetki ve imtiyaz verilmiş, yasal, uygun anlamlarını da taşır.

Yasallık kavramı ile meşruluk kavramının anlamlarının ortak çağrışımları vardır. Hatta bu iki kavram zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadırlar. Bu çağrışımların en önemli nedeni meşruluk kavramının tanımında yer alan “hukuk tarafından hak, yetki ve imtiyaz verilmiş, yasal ve hukukilik” öğeleridir. Oysa meşruluk, yasallığı aşan bir kavramdır. Çünkü meşruluk, hukukilik ile beraber makul, haklı ve uygun olma anlamları da taşır. Ayrıca meşruluğun tek kaynağı hukuk olmayabilir. Gelenek, karizma, akıl, bilgi, inançtan doğan otorite, yasallık kavramından farklı olarak meşruluk kavramının tanımı içerisinde yer alır. Herhangi bir eylem yasal olabilir ama meşru olmayabilir ya da meşru görülen her şey yasalastırılmayabilir. Örneğin, yerleşik usûller takip edilerek çok yüksek oranda vergi koymak yasaldir ama meşru görülmebilir.

Meşruluk tanımı çerçevesinde yasallık-meşruluk ilişkisini tartışınız.

SIRA SİZDE

Geleneksel ve Modern Toplumlarda Meşruluk

Kavramın içeriğinin tarihsel süreçte hukuk ve bu hukukun kaynağı ile iç içe olduğu açıktır. Din kaynaklı hukuk, meşruluk kavramına dine uygunluk anlamı kattığı gibi hukukun kaynağındaki sekülerleşmeye paralel olarak meşruluk kavramına yönetilenlerin rızası da eklenmiştir. Nitekim meşruluk kavramının günümüzdeki kullanımlarında da bu öğeye yer verilmektedir. Aslında siyasal iktidarın kaynağını işaret eden meşruluk, tarihsel süreç içerisinde işaret ettiği kaynağa göre farklı anlamlar kazanmıştır. Örneğin; iktidarın ilahi iradenin bir lütfu olarak değerlendirildiği dönemlerde meşruluk, yönetenlerin eylemlerinin ilahi iradeye uygunlu-

ğu şeklinde anlam kazanmaktadır. Oysa iktidarın kaynağı olarak halk iradesinin işaret edildiği dönemlerde ise meşruluk, yönetilenlerin rızasına uygun olarak elde edilen ve kullanılan iktidara itaati sağlayan bir niteliklerdir.

Meşruluk, otorite olma, hukukilik, bağlayıcılık ve doğruluk nitelikleriyle iç içedir. Bir devlet 'yönetme hakkına' sahip ise meşru olduğu düşünülebilir. Bu hak tamamen yönetilenlerin inancından doğabileceği gibi aşkın, metafizik ya da dinsel birtakım adreslere referans verilerek de gerekçelendirilebilir. Örneğin, modern öncesi dönemlerde siyasal meşruluğa ilişkin yaklaşımlar, doğal hukuk geleneği çerçevesinde usulcü değil esasçı idi. Teolojik yorumların hakim olduğu bu yaklaşımlarda uyrukların hakları değil, egemenin emirleri ön plandaydı. Egemenin emirleri, ilahi emirlerin geçici yansıması olarak görülüyordu.

DİKKAT

Meşruluk, kapsamında gelenek, akıl, bilgi, inanç kaynaklı otoriteyi de barındırdığından yasallığı aşan bir kavramdır.

Geleneksel toplumlarda meşruluk meselesi daha çok ilahi iradenin işlettiği evrensel düzen ve hukukilik açısından ele alınmıştır. Monarşik yönetimlerin hakim olduğu geleneksel dönemlerde devletler, kralın otoritesinden dolayı meşru görülürdü. Çünkü kralların otoriteyi doğrudan Tanrı'dan aldıkları düşünülürdü. İktidarın ilahi kaynaklı olduğu geleneksel dönemde, örf, âdet, töreler ilahi bir amaç taşıyor ve siyasal meşru iktidar da bütün evreni kuşatan ilahi iradenin bir parçası olarak işliyordu. Hem fizik hem de sosyal evrendeki bütün işleyiş ilahi iradenin bir yansıması biçiminde algılanıyordu. Böylesi bir dünya görüşü çerçevesinde yerleşik iktidar ilişkileri ve bu iktidarın meşruluğu neredeyse kendiliğinden tesis edilmişti. Bir anlamda yerleşik düzen, evrensel düzenin bir yansımasıydı. Bireysel irade, halkın iradesi, rıza, bireysel özgürlük gibi öğeler geleneksel siyasal sistemlerde yer almayan öğelerdi. Ancak monarşik yönetimlerin ortadan kalkmasıyla meşruluk önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Modern düşüncede devletin meşruluğu gelenekler ya da ilahi iradeye değil, halkın iradesine dayandırılmıştır.

Meşrulukla ilgili net kavramlaştırmalar ise toplum sözleşmesi teorileriyle gündeme gelmiştir. Siyasal otoritenin nasıl meşru kılınabileceği ya da hangi yönetimin meşru olabileceği sorusu modern dönemlerin ana siyasal sorularındandır. Hobbes, Locke, Rousseau gibi modern dönem siyaset düşünürleri meşruluğu, gelenek ya da Tanrısal iradeye değil, bireysel rızaya dayalı olarak açıklamaya çalışmışlardır. Bu düşünürler meşruluğu, halkın yöneticilere gönüllü olarak itaat etmeleri biçiminde anlamışlar ve uyrukların bir sözleşme aracılığıyla bildirdikleri rızanın, devletin kullanacağı iktidarı meşru kılacağını belirtmişlerdir. Bir otoritenin ancak yönetilenlerin rızasıyla meşru olabileceğini belirten bu düşünürler, halk iradesi çerçevesinde meseleyi tartışmışlardır. Yani geleneksel dönemde metafizik ve din temelindeki açıklamalar, gönüllülük ve rızaya kaymıştır.

Modern dönemde meşruluk sorunu, ulusal dayanışma çerçevesinde, yani otoritenin, meşru iktidarın kaynağının ulusal irade olduğu anlayışıyla aşmaya çalışılmıştır. Demokratik katılım, her bir yurttaş için aidiyet hissi uyandırmış ve katılım, ulusal ölçekte milletin bir parçası olma duygusu yaratmış ve bu duygu, meşruluğun köklerini oluşturmuştur. Bu açıdan liberal demokrasilerde otorite, önderlerin kişisel özelliklerinden çok yasalara, usûllere ve kurumlara dayalıdır. Liberal demokratik devletlerde meşruluk, bireysel özgürlüğe ve kamuoyuna karşı sürekli açık ve duyarlı olmakla tesis edilir. Bu açıdan liberal demokratik sistemler otoritenin, yönetilenlerin rızasından kaynaklı olarak 'aşağıdan yukarıya' doğru işlediğini varsayarlar.

Max Weber'in Meşru İktidar (Otorite) Tipolojisi

Meşruluk; barındırdığı haklılık ile bir buyruğa otorite, yani bağlayıcılık niteliği kazandırır. Meşrulukla beraber iktidar ilişkisi, otorite ilişkisine dönüşür. Otorite; zorlama, etki ve yönlendirme gibi iktidarın alt kümesidir ve başkalarının aksi halde yapmayacakları bir şeyi bir ödev olarak yerine getirmeleri demektir. Otorite kendine has bir buyruğu ve bununla bağlantılı itaati kapsar. Otorite ilişkisinde emirler makul ve haklı görülür. Buyruk, boyun eğmeye yol açacak şekilde emir verme hakkı tanıdığından otorite barındırır. Zor kullanan iradeye boyun eğmenin nedeni tehdit ya da ödenebilecek bedellerden kaçınmaktır. Oysa otorite ilişkisinde böyle bir kaygı yoktur. Sosyal bir düzen ister zorla isterse uzlaşıyla kurulmuş olsun, bu düzen meşrulaştırma teknikleri, ideoloji, hegemonya, yönlendirme gibi uygulamalarla kendisini otoriteye dönüştürür ve inançları yönlendirilen yurttaşların istekli, gönüllü itaatini teminat altına alır.

Max Weber, farklı toplumlardaki siyasal sistemleri incelemiş ve iktidarın meşrulaştırılarak otoriteye, meşru tahakküme dönüştürüldüğü üç tip otorite ilişkisi tanımlamıştır. Her otorite ilişkisi için hayati nokta olarak yönetenlere itaatin haklı olduğuna dair asgari bir inancı işaret eden Weber, bu sınıflandırmada itaatin dayanağını, gerekçesini ölçüt almıştır. Daha önce belirtildiği gibi meşruluk, yurttaşların belli bir sisteme neden itaat ettiklerinin cevabıdır. Otoritenin üç biçimi bir anlamda bu soruya cevap teşebbüsüdür.

Geleneksel Gerekçelerden Doğan Meşruluk (Geleneksel Otorite)

Eskiden kalma kural ve iktidar pratiklerinin kutsallığını öne sürerek meşruluk iddiasında bulunan ve kendisine inanılan otorite türüne geleneksel otorite denir. Bu otorite çerçevesinde oluşan hiyerarşide resmî görevliler arasında ast-üst ilişkisi değil efendi-hizmetçi ilişkisi vardır. Yönetilenler topluluğun üyeleri değil, iktidar sahibinin arkadaşları veya uyruklarıdır. İtaat geleneksel iktidarda, iktidar sahibine karşı bir ödevdir. Bu tipte otoritenin gerekçesi, inancı zorunlu kılan bir gerekçedir. Geleneklere ya da kutsallığa dayalı statüler ön plandadır ve bundan dolayı geleneksel otorite, herhangi bir kural veya usûlün değil, geleneğin ürünüdür.

Geleneksel gerekçelerden doğan otorite, geleneklerin şemsiyesi altında, eski geleneklerin önemine ilişkin yerleşik inanç çerçevesinde işleyen ya da bir gelenek içindeki örf ve uygulamalara uygun olarak seçilmiş kişilerin kabul görmesi ve ayrıcalığına olan yerleşik inanca dayalı otoritedir. Krallar, kraliçeler ve dini erkân otoritesi gibi. Bu otorite meşruluğunu, kutsal, yerleşik geleneklerden alır. Kökleri geçmişe dayalı bu otorite, ataerkil ve patrimoniyal tarzın işlediği geleneksel toplumda bir prens tarafından kullanılır.

Geleneksel gerekçelerden doğan otorite, en ilkel ve en evrensel meşru iktidar biçimi olmasına rağmen, modern siyasal sistemler bile, geleneklerden önemli ölçüde meşruluk devşirirler. Hemen hemen bütün istikrarlı siyasal sistemler, gele-

Resim 2.6

M. Weber, 1864-1920 yılları arasında yaşamış, Alman düşünür, sosyolog ve ekonomi politik uzmanı.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Max_weber

Geleneksel otorite, kutsallık, örf, adet, alışkanlıklar ve geleneksel değerlerin yer aldığı otorite ilişkisidir.

neği işleyerek bir miktar meşruluk kazanırlar. Kısaca, meşruluğun ana kaynaklarından biri de geçiş dönemlerinde geleneksel bütünleştirici kurumların süreklilik halidir. Bu açıdan eski devletler, ulusal siyasal gelenekleri ile meşruluk türetebilirler. Köklü geleneklere sahip devletler, geçmişe göndermeler yaparak meşruluklarını takviye edebileceklerinden dolayı daha avantajlıdır.

Kısaca **geleneksel otorite** meşrulaştırma sürecinde kutsallık, örf, adet, alışkanlıklar ve geleneksel öğelerin yer aldığı otorite ilişkisidir. Bu otorite ilişkisi daha çok geleneksel toplumlarda görülür. Örfilere dayanan bu hükümlerlik tipinde, hatırlanamayacak kadar eskiye giden kökenlerin, kendi başına süreklilik arz eden bir meşruluğa sahip olduğuna inanılır. Hanedanlığın hüküm sürdüğü bir siyasal sistemde kral ölünce, bir başka hanedan üyesinin kral olması geleneksel otorite ilişkilerini örnekler.

Karizmatik Gerekçelerden Doğan Meşruluk (Karizmatik Otorite)

Karizmatik otorite, olağanüstü kişilik (peygamberlik, kahramanlık gibi) özellikleri olan karizmatik bireyin koyduğu kurallara adanmaya dayalı otoritedir. Karizmatik otorite, bu kişinin olağanüstü niteliklerinden doğan meşruluktur ve halkın bu niteliklerin olduğuna inanması önemlidir. Weber'in ifadesiyle bu otorite, Tanrı vergisi olan kişisel, sıra dışı özelliklerin (karizma) otoritesidir. Bu, karizmatik bir hakimiyettir ve peygamber, seçilmiş bir savaş kahramanı, büyük demagog veya parti liderince kullanılır. Bu yapıda meşruluk, bir kişinin kahramanlık, kutsallık, örnek teşkil edecek karakter veya o kişinin işaret ettiği, desteklediği siyasal veya ahlaki düzene dayanır. Esin kaynağı olabilen bu tür önderler, yüce hedefleri gerçekleştireceğine dair güçlü ikna yeteneğine sahiptirler.

Weber'e göre karizmatik otorite, kısa ömürlü ve istikrarsız olsa da siyasal meşrulukta dinamik ve devrimsel bir öğedir. İktidarın törensel araçlarla (taç giyme gibi) bir kişiden başka birine verilmesi, geleneklerin başlangıcını temsil eder ve karizmatik bir anlayışa dayanır. Ancak bu devir teslimden sonra veya olağanüstü özellikleri olan önderin ölümü veya ayrılmasıyla karizma sıradanlaşmaya başlar ve her karizmatik otorite, geleneksel veya yasal-ussal otoriteye dönüşür.

Karizmatik otorite, bir önderin olağanüstü kişisel özelliklerinden doğan en kısa ömürlü otoritedir.

Karizmatik otorite de geleneksel otorite gibi demokratik ve modern bir nitelik taşımamasına rağmen, tüm modern devletlerde rastlanan bir olgudur. Modern devletin ortaya çıkışıyla geleneksel önderlik modernize edilmiştir. Modern siyasal sistemlerde önderlerin önemi (karizmatik otorite), yasal-ussal otorite karşısında azımsanmayacak bir konumdadır. "Kurucu Babalar", "Ulusal Önder", "Milli Şef" gibi sıfatlar, karizmatik önderlerin modern dönemlerdeki sıfatlarındandır.

Kısaca, karizmatik otorite tipinde iktidarın meşruluğu ve itaat, yöneticinin, hükümlerinin eylemlerinden çok kişiliğine ya da kişisel özelliklerine dayanır. Örneğin, güzel konuşma yeteneğiyle kitleleri etkileyebilen bir önderin otoritesi, karizmatik otoritedir. Weber'e göre bu tür otorite ilişkileri sürekli değildir; karizma sahibi önderin ömrüyle sınırlıdır ve bu yüzden geçiş aşamasındaki otorite tipidir. Rutinleşerek ya geleneksel otoriteye ya da yasal-ussal otoriteye dönüşür. Gandhi, Atatürk, Napolyon gibi önderler bu otorite tipinin temsilcileridir.

Yasal-ussal otorite, geleneksel veya dinsel kurallar değil de akıl temel alınarak yapılan kurallarla işleyen otoritedir. Bu otoritenin en güzel örneği modern bürokrasilerdir.

Yasal-Ussal Gerekçelerden Doğan Meşruluk (Yasal-Ussal Otorite)

Weber tipolojisindeki bir diğer otorite ise dini kurallar ya da geleneklere değil de akıl temel alınarak yapılmış yasalara ve kurallara dayalı olan **yasal-ussal otorite**dir. Bu otorite tipinde meşru hükümlerlik, yasal konum ve işlevsel yeterliliğin geçerliliğine olan inanca dayanır. Bu otorite, Weber'in ifadesiyle devletin "mo-

dern hizmetçileri” yani bürokratlar tarafından kullanılır. Yasal-ussal otorite kapsamında ussal işlemler, usüller vardır. Meşruluk, hukuk tarafından tanımlanmış gayrişahsi usüllerden doğar. Modern siyasal ve bürokratik sistemler, bu otoriteyi örnekler. Burada otorite konumu, gelenek ya da kutsallığa değil, üzerlerinde uzlaşmış usullere dayanır.

İktidarın yasal bir yolla kullanıldığı inancı, bu tür meşruluğun dayanağıdır. Anayasal kurallar, yasalar ve yetkililerin gücünün bağlayıcılığı kabul görür. Çünkü onlar yasalıdır. Yasallık, hukukî usüllere uygunluk, modern dönemde meşruluğun temel dayanağıdır. Yasal-ussal otoritenin kapsamında gayrişahsi, evrensel ve tüm ilgililere uygulanan genelleştirilmiş kurallar bütünü vardır. Bu, çağdaş devletlerin özelliklerinden olan örgütlü idari kadro ve bürokratik yapıda görülür. Ayrıca hukuk, tüm yasaların kaynağı olarak yer alır. Weber’e göre yasal-ussal meşruluğa dayalı egemenliğin en saf örneği, modern bürokrasilerdir.

Kısaca, bu tür otorite ilişkisinde itaatin kaynağı yasalardır. En güzel örneklerini modern anayasal yönetimler ve bürokrasilerin oluşturduğu bu tür otorite ilişkilerinde iktidarı, kabul görmüş usüller, tüzükler, yönetmelikler ve yasalar meşrulaştırır. Bu türden otorite ilişkilerinde yasallık ile meşruluk birbirine yaklaşır.

Meşruluk sadece iktidarın kaynağı bakımından değil, bu iktidarın kullanılışı bakımından da önemli bir mesele olduğundan, başlangıçta yasal-ussal meşruluğa sahip bir yönetim bunu kaybetmekle beraber tam tersi de olabilir. Siyasal iktidar hukukiliğe uymadıkça meşruluktan uzaklaşabilir veya hukuk kurallarına uymakla beraber, toplumdaki meşruluk anlayışı değişebilir. Yasaların, kuralların toplumsal dayanakları ve etkinlikleri zayıflamış olabilir. Bu durumda iktidar, yasal temele sahiptir ama meşruluk bunalımı ile yüz yüzedir. Yani yasallık, zorunlu olarak meşruluğu beslemeyebilir. Örneğin; hukuki usuller takip edilerek vergi oranları artırılabilir ama yüksek vergi, yasal olsa da genellikle meşru görülmez. Yasallık, meşruluğun temelini sağlamaktadır ama onun tamamı değil, ögesidir. Zaten Weber de hiçbir otorite tipinin saf olarak bulunamayacağını ve sistemlerin meşruluk temellerinin, her üç otorite tipinin karışımından oluştuğunu belirtir.

Weber tipolojisinde ihmal edilmiş önemli bir nokta da bazen otoritenin dayatma yoluyla tesis edilebileceği gerçeğidir. Bazen otorite, hem Weber’in belirttiği gerekçeler hem de iktidar aracılığıyla dayatılabilir. Hegemonya, meşrulaştırma, ideoloji, ön yargının harekete geçirilmesi, sahte uzlaş gibi kavramlar bu tür otoriteyi işaret eden süreçlerdir. Eleştirel ve radikal yaklaşımlara göre çağdaş toplumlarda otorite, ya dolaysız denetimler kurarak (zor kullanma) ya da dolaylı bağımlılık ilişkileri (hegemonya, manipülasyon) yoluyla iktidarca dayatılır.

Geleneksel, karizmatik ve yasal-ussal gerekçelere dayalı otoritelerin ayırt edici özellikleri nelerdir?

SIRA SİZDE

Meşruluğun Siyasal Sistem Açısından Önemi ve Meşruluk Krizi

Bir ülkedeki rejimin niteliği ne olursa olsun, her yönetim kısmen de olsa yönettikleriyle iş birliği yapar. Her yönetim, zor kullanma veya iktisadi kaynaklara başvurmaksızın itaat görmek ve emirlerini meşru göstermenin yollarını bulmak ister. Herhangi bir buyruk, emir verilenlerin çıkarlarıyla çatışsa bile emre tabi olanların gönüllü itaatini sağladığı ölçüde meşrudur.

Meşruluk, yöneten kesimin ve yönetilenlerin yönetme hakkını tanıdığı, aynı zamanda üzerinde uzlaştıkları yönetsel iktidarın temelidir. Meşruluk, bir anlam-

da hem siyasal sisteme bağıllık hem de siyasal sistemin otorite niteliğine bürünmesinin aracıdır. Ülke içine ve dışına ilişkin kararlar alıp uygulayan devletin, bu faaliyetlerinde yönetilenlerin onayını alma ihtiyacı vardır. Bu durum siyasal rejimlerin hepsinde ortaktır. Çünkü her rejim kendisine itaat ettirmek durumundadır. Yani rejim kendini haklılaştırmak, meşru göstermek ve yurttaşların bağıllığını elde etmek zorundadır.

Siyasal sistemler için meşruluk, iki aşamada çok hassas bir mesele olarak ortaya çıkar. Birinci aşama, siyasal sistem içinde iktidarın ele geçirilmesiyle ilgili-

Resim 2.7

Jurgen Habermas, 12 Haziran 1929 tarihinde doğan Alman felsefeci, siyaset bilimci ve sosyolog.

Kaynak: http://de.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Habermas

ken bir diğer aşama iktidarın işleyişiyle ilgili meşruluk meselesidir. Örneğin, demokratik mekanizmaların işletildiği bir ülkede eğer iktidar, serbest seçimler sonucu el değiştiyorsa bu iktidarın elde edilmesi sürecinde meşruluktan bahsedilebilir. Ancak iktidarın meşru tarzda bir kere elde edilmesiyle siyasal sistem içinde pratikteki iktidarın sürekli meşru kalacağı anlamına gelmez. Hemen hemen bütün iktidarlardan meşruluktan ziyade zor kullanılarak ele geçirildiğinden, asıl olan uygulama aşamasındaki meşruluktur. Zor kullanan iktidarlardan iktidara, fiziksel çatışmadaki üstün güçleri ile geldiği ve yönetimlerinin meşruluğunu kabul ettirmeyi kısmen de olsa zor kullanarak başardıkları söylenebilir. Zaten bir çok devlet ve merkezî siyasal kurumlar zor

kullanma sonucu yani askerî fetihler ile doğmuştur. Bu açıdan iktidarın başlangıçta çıplak güç ile kazanıldığı iddia edilebilir ama bu, iktidarın her yerde her zaman zor kullanma veya tehdidinden doğan korku ile devam ettirildiği anlamına gelmez. Bu zor kullanma uygulamaları her zaman meşruluk ilkeleri ile sınırlanır. Çünkü meşruluk, güvenli, verimli, etkili ve daha az maliyetlidir. Meşruluk, istikrara katkının yanında, emir verme yetkisi ile bu emre uymayı zorlayan zemini oluşturur.

Sürekli zor kullanmaya başvuran düzenler, hem ekonomik kaynakları savurganca kullanır hem de bir krize sürüklenirler. Ayrıca, bazen devletler, ekonomik veya idari birtakım sorunlardan dolayı da meşruluk kaybına uğrayabilir ya da Jurgen Habermas'ın ifadesiyle '**meşrulaştırma kriziyle**' karşı karşıya gelebilirler. Yönetilenlerin düzene inançları kalmadığında ya da yönetim koordinasyonu başarısız görüldüğünde, meşrulaştırma krizi doğar. Habermas'a göre devletler, sosyal harcamalar gibi bir takım görevler üstlendikçe yurttaşlarının gündelik yaşamlarına daha fazla müdahil olmakta, devlet müdahale ettikçe halkın talepleri artmakta ve devlet bu talepleri karşılamakta güçlük çekmeye başlayınca da meşruluk kaybı ortaya çıkmaktadır. Yani devletlerin performansları ile meşrulukları ilişkilidir. Toplumsal yapıdaki meşruluk algılamasındaki değişim, doğrudan sisteme yansır. Bir yönetimin gayrimeşru görülmeye başlaması ve bu görüşün yaygınlığı, devrimsel nitelikteki dönüşümler demektir. Siyasal sistem meşru görüldüğünde hem yönetilenlerin siyasal olarak seferber edilmesi kolaylaşır hem de asgari kaynak ile hacimli icraat yapma imkânı doğar. Meşruluk, siyasal sistemin teminatı niteliğindedir. Bu yüzden iktidar kendini sürekli meşrulaştırmak ya da meşru göstermek zorundadır. Sosyal düzen nasıl kurulmuş olursa olsun, bu düzenin devamı ve istikrarı için birtakım meşrulaştırma tekniklerine başvurulur. Böyle durumlarda düzenler bu inancın muhafaza edilmesi adına kitle iletişim araçlarını, müfredatı hatta sosyal harcamaları ideolojik bir tarzda yönlendirme (manipülasyon) ve propaganda için kullanırlar. Yani tüm iktidarlardan kendilerini meşrulaştırmaya ya da meşru göstermeye çalışırlar.

Meşruluk, istikrarlı ve etkin siyasal sistemlerin dayanağıdır; bu yüzden bir sistem için **meşruluk krizi** büyük risk demektir. Bu riski gidermek üzere iktidarlardan kendilerini sürekli meşru gösterme çabası vardır.

Özet

İktidar ve siyasal iktidar kavramlarını tanımlamak.

İktidar, egemenlik ve meşruluk, siyaset literatürünün en temel kavramlarından biridir. Birbiriyle bağlantılı olan bu kavramlar ve aralarındaki ilişki, literatürde oldukça hacimli yer tutar. Siyaset, en genel anlamıyla bir toplum adına bağlayıcı kararlar alma ve yürütme süreci olarak tanımlandığında hem karar alma hem de yürütmenin bir kapasite ya da iktidar meselesi olduğu açıktır. Yani siyaset süreci bütün olarak iktidar ilişkileriyle iç içedir. İktidar, itaat üretme becerisi olarak tanımlandığında bu becerinin sosyal yaşamın birçok farklı alanlarında farklı kaynaklara dayalı olarak farklı biçimlerde ortaya çıktığı görülür. İktidarın kaynağı fiziksel, ekonomik veya sembolik olabilir ve iktidar ilişkisi, bu kaynaklara dayalı olarak bazen zor kullanma (çıplak güç, şiddet) bazen de otorite kılığında ortaya çıkabilir. Sosyal yaşamda işleyen iktidarlardan biri de siyasal iktidardır ve sahip olduğu kapsayıcılık, üstünlük ve zor kullanma tekeliyle diğer sosyal iktidar tiplerinden ayrılır.

Egemenlik kavramını tanımlayıp, küreselleşme ve egemenlik ilişkisini yorumlamak.

Egemenlik bir siyasal sistem içinde kural koyma, etkin hüküm sürme becerisine sahip yoğunlaşmış iktidardır. Modern egemenlik anlayışının tarihsel kökleri Orta Çağ'a kadar götürülse de 17. yüzyılda modern ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla iyice belirginleşmiştir. İktidarın tek bir merkezde yoğunlaşması, modern devleti feodal dönemden ayıran en önemli özelliktir. Modern dönemde iki ana egemenlik anlayışı gelişmiş ve bunlardan ilki egemenliği, sınırsız, bölünemez ve devredilemez iktidar olarak tanımlayan klasik anlayıştır. İkincisi ise mutlak egemenlik anlayışını eleştiren ve egemenliğin anayasal birtakım sınırlamalara tabi tutulmasını savunan demokratik egemenlik anlayışıdır. İç ve dış egemenlik diye iki ana boyut barındıran egemenlik, küreselleşme süreciyle beraber bir takım dönüşümler geçirmektedir.

Meşruluk, otorite tiplerini açıklayabilmek ve meşruluğun siyasal sistemler için önemini açıklamak. Meşruluk bir iktidar ilişkisinde emir alanların bu konumlarını kabullenmesi ve emri verenlerin haklılığına olan inançtır. Yönetenlerin yönetim hakkına yönelik onay ve inanç kılığında aşağıdan yukarıya doğru bir onayı ifade eden meşruluk, geleneksel ve modern toplumlar arasında farklı içerikler edinmiştir. Meşru iktidar anlamındaki otoriteyle ilgili Weber sınıflandırmalar yapmış ve meşru bir iktidarın dayanağı olarak gelenek, karizma ve yasaları işaret etmiştir. Bir iktidar ilişkisi meşru olduğunda istikrar kolayca tesis edilebilir ve bu yüzden sistemler için meşruluk hayati öneme sahiptir; siyasal iktidarın ele geçirilme veya işletilme aşamasında iktidar, yönetilenlerin onayını alamıyorsa bu siyasal sistem için bir risk oluşturmaktadır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi iktidar ilişkisi açısından doğru **değildir**?

- İktidar sahibi, diğer kişilerin davranışlarını yönlendirebilir.
- İktidar, her türden toplumsal ilişkide ortaya çıkabilir.
- İktidar ilişkisi eşitsiz, hiyerarşik bir ilişkidir.
- Her iktidar ilişkisinde ana bileşenlerden biri rızadır.
- İktidar ilişkisi, bir etkileme ilişkisidir.

2. Aşağıdaki ifadelerden hangisi iktidar yapıları açısından **yanlıştır**?

- Her siyasal sistemin kendine özgü iktidar yapıları vardır.
- İktidar yapıları, iktidarı elde etme mekanizmalarını ve iktidarın nasıl işletileceğini belirler.
- İktidar yapıları toplumsal düzeni tesis eder.
- İktidar yapıları tüm siyasal sistemlerde aynıdır.
- İktidar yapıları, siyasal sistemin parçasıdır.

3. Weber'e göre, zor kullanma açısından devletin ayırt edici özelliği nedir?

- Zor kullanmaya sadece devletin başvurması.
- Asker ve polis gibi zor kullanan örgütlerinin olması.
- Belli bir ülke üzerinde zor kullanabilmesi.
- Nüfusu zor kullanarak yönetmesi.
- Meşru zor kullanma tekeli elinde tutması.

4. Milli marşın çalınması, bayrak töreni gibi uygulamalar hangi iktidar kaynağının kullanımıyla ilgilidir?

- Fiziksel kaynak
- Ekonomik kaynak
- Sembolik kaynak
- Otoriter kaynak
- Askeri kaynak

5. Aşağıdaki ifadelerden hangisi otoriteyi tanımlar?

- Otorite, devletin kullandığı iktidardır.
- Otorite, emre itaatin bir ödev olarak algılandığı iktidar ilişkisidir.
- Otorite, siyasal sistemlerin kullandığı iktidardır.
- Otorite, fiziksel kaynağa dayalı iktidar ilişkileridir.
- Otorite, ekonomik kaynağa dayalı iktidar ilişkileridir.

6. Aşağıdakilerden hangisi elitist teorinin (seçkin kuram) iddialarından **değildir**?

- İktidar, toplumdaki gruplar arasında dengeli paylaşılır.
- Her zaman iyi örgütlenmiş azınlıklar örgütsüz yığınlar hükmeder.
- Demokrasilerde de seçkin azınlık yönetimi görülür.
- Seçkin gruplar her zaman aynı toplumsal kesimden oluşmayabilir.
- Tüm yönetimler oligarşik niteliklidir.

7. Aşağıdakilerden hangisi Egemenlik açısından, feodal siyasal sistemden modern siyasal sisteme geçişin temel göstergesidir?

- Egemenliğin farklı organlara dağılması
- Egemenliğin tek bir merkezde yoğunlaşması
- İmparatorlukların çökmesi
- Feodal önderlerin güç kazanması
- Katolik Kilisesi'nin güç kaybetmesi

8. Klasik egemenlik anlayışını savunan hangi düşünür egemenliği, "mutlak, bölünemez ve sınırlandırılmaz" iktidar olarak millet iradesine dayandırır?

- Jean Bodin
- Thomas Hobbes
- Jean Jacques Rousseau
- John Locke
- John Austin

9. Aşağıdakilerden hangisi küreselleşmenin egemenlikle ilgili sonuçlarından **değildir**?

- Egemenlik, ülke üzerinden para, mal ve bilgi akışı üzerindeki egemenliğe kaymıştır.
- Devletler bağımsızlık kaybı yaşamaktadırlar.
- BM, AB gibi örgütler, devletlerin egemenliğini sınırlamaya başlamışlardır.
- Devletlerin sınırları daha geçirgen olmuştur.
- Uluslararası siyaset sahnesinde rol üstlenen aktörler olarak devletler, alternatifsiz kalmıştır.

10. Aşağıdakilerden hangisi Weber'in otorite tipolojisi-ne göre, yasal-ussal otoritenin özelliklerinden **değildir**?

- Yasal-ussal otorite, akıl temel alınarak yapılmış yasa ve kurallara dayanır.
- Yasal-ussal otorite, bürokratların kullandığı otoritedir.
- Yasal-ussal otorite, hanedanların kullandığı otoritedir.
- Yasal-ussal otorite daha çok modern toplumlar da yaygın olan otoritedir.
- Yasal-ussal otorite, hukuk tarafından tanımlanmış gayrişahsi usullerden doğar.

Yaşamın İçinden

Egemenin ve Politikanın Hukukileşmesi

Politikanın çok eskiden yapılmış, birbirini tamamlayan ve son tahlilde bir nizamı amaçlayan iki klasik tanımı vardır. Bunlardan biri, zamanının en önemli politika bilimcisi David Easton'a aittir. Easton'un tanımını -biraz değiştirerek- şöyle aktarabiliriz:

Politika, toplumdaki (maddi) ve (maddi olmayan) değerlerin otorite yoluyla dağıtımıdır. Bu tanımda eklenmiş olan "maddi değerler", paranın sembolize ettiği kaynakları; tabiri caizse, bir toplumun mal varlığını ifade eder. "Maddi olmayan değerler"den kasıt ise o toplumdaki mevkiiler, statüler, payeler, unvanlar, vs. gibi liyakat sembollerinin oluşturduğu kaynaklar ve imkanlar bütünüdür. Easton'un çağdaşı bir diğer politika bilimcisi, Robert Dahl'ın politikadan anladığı ise şudur: Kim, neyi, ne kadar ve nasıl almaktadır? İki tanımı birbirini tamamlayan şekle getirdiğimizde, politika olgusuna şu şekilde bakmak mümkündür: Politika, toplumdaki maddi ve maddi olmayan değerleri kim(ler)in, neleri, ne kadar ve nasıl elde edeceklerine otorite yoluyla karar verilmesidir.

Otoritenin bizim kültürümüzde ilk semantik çağrışımı devlet olduğundan; politikanın tanımında da devlet, politik olanı önceleyen bir olguya muadil kılınır. Bu ise, politikayı kuruluş ve işleyiş esasları -aşağıda açıklanacak- egemenin "hukuk" dediği araçla tesis edilmiş, cansiperane korunması gereken kurallar bütününden müteşekkil bir devlet nizamına indirgeyen bir anlayışa tekabül eder. Türkiye'de hukuk-politika ilişkisini odağa alan güncel olayları bazı çevrelerin "devlet krizi" olarak nitelermeleri, bu açıdan manidardır. "Devlet krizi" neyin krizidir gibi bir soru sorulmadan, neredeyse olup biten her şeyi "kriz" olarak gören zihin haritası da anlaşılabilir. Bu haritaya biraz yakın plandan baktığımızda yaygın olan kanının tersi bir durumun söz konusu olduğunu görebiliriz: Türkiye'de hukuk politikleşmekte, politika hukukileşmektedir.

Ne demek istediğimizi biraz açalım.

Antropolojinin bize gösterdiği gibi, eğer hukuk, toplumu kontrol etme mekanizması ise hukukun hiçbir zaman politik olanın dışında düşünülemeyeceğini de söyleyebiliriz. Çünkü, toplumsal kontrol, her şeyden önce, şu üç durumu kapsayan bir etki gücüne sahip olarak belirir: Bir toplumsal kesimin, diğer(ler)i üzerinde; 1. Halihazırda sahip olduğu bir (ekonomik, sosyal, politik) hak ve/ya faydadan yoksun kılınması; 2. Yeni bir

hak ve/ya fayda elde etmesini önlemek; 3. Bazılarına bir hak ve/ya fayda sağlarken, diğerlerini bundan dışlamak. Böyle bir mekanizmanın işleyişinin, ancak, ihlali halinde genelin dışında bırakılmayı dayatan bağlayıcı normlar ve nihayetinde bir res judicata (kesin hüküm) sayesinde mümkün olacağı açıktır.

Hal böyle olunca, hukukun (yasanın) toplumsal kontrol mekanizması olarak üzerine oturduğu zeminin bir ayrım yapmaktan, istisna getirmekten oluştuğu da söylenebilir. Hukuku iktidar olgusuyla ilintilendiren, dolayısıyla onun politik olandan ayrı düşünülmeyeceği nokta da tam burasıdır. Çünkü, toplumsal kontrolü ifa ederken ayrım yapma, istisna oluşturma ve bunu kesin bir hükme bağlama egemenliği, yani nihai bağlayıcı karar alma iktidarı, politik olanı vücuda getiren olmazsa olmaz bir koşuldur. Hukuku bu bağlam dışında düşünmek, aslında "toplumu iktidarsız olarak düşünme"ye özdeştir. Oysa, gene antropolojinin gösterdiği gibi, yeryüzünde adına "toplum" dediğimiz hiçbir varlık iktidarsız vücut bulmamıştır.

Bununla beraber, toplumsal kontrolün iktidarla ilintili bir olgu olarak belirmesi ve bir ayrım yapma nihai gücüne sahip durumu zorunlu kılması, neticede egemen olanı münhasıran hukukî bir varlık saymamızı zorunlu kılmaz. Eğer, herhangi bir mevcut durum res judicata olarak istisnai yapılabiliriyorsa, bu, egemeni, hukuk yoluyla hukuku askıya alma gibi hem hukukun içinde, hem dışında tutan paradoksal bir konuma itecek; onu, Giorgio Agamben'in ifadesiyle "hukuk düzeninin aynı anda hem dışında hem de içinde" tutacaktır.

Egemenin bu paradoksal konumu, konumuz bakımından da son derece önemlidir. Çünkü, gene Agamben'in ifadeleriyle; "Egemen, hukukun geçerliliğini askıya alma konusunda yasal yetkiye sahip olmakla, kendisini yasal olarak hukukun dışında tutuyor. Yani... '[h]ukuk kendisinin dışındadır' ya da '[h]ukukun dışındaki egemen olarak ben, hiçbir şeyin hukukun dışında olmadığı... ilan ediyorum [demektedir]'".

Bu anlayış, Carl Schmitt'in meşhur "istisnai hal" dediği bir yapıya vücut veren anlayıştır. Schmitt, istisnayı esasen kararın mutlaklığı şeklinde hukukun resmi bir unsuru olarak görür ve bir sınıfa dahil edilemeyen şey olarak niteler. Schmitt'e göre, " ...[H]ukuk düzeninin anlamlı olabilmesi için düzenin tesis edilmesi gerekir. Düzenli bir durum yaratılmalıdır; ve işte egemen, böyle bir durumun gerçekte etkin olup olmadığına tek

başına karar veren kişidir. Bütün yasalar ‘durumsal yasa’lardır. Egemen, söz konusu durumu bir bütün olarak ve her şeyiyle yaratan ve garanti eden kişidir. Nihai karar üzerinde tekel sahibidir.

Egemeni kurulmuş (constitued) güç /iktidar olarak tanımladığımızda, bir kurucu potansiyel güç/iktidar karşısında o konumu kazanmasının mümkün olduğunu da söylemiş oluruz. Bir başka deyişle, egemeni egemen kılan, “kurucu dışarı” olan potansiyel bir kurucu (constituting) güç karşısında “karar alma” (hüküm verme) kabiliyetidir. Mutlak karar alma (hüküm verme) son tahlilde yasaya ihtiyaç duymaz. Egemen zaten budur: “Yasa koymak için yasalara ihtiyaç duymadığını ispat eden” güç.

Bir kez daha vurgularsak; bir hukuk düzeninin tesisi, ilk ve her şeyden önce, bir düzenin tesis edilmesiyle mümkündür. Bir düzenin tesisi ise egemen bir gücün vücut verdiği bir olgu olduğundan; Hukukun/yasanın üzerine inşa edildiği zemin güç /iktidar ilişkilerinin meydana getirdiği bir zemindir.

Türkiye’de güncel olayları bu perspektife oturttuğumuzda; meselenin, son tahlilde, politik olanı “devlet nizamı”na indirgemiş bir zihniyet ile bunu aşmanın asıl politik olanı ortaya çıkaracağını, dolayısıyla bunun da toplumdaki maddi ve maddi olmayan değerleri dağıtmayı zapturapt altına almış böyle bir “nizam”ın dışına çıkmakla mümkün olacağını görenler arasındaki bir egemenlik mücadelesi olduğu söylenebilir.

Politika, insanların en azından potansiyel çatışma ekseninde bir arada yaşama koşullarının bir düzene sokulmasını, dolayısıyla çatışma ve farklılık eksenlerinde bir birliğin sağlanmasını zorunlu kılar: Toplumda kolektivitelere ilişkin yerlerin ve rollerin dağıtılması, bunu sağlayan rızaya dayanan toplumsal meşrulaştırıcı pratiklerin, kurumların, örgütlenmelerin, söylemlerin hayata geçirilmesini amaçlar. Politika felsefecisi Jacques Ranciere, genelde “politika” olarak adlandırılan bu olguya “polis” (police) demeyi tercih eder ve böylece politikayı düzen (nizam) tesis eden faaliyetler bütününe eşdeğer kılar: “... Polis, özü itibarıyla, bir tarafın payını ya da paydan yoksunluğunu tanımlayan, genellikle örtük yasadır... Polis, bu yüzden ilkin, yapıp etme, var olma ve söyleme tarzlarının paylaştırımını tanımlayan bir bedenler düzenidir ve bu bedenlerin belli bir yere ve göreve ad yoluyla [veya ismen] atanmalarını gözetir; polis, belli bir etkinliğin görülür olmasını, bir diğerinin görülür olmamasını gözetken, bu konuşmanın söylem, şu konuşmanın uğultu olarak anlaşılmasına nezaret eden, görülür-olanın ve

söylenir-olanın bir düzenidir.” Ranciere, bu bağlamda, politikayı, polis’in karşıtı olarak “o duyulur şekillenmeden kopan her ne varsa o” konumuna yerleştirmek gerektiğini; polis ve eşitlik gibi iki heterojen sürecin “karşılaşıp buluşacak bir yeri ve yolu var olduğunda” politikanın ortaya çıktığını vurgular.

O halde, bir durumun “politik” olması, her şeyden önce, kurulu bir düzen (nizam) içinde eşitlik talebinin, o düzenin mantığına karşıt konuma gelecek düzeyde (mevcut ilişkileri yeniden şekillendirmeye başladığı eşikte) karşıt bir mantık olarak kendini duyurmasıyla mümkündür.

Göstermeye çalıştığımız, politik olanın devleti önceliği noktasından hareketle, “bir halkın politik statüsü”nün yerine “politik olanın statüsü”nü koyarak; hukukun/yasanın devletin değil, politik olanın nizamnamesi şeklinde tanımlanmasının daha uygun olacağıdır. Bu da ancak halkın tek ve en önemli toplumsal meşruiyet kaynağı sayılmasıyla ve politik olarak cisimleşmesiyle mümkün olacak bir husustur.

Okuma Parçası

Mana

Mana, Pasifik'te insandan insana geçebilen, her tür doğüstü ve gayri şahsi iktidara verilen addır. Çok arzulan bir şeydir ve bir birey *mana* kapasitesini artırabilir. Cesur bir savaşçı yüksek derecede *mana* elde edebilir, ama bu iktidarı savaşma becerisine ya da bedensel kuvvetine borçlu değildir; bu iktidar ona katledilen düşmanın *manası* olarak geçer.

Marquesalarda bir kabile üyesi, kişisel yiğitlik yoluyla savaş şefi olurdu. Savaşçının, öldürdüğü herkesin *manasını* kendisine kattığı düşünülürdü, kendi *manası* yiğitliğiyle orantılı olarak artardı. Yerlinin zihninde, yiğitlik *mananın* nedeni değil sonucuydu. Savaşçının sebep olduğu her ölümle mızrağının *manası* da aynı şekilde artıyordu. Göğüs göğüse bir çarpışmanın galibi, yenilen düşmanın iktidarına ilişkin varsayımının nişanı olarak, katledilen düşmanın adını alırdı; onun *manasını* doğrudan kendine katabileceği inancıyla, onun etinin birazını yerdi; ve savaşta bu iktidar kazandıran etkinin varlığını garantilemek için ele geçirilen *manayla* özel, dostça ilişkisini temin etmek için alt edilen düşmanın fiziksel bir yadigarını savaş giysisinin bir parçası olarak taşırdı: bir kemiğini, kurumuş bir elini, bazen bütün bir kafatasını...

Kaynak: Canetti, E. (1998) **Kitle ve İktidar**. Çev. Gülşah Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

KendimiziSınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise, "İktidarın Kaynakları ve Teknikleri" ile "İktidarın Görünümleri: Zor Kullanma ve Otorite" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise "İktidar" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e	Yanıtınız yanlış ise "İktidarın Kaynakları ve Teknikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise "İktidarın Kaynakları ve Teknikleri" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. b	Yanıtınız yanlış ise "İktidarın Görünümleri: Zor Kullanma ve Otorite" ve "Max Weber'in Meşru İktidar (Otorite) Tipolojisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise "Sosyal İktidar: İktidarın Toplumsal Dağılımı ve Paylaşımı (Seçkin ve Çoğulcu Teori)" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise "Egemen İktidarın Özellikleri" ile "Egemenliğin Tarihsel Çerçevesi ve Halk Egemenliği" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise "Klasik-Mutlakîyetçi ve Demokratik Egemenlik Anlayışı" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise "Küreselleşme ve Egemenlik" konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise "Meşruluk" ve "Max Weber'in Meşru İktidar (Otorite) Tipolojisi" konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İktidar asimetrik, eşitsiz bir ilişki olarak başkalarının davranışlarını denetleme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Bu kapasitenin dayandığı temel kaynaklar fiziksel, ekonomik ve sembolik kaynaklardır ve bu kaynaklar, insanlar arasındaki farklılıklara dayalı olarak toplumsal yaşamda da eşitsiz dağılmış kaynaklardır. Bu çerçevede sembolik kaynak, iktidar tesis etmenin en ekonomik ve en verimli kaynağıdır. Fiziksel ve ekonomik kaynaklar hem pahalı hem de sürekli kullanılacak kaynaklar değildir. Oysa iktidar, sembolik kaynağa dayandığında meşrulaşır, otoriteye dönüşür ve böyle bir iktidar ilişkisinde itaat, gönüllülük ve sempatinin sonucunda adeta kendiliğinden ortaya çıkar.

Sıra Sizde 2

Toplumun küçük bir azınlık tarafından yönetildiği veya yönetilmesi gerektiği görüşü oldukça eski olmasına rağmen, bu iddianın modern dönemdeki savunucusu elit teorileridir. Elit teorilerine göre tüm toplumlar da kaçınılmaz olarak yöneten ve yönetilen diye iki sınıftır ve yönetimler oligarşik niteliktedir. Bu, evrensel bir gerçektir ve bunun birtakım nedenleri vardır. Yönetici azınlıkların iyi örgütlenmesi, dayanışması ve iyi iletişim içinde olmaları bu nedenlerden birincisidir. Bazı insanlar zekâ, çalışkanlık ve beceri gibi özellikler açısından üstün olup bu üstünlükler farklı toplumsal kesimlerde ortaya çıkar. Yönetici elit sınıfının işte bu üstün yetenekli ve başarılı insanlardan oluşması, ikinci nedendir. Üçüncü neden olarak da yığınların genel olarak siyasetle ilgilenmemesi ve yönetilmeye olan ihtiyaçları sayılabilir. Kitleler gündelik işlerinden dolayı siyasetle ilgilenecek fazla zaman bulamazlar ve bu yüzden seçkinlerin yönetimine ihtiyaç duyarlar.

Sıra Sizde 3

Egemenlikle ilgili asıl dikkate alınması gereken nokta egemenliğin kaynağından çok, egemenliğin nasıl işletildiğidir. Toplumsal yaşamda tüm grup ve bireylerin etkileşim içinde oldukları gerçeğinden yola çıkıldığında, devlet de dâhil hiçbir siyasal ve sosyal varlığın mutlak anlamda egemenliği söz konusu değildir. Ancak devletler ya da hükümetler, kendilerini halk iradesinin temsilcisi olarak görüp sınırsız iktidar kullanma eğilimi gösterdiğinde temel hak ve özgürlükler riske girebilir. Bu açıdan, kaynağı ister Tanrı'ya isterse halka dayansın, klasik egemenlik görüşü, demokratik devletin işleyişiyle uyusmamaktadır. Çünkü liberal demokrasi, sınırlı bir iktidar anlayışına dayanır ve hukukun üstünlüğü ilkeleri gereğince, egemen devletin de tabi olduğu bağlayıcı kuralları vardır. Bu açıdan egemen, özerk bir devlet içindeki en üstün, nihai ve en genel iktidardır ama bu iktidar her şeyi kapsayan, ebedi, sınırlandırılmaz veya bölünemez bir iktidar değildir. Aslında kurumsal anlamda kamuya karşı hiçbir sorumluluğu olmayan küçük bir seçkin grubunun elindeki iktidar, siyasal rejim olarak ister ilahi iradeye isterse halk iradesine dayansın, otoriter bir sistemdir ve insan hakları açısından risklidir.

Sıra Sizde 4

Yasalık kavramı ile meşruluk kavramının anlamlarının ortak çağrışımları vardır. Hatta bu iki kavram zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Meşruluk, yönetilmenin, itaat etmenin anlamlı ve

makul görülmesini sağlayan inançtır. Yasallık ise belli bir kural ya da uygulamanın yerleşik usullere göre yapılması veya işletilmesi anlamına gelir. Yasallık niteliği sadece usûller çerçevesinde ortaya çıkabilir ancak meşruluk sadece usullere uygunluk anlamı taşımaz. Oysa meşruluk, usulleri, dolayısıyla yasallığı aşan bir kavramdır. Çünkü meşruluk, hukukilik ile beraber makul, haklı ve uygun olma anlamları da taşır. Ayrıca meşruluğun tek kaynağı hukuk olmayabilir. Gelenek, karizma, akıl, bilgi, inançtan doğan otorite, yasallık kavramından farklı olarak meşruluk kavramının tanımını içerisinde yer alır. Herhangi bir eylem yasal olabilir ama meşru olmayabilir ya da meşru görülen her şey yasalastırılmayabilir. Örneğin, yerleşik usûller takip edilerek çok yüksek oranda vergi koymak yasal ama meşru görülmez ya da belli kültürlerde on sekiz yaşından küçük gençlerin evlenmesi meşru görülebilir ama yasal değildir.

Sıra Sizde 5

Weber, farklı siyasal sistemleri inceleyerek, itaatin gerekçesini ölçüt almış ve iktidarın meşrulaştırılarak otoriteye ya da meşru tahakküme dönüştürüldüğü üç tip otorite ilişkisi tespit etmiştir. Weber'in tespitine göre en ilkel ve evrensel otorite, geleneksel gerekçelere dayalı olandır. Eski geleneklerin önemine yönelik inanç çerçevesinde işleyen bu otorite tipinde itaat, iktidar sahibine karşı bir ödevdir. Daha çok geleneksel toplumlarda geçerli olan bu otorite gerekçesi meşruluğu yasalardan değil, yerleşik örf, âdet ve alışkanlıklardan türetilir. Karizmatik otorite ise olağanüstü özellikleri olan bir önderin koyduğu kurallara adanmaya dayalı otoritedir. Bu otorite ilişkisinde meşruluk, hükümlerin eylemlerinden çok kişisel özelliklerinden kaynaklanır ve bu özelliklere sahip önder öldüğünde karizmatik otorite de ortadan kalkar. Bir önderin olağanüstü özelliklerinden kaynaklanan bu otorite, hem geleneksel hem de modern toplumlarda görülmekle beraber, en kısa ömürlü otoritedir ve kaçınılmaz olarak ya geleneksel ya da yasal-ussal otoriteye dönüşür. Yasal-ussal otorite ise gelenek ya da dini kurallarla değil de akıl temel alınarak yapılmış kurallar, işlemler ve usullerden doğan otoritedir. Modern toplumların siyasal ve bürokratik örgütlerinde rastlanan bu otorite, devletin 'modern hizmetçileri' yani bürokratlar tarafından kullanılan otoritedir. Yasal-ussal otoritenin kapsamında gayrişahsi, evrensel ve tüm ilgililere uygulanan genelleştirilmiş kurallar bütünü vardır ve bu yüzden hiyerarşi, ast-üst ilişkisi biçiminde oluşur.

Yararlanılan Kaynaklar

- Akal, C. B. (1998). İktidarın Üç Yüzü. Ankara: Dost Kitabevi.
- Bealey, F., Johnson, A.G. (1999). **The Blackwell Dictionary of Political Science: A User's Guide to Its Terms**. Oxford: Blackwell Pub.
- Bellamy, R., Mason, A. (2003). **Political Concepts**, Manchester: Manchester University Press.
- Canetti, Elias. (1998). **Kitle ve İktidar**. Çev. Gülşah Aygen, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Colin, F. (ed.) (2004). **Contemporary Political Theory**. London: Sage Publications.
- Dahl, R.A. (2010). **Demokrasi Üstüne**. Çev. Betül Ka-
dioğlu, Ankara: Phonix Yayınevi.
- Demir, Ö., Acar, M. (1992). **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Dursun, D. (2002). **Siyaset Bilimi**, İstanbul: Beta Basım.
- Duverger, M. (1998). **Siyaset Sosyolojisi**, Çev. Ş. Teke-
li, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Foucault, M. (1992). **Hapishanenin Doğuşu**, Çev. M. Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Yayınevi.
- Habermas, J. (1975). **Legitimation Crisis**, Çev. T. McCarthy, Boston: Beacon Press.
- Held, D. (1991). 'Democracy and the Global System', D. Held (ed.) **Political Theory Today**. Cambridge: Polity Press.
- Heywood, A. (2000). **Key Concepts in Politics**. London: MacMillan Press Ltd.:
- Kapani, M. (2000). **Politika Bilimine Giriş**. Ankara: Bilgi Yayınevi:
- Keyman, E. F. (der.). (2002). **Liberalizm, Devlet, Hegemonya**. İstanbul: Everest Yayınları.
- McClelland, J.S., (2005). **A History of Western Political Thought**. London: Routledge Pub.:
- Miller, D. (ed.). (2000). **The Blackwell Encyclopaedia of Political Thought**. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.:
- Öztekin, A., (2000). **Siyaset Bilimine Giriş**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Poggi, G. (1990). **The State, Its Nature, Developments and Prospects**. Cambridge: Polity Press.
- Riley, M. (1988). **An Introduction to the Sociology of Politics**. New York: Harvester.
- Rousseau, J.J. (1997). **Toplum Anlaşması**. Çev. V. Gün-
yol, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Weber, M. (1995). **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**. Çev. Ö. Ozankaya, Ankara: İmge Kitabevi:

Weber, M. (1996). **Sosyoloji Yazıları**, Çev. T. Parla, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yararlanılan İnternet Adresleri

http://en.wikipedia.org/wiki/Antonio_Gramsci

http://en.wikipedia.org/wiki/Michel_Foucault

http://openlibrary.org/works/OL1914758W/Les_partis_politiques

http://tr.wikipedia.org/wiki/Vilfredo_Pareto

<http://www.phillwebb.net/topics/society/Schmitt/Schmitt.htm>

http://tr.wikipedia.org/wiki/Max_weber

http://de.wikipedia.org/wiki/J%C3%BCrgen_Habermas

3

Amaçlarımız

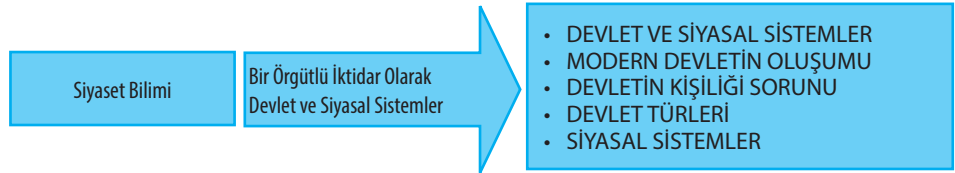
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Devlet hakkındaki farklı görüş ve değerlendirmeleri sıralayabilecek,
- Modern ulus devletin oluşum sürecini aktarabilecek,
- Modern devlet hakkındaki ideolojik tartışmalar ve önerileri özetleyebilecek,
- Devlet türlerini açıklayabilecek,
- Çağdaş siyasal sistemler ve aralarındaki farkları açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Devlet
- Siyasal Sistem
- Hükümet Sistemi
- Demokrasi
- Totalitarizm
- Otoriterizm
- Modern Devlet

İçindekiler

Bir Örgütlü İktidar Olarak Devlet ve Siyasal Sistemler

DEVLET VE SİYASAL SİSTEMLER

Siyaset teorisinde, üzerinde en çok tartışma yapılan kavramlardan biri devlettir. Devlete ilişkin tartışmalar daha çok, devletin tanımı, işlevi, sınırları ve devlet-toplum ilişkileri üzerinedir. Devlet, doğası gereği soyut bir varlıktır. Ancak, onun adına, egemenliği fiilen kullanan, aralarında iş bölümü yapmış belirli görev, yetki ve sorumlulukları olan organlar vardır. Bunlar yasaları yapacak bir yasama organı, bu yasaları uygulayacak ve ülkeyi yönetecek bir icra organı ile icra organının yasalara uyup uymadığını denetleyecek bir yargı organıdır. Bir devletin siyasi kurumlarını teşkil eden bu organlar arasındaki ilişkilerin yapısı ve niteliği bizi “hükümet sistemi” kavramına götürür. Başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi kavramlar, egemenliğin hangi organlar tarafından nasıl kullanıldığını ve sistem içinde bu organlara düşen rolün ne olduğunu ve organlar arasındaki ilişkileri gösterir. Siyasal sistem kavramı ise hem devlet hem de hükümet sistemi kavramından daha fazlasını kapsamaktadır. Siyasal sistem kavramı, bir ülkede mevcut olan yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkinin türü, niteliği, kaynağı ve dayanağını anlatmaktadır. Hükümet sisteminde, egemenliği kullanan organlar ve bunlar arasındaki güç ve yetki dağılımı söz konusu iken, “siyasal sistem” ile bir bütün olarak bu organlarla halk arasındaki ilişkinin niteliği anlatılmaktadır. Devlet toplum ilişkilerinin niteliği, yani bir toplumdaki cari siyasal sistem, o toplumdaki egemen siyasal kültür kalıpları, tarihi geçmiş, ülkedeki ekonomik ve sosyal durum ve daha birçok parametre ile yakından ilişkilidir.

Devlet Kavramı

Soyut bir olgu olarak devletin tanımını yapmak bir hayli güçtür. Ancak gündelik yaşamda pek çok kez devlet iktidarının varlığını üzerimizde hisseder, onun gücünden olumlu ya da olumsuz yönden etkileniriz. Devlet her şeyden önce bizim için zorlayıcı bir otoritedir. Biz istemesek bile kazancımızın bir kısmını vergi olarak alır, belirli bir yaşa geldiğimizde bizden askerlik yapmamızı ister, bir trafik polisi kuralları ihlal ettiğimizde, aracımızı durdurup bize ceza kesebilir. Bunun dışında devlet bizi dış düşmanlardan ve içerdeki zorbalardan korur. Tahsil edemediğimiz bir alacağımız için bir yargı organı olan mahkemeye başvurabiliriz. Bütün bunlar bize devletin toplumdaki diğer iktidar biçimlerinden farklı bir güç ve iktidar odağı olduğunu gösterir. Devlet iktidarı, toplumdaki diğer iktidar biçimlerinden daha geniştir ve tüm ülkeyi kapsar. Devlet iktidarı ile sosyal iktidar türleri arasında bir

eşitlik ilişkisi değil, hiyerarşik ilişki vardır. Devlet, diğer iktidar biçimlerinden daha üstündür. En önemlisi kurallarını ve emirlerini yürütmek üzere gerektiğinde zor ve şiddet kullanma yetkisine sahip olan tek güçtür. Suçluları cezalandırmak üzere hapse koyabileceği gibi, ödenmemiş bir borcu tahsil etmek üzere haciz yöntemine başvurabilir. Dahası, devletin böyle bir hakka sahip olduğu yönünde toplumda bir genel kabul vardır. Bu nedenle çoğumuz onun kararlarına ve emirlerine hiçbir zorlama olmaksızın itaat ederiz.

Peki, hepimizin hayatında bu denli yeri olan devlet ne zaman ve niçin ortaya çıkmıştır? İnsanlık tarihinde yöneten yönetilen farklılaşmasının ortaya çıktığı ilkel siyasal topluluklardan başlayarak devlet benzeri siyasi otoritelerin varlığından söz edilebilir. Ancak yönetenlerin şahsından bağımsız, bir tüzel kişilik olarak devlet, modern bir olgudur. Gerek teoride kavramsal olarak gerekse pratikte kurumsallaşmış bir iktidar tipi olarak devlet XVI. yüzyılda doğmaya başlamıştır. XV. yüzyılın başında Machiavelli, belli bir toprak parçası ve topluluk üzerinde etkili otoriteyi anlatmak üzere *stato* sözcüğünü kullanmıştır. Daha sonra Jean Bodin, ürettiği “egemenlik” kavramı ile devletin kavramsal olarak biraz daha ete kemiğe bürünmesine katkı sağlamıştır. Modern devlet bugünkü şekline ise ancak XIX. yüzyılda ulaşmıştır.

Bugüne kadar, modern devletle ilgili felsefeciler, siyaset bilimciler, sosyologlar, hukukçular tarafından pek çok tanım yapılmıştır. Her bilimsel disiplin kendi penceresinden farklı bir devlet tanımı yapmıştır. Ancak bu tanımlardan hiçbiri onun bütün özelliklerini ve bir toplumdan diğerine, bir dönemden ötekine farklılaşan yapısını tasvire yeterli değildir. Klasik Fransız kamu hukuku doktrininde devlet “milletin hukuki kişilik kazanmış şekli” olarak tanımlanmıştır. Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen’e göre “devlet, etkili olarak yürürlükte bulunan bir hukuki normlar sistemidir”. Alman sosyologu Max Weber (1864-1920) ise devleti, “belirli bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet kullanma tekeli elinde başarıyla bulunduran insan topluluğu” olarak tanımlamaktadır.

SIRA SİZDE

Max Weber yaptığı bu tanımla modern devletin hangi özelliklerine dikkat çekmektedir?

Bir örgütlü iktidar odağı olarak “devlet”i tasvir etmenin ötesinde, onu, felsefi, ideolojik ve ahlaki açıdan değerlendirme yönünde çabalar da vardır. Örneğin; Marksizm, liberalizm gibi büyük anlatılar, kendi bakış açılarına göre farklı bir devlet tanımı ve öngörüsü ortaya koymuşlardır. Marksist teoride devlet, bir sınıf yapısı olarak telakki edilir. Buna göre devlet, üretim araçlarını elinde tutan kapitalist burjuva sınıfının, işçi sınıfı üzerinde tahakküm kurmak ve onun yarattığı artık ürüne el koymak için kullandığı bir araçtır. Marksistlere göre işçi sınıfının bilinçlenip kapitalist düzeni ortadan kaldırmasına paralel olarak onun müttefiki, bekçisi, muhafızı konumundaki devlet de kendiliğinden yok olup gidecektir.

Liberal teoride devlet, insanoğlu tarafından, bölünemez, piyasadan alınıp satılmaz nitelikte olan belirli hizmetleri yerine getirmek üzere kurulmuştur. Liberaller, devleti, kuruluş amacıyla sınırlı, bu sınırları aşmaması gereken ve bu nedenle de yönetilenler tarafından sürekli denetim altında tutulması gereken bir araç olarak görürler. Liberaller, sınırlı devlet düşüncesini, insan doğası hakkındaki tasavvurlarına dayandırır. Liberallere göre insan, doğası itibarıyla “iyi”dir. Dolayısıyla insanların oluşturduğu toplumda duygudaşlık, birbirinin hakkını gözetme, adalet gibi nosyonlar hakimdir. Ne var ki genel eğilim bu olmakla birlikte, istisnai olarak insanlar arasında başkalarının can, mal, ırz ve namusuna tecavüz etmek isteyenler

bulunabilir. Yine haksızlığa uğrayan bir kimse, hakkını haksızdan alma sürecinde ölçüsüz davranabilir. İşte devlet, bu türden istisnai durumlar dikkate alınarak toplumu dışardan ve içerden gelecek saldırılara karşı korumak, haklıyı haksızdan ayırt etmek, haklıya hakkını ve haksıza da hak ettiği cezayı vermek (adalet) için kurulmuştur. Liberallerin tanımını yaptığı devlet âdeta bir gece bekçisidir. Ancak devletin kuruluş amaçlarının dışına çıkması ve toplumsal ilişkilere müdahale etmesi liberallerce tasvip edilmez.

Siyasi düşünce tarihi içinde farklı ve birbirine zıt devlet anlayışı ortaya koyan çok sayıda düşünür vardır. Burada bunlardan Hegel, Hobbes ve Locke olmak üzere başlıca üç tanesine yer vereceğiz. G.W.F. Hegel (1770-1831), devlet teorisini, insan ve toplumun doğası konusundaki fikirlerinden hareketle inşa etmiştir. Hegel, liberallerin aksine, insan doğası hakkında kötümserdir. O, bu hususta liberaller tarafından dile getirilen görüşleri fazlasıyla naif bulur. Hegel'e göre insan bireyci, bencil, çıkarıcı, doyumsuz ve saldırgandır. Dolayısıyla insanların çıkarları öyle gerektirdiği için az çok bir uzlaşa ile oluşturdukları sivil toplum, barış, istikrar ve uzlaşa açısından kırılğan bir yapıdadır. Zira sivil toplum, her zaman insanın bu doğal tutkularının tehdidi altındadır. Hegel'e göre insanın bu tutkularını gemleyecek, barış ve istikrarı sağlayacak olan devlettir. Dolayısıyla bu kadar önemli bir görevi üstlenecek olan devlet, liberallerin öngördükleri gibi sınırlı ve zayıf bir devlet olmayacaktır.

Hegel'in devlet teorisini, sivil toplum-devlet ilişkilerine dair yaptığı değerlendirmelerden çıkarmak mümkündür. Hegel'in "sivil toplum"u kapitalist topluma tekabül eder. Sivil toplum, kişisel hazzın ve dolayısıyla bencilliğin, devlet ise diğerkâmlığın alanıdır. Hegel'in devletin kökeni olarak aileyi göstermesi tam da bu yüzden. Bilindiği üzere insani etkileşim başlıca iki ilke üzerinden yürür: Çıkar ilkesi, armağan ilkesi. Birincisinde eyleme iten ilke rasyonellik (akılcılık, hesabilik), ikincisinde ise diğerkâmlıktır (hasbılık). Birincisinde alınanla verilen arasındaki orantıya bakılır. Kârlılık ve fayda temel motiftir, kişi, kendisi için mümkün olan en fazla faydayı sağlamaya çalışır. Ancak ikincisinde aile fertlerinin ihtiyaçları, hakları ve mutluluğu, insanı eyleme iten tek güdüdür. Bu eylemde doğrudan bir fayda umulmaz, sonradan gelseler bile ödülleri eylemin istenilirliğini hesaplamakta bir unsur değildir. Dolayısıyla bu nedenle ailede dayanışma ve birlik, toplumda ise rekabet, çatışma esastır. Hegel'e göre kısıtlanmamış sivil toplumdaki rekabet, zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumun büyümesi sonucunu verir. Hegel sivil toplumu, özel çıkarların çarpıştığı bir savaş meydanına benzetir. Dolayısıyla devletsiz bir sivil toplum, kendi çoğulluğunu felce uğratma ve yok etme eğilimindedir. Çıkar ilkesine göre işleyen sivil toplumun kısa sürede alt katmanlara ve sınıflara bölünmesi kaçınılmazdır. Bu da sivil toplumu, içsel huzursuzluğun ve çatışmanın alanı kılmaya yetecektir. Toplumsal barış ve huzur için, bireylerin ve sınıfların bencilliklerinin frenlenmesi ve bunların daha yüksek, bireysel ve sınıfsal çıkarların üstünde yüce bir amaçta birleştirilmesi gerekmektedir. Sivil toplum, kendi iç çatışmalarını çözebilecek mekanizmalardan yoksundur. Bireyleri ve sınıfları bu yüksek ahlaki birlik hâline dönüştürecek ve onlara kamu ruhu aşılacak olan devlettir. John Keane'in ifadesiyle; "*Sivil toplum siyasal olarak düzenlenmediği, "devletin daha yüksek gözetimine" tabi kılınmadığı süreçte "sivil" olarak kalamaz*".

Görüldüğü üzere Hegel'in tanımını yaptığı devlette, devletle toplum arasındaki sınır kaybolmakta ve devletin "kamu ruhu"nu aşılama amacıyla müdahale edemeyeceği bir toplumsal alan neredeyse kalmamaktadır. Hegel'in dizgesinde yurttaşların devlet iktidarını nasıl ve hangi koşullar altında sorgulayacakları -si-

yasal demokrasi ve aktif yurttaş olma sorunu- muallakta bırakılmıştır. Basitçe belirtmek gerekirse, kamusal iyyinin gerekleri, sivil toplumun özerkliğini ve sivil toplumu oluşturan bireylerin özgürlüklerini sınırlandırıyorrsa o zaman devletin müdahaleleri nasıl gayrimeşru görülebilecek ve önlenebilecektir?

Devlet konusunda Hegel ile aynı çizgide yer alan bir diğerr düşünür Thomas Hobbes (1588-1679)'tur. Hobbes'a göre devlet sivil toplumun tanrısıdır. Hobbes, insan doğası hakkında Hegel'den daha kötümserdir. Hobbes, devlet öncesi doğa durumunu, bir savaş hâli olarak tasvir eder. Ona göre doğa durumunda "insan insanın kurdudur". Hobbes, devleti ve devletin işlevi konusundaki görüşlerini, devletin yokluğu varsayımı üzerine bina eder. İnsanlar bu savaş hâline son vermek üzere aralarında yaptıkları sözleşme ile can ve mal güvenliğini sağlama, yönetme, haklıyı haksızdan ayırt etme hakkını sözleşmeye taraf olmayan bir egemene yani devlete devretmişlerdir. İnsanda bulunan ölüm korkusu, rahat yaşama isteğı, çalışarak elde ettiklerine sahip olma ve onlardan yararlanma umudu, onu bu savaş durumuna bir son vermeye yönelten nedenlerden bazılarıdır. Zira aklın ve sağduyunun gereğı budur.

*Hobbes'un devlet teorisinde toplumun varlığı ve devamı, devletin var oluşu ile mümkündür. Devletin kurulması ile doğa durumu son bulur ve uygar dönem başlar. Hobbes'a göre toplumsal barış ve istikrar için, devlet, toplumsal yaşamın bütün alanlarına nüfuz etmeli, her yerde hazır ve nazır olmalıdır. Devletin bu sıkı denetimi olmazsa insanın doğal eğilimi olan bencillik, doyumsuzluk ve saldırganlık tekrar açığa çıkacak ve yeniden anarşi ve savaş başlayacaktır. Görüldüğü üzere Hobbes'un hayalini kurduğu devlette siyasal rejim bir **totalitarizmdir**. Zira egemen, yasama, yürütme, yargı haklarını, savaş ve barış yapma ve cezalandırma yetkisini elinde toplamıştır. Hobbes'a göre bu egemen bir mutlak monark da olabilir bir kurul da yeter ki insanın potansiyel saldırganlığını kontrol altında tutacak kadar güçlü olsun.*

Liberal filozof John Locke (1632-1704), bu iki düşünürün aksi yönde bir devlet tasavvuruna sahiptir. Locke, insan doğası hakkında Hegel ve Hobbes gibi kötümser değildir. Hobbes'un söylediğı gibi devlet öncesi doğa durumu, insanın insanın kurdu olduğu bir savaş durumu değildir. İnsanların birbirlerinin canına, malına, özgürlüğüne saygılı oldukları ve sağduyuyla hareket ettikleri bir durumdur. Genel eğilim bu olmakla birlikte, yine de istisnai olarak bunun dışına çıkanlar bulunabilir. Bu durumda saldırgana karşı kendini korumak doğal bir eğilim ve haktır. Ancak saldırıya uğrayanın hem davacı hem de yargıç olması, saldırana karşı ölç alma duygusuyla ölçsüz davranması söz konusu olabilir, bu da toplumda yeni kargaşalıklara yol açabilir. İşte Locke'a göre devlet, insanların, canlarına ve mallarına saldıranları cezalandırma yetkisini bir koruyucuya devretmesiyle doğmuştur. Locke'a göre insanın kendisine yapışık, vazgeçilmez, devredilmez doğal hakları vardır, devlet, bu haklara riayet etmekle yükümlüdür. Locke devleti, sadece bu özel ilişkiler alanının koruyucusu sınırlı bir otorite olarak düşünür. Ona göre devlet bizzat barış ve huzuru tesis etmeye çalışmaz, yani toplumun doğal işleyişine müdahale etmez var olan düzeni korumaya çalışır. Locke'da doğa durumu aşamasında baskın olan çatışma ve huzursuzluk değil, barış ve erdemdir. Çatışma arızidir. Devlet çatışmayı engellemeli, bunun dışında toplumu kendi hâline bırakmalıdır. Kısaca Locke'un istediğı sınırlı ve zayıf bir devlettir.

Totalitarizm: Siyasi iktidarın toplumun bütün alanlarını sıkı denetim altında tuttuğı, bireysel özgürlüklere ve sivil inisiyatife hayat hakkı tanımadığı yönetim biçimi. Toplumu belirli bir ideoloji doğrultusunda biçimlendirme amacındaki baskıcı diktatörlük.

Devletin Kökeni ve İşlevi

Devletin doğuşu konusundaki görüşler başlıca iki grupta toplanabilir. Birincisi tamamen varsayıma dayanan Hegel, Hobbes ve Locke örneğinde incelediğimiz hipotetik teoriler; ikincisi ise siyasal toplulukların gelişimi ve modern ulus devlete dönüşmesi sürecini tarihsel ve sosyolojik açıdan inceleyen teorilerdir. Her iki grupta yer alan düşünürler ve özellikle birinci gruptakiler devleti açıklamak için şu sorulardan hareket etmişlerdir: İnsanoğlu devlete niçin ihtiyaç duymuştur? Başka bir ifadeyle devletin kökeni, hakikati, özü ve işlevi nedir? Devletin yetkileri ve sınırları ne olmalıdır? Modern zamanlarda bu sorulara cevap oluşturmak üzere birbirinden farklı pek çok teori ileri sürülmüştür. Hipotetik teoriler içinde en bilineni “sözleşme kuramları”dır. Bu teorilere göre, insanlık tarihinde devletin kurulmasından önceki aşama bir “doğa durumu” evresidir. Bu evrede insanlar belirli nedenlerle aralarında bir sözleşme yaparak devleti var etmişlerdir. Doğa durumu ve sözleşme tezi tamamen bir kurgudur. Gerçekte ne bir doğa durumu ne de orada yapılmış bir sözleşme vardır. Bu teorilerde amaç, devletin nasıl, hangi koşullarda ve niçin doğduğunun izahı değildir; devletin amacının, yetkilerinin, sınırının ne olması gerektiğine dair belirli görüşleri temellendirmektir. Yapılan inşalar sosyolojik değil, felsefidir. Nitekim her düşünür kendi amacına göre farklı bir “doğa durumu” kurgulamıştır. İnsanlık tarihinde devletin ortaya çıktığı belirli bir an saptayamayız. Ancak sözleşme kuramcıları bu tarihsel bilgi eksikliği ile ilgilenmezler. Onlara göre sorun, tarihsel olmayıp analitik bir sorundur, bu yüzden “köken” terimini kronolojik değil, mantıksal bir anlamda anlarlar. Aradıkları şey, bir başlangıç anı değil, devletin varlık nedenidir (raison d'être). Sözleşme teorilerinin bir diğer katkısı, devleti, özgür bir sözleşme ile var edilmiş, insan yapısı bir araç olarak tanımlayarak onun üzerindeki gizi ortadan kaldırmış ve onu apaçık ve aşikâr bir olgu hâline getirmiş olmalarıdır. Yine sözleşme fikri, devlet kurumunun, belli koşullara, yasal ve ahlaki sınırlamalara bağlı olduğunu, bu sözleşmeyi yapanların iradesi dışında başka bir gerçekliği olmadığını göstermektedir.

Bir sözleşme teorisinde devletin niteliği ve toplumla ilişkilerini belirleyen en temel unsur, o teorisinin insan doğası hakkındaki varsayımlarıdır. İnsan doğası hakkındaki kötümser görüşler Hegel ve Hobbes örneğinde olduğu gibi otoriter ve totaliter, iyimser yaklaşım içinde olan teoriler de liberal ve demokratik bir devlet tanımına ulaşmışlardır. Bunda düşünürlerin yaşadıkları ve teorilerini inşa ettikleri dönemdeki özgül siyasal ve toplumsal koşulların da payı vardır. Örneğin Thomas Hobbes, İngiliz iç savaşı döneminde yaşamıştır, onun için temel kaygı savaşın sona ermesi ve istikrarın yeniden tesisidir. O yüzden Hobbes, otorite konusunda ısrarcıdır ve ona temel oluşturacak bir insan doğası ve doğa durumu tasarımı yapmıştır.

Devletin kökeni konusunda hipotetik ve tarihsel sosyolojik teoriler ne derse desin insanoğlunun devleti var etme nedeni, devletin sağlayacağı hizmetlere ihtiyaç duymasıdır. İnsan, ihtiyaçlarının üstesinden yalnız başına gelemeyeceği için önce toplumu kurmuş, toplumsal düzen ve istikrarı sağlamak ve sürdürmek üzere de devleti var etmiştir. Devlet, bir başka kurum ve kişi tarafından yerine getirilmesi imkânsız olan, piyasa mekanizması içinde edinilemeyecek bazı hayati hizmetleri yerine getirmektedir.

MODERN DEVLETİN OLUŞUMU

Modern devlet, başka bir ifadeyle ulus devlet, Batı'da yaklaşık on asırlık bir geçmişi olan, iktisadi, toplumsal ve siyasi bir örgütlenme tarzı olan feodalitenin yerini kapitalist üretim biçiminin almaya başlamasına paralel olarak oluştu. Kısaca ulus devlet, feodalitenin tam karşısı olarak biçimlendi. Bu nedenle ulus devleti kavramak bakımından bir gösteren işlevi görebilecek olan feodaliteden kalın çizgilerle de olsa bahsetmek gerekir. Roma'nın V. yüzyılda Cermen kabileleri tarafından dağıtılmasına paralel olarak Avrupa toprakları yaklaşık beş yüz parçaya bölündü. Bu topraklar üzerinde yaşayan insanlar, yeni efendilerinin, toprağa bağlı, toprakla birlikte alınıp satılabilen serfleri hâline geldiler. Serfler; iktisadi, hukuki, idari, her açıdan senyöre bağıydılar. Serflerin senyörlere sadakatine karşılık, senyörler de onlara koruma sağlıyordu. Aynı zamanda her senyör de kendisinin bir üstü konumundaki başka bir feodal beyin "vassal"ı durumundaydı. Artık ürüne mülk sahibi olarak feodal bey el koymaktaydı. Feodal dönemde, ticaret son derece cılız, yollar bozuk ve güvensiz, üretim ise geçimlik düzeydeydi. İçe kapalı, kendine yeterli ve birbirinden büyük ölçüde kopuk birimlerden oluşan feodal toplum, güçlü bir merkezi siyasi organizasyona imkân vermiyordu. Krallarla, merkezden uzak, soylularca yönetilen bu feodal birimler arasındaki siyasi ilişki gevşek ve nispeten önemsizdi.

Kökleri daha gerilere uzanmakla birlikte XIII. yüzyılda feodaliteye meydan okuyan yeni bir sınıf türedi. Bunlar, Haçlı Seferleri sonrasında Doğu ile gelişen ticari münasebetler sonucu önemli miktarda servet biriktirmiş, kâr tutkusu ve ilerleme heyecanı ile dolu, feodal hiyerarşi ve denetim mekanizmaları dışında kalmayı başarmış olan burjuva sınıfıydı. Bu sınıf, Hansa Kentleri veya özgür kentler olarak adlandırılan şehirlerde yaşamaktaydılar. İ.S. XI. yüzyılın başlarında ortaya çıkmaya başlayan bu kentler, kentsel alanlara özgü üretim ve ticaretle uğraşan, yoğun nüfusa sahip, en önemlisi siyasal açıdan özerk birimlerdi. Özerkliklerini çoğu kez ya bölgesel hükümdar ve onun temsilcilerinin ya da feodal beylerin, ve her ikisinin birlikte açık direniş ve muhalefetine rağmen kazanmışlardı. Ticaret, yüzyıllardır süregelen çöküntü ve terkedilmişlikten sonra kentleri yeniden güçlendirdi. Tek tek güçsüz olan bireylerin ortak hareket edebildikleri merkezler olan bu kentler krallara ve feodal soylulara karşı birtakım haklar iddia ediyorlardı. Her birey, bu haklara, kendi içinde birliği olan bu topluluğun üyesi olduğundan dolayı sahipti. Kentlerdeki bu özgürlük, işbirliği ve zenginlik yeni bir çekim alanı oluşturdu. Feodalitenin çözülüşünde ve feodalizmden kapitalizme geçişte bu kentler önemli bir rol oynadı. Kapitalizmdeki iktisadi rasyonalite zaman içinde bu kentlerin birbiriyle bütünleşmesine yol açtı. Zira bir malın üretiminde maksimum verime ve dolayısıyla kâra ulaşmak için, o malın üretilmesi için gerekli üretim faktörlerinin en verimlilerinin kullanılması gerekiyordu. Ancak çoğu kez, bu faktörlerin hepsinin bir şehrin sınırları içinde var olması imkânsızdı ve minimum maliyet maksimum hasılat ilkesi uyarınca farklı bölgelerdeki en verimli üretim faktörlerinin bir araya getirilmesi bir zorunluluktur. Öte yandan üretilen malların diğer şehirlere pazarlanması yine kârlılık prensibinin bir gereği idi. İşte bu olgusal durum birbirinden yalıtık olan bu şehirlerin iktisadi, fiziki (yollar), hukuki ve son kertede siyasi bakımdan birbirine eklemlenmesini zorunlu kıldı. Zira her biri farklı hukuk düzenine sahip olan bu feodal cepler, kapitalist pazarın oluşması açısından bir engel oluşturuyordu.

Bu iktisadi zorunluluk, çok geçmeden siyasi alanda pratik ve teorik sonuçlar doğurdu. O güne kadar feodal beyler hiyerarşisinin tepesinde yer almakla birlikte pek de güçlü bir konumda olamayan kralın feodal soylular karşısında güçlenmesine yol açtı. Kralın bu süreçte destekçisi, feodalizmin adem-i merkeziyetçi, çok parçalı ve karmaşık yapısının merkezî iktidarla yer değiştirmesine yardımcı olan bu yükselen yeni kentsel sınıf, yani burjuvaziydi. Kapitalist üretim biçiminin kendi yasalarına göre gelişip serpilebilmesi için güçlü bir merkezî devlet tarafından koşulların oluşturulması gerekmekteydi. Yolların yapımı, güvenliğinin sağlanması, ticaretin öngörülebilir normlara göre cereyan edebilmesi için ortak ticari kuralların (hukukun) oluşturulması gibi daha pek çok iş bu kentleri birbiriyle iş birliğine yöneltti. Çünkü kapitalist üretim biçimi, ülke çapında yasaları etkili biçimde geçerli, üretimin ve pazarlamanın güvenlik içinde yapılabilmesine aracılık edecek güçlü bir devlet aygıtını gerekli kılmaktaydı. Dahası, kapitalist üretimin gerektirdiği çok sayıda farklı uzmanlık alanında iş gücünün eğitimi, bu kişilerin, üretim sürecinde rahat iletişim kurması için ortak bir kavram seti ve semboller sistemine sahip kılınması için gerekli temel eğitimin verilmesi, iletişim ağlarının döşenmesi gibi hizmetler yine modern devlet tarafından yerine getirilmektedir. Ulus devletin varlığına vücut veren, işte pek çoğu kapitalist üretim biçimi ile yakından bağlantılı olan bu işlevlerdir.

Bu işler, kısa sürede birbirinden bağımsız bu kent yapılarının siyasi bakımdan bütünleşmesini zorunlu kıldı. Zira kapitalist üretim biçiminin gerektirdiği bu hizmetlerin nasıl, kimler tarafından ve hangi kaynaklarla yerine getirileceği gibi konular, farklı kentlerden gelen temsilcilerin katıldığı bir platformda kararlaştırılmaya başlandı. Batı'da demokratik katılım ve temsil olgusunun temelleri büyük ölçüde bu dönemde atıldı. Bu meclisler, Batı'da siyasetin toplumsallaşmasının kurumsal yansıması olan parlamentoların temelini oluşturdu. Kentler nasıl sakinlerinin ortak iradesi ve iş birliğine dayalı olarak kurulduysa bu kentlerin birleşip merkezî bir devlet hâline gelmeleri de yine aynı motiflerle gerçekleşti. Devletin oluşumunda bu içsel nedenler yanında dışsal faktörlerin de önemli bir yeri vardı. Örneğin bir ülkenin denizaşırı ticarete üstünlüğü ancak güçlü bir ordu sayesinde mümkün olabiliyordu. Güçlü bir ordu ise ancak mali açıdan güçlü bir merkezî devlet tarafından oluşturulabilirdi.

Modern devletin oluşum süreci ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için Gianfranco Poggi'nin (1991). Çağdaş Devletin Gelişimi İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, adlı kitabına bakabilirsiniz.

K İ T A P

Bu gelişmeler, çok geçmeden, siyasi düşünce alanında da yansıma buldu. Zira nesnel koşullar, güçlü bir merkezi iktidarın, merkezkaç yerel birimler üzerinde hakimiyetini ve üstünlüğünü pekiştirecek düşünsel dizgelerin üretilmesini gerektiriyordu. Mutlak monarşinin üç düşünürü İtalya'da Machiavelli (1469-1527), Fransa'da Jean Bodin (1530-1596), İngiltere'de Thomas Hobbes (1588-1679), merkezî devletin teorik temelini attılar. Her üç düşünür de başlangıçta kendi ülkelerinin sorunlarına çare aramak üzere yola çıktılar. Machiavelli, İtalyan siyasal birliğinin kurulması, Bodin, Fransa'daki din savaşlarının önlenmesi, Hobbes, İngiliz iç savaşının bir daha yaşanmaması için düşünsel bir arayış içindeydiler. Farklı kaygılarla da yola çıkmış olsalar, sonuçta her üçü de mutlak monarşiyi çare olarak gördüler. Zira bu özgül siyasal sorunlarla birlikte asıl belirleyici faktör, yeni üretim biçiminin bu türden bir siyasi organizasyonu gerekli kılmasıydı.

Machiavelli'ye göre İtalyan birliğinin sağlanması için bu birliğe engel oluşturan bölük pörçük feodal birimlere ve papalığa boyun eğdirecek kadar güçlü bir merkezî otoriteye, yani mutlak monarka ihtiyaç vardı. O, bu noktada devletin varlığı için "güç" unsurunun önemini vurguladı. Zira Machiavelli'ye göre güç, devletin varlık koşulu, belirleyici özelliği, hatta kurucu unsurudur. Kendi ifadesiyle "Buyurma yetkisine (imperio) sahip olan, güce (forze) sahip değilse, çökmeye mahkûmdur". Elbette bu güç, sadece fiziki şiddet potansiyeli, yani maddî güç olarak değerlendirilemez. Toplumun, iktidarın haklılığına, gerekliliğine inanmış olması da gerekir. Bu noktada, siyasi istikrar ve iktidarın sürekliliği açısından "meşruiyet" kriterinin önemi karşımıza çıkar.

Jean Bodin, ürettiği egemenlik kavramı ile merkezî iktidarın pekişmesine güçlü bir teorik destek sağladı. Onun çabaları, egemenliğin kralla özdeşleşmesine neden oldu. XVII. ve XVIII. yüzyıl boyunca Fransa, İspanya, Prusya ve Avusturya gibi ülkelerde mutlak yönetimler siyasi hakimiyetlerini pekiştirmiş durumdaydılar. Bu dönemde Avrupa'da monarşi, doruk noktasına çıktı. Bu durum, genellikle bölgesel yönetimin güçlenmesi ve küçük ve zayıf bölgelerin daha güçlülerin egemenliğine girmesi ile gerçekleşti. Artık yüzlerce birbirinden nispeten kopuk yerel birimin yerini, sayıca az, bağımsız devletler almıştı. Monarşinin ele geçirdiği ve kontrol ettiği güç o kadar büyüktü ki egemenlik "mutlak" ön adını çoktan hak etmişti.

Resim 3.1

XIV. Louis, 1715-1774 tarihleri arasında Fransa'da krallık yapan, Güneş Kral lakaplı devlet adamı.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Louis_XIV_of_France.jpg

Bu mutlakçılık, Güneş Kralı olarak yaftalanan Fransa Kralı XIV. Louis'in şu sözlerinde somutlaştı: "L'Etat, c'est moi (Devlet Benim)".

Üstlendiği bu yeni işlevler dolayısıyla modern devletin kurumları, adli, askerî, idari mekanizmalar o kadar genişledi ki sonuçta devlet, kralın şahsından daha fazlasını ifade etmeye başladı. Sayıları giderek artan bu kurumlarda çok değişik alanlarda uzmanlık gerektiren işleri üstlenen binlerce görevli vardı. Bunlar, doğrudan kralın şahsi emirlerinin uygulayıcısı olmaktan çok, devletin gücünü belli işlevlere dağıtan bu kurallar bütününe yönlendirmesi ve denetimi altında çalışıyorlardı. Her bir kurumun, sınırları belirli görevleri yerine getirecek kadar yasal ve maddî gücü bulunuyordu. Kralın şahsından bağımsız bir devlet tü-

zel kişiliği, bu gelişmelere paralel olarak tarih sahnesinde yerini aldı. Artık bu noktada kral, devletin sahibi değil baş hizmetkârıydı.

SIRA SİZDE

Belli bir dönemde üretilen teorilerle tarihi toplumsal gereklilikler arasında bir paralellik var mıdır?

Bu dönemde kral, teorik olarak bütün güçleri elinde toplamış gibi görünse de gerçek bundan biraz farklı gelişmiştir. Bir kere merkezî ulus devlet yapısı doğrudan burjuvazinin kontrolünde biçimlendi. Çünkü burjuvazi ticarî girişimlerini ve çıkarlarını siyasi açıdan ancak kralın mali, askerî ve idari mekanizmaları içinde yer alarak daha kolay koruyabiliyordu. Burjuvazi yararına, adli, idari, askerî, eğitim

alanında üstlendiği işlevler devletin kurumsal açıdan ve istihdam ettiği kadrolar açısından bir dönem öncesine kıyasla bir dev hâline gelmesine yol açtı. Büyüyen devlet organizasyonun mali yükü, burjuvazinin sırtındaydı. Bu yüzden burjuva güçler, kendi işletmelerindeki rasyonellik ilkesinin devlet yapılanmasında da geçerli olması için uğraş verdiler. Bu bağlamda ulus devletin bütün kurumları, kralla burjuvazi arasında cereyan eden pazarlık süreci içinde oluştu. Kral istediği mali desteği ve itaati sağlamak için burjuvazi ile iş birliğine mecburdu. Bunun en somut sonucu, devlet bürokrasisinin burjuva güçlerin temsilcilerince oluşturulmasıydı. Ancak kralla burjuvazi arasında her zaman tam bir iş birliği ve uyumdan söz edilemezdi. Politikanın saptanmasında, kralla burjuvazi ve soyluların teşkil ettiği parlamento arasında sürekli bir iktidar mücadelesi vardı. Bu mücadelenin doruğa çıktığı üç büyük devrim; İngiliz Devrimi (1640-1688), Amerikan Devrimi (1776), Fransız Devrimi (1789)'nin ardından modern demokratik devlet doğdu. Bu devrimlerle bir zamanlar hükümdara ait olan egemenlik parlamento devredildi ve parlamento mutlak yasa yapıcı hâline geldi. Artık güçlü merkezî devletin korumacı politikaları, kapitalizmin bu aşamasındaki rasyonalitesi ile çatışyordu. En canlı örneğini İngiltere tarihinde göreceğimiz kral ile parlamento arasında iktidar mücadelesi yaşandı. Çatışma, parlamentonun zaferi ile sonuçlandı. Kral, saltanat süren ancak hükümet etmeyen biri hâline geldi.

DEVLETİN KİŞİLİĞİ SORUNU

Modern zamanlarda devlete ilişkin tartışmalardan biri de devletin kişiliği sorunudur. Bugün için devletin bir gerçek kişi olmadığı ortadadır. Ne var ki insanlık tarihinde uzun bir süre siyasi otoritenin, kral, imparator, sultan, hükümdar gibi unvanlarla anılan kişilerle özdeşleştirildiği de bir gerçektir. Örneğin; Feodal dönemde ve Osmanlı gibi **patrimonyal sistemlerde**, kişiler arası ilişkiler yönetimin temel taşıydı. Yönetim hiyerarşisi, modern devletteki gibi gayrişahsi, soyut kurallar çerçevesinde oluşmuyordu. Bu hiyerarşi içindeki her kişi, konumunu, bir üsttekinen olan bağlılıktan ve sadakatten alıyordu. Örneğin, feodalitede siyasi yapı kişilerden oluşan bir topluluk gibiydi. Her feodal birim, başında bulunan senyörün kişisel iktidar alanıydı. Mahkeme, senyörün mahkemesiydi, tıpkı toprak ve onu işleyen serfler gibi. Yine Osmanlı'da bütün topraklar hanedanın mülkü kabul ediliyordu, hazine sultanın şahsi hazinesiydi. Bürokratlar, sultanın şahsi hizmetkârları ve mülkünde istihdam ettiği özel görevlilerdi. Seçilmeleri, yükselmeleri, azledilmeleri bazı kurallara tabi olmakla birlikte son tahlilde sultanın takdirine bağlıydı. Osmanlı'da yönetenin şahsından bağımsız bir devlet tüzel kişiliği XIX. yüzyılda oluşmaya başladı. Sultanın şahsi bütçesi ile devlet hazinesi bu dönemde farklılaştı.

Devletin, yönetenlerin şahsından bağımsız bir tüzel kişilik olduğu, bugün için genel kabul görmüş, üzerinde tartışma olmayan bir konudur. Peki devlete hukuki bir kişilik tanımak bize pratikte ne yarar sağlar? Münci Kapani'nin belirttiği gibi devletin tüzel kişiliğe sahip olmasının hukuk tekniği bakımından pek çok yararı vardır. Her şeyden önce bu kişilik sayesinde devletin hak ve borç sahibi olması, borçlanması, sorumluluğu, davada taraf olması söz konusu olabilmektedir. Devlete hukuki kişilik tanımının bir diğer faydası devletin devamlılığının sağlanması açısından. Kişilik, devletin, onun adına hareket eden kadroların ömrü ile sınırlı olmayan, onlardan bağımsız bir varlık olduğunun anlaşılmasına katkı sağlamaktadır.

Patrimonyalizm:

Babanın aile içindeki otoritesinin siyasi düzlemdeki karşılığı olan yönetim biçimi. Sultanizm olarak da adlandırılan patrimonyalizmde sultan ülkeyi kişisel takdirine ve geleneğe dayalı olarak yönetir. Patrimonyalizmde, ülke toprakları sultanın özel mülkü, yönetim aygıtını oluşturan bürokrasi ise sultanın kişisel hizmetçileri kabul edilir.

DEVLET TÜRLERİ

Günümüzde siyasi iktidarın örgütlenmesi ve kullanılması bakımından başlıca iki devlet türünden söz edilebilir. Bunlardan birincisi tekçi başka bir ifadeyle üniter devlet, diğeri ise birleşik devlettir. Bu farklılığı ortaya çıkaran en temel faktör; yer, zaman ve her toplumun kendine özgü koşullarıdır.

Tekçi Devlet

Tekçi devlet, tek devlet veya üniter devlet gibi adlarla da anılmaktadır. Bu devlet türünde siyasi iktidar tek merkezde toplanmıştır. Kısaca bütün vatandaşlar tek bir siyasal merkezin otoritesine tabidirler. Tekçi devlette bir tek yasama, yürütme ve yargı gücü ve tek bir anayasa vardır. Tüm ülke üzerinde aynı hukuk kuralları geçerlidir. Bütün yetkiler merkezde toplanmıştır. Taşradaki devlet kuruluşları ancak merkezî yönetimin bir şubesi konumundadırlar. Merkez tarafından verilen görevleri merkez adına yerine getirirler ve merkezin yönetimi ve denetimi altındadırlar.

Birleşik Devlet

Birleşik devletler, siyasi iktidarın tek merkezde toplanmadığı, birden çok siyasi otorite merkezinin ve dolayısıyla birden çok yasama, yürütme ve yargı organının bulunduğu devletlerdir. İki ya da daha fazla sayıda devlet bir araya gelerek birleşik (federal) devleti oluşturmuşlardır. Her federe (kurucu) devletin kendi anayasası, yasama, yürütme ve yargı organı bulunmaktadır. Ancak federe meclislerce yapılan yasaların federal anayasa ve temel yasalara aykırı olmaması gerekir.

Resim 3.2

Rusya Federasyonu
17.075.400 km'lik
yüzölçümü ile
dünyanın en geniş
ülkesidir.

Kaynak: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya>

Kurucu (federe) devletler içişlerinde bağımsız, dışişlerinde birleşik devlete tabidirler. Yani federe devletlerin uluslararası alanda ayrı bir devlet olarak tanınmaları söz konusu değildir. Federal devletin egemenliği, federe devletlerin egemenliğini de içine alan üstün bir egemenliktir. Federalizmde büyük ve küçük devletin sağladığı ayrı ayrı avantajlı durumlar birleştirilmiştir. Sistemin temel esprisi federal sistemin birliğine dâhil olan küçük devletlerle federal devlet arasında bir dengenin sağlanmış olmasıdır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nde bu denge temsilciler meclisi

için her federe devletin nüfusuyla orantılı temsilci sayısı, senato için ise nüfus büyüklüğüne bakılmaksızın eşit temsilci sayısı biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Federalizmde federal ve federe devlet arasındaki iktidar bölüşümü anayasa ile tayin edilmiştir. Bunda yapılacak bir değişiklik de yine aynı yolla olur. ABD, Almanya, Belçika, Pakistan ve Rusya Federasyonu birleşik devletin günümüzdeki örnekleridir.

SIYASAL SİSTEMLER

Yukarıda değinildiği üzere siyasal sistem, bir ülkede iktidarla toplum arasındaki ilişkilerin niteliğini ifade eden, dolayısıyla siyasi yapının bütünü kapsayan oldukça geniş bir kavramdır. Bir ülkedeki siyasi sistemin niteliğini belirleyebilmek için, toplumu kim yönetecek, siyasi iktidar meşruiyetini yani yönetme hakkını nereden ve kimden alacak sorularıyla iktidarı kullananlarla yönetilenler arasındaki karşılıklı haklar ve ödevlerin neler olduğu, iktidarın sınırının nerede başlayıp nerede biteceği gibi soruların cevaplanması gerekir. Örneğin, bir ülkede siyasi iktidar tek elde toplanmış ve yönetilenlerin iktidarı etkileme kanalı yok ise siyasal sistem bir monokrasidir. Siyasi iktidar, serbest bir seçim sonucunda ve geniş bir katılımı ile tayin ediliyorsa bu durumda demokratik bir siyasal sistemden bahsedebiliriz. Tarih boyunca insanoğlu, çok sayıda farklı siyasal sistem var etmiştir. Biz burada bunlardan sadece modern zamanlarda geçerli olmuş olanları, çoğulcu; yani demokratik, tekilci yani totaliter ve otoriter olan sistemleri ele alacağız.

Siyasal sistemle, ülkelerin özgül koşulları arasında yakın bir ilişki vardır. Siyasal sistem, toplumsal sistemden etkilendiği gibi kendisi de toplumsal sistemi etkiler. Kısacası bir ülkedeki siyasi sistemin niteliği yani demokratik, otoriter ve totaliter oluşu, o ülkenin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi, tarihi geçmişi, gelir ve eğitim düzeyi, siyasal kültür kalıpları gibi çok sayıda faktöre bağlıdır. Bu parametrelerin bütünü ifade eden toplumsal sistemle siyasal sistem arasında içsel bir bağ vardır. Talcott Parsons'un sosyal bilimler alanına taşıdığı sistem analizi kavramının bize anlattığı gibi; toplumsal gerçeklik başlı başına bir sistem oluşturur. Toplumda demokratik bir siyasal kültür egemen iken siyasal sistemin otoriter olması düşünülemez, olsa bile sistemin bu niteliğini uzun süre devam ettirmesine imkân yoktur. Zira toplumsal sistemi oluşturan alt sistemlerden birinde veya bir kaçında meydana gelen bir değişim, diğer öğelerin ve ilişkilerin ve sonuçta da toplumsal sistemin bütününde bir değişime neden olur. Siyasal sistem, toplumsal sistemin bir alt sistemi olarak onun öğeleriyle bağlantılı olduğu gibi, kendini teşkil eden öğelerle (parlamento, siyasi partiler, sivil toplum kuruluşları, siyasal seçkinler vb.) de bir sistem özelliği göstermektedir. Ancak, siyasal sistem, bu öğelerin aritmetik toplamına indirgenemez.

Siyasal sistemi teşkil eden öğeler birçok toplumda aynı olabilir ancak bunların kendi aralarındaki ilişkiler ve etkileşim farklı olduğu için her siyasal sistem diğerlerinden farklı bir nitelik gösterir. Örneğin, tek bir kişinin yasaya dayalı yönetimi olarak tanımlanan monarşinin farklı zaman ve coğrafyalarda farklı biçimleri ile karşılaşmıştır. Örneğin, İngiliz monarşisi ile Osmanlı monarşisi ikisi de monarşi olmakla birlikte pek çok yönden birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Yine bir tek adam yönetimi olmakla birlikte diktatörlük ve tiranlık, iktidarın ele geçiriliş biçimi ve meşruiyet dayanağı açısından monarşiden farklıdır. Monarşide iktidar vaset yoluyla intikal eder ve tarihsel bir dayanağa sahiptir. Egemen ailenin veya hanedanın yönetmeyi hak ettiği düşünülür. Oysa diktatör veya tiran, iktidarı, çoğu kez zor ve şiddet yoluyla bazen de Hitler örneğinde olduğu gibi demokrasiyi araç olarak kullanarak ele geçirir. İktidarının meşruiyet dayanağı ise toplumun onayı, bir ideoloji, din, karizma, vs. olabilir.

Siyasi düşünce tarihi içinde siyasal sistem ve rejimleri nitelemek üzere çeşitli sınıflamalar yapılmıştır. Bu tasnifler büyük ölçüde Eski Yunan filozofları tarafından yapılanlarla benzerlik gösterir. Bu yüzden burada Platon'un sınıflandırmasını özetlemekle yetineceğiz. Platon'a göre ilk yönetim biçimi patriarşidir. Patriarşi,

iktidarın babanın ya da klan ve kabile şefinin elinde olmasıdır. Bu yönetim biçiminde ne bir meclis ne de yasalar vardır. Baba ya da kabile şefi aileyi geleneğe ve kişisel takdire göre yönetir. Nüfusun artışı, kabile ve klanların birleşmesi ile bu yönetim biçimi son bulmuştur. Ailelerin ve kabilelerin birleşmesine paralel olarak tüm toplum için geçerli kurallar üretilir. Bu aşamada yönetim, bu kabile şeflerinden birine verilirse ortaya çıkan yönetim biçimi monarşidir. Kısaca monarşi, tek bir kişinin yasaya ve geleneğe bağlı olarak toplum yönetimini üstlenmesidir. Aile şeflerinin birlikte yönetimi söz konusu olursa bu sistemin adı aristokrasidir. Aristokrasi, seçkin bir azınlığın yasaya dayalı yönetimi anlamına da gelmektedir. Platon'a göre bu seçkin azınlık doğuştan üstün özelliklere sahip ve uzun bir eğitim süreci sonunda kendini daha da yetkinleştirmiş olan kimseler, yani filozoflardır. "Krallar filozof filozoflar kral olmalıdır" sözü Platon'a aittir. Toplumdaki zengin bir azınlığın yasaya dayalı olmayan yönetimi oligarşidir, tek kişinin zora dayalı yönetimi tiranlık olarak adlandırılır.

K İ T A P

Siyasal sistem ve rejimlerle ilgili Eski Yunan'da yapılmış ve bugün de geçerliliğini koruyan tanımlar hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için Mehmet Ali Ağaoğulları'nın (1994). Kent Devletinden İmparatorluğa. Ankara: İmge Yayınları, adlı kitabına bakabilirsiniz.

Çoğulcu Sistemler

Bu kısımda modern zamanlarda egemen olmuş siyasi sistemler ele alınacaktır. Bu sistemler, en genel anlamda çoğulcu sistemler ve tekilci sistemler olarak sınıflandırılabilir. Çoğulcu sistemler söz konusu olduğunda aslına bakılırsa bu "ler" eki bile fazladır. Tarih boyunca insanoğlunun keşfettiği gerçek anlamda tek bir çoğulcu sistem vardır, o da demokrasidir. Tekilci sistemler ise totaliter ve otoriter sistemler olarak ayrılır.

Tarihsel Süreç İçinde Demokrasi Fikri

Tarihte ilk demokrasi, Eski Yunan'da kent devleti (polis) çerçevesi içinde var oldu. Ancak burada yönetime katılım sadece yurttaş statüsünde olanlar için geçerliydi. Köleler, kadınlar ve yabancıların oy hakkı bulunmuyordu. Nüfusun yoğun olmadığı, oy hakkının sınırlı tutulduğu polis içinde doğrudan demokrasiyi uygulamak mümkün olabiliyordu. Atina'da M.Ö. V. yüzyılın ortasından IV. yüzyılın ortalarına kadar kamusal meselelerin çözümünün yurttaşların çok yönlü aktif katılımı ile gerçekleştiği demokratik bir sistem bulunmaktaydı. Eşitlik, seçim, temsil, politik kararların özgür bir tartışma sonunda belirlenmesi, yönetenlerin siyasi ve hukuki sorumluluğu gibi çağdaş demokrasinin temel ilkelerinin pek çoğu, bu süreçte billurlaştı. Ancak Eski Yunan'da demokrasinin ömrü uzun olmadı, onun yerini aristokrasi, oligarşi, tiranlık gibi insanın eşitsizliği tezine dayalı rejimler aldı. Hiç şüphesiz aristokrasi, oligarşi, vb. rejimler felsefi olarak öngörüldükleri için ortaya çıkmış değillerdir. Çoğu kez düşünceler fiili (de facto) durumun sonradan meşrulaştırılması biçimindedir. Örneğin, Platon'un insanın ontolojik eşitsizliği ve bununla bağlantılı olarak aristokratik yönetimin insan doğasına en uygun yönetim biçimi olduğunu savunması ile Atina'nın siyasal hayatında önemli rol oynayan aristokrat bir aileden geliyor olması arasında bir ilişki vardır. Zira kendisi de gençliğinde Atina devletinin önderlerinden biri olmayı düşlemiştir.

Demokrasi karşıtı rejimler, varlıklarını, insanların eşit olmadığı savı üzerine temellendirmişlerdir. Aristokrasi, doğuştan üstün özelliklere sahip olanların yönetimi olarak tanımlanır. Bu görüşün en güçlü savunucusu Platondur. Platon'a göre toplum kişisel yetersizliklerinden dolayı iş bölümü yapmak durumunda

olan insanlardan kurulu bir yapıdır. İnsanların mutlu, müreffeh bir yaşam sürmeleri ancak herkesin kendi yeteneğine uygun olan işi yapması ile mümkün olur. Toplumsal ve siyasi düzen ve istikrarın ön şartı budur. Toplumu yönetme gibi zor ve karmaşık bir görevi, ancak doğuştan üstün özelliklere sahip, Tanrı'nın mayasına altın kattığı kişiler üstlenmelidir. Bu tipler belirlenmiş ve değişmeyen tiplerdir. Onları değiştirmek, yöneticiler, koruyucular ve sıradan insanlar arasındaki ayrımları gizlemek ya da yok etmek için yapılan her girişim felaket getirecektir. Zira böyle bir girişim herkesin kendi doğasının değişmez yasalarına uygun işleri yapması ilkesinin ihlali anlamına gelecektir. Bir başka Eski Yunan düşünürü Aristo'ya göre de insanlar doğal yapıları ve öz becerileri bakımından eşitsizdirler. Dolayısıyla kölelik yalnızca bir uzlaşım olmayıp doğadan kaynaklanmaktadır. Platon'a göre herkesin doğuştan getirdiği mesleği icra etmesi, adaletli bir toplumun inşası demektir. O, teorisini sağlamlaştırmak için organizmacı analogilere başvurur: Nasıl ki insanda bulunan farklı organların ve öğelerin birbirine karışması insan için bir felaket getirirse farklı mesleklerle yazgılı olarak doğanların kendi potansiyel yetenekleri dışındaki meslekleri icraya kalkışmaları da aynı düzeyde felaket getirir.

İnsanın doğal eşitsizliği ve bunun üzerine bina edilen aristokratik yönetim fikrine ilk itiraz, Eski Yunan'da Stoacılar olarak adlandırılan akımdan gelmiştir. Kısacası, Batı siyasi düşünce tarihinde insanın eşitliği fikri, karşıtı kadar eskidir. Stoacılar göre tüm insanlar doğuştan eşittir. İnsanlar soy, zenginlik, statü, ulus farkı gözetilmeksizin hepsi aynı evrensel tanrısal akıldan pay almışlardır. Ne var ki tarihsel ve toplumsal nedenlerle bu fikir, uzun bir süre siyasal düzlemde yansıma bulamamıştır. Modern zamanlarda insanın eşitliği ve iktidarın halka dayanması gerektiği fikrinin en güçlü savunucularından biri John Locke (1632-1704) olmuştur. Thomas Jefferson, hazırladığı 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde, tüm insanların eşit yaratılmış olduğundan ve kendilerine bazı dokunulmaz haklar bağışlandığından söz etmiştir. Bunların başında, yaşama, özgürlük ve mutluluğu izleme hakları gelir. İnsanlar, hükümetleri işte bu hakları güvence altına almak için kurmuşlardır.

Tarihsel süreç içinde iktidarı halkla paylaşmayıp ayrıcalıklı bir sınıfa münhasır kılmanın pek çok farklı gerekçesi üretilmiştir. Doğuştan gelen yetenek farklılığı, Tanrı buyruğu vb. üretilen gerekçelerden bazılarıdır. Bu ve daha birçok neden yüzünden XX. yüzyılın ortalarına kadar tam demokratik bir rejim kurulamamıştır. Ancak, bu süreçte, demokrasiye temel oluşturan eşitlik fikri şu ya da bu bağlamda pek çok kez dile getirildi. Eski Roma'da imparatorluğun genişleme sürecinde uyruklara vatandaşlık statüsü verildi ve tüm yurttaşların hukuken eşitliği ilkesi kabul edildi. Yine İsa Öğretisi de her ne kadar sonradan kırılmalara uğratılsa da başlangıçta tüm insanları eşit kabul eden bir çağrı niteliğindedir. Batı tarihinde eşitlik yönünde hatırı sayılır ilerlemeler, XVII. yüzyıl ortalarında başladı ve XX. yüzyılda zirve noktasına ulaştı. İngiliz, Amerikan ve Fransız Devrimleri, her biri ayrı ayrı eşitlik ve özgürlük fikrinin zaferine katkı sağladılar. Her üçünde de devrimcilerin amacı, yönetilenler tarafından kontrol edilemeyen rejimleri ortadan kaldırmaktı. Şüphesiz bu devrimler, uzun ve zorlu bir mücadelenin sonucu olarak ortaya çıktılar. İngiltere'de kralın otoritesini sınırlamaya yönelik ilk girişim 1215'te **Magna Carta** (Büyük Sözleşme) ile gerçekleşmiştir. Önceleri ayrıcalıklı sınıflarla kral arasında mücadele biçiminde cereyan etmiş, sonradan buna yeni sınıf olan burjuvazi de katılmış ve kraliyet yanlılarıyla cumhuriyetçiler arasındaki mücadele bir iç savaşla sonuçlanmıştır. Özgürlüğün yeniden doğuşunu sağlayan

Magna Carta: 1215 yılında İngiltere'de feodal aristokrasi, kralın mutlak iktidarını sınırlamak ve isteklerini kabul ettirmek üzere ayaklanmış, sonuçta kral onların isteklerini boyun eğerek, aristokrasi lehine, kendi iktidarını sınırlayan hükümler içeren bir belgeyi imzalamıştır. İngiltere'de anayasal monarşinin başlangıcı kabul edilen bu belge o günden bu güne Büyük Şart (Magna Carta) olarak anılmaktadır.

bu ilk modern devrimle, İngilizler, yönetilenlerin rızasına dayanan, yönetilenleri temsil eden bir yönetime kavuşmuştur. Atılan bu önemli adımı Amerikan ve Fransız devrimleri izlemiştir. Demokrasi, esas olarak insanın eşitliği ve kendi kararlarını verebilecek yetkinlikte olduğu savı üzerine temellenmiştir.

Çağdaş Demokrasi

Demokrasi, Yunanca *demos* ve *kratos* sözcüklerinin birleşmesinden oluşmuştur. *Demos* halk; *kratos* ise güç, iktidar anlamına gelir. Kısaca demokrasi sözcüğü halkın yönetimi demektir. Bu anlamda demokrasi, kim yönetmelidir sorusuna bir cevap oluşturur. Demokrasi, siyasi iktidarın halk tarafından tayin edilmesi, halkın kendi adına siyasi ve hukuki kararları alacak kadroları seçimle işbaşına getirmesi olarak tanımlanabilir. Demokraside egemenliğin yegâne kaynağı halktır. Demokrasi, toplumun siyasi özne olarak kabul edildiği bir rejimdir. Demokrasilerde, siyasi iktidarı halk adına kullanacak olanlar halk tarafından seçimle işbaşına getirilirler, iktidarlar yine ancak halk tarafından değiştirilir.

Ülkemizde ilköğretim düzeyinde, demokrasi, “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak öğretilir. Bu, sorunlu bir tanımdır. Zira burada, yönetimin her düzeyde aldığı kararlara halkın katıldığı ve onay verdiği gibi bir izlenim doğmaktadır. Halkın kendi kendini yönetebilmesi için bütün vatandaşların devlet tarafından alınan her karar, yapılan her harcama, uygulanan her yaptırım konusunda bilgi sahibi olması ve bunlar hakkındaki görüşlerini sisteme iletebilmesi lazımdır. Bu da insanın sınırsız bir kavrama kapasitesine sahip olmasını gerekli kılar. Hâlbuki insan aklı sınırlıdır. Dolayısıyla insan toplumsal ve siyasal dünyanın ancak çok sınırlı bir alanı konusunda bilgi ve uzmanlık sahibi olabilir. Milyonlarca insanın on binlerce farklı konuda her gün alınan kararlara katılımını sağlayacak bir iletişim sistemi henüz icat edilmiş değildir. Bu durumda politik kararlara halk doğrudan katılmaz ve katılamaz. Demokrasilerde halk ancak kendisi adına bu kararları alacak temsilcileri seçer ve kısaca katılım dolaylıdır.

Halkı kim temsil edecektir? Halkın tümünün bir siyasi program üzerinde tam bir mutabakat sağlaması mümkün değildir. Zira toplum, çok farklı ve birbiriyle çelişen çıkar, görüş ve beğenileri bünyesinde barındıran bir yapıdır. Bu durumda pratik bir yol izlenmiş ve halkın çoğunluğunun oyunu alan yönetmelidir biçiminde bir çözüm bulunmuştur. Bu durumda azınlıkta kalanlar ne olacaktır? Bir kere çoğunluğun oyunu almış olsa bile siyasi iktidarlar belirli sınırlar içinde görev yaparlar, anayasa ve yasalarla sınırlanmışlardır. Her siyasi iktidar, çoğunlukça onaylanmış programı gerçekleştirirken azınlığın haklarına da saygı gösterir, yine yerine getirdiği hizmetlerden sadece kendisine oy verenler değil bütün yurttaşlar yararlanır. Kısaca demokrasi bu bağlamda azınlığın haklarını korumak şartıyla çoğunluk yönetimidir.

Demokrasiyi diktatörlüklerden ayıran temel kıstaslardan biri, birden çok partinin varlığıdır. Çünkü seçme olasılığının olduğu yerde özgürlük, seçimin olmadığı yerde ise baskı vardır. Demokrasilerde bütün yurttaşlar eşit oy hakkına sahiptir. Hiçbir etkin siyasi makam yarışma dışında bırakılamaz. Seçimler düzenli aralıklarla gizli oy açık seçim ilkesine göre yapılır. Siyasi partiler arasında açık bir yarışma vardır. Bütün bireylerin tercihlerini serbestçe açıklama ve özgürce tercihte bulunma hakkı vardır. Her parti kendi programını serbestçe açıklar. Vatandaşlar alternatif programları dinleyip onların olumlu ve olumsuz yönlerini dikkate aldıktan sonra karar verirler.

Demokrasi, başarısız olan hükümetlerin kolayca iktidardan uzaklaştırılmasına olanak sağlar. Karl R. Popper, demokrasiyi, iktidarın şiddete başvurmaksızın el değiştirmesine imkân veren kurumların korunması olarak tanımlamaktadır. Demokrasilerde, hükümet değişikliği için devrime lüzum yoktur. Halkın onayı ile işbaşına gelmemiş olan rejimlerde örneğin bir diktatörlükte iktidar sahiplerini bulundukları mevkiden barışçı bir yoldan uzaklaştırmak kolay değildir. Demokrasi dışı

rejimlerde iktidar başarısız olduğunda sonuç felaket olabilir, oysa demokrasilerde bir iktidar başarısız olduğunda, bu, sistemin sonu demek değildir. Seçim yoluyla başarısız olanın yerine, başarılı olacağı düşünülen bir başkası getirilir.

Demokrasilerde siyasal sisteme dönük halk desteği, yani güçlü bir moral destek vardır. Hükümetlerin programlarını rahatça gerçekleştirebilmeleri ve bürokratik mekanizmalara karşı üstünlük sağlamaları bakımından bu destek önemlidir. Siyasi sistemin devamı ve istikrarı bu desteğe bağlıdır. Desteğin sürüp sürmediği, belirli aralıklarla yapılan seçimlerle sınanır. Demokrasi, toplumun bütünlüğü açısından da elverişli bir rejimdir. Her ne kadar demokrasi farklılıkların ifadesine ve siyasallaşmasına fırsat tanıması yüzünden ilk bakışta ayırıcı, parçalayıcı bir sistem gibi görünse de bütün görüşlerin ifadesine ve temsiline imkân verdiği için son tahlilde bütünleştirici bir sistemdir.

Demokrasinin olmazsa olmazlarından birisi örgütlü bir muhalefetin varlığıdır. Zira ancak bu nitelikte bir muhalefet, iktidarı dizginleyebilir. Alternatifin varlığı, iktidar için kısıtlama getirir. Eğer bir grup, iktidarı uzun süre elinde tutarsa yozlaşma yaşanabilir. Toplumu demoralize eden bir durumdur bu. Bu nedenle demokrasilerde belirli aralıklarla seçime gidilir. Bir önceki seçimde azınlıkta kalmış partiler halka kendi programını anlatarak iktidara gelebilir. Demokrasi, bu yolla, azınlığa çoğunluk hâline gelme imkânını veren bir rejimdir.

Resim 3.3

Seçimlerde
oy kullanan
vatandaşlar.

Kaynak: <http://haber.mynet.com/yenileme-secimleri-sonuclari-408853-politika/>

Demokasi Teorisi konusunda ayrıntılı bir bilgi ve birikim sahibi olmak için Giovanni Sartori'nin (1999). Demokrasi Teorisine Geri Dönüş. Ankara: Yetkin Yayınları, adlı eserini okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Demokrasilerde devlet veya hükümetler tarafından topluma ve bireylere belirli bir yaşam tarzı benimsettirilmeye çalışılmaz. Demokratik bir ülkede, devletin, resmî ve dolayısıyla herkes için bağlayıcı bir iyi anlayışı ve ideolojisi olamaz. Aksi hâlde düşünce özgürlüğü kısıtlanmış olur. Demokrasi, herkesin kendi doğrusunu serbestçe belirleyebilmesine ve istediği zaman değiştirebilmesine imkân veren bir rejimdir.

Demokrasilerde hükümet ile halk arasında başlangıçta bir mütakabiliyet vardır. Ancak bu statik bir durum değildir, zaman içinde bu özdeşleşme aşınabilir.

Halkın onayı, desteği kısaca rıza unsuru ilelebet aynı kalmaz. Zaman içinde iktidar meşruiyetini yitirebilir. Demokrasilerde bunun çaresi seçimdir. Yeni bir seçimle iktidar yeniden belirlenir. Demokrasiyi diğer rejimlerden ayıran en temel özelliklerinden biri budur. Demokrasi dışı rejimlerde iktidar başarısız olursa bunun çaresi yoktur. Oysa demokrasilerde başlangıçta halkla sağlanan mutabakat bozulursa dünyanın sonu gelmiş demek değildir. Seçim yoluyla hükümet değiştirilir. Kısaca demokrasi bu desteğin test edilmesine imkân veren bir rejimdir.

SIRA SİZDE

Demokrasi de bir azınlık yönetimidir. Ancak buna rağmen demokrasi pek çok bakımdan diğer azınlık yönetimlerinden farklıdır. Sizce bunlar hangileridir?

Demokrasi, demokratik siyasal kültürü gerekli kılar. Demokrasilerde yarışma, rekabet, tabiatı itibarıyla bir çatışma yaratır. Ancak bu çatışmanın şiddete dönüşmemesi için uzlaş, ılımlılık, empati, kendi görüş ve çıkarlarından taviz vermeye yatkınlık, kendi düşüncesini bir mutlaklık olarak algılamama, diğer düşüncelerin de arkasında belirli anlamların olabileceğine inanç gibi unsurların toplumsal kültür içinde baskın bir durumda olması gerekir.

Demokrasinin ilkelerinden bir diğeri güçler ayrılığı ilkesidir. Güçler ayrılığı, yasama, yürütme ve yargı yetkisinin birbirinden bağımsız ayrı organlarda toplanmasıdır. Devlet iktidarının farklı erkler arasında bölüştürülmesindeki amaç, iktidar sahiplerinin girişecekleri hukuksuz uygulamaları engellemek için gücü güçle sınırlamaktır. Bu erkler birbirlerini denetler ve sınırlarlar. Bu ilke Montesquieu ve John Locke'un fikrine dayanır. Bu güçlerin ikisi veya üçünün aynı elde toplanmasına yetki toplulaşması adı verilir.

Liberal Demokrasi

Yukarıda demokrasi başlığı altında söylenenler liberal demokrasi için de aynen geçerlidir. Demokrasi en genel anlamda kim yönetmelidir sorusuna cevap oluşturur. Liberalizm ise yönetimin hangi sınırlar içinde kalarak yönetme görevini yerine getireceği ile ilgilidir. Liberalizm için temel çıkış noktası birey ve onun özgürlüğüdür. Zira liberallere göre tek gerçek varlık bireydir. Toplum, ülke, devlet vb. bunların hepsi yapıttır ve bireyden sonra gelirler. Liberallere göre bireyin özgürlüğüne yönelik en büyük tehdit kaynaklarından biri devlettir. Bu nedenle devletin sınırlandırılması, hatta devletin başlangıçta sınırlı bir devlet olarak kurulması esastır. Devletin sınırlandırılması için en temel araçlardan biri anayasadır. Anayasa ile bireye ait ve devletin müdahale edemeyeceği hak ve özgürlükler alanı güvence altına alınır. Devlet organlarının yetki ve görevleri belirlenir.

Liberal teoride devletin faaliyet alanına ilişkin temel öneri şudur: Devlet olmasa bu alanda ne eksik kalır? Liberallere göre devlet yasalar önünde eşitliği sağlamalı, bireylerin özgürlüklerini dıştan ve içten gelecek tehlikelere karşı korumalı, bunun dışında bireye engel olmamalıdır. Yönetim, iktidar aracılığı ile hayat bulur, bu açıdan bakıldığında devletin temel sorunu, iktidarın nasıl artırılabiliridir. Demokratik sistemlerde de iktidarlar yetkilerini artırmak isterler. İster demokratik isterse demokratik olmayan rejimlerde olsun devlet iktidarının genişlemesi, artması, bireye ve sivil topluma ait alanın daralmasına ve özgürlüklerin kısılmasına neden olacaktır. İşte liberalizmin temel kaygısı devlet iktidarının genişlemesine engel olmaktır.

Demokrasinin iki idealinden biri eşitlik, diğeri özgürlüktür. Demokrasi, mümkün olan en fazla özgürlüğü ve eşitliği hedefleyen yönetim biçimidir. Liberal demokraside özgürlük ön plandadır, sosyal demokraside ise eşitlik. Liberal demokraside eşitlik, fırsat eşitliği yani yarışma koşullarının herkes için aynı olması olarak anlaşılır. Özgürlük ise negatif anlamda, bireyin engellenmemesi durumunu ifade eder. Başkalarına zarar vermemek koşuluyla birey tamamen özgür olmalıdır.

Liberaller, devletin toplumsal ilişkilere müdahalesine karşıdırlar. Bu hususta liberallerin sloganı “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler”dir. Özgürlük, **negatif özgürlük** (freedom from) olarak düşünülmektedir. Piyasa güçleri arasında tam bir serbest rekabet olmalı, her mal ve hizmet gibi emeğin karşılığı yani ücret de bu koşullarda belirlenmelidir. Devlet, bireyleri engellememeli, işçi ve işveren arasındaki pazarlık sürecine müdahale etmemelidir. Liberal filozof Adam Smith'e göre, her insan, kendi çıkarını herkesten iyi bilir ve çıkarlarının gereğini yerine getirebilmesi için de özgür olması gerekir. Her birey, kendi çıkarı için çalışırken dolaylı olarak toplumun çıkarına da katkı sağlamış olur. Zira toplumsal çıkar tek bireylerin çıkarlarının toplamından oluşur.

Negatif Özgürlük: Bireyin engellenmemesi, başkalarına zarar vermemek koşuluyla hareketlerinde serbest olmasıdır.

Liberalizm konusunda Atilla Yayla'nın (2004). Liberalizm. İstanbul: Plato Film Yayınları, adlı kitabından yararlanabilirsiniz.

K İ T A P

Sosyal Demokrasi

Sosyal demokrasi, kapitalizmin gelişimine koşut olarak ortaya çıkan işçi sınıfının sorunlarına yönelik entelektüel ilgiden doğmuştur. Bilindiği üzere kapitalizmin bir üretim biçimi olarak tarih sahnesine çıkışı ve ona paralel olarak gelişen Sanayi Devrimi, insanlık tarihinde köklü değişim yaratmış en önemli gelişmelerden biridir. Bu devrimle kırdan kente göç hızlanmış, küçük kasabalar nüfusu yüzbinleri bulan devasa kentlere dönüşmüştür. Kapitalizm, kâr mantığı üzerine temellenmiş bir sistemdir. Üretim sürecinde aktörleri davranışa iten, güdüleyen en temel faktör kâr yani fayda maksimizasyonudur. Kapitalist sistemin esası, yarışma ve rekabettir. Bu sistem doğası itibarıyla işçilerin aleyhine işleyen, onları düşük ücrete, uzun çalışma saatlerine ve kötü yaşam koşullarına mahkûm eden bir sistemdir. Zira bu rekabet ortamında üretim faktörleri içinde karşılığı kolaylıkla kısılabilecek olan tek faktör emektir. Zira bilimsel ve teknik gelişmeler sayesinde her geçen gün insanın yerini makine almaktadır. Tıptaki ve hijyen koşullarındaki ilerlemeler sayesinde insan ömrü uzamış, bebek ölüm oranları azalmış, kısacası emek arzı artmış buna mukabil emeğe olan talep azalmıştır. Bu da emeğin karşılığı olan ücretin düşük düzeyde gerçekleşmesine neden olmuştur. Zira insanların düşük ücrete razı olmayıp daha yüksek bir ücret karşılığında sunmak üzere emeklerini biriktirme şansları yoktur. Oysa kapitalist sınıf, sermayesini yatırıma dönüştürmeyip biriktirebilir veya borç verip nemalandırabilir. Dolayısıyla bu nesnel durum, işçileri düşük ücretle çalışmaya mahkûm etmektedir.

İşçi sınıfı, konumunu güçlendirmek ve burjuvazinin fiilen sahip olduğu hak ve özgürlükleri elde etmek için XIX. yüzyıl başlarında yoğun bir mücadele başlattı. Bu süreçte ilk hedef, genel oy ve seçilme hakkının elde edilmesiydi. 1789 Fransız Devrimi'nde elde edilen bu temel hak, işçi sınıfını ancak 1848 ihtilallerinden sonra kapsamına almıştır. Bu aşamayla birlikte sosyal demokrasiye giden yol açılmaya başlanmıştır.

Sosyal Demokrasi'nin düşünsel kökenlerine dair daha ayrıntılı bilgilere “Siyasi Düşünceler ve İdeolojiler” başlıklı 6. üniteden ulaşabilirsiniz.

D İ K K A T

Sosyal demokrasi, liberal demokrasinin temel ilkelerinden olan devlet müdahalesi olmaksızın piyasanın kendi yasalarıyla bir denge yaratabileceği, üretimin, istihdamın, refahın artacağı ve dolayısıyla buna paralel olarak da insanların daha fazla özgürleşeceği tezine karşı gelişen sosyalist itirazın bir türevidir. Liberalizm, ekonomik bakımdan güçlü olan sınıfların çıkarlarına hizmet eden bir ideoloji olarak gelişmişti. Sosyalizm ise tam aksine işçi sınıfının sorunlarına bir cevap olarak doğdu. Her iki ideolojide de özgürlük ortak hedefti. Ancak özgürlüğe ulaşmak için önerdikleri yollar farklıydı. Sosyalizme göre liberalizmin altını çizdiği hak ve özgürlükler, ancak bu özgürlüklerin gerçekleşmesine temel oluşturacak maddi koşulların sağlanması hâlinde var olabilirdi. Kısaca özgürlükler ancak eşitlik durumunda söz konusu olabilirdi. Yasal olarak tanınan özgürlükler, gelir dağılımı bakımından bir eşitsizlik olması durumunda kâğıt üzerinde kalmaktan öteye geçemeyecekti.

Liberalizm eşitliği, yalnızca yarışma koşullarının eşit olması olarak anlıyordu. Oysa sosyal demokrasiye göre başlangıçta koşullar eşit olsa bile zaman içinde beceri, kurnazlık, şans gibi nedenlerle bu eşitlik bozulacaktır. Hele kapitalist bir ekonomik düzende başlangıçta bile yarışma koşulları eşit değildir. Sosyal demokraside Marksizm'den farklı olarak kapitalist üretim biçimi reddedilmemektedir. Üretim sürecinde kapitalizm geçerli olmalı fakat paylaşım aşamasında eşitlik ve özgürlük esas alınmalıydı. Bu da devletin işçi sınıfını ve ekonomik bakımdan güçsüz toplum kesimlerini korumak üzere gelirin yeniden dağıtılması için iktisadi hayata müdahale etmesi ile mümkün olabilirdi. Çünkü güçlü olanla güçsüz arasındaki pazarlığın kimin aleyhine sonuçlanacağı baştan bellidir. Bu nedenle, sömürüyü, yoksulluğu ve özgürlüksüzlüğü ortadan kaldırmak için devlet müdahalesi şarttı. Sosyal demokraside özgürlük, geliri daha adil dağıtmak üzere devletin müdahalesiyle var olabilecek **pozitif özgürlüktü** (freedom to).

İşçi sınıfı, hak ve çıkarlarını savunmak üzere, uzun ve zorlu mücadeleler sonucunda genel oy hakkının dışında sendikal örgütlenme, toplu sözleşme ve grev hakkını da elde etti. Bu süreçte sosyal devlet, sosyal adalet kavramları gündeme geldi. Buna göre devlet, özgürlük alanını genişletmek üzere, artan oranlı vergilerle fonlar oluşturup bunları, alt gelir gruplarının ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirici politikaların finansmanında kullanmalıydı. Toplumsal adaletin gerçekleşmesi için devletin devreye soktuğu başlıca sosyal transfer enstrümanları, sağlık ve emeklilik sigortaları, işsizlik ödeneği, konut yardımları, eğitim imkânlarının artırılması, öğrenim burslarıdır. Bu transferlerle alt gelir grupları daha insanca bir yaşama kavuşacak ve yarışma sürecine daha güçlü bir biçimde katılacaktır.

Pozitif Özgürlük: Negatif özgürlük durumunda bireyin teorik olarak sahip olduğu özgürlükleri fiilen kullanmasına temel oluşturacak mali imkânlarla devlet tarafından sahip kılınmasıdır.

SIRA SİZDE

Liberal demokrasi ile sosyal demokrasinin ortak paydası “özgürlük”tür. En çok sayıda insanın en fazla özgürlüğü hedefinin gerçekleşmesi konusunda bu iki ideolojinin önerileri arasındaki farklar nelerdir?

Tekilci Sistemler

Tekilci sistemler, çoğulcu sistemlerin tersidir. Çoğulcu sistemlerle tekilci sistemleri ayırmak için kullanılabilecek temel ölçütlerden biri, kendisine iktidar yolu açık tutulan bir yasal muhalefetin bulunup bulunmamasıdır. Çoğulcu sistemlerde iktidar açık bir yarışma ortamında halkın oyları ile değişir. Oysa tekilci sistemlerde iktidar belirlenmesinde halkın etkin rol almasına izin verilmez. Tekilci sistemler, kısaca, totaliter ve otoriter sistemler olarak iki başlık altında incelenebilir. Totaliter sistemlerin tipik örneği komünist sistemlerdir. Totaliter rejimlerde top-tancı bir ideoloji, bu ideolojiye bağlı ve genellikle tek bir kişinin, yani diktatörün

liderliğindeki bir tek parti, gelişmiş bir gizli polis teşkilatı, kitle haberleşme araçları, eğitim kurumları ve bilgilenme kanalları üzerinde devlet tekeli, silahlar ve ekonomik örgütler üzerinde tekel vardır. Bu tekelin mutlaka bir parti tarafından yönetiliyor olması gerekmez. Önemli olan bu tekelci kontrolün, toplumu yönetmekte olan ve böylece onun rejimini teşkil eden elitlerin elinde olmasıdır.

Totaliter rejimlerde toplumsal bütünleşme devlet tarafından sağlanır. Hakikatin bütününe içerdği ve tüm toplumu ebedî saadete erdirmeye çalıştığı düşünülen ideoloji bu bütünleşmenin gerekçesini oluşturur. Devlet aygıtını elinde tutan kadrolar (bürokrasi, ideologlar ve militanlar) toplumu bu ideolojinin hedefleri doğrultusunda teşvik ve gerektiğinde baskı yoluyla seferber ederler. Buna direnenler en ağır biçimde cezalandırılırlar. Çalışma kampları, hem bir cezalandırma hem de bir ıslah ve arındırma mekânları olarak düşünülmüştür. Totaliter sistemlerde yasal bir muhalefete yer yoktur. Farklı görüşlerin ifadesine ve dolayısı ile kamuoyunun serbestçe teşekkül etmesine izin verilmez.

Liberal demokrasilerin özelliklerinden biri ve belki de en önemlisi, siyasi iktidarın sınırlı olması ve iktidarın ve devletin müdahale edemeyeceği bir sivil toplumsal alanın bulunmasıdır. Totaliter ve otoriter sistemlerde ise devletle toplum arasındaki bu sınır belirsizdir. Devlet iktidarının nerede başlayıp nerede biteceğini kestirmek güçtür. Öte yandan bu rejimlerde hukuk devleti anlayışı gelişmediğinden siyasi iktidar eylem ve işlemlerinden sorumlu tutulamaz. Dolayısıyla bireylerin hak ve özgürlükleri tehdit altındadır. Siyasi iktidarın bu sorumsuzluğu insan hakları ihlalleri ve yolsuzlukların önünü açar. Demokrasilerde de bu türden sorunlar yaşanabilir. Ancak bu türden davranış sergileyen kamu görevlileri bağımsız yargı tarafından cezalandırılırlar. Yine seçimlerde, bu tür yollara tevessül eden hükümetleri, halk, oylarıyla iktidardan uzaklaştırabilir. Oysa totaliter ve otoriter rejimlerde böyle bir seçenek yoktur. Kısaca yönetimden hesap sorma yolları kapalıdır.

Demokrasi ve totaliter kategorisine girmeyen rejimleri belirli bir tipin içine sokmak oldukça güçtür. Bu rejimleri kabaca otoriter sistemler olarak gruplandırabiliriz. Bu rejimler, değişik yönlerden gelen birbiriyle çelişik, açık ve gizli eğilimin ürünü olduklarından, daima karma biçimlere bürünürler. Demokrasi ve totalitarizmi tanımlamak nispeten kolaydır. Ancak bunun dışında kalanları, yani otoriter rejimleri ve otoritarizmi tanımlamak o kadar kolay değildir. Zira bu rejimler çoğu kez kendilerinin otoriter değil demokratik bir rejim olduklarını ileri sürerler. Örneğin; Saddam döneminde Irak, Kaddafi yönetimindeki Libya kendilerini halk egemenliğine dayanan bir cumhuriyet olarak takdim etmişlerdir. Otoriter rejimler, herhangi bir kişi ya da grubun iktidarı ele geçirerek yönetilenler üzerinde zora dayalı bir hakimiyet kurduğu rejimlerdir. Totaliter sistemler bir ideolojik perspektife sahiptirler. Bu ideoloji doğrultusunda toplumu biçimlendirme ve seferber etmeye çalışırlar. Yani asıl amaç, iktidarı elinde tutan grubun mevcut konumunu sürdürmesi değildir. Otoriter sistemlerde ise kapsayıcı, totalist bir ideoloji yoktur. Bu sistemler iktidardaki azınlığın çıkarına hizmet ederler. Totaliter sistemlerde halka karşı baskı, resmi ideoloji tarafından belirlenen hedefi gerçekleştirmek için yapılır, otoriter sistemlerde ise baskı iktidarı muhaliflere karşı koruma ve muhafaza etmenin bir aracıdır. Totaliter sistemlerle aralarındaki temel fark budur. Ancak otoriter sistemlerde de iktidarı meşrulaştırmak için bazı ideolojik gerekçeler üretilmiştir. Bu rejimler, demokrasinin bazı kurumlarına biçimsel düzeyde de olsa kendi sistemleri içinde yer verebilirler. Örneğin belli aralıklarla seçimler yapılabilir, halkı temsil iddiasında bir parlamento var olabilir. Ancak bütün bunlar bir dekor malzemesi olmaktan öteye geçmez. Seçimler göstermeliktir. Parlamento,

liderin kararlarını tartışmaksızın onaylayan bir meşrulaştırma aracıdır. Muhalif görüşlere kendisini ifade imkânı verilmez. Seçimlerde liderin göstermelik partisi yüzde doksanın üzerinde oy alır. Tek başına bu olgu bile rejimin demokrasiden ne denli uzak olduğunu kanıtlar.

K İ T A P

Totaliter ve otoriter rejimler konusunda J. J. Linz'in (2008). Otoriter ve Totaliter Rejimler. Ankara: Liberte Yayınları, adlı eserinde teorik ve tarihi sosyolojik değerlendirmeleri bulabilirsiniz.

Marksist Rejimler

En tipik örneğini SSCB deneyiminde gördüğümüz Marksist rejimler adı üzerinde Karl Marks'ın düşüncelerinden esinlenilerek inşa edilmişlerdir. Karl Marks (1818-1883) bir üretim biçimi olan kapitalizmin Batı dünyasında egemen konuma geldiği bir dönemde yaşadı. Kapitalizm ve onun ortaya çıkardığı yeni toplumsal ilişkiler ve sorunlar, onun başlıca entelektüel ilgi alanını oluşturdu. Marks'a göre, insanlık tarihinde iş bölümünün ortaya çıkması ile iki sınıf doğmuştur: Mülk sahipleri ve mülksüzler. Mülk sahipleri, sömüren ve mülksüzler ise sömürülen sınıfı oluşturur. Ancak sömürü olgusu kapitalizm ile birlikte çok daha keskin ve dayanılmaz bir hâl almıştır. Kapitalizmde sömürünün asıl nedeni, üretim araçlarının, yani sermayenin bir azınlığın özel mülkü olmasıdır. Sermayeyi kontrol eden burjuva sınıfı, üretim süreci sonunda ortaya çıkan hasılanın çok büyük bir kısmına, sırf üretim araçlarının sahibi olmasını gerekçe göstererek el koymakta ve çok az bir kısmını işçi sınıfına vermektedir. Böylece burjuvazi gittikçe daha da zenginleşmekte ve daha fazla sömürecek sermayeye sahip olmaktadır. Buna karşılık işçi sınıfı gün geçtikçe yoksullaşmakta ve özgürlüğünü yitirmektedir. Hâlbuki artık ürünün asıl yaratıcısı emektir. Ne var ki işçi sınıfı, bir başkasının el koymasını nedeniyle kendi yarattığı ürüne ve üretim sürecine **yabancılaşmaktadır**.

Ancak Marks'a göre bu durum ilanîhaye devam etmeyecek, kapitalist üretim biçimi, taşıdığı iç çelişkiler yüzünden yıkılacak ve onun yerini proleterya diktatörlüğü, sosyalist ve nihayet komünist toplum alacaktır. Marks'ın ütopyasına göre gerçek özgürlük ve demokrasi, kapitalist toplumun yıkılması ve insanın insanı sömürmesinin ortadan kalkması ile gerçekleşecektir. Zira zaman içinde işçiler arasında ortak sorunlara ve kadere sahip olmalarından dolayı bir duygudaşlık gelişecek ve işçi sınıfı yaşadığı dramın asıl nedeninin üretim araçlarının bir azınlığın özel mülkü olmasından kaynaklandığının bilincine ulaşacaktır. İşçi sınıfı için bu noktadan itibaren yapılacak olan, sömürülmesine aracılık eden üretim araçlarını sömüren sınıf olan burjuvazinin elinden alıp onu toplumsallaştırmaktır. Elbette böylesine köklü bir devrim, barış ve uzlaşılıyla değil; kalkışma, isyan ve şiddet yoluyla olacaktır. Proletarya diktatörlüğü kurulduğunda komünist parti, tüm çalışanları üretimin her aşamasında söz sahibi yapacaktır. Herkes yeteneğine göre çalışacak ve ortaya çıkan üründen herkes ihtiyacı kadar alacaktır. Kapitalist üretim biçiminde burjuvazi tarafından el konulan miktar tüm topluma dağıtılacağından toplumun genel refah seviyesi artacak, insanlar daha mutlu ve özgür olacaklardır. Böylece insanlar, ürettikleri üzerinde söz ve karar sahibi olmakla sömürülmekten ve içinde bulundukları topluma ve kendi emeklerinin sonucu olan ürüne yabancılaşmaktan kurtulacaklardır.

Marksizm'deki özgürlük anlayışı liberal anlayıştan farklıdır. Liberalizmde özgürlük, insanın ayrılmaz bir parçası, doğal bir özelliği olarak kabul edilmiştir. Marksistlere göre liberalizmdeki özgürlük kavramı "soyut"tur ve nesnel düzlem-

Yabancılaşma: Marks'ın inşa ettiği bir kavramdır. Kapitalist üretim biçiminde işçilerin aslen kendi emeklerinin ürünü olan hasılanın büyük kısmına sermayedar sınıfın el koyması sonucu kendi ürünlerinden ve üretim sürecinden psikolojik olarak kopmalarını ve uzaklaşmalarını ifade eder.

de ancak toplumda azınlığı oluşturan burjuva sınıfı için geçerlidir. Marksizmde ise özgürlük tarihsel gelişim içinde, sosyo-ekonomik koşullar bağlamında ele alınmıştır. Buna göre burjuva toplumunda eşitlik, sadece yasalar karşısındadır. Hâlbuki eşitlik olmadan özgürlük, toplumun çoğunluğu için yalnızca bir hayaldir. Oysa sosyalist toplumda özel mülkiyet kalktığı için, insanın insanı sömürmesi son bulacak ve bütün insanlar eşit derecede maddi olanaklardan ve bunlar vasıtasıyla elde edilecek özgürlüklerden yararlanacaklardır.

SSCB döneminde Marksist liderler Lenin ve Stalin, toplumu komünist aşamaya hazırlamak için tam bir totaliter sistem kurmuşlardır. Lenin ve Stalin'in öngörülerinde devlet halk içindir. Ancak uygulamada, halkın devlet üzerinde denetim kurmasını sağlayacak mekanizmalara pek fazla yer verilmemiştir. Kitlelerin siyasete katılmasında tek kanal Komünist Partisi'dir. Parti, demokrasilerde olduğu gibi halkın talep ve beklentilerine göre politikaları saptayan ve bunları gerçekleştirmek üzere iktidara talip olan ve kendisini kitlelerin tercihine sunan bir örgüt değildir. Aksine, belirli bir ideoloji doğrultusunda kitleleri katı bir disiplinle denetim altında tutan, yönlendiren, eğiten bir tek partidir. Devletin tek meşruluk temeli, Marksist-Leninist ideolojidir. Bu ideoloji, mutlak, tartışılmaz ve herkes için bağlayıcıdır. Sosyalist sistemde halkın katılımını biçimsel düzeye indirgeyen en önemli etken resmî ideolojinin sorunların tek çözüm yolu olarak görülmesidir. Mutlak hakikat savı, bunu gerçekleştirmek üzere muhaliflere karşı şiddet ve teröre başvurulmasını da ahlâkî olarak haklı hâle getirir. Zira mutlak hakikatçilik, oy birliği tutkusunu ortaya çıkarır, muhalif unsurlar bu türdeşliğe ulaşmanın önündeki engeller olarak görülür ve tasfiye edilir. Bu mantık yürütme uyarınca Sovyetler Birliği'nde muhaliflere karşı terör ve şiddet sıradan uygulamalar arasında olmuştur.

Sovyetler Birliği'nde rejimin totaliter ve baskıcı olmasında Marksistlerin kitlelere bakışı etkili olmuştur. Lenin ve onun sadık öğrencisi Stalin için devrimci sınıf (proletarya), sayıca fazla, ancak az eğitimli ve yeteri kadar bilinçli olmadığından, devrim ancak "bilimsel" Marksizm'i kavrayıp uygulayabilecek seçkin, katı disiplinli ve demir iradeli ufak bir azınlığın önderliğinde gerçekleşecektir. Lenin'e göre bu seçkinlerden oluşan parti, işçi sınıfının başı ve önderidir. Parti, herkese açık bir kitle partisi değildir. Marx ve Lenin'in belirttiği gibi partinin misyonu, toplumu komünist aşamaya hazırlamada öncülük etmektir. Kısaca parti bir temsil organı değil, kitleleri eğitmek için bir okuldur. Bu sistemde parti içi demokrasinin işlediği de söylenemez. Parti üyeleri, parti üst yönetiminin kararlarını fazla tartışmaya gerek duymaksızın kabul ederler.

Sovyet deneyiminde, devletin topluma üstün olduğu totaliter bir yapı söz konusu olmuştur. Devletle toplum arasındaki sınırlar yıkılmış ve toplum Komünist Partisi ve onun yan örgütleri tarafından topyekûn siyasallaştırılmıştır. Medya, eğitim başta olmak üzere tüm bilgilendirme kanalları devlet tekelindedir. Ruslar, Komünist dünya dışındaki kişiler, fikirler ve toplumlarla mümkün olduğunca temas ettirilmemişlerdir. Karşıt görüşlerin engellenmesi ve cezalandırılması için çok güçlü ve gizli polis teşkilatı mevcuttur. Parti içinde ve dışında tüm muhaliflere yönelik - özellikle Lenin ve Stalin dönemlerinde- en acımasız yöntemlere başvurulmuştur.

Sovyet sistemi, yürütmenin yasamaya üstün olduğu bir sistemdi. Yürütme işlevini yerine getiren Presidium'un görev ve yetkileri bunu belirgin bir biçimde ortaya koyar. Aslında tek dereceli seçimle dört yıl için seçilen Yüksek Sovyet (Meclis), devlet iktidarının en yüksek organıdır. Yüksek Sovyet, hükümet üyelerini seçer. Ancak meclis yılda yalnızca iki kez toplanır ve bu toplantılarda da bakanlar kurulu tarafından hazırlanan kanun teklifleri ve alınan kararlar, üzerinde ciddi bir

tartışma yapılmaksızın süratle onaylanır. Hükümetçe getirilen herhangi bir tasarıya olumsuz oy vermiş bir meclis üyesine pek rastlanmamıştır. Pratikte, sosyalist devlete hiç de işçi sınıfı egemen olmamış, alınan kararlar oluşturulan politikaların her ne kadar “halkın çıkarı” için alındığı söylenmişse de, gerçekte bu kararlar seçkin bir azınlığın iradesinden başka bir şey olmamıştır. Her şeyden önce tek-partililik dolayısı ile işçilerin alınan kararları kabul etmeme gibi bir hakkı yoktur. Dolayısıyla sosyalist demokrasi “biçimsel” olmaktan öte gidememiştir.

Faşist Rejimler

Faşizm ilk kez 1922 yılında İtalya’da ortaya çıktı. 1933’te onu Alman Nazizmi izledi. 1927’de Portekiz’de, 1930’da Japonya’da ve 1938’de İspanya’da kurulan rejimler faşizme benzer nitelikler taşımaktaydılar.

Faşizm, liberalizme ve sosyalizme bir tepki olarak doğmuş eklektik bir ideolojidir. Dolayısıyla faşizmin ilkelerini, olmazsa olmazlarını tespit etmek zordur. Faşizm redlerden doğmuştur. Faşizmde, liberalizmin iktisadi ve siyasi alan için öngördüğü bireyci, yarışmacı düzen ile sosyalizmdeki sınıf çatışması tezi ulusun birliğini, bütünlüğünü tehlikeye atan bir unsur olarak görülür ve reddedilir. Faşist diktatörlükler, kapitalistleşme konusunda nispeten geç kalmış ülkelerde ortaya çıkmıştır. İtalya ve Almanya, İngiltere ve Fransa’ya yetişebilmek, siyasi ve askeri bakımdan onlarla boy ölçüşebilecek düzeye gelebilmek için ekonomilerini daha fazla güçlendirmek zorundaydılar. Oysa her iki ülkede ekonomi tam olarak kapitalistleşmemiş, sanayi yeterince gelişmemişti. Toplum kendi hâline bırakıldığında, aradaki mesafenin kapatılması zordu ve bu durumda devletin burjuva sınıfını desteklemek üzere iktisadi hayatın doğal işleyişine müdahale etmesi gerekiyordu. Sosyalizmin ortaya çıkışı ile işçi sınıfının daha da yükselen taleplerini bastırmak ve potansiyel iktisadi kaynakları harekete geçirmek için güçlü ve baskıcı bir idareye ihtiyaç vardı. Zira sosyalizmin işçi sınıfına yönelik çağrısı, bu ülkelerin burjuva sınıfı ve onların elindeki sermaye için büyük tehdit oluştuyordu. İşçi ve burjuva sınıfı arasındaki çatışma, Almanya ve İtalya’nın dünya ticaretinde İngiltere ve Fransa karşısındaki dezavantajlı konumunu daha da derinleştirmekteydi. İşte faşizm, bu nesnel durumlara cevap ve çare olarak formüle edildi. Faşizm, liberalizmin ve sosyalizmin bazı argümanlarını reddederken bazılarını kendi tezini desteklemek üzere ödünç aldı.

K İ T A P

Faşizm konusunda kısa fakat öz bir bilgi edinmek üzere Henri Michel’in (1993). Faşizmler. İstanbul: İletişim Yayınları, adlı kitabına bakabilirsiniz.

Faşizm, kapitalist ekonomiden yanaydı. Ancak liberalizmin bireyciliğini reddediyordu. Faşizme göre gerçek yarışma ve savaş, sınıflar arasında değil uluslar arasındaydı. Bu savaşta başarıyla çıkabilmek için ulusun sınıflara bölünmesi değil “ulusal çıkar” ortak paydasında birleştirilmesi gerekiyordu. Bu, kendiliğinden olamayacağı için bu aşamada devreye devlet girecekti. Faşizmin milliyetçi ve hatta daha da ileri giderek ırkçı bir boyut kazanması bu aşamada gündeme geldi. Zira sınıfa sadakatin yerini ulusa sadakatin alabilmesi için insanları, ulusun tek gerçek varlık ve değer olduğuna inandırmak gerekiyordu. Bunun için faşizm akıldan çok duygulara hitap etmiş ve manevi değerleri maddi değerlerin önüne geçirmiştir.

Faşistler, tezlerini doğrulamak üzere organik toplum teorisini çıkış noktası yaptılar. Bu teoriye göre toplum, birbiriyle çatışan sınıflardan değil, uyum içindeki meslek teşekküllerinden oluşan bir birlik, bir organizmadır. Nasıl ki insan

vücudundaki farklı organlar arasında uyum ve iş birliği, organizmanın bütünlüğünün ve devamının ön koşulu ise toplumun devamı da meslek teşekkülleri arasında sağlanacak dayanışmaya bağlıdır. Faşist söylemde toplum, bireyden daha gerçek bir varlıktır ve toplumun, toplum içindeki insanların ve sosyal birliklerin hayatından bağımsız, kendine özgü bir hayatı vardır. Bireye varlık ve değer kazandıran, onun vicdan ve düşüncelerine yön veren, yaşamını sürdürmesini sağlayan toplumdur. Bireyin çıkarları, ancak toplumun genel çıkarlarının dolaylı bir sonucudur.

Faşizm, sosyalizm ve liberalizmdeki insanın eşitliği ilkesini reddeder. İnsanlar doğuştan eşit yaratılmamışlardır. Dolayısıyla insanlar arasında mevcut eşitsizlik kapitalizmden değil, yetenek farklılığından kaynaklanmaktadır. Bu söylemle faşistler, insanları sınıf mücadelesinden alıkoymak istemektedirler. Eşitsizliği, insanlara, doğal, ontolojik, istense bile değiştiremeyecekleri bir durum gibi göstermek ana amaçtır. Kısacası herkesin kaderine razı olması, mevcut durumu yani düşük ücret ve kötü yaşam koşullarını kabullenmesi gerekir. Zira bu sermaye birikimi için, sermaye birikimi de ulusun diğer uluslar karşısında varoluşu için bir zorunluluktur. Eşitsizlik tezinin siyasal düzlemdeki yansıması ise toplumu doğuştan üstün özelliklere sahip olanların yönetmesi biçimindedir. Bu yüzden faşizm bir diktatörlük yaratmıştır. Faşizmde egemenlik halka değil, en üstün olana yani bir şefe aittir. Bu şef, İtalya'da Duçe (Mussolini), Almanya'da Führer (Hitler)'dir, İspanya'da Cadillo (Franco)'dur. Şef, ulusun ve devletin somutlaşmış şeklidir. O, halk tarafından seçildiği için değil, şef olduğu için iktidara sahiptir. Şef asla yanılmaz ve her zaman haklıdır. O nedenle her sözü emirdir.

Faşizm insan doğası hakkında kötümser bir tablo çizer. İnsanların büyük çoğunluğu kötü ve yetersizdir. Kendisi için iyi olanın nerede olduğunu bilmez. Bu nedenle onu yönlendirmek ve doğru yolu göstermek gerekir. Onun bencil ve içgüdüsel davranışlarına engel olmak için baskı zorunludur. Yetersiz, yani iyiyi kötüden ayırma becerisinden yoksun olan insan özgür bırakılamaz. Devletin sıkı yönlendirmesi ve denetimi altında tutulmalıdır. Faşizmin otoriter ve totaliter özelliği bu noktada karşımıza çıkmaktadır.

Faşizmde ulus, onu oluşturan topluluklardan bağımsız, onların üzerinde bir gerçeklik olarak görülmektedir. Ulus, mevcut topluluktan daha yüksek amaçları olan, ırkın maddi ve manevi değerlerinin "en üstün bireşimi", bireysel ve toplumsal çıkarların kendisine sıkı sıkıya bağlı olduğu aşkın bir varlıktır. O, bireyler, gruplar, sınıflar gibi bütün birleştirenlerden üstündür ve onların hiçbirisiyle özdeşleştirilemez ve onlara indirgenemez. Ulus, ortak bir yazığıya sahiptir. Bireyler, gruplar, sınıflar ancak onun bir fonksiyonudurlar.

Faşizme göre ulus devlette somutlaşmıştır. Devlet, ulusun hukuki kişiliğe bürünmüş hâlidir. Ulusun yaşamını güvence altına alması ve zenginleşmesi için,

Resim 3.4

Franco, 1892-1975 tarihleri arasında yaşayan ve otuz altı yıl boyunca İspanya'yı diktatörlükte yöneten İspanyol general ve devlet adamı.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Francisco_Franco

devletin güçlü ve otoriter olması gerekir. Devlet, bireylerin, meslek gruplarının ya da toplumsal sınıfların ötesinde kolektif yararı üstün tutar. Faşizme göre toplum ancak devlet sayesinde varlık kazanır. Diğer bir ifadeyle ulus, devletin içeriği, devlet ise ulusun dış görünüşü, hukuki-siyasi kalıbıdır. Bu durumda toplumu devletten, devleti toplumdan ayırma olanağı yoktur. Devlet, kendiliğinden oluşan, sosyolojik, tarihsel bir gerçektir, organik, biyolojik bir bütündür. Liberalizmde olduğu gibi devlet, bireylerin haklarını ve özgürlüklerini koruyan bir araç değildir, o toplumun kendine özgü üstün amacının hizmetindedir. Dolayısıyla toplum tarafından denetim ve murakabeye tabi tutulamaz, hiçbir hukuk kaidesiyle sınırlanamaz. Aksine devlet toplum adına insanların görevlerini tayin eder, onları eğitir, yönlendirir, cezalandırır.

Faşizmde, bireyin, devletin bir aracı olmasının bir olumsuzluk olmadığı söylenir. Birey devletin aracıdır ancak devlet de üstün bir amacın hizmetindedir, bu üstün amaç bireylerin de arzu ettikleri, vicdanlarında benimsedikleri amaçla özdeşir. Bu durumda bireyin devletin amaçlarına hizmet etmesi, aslında kendine hizmet etmesidir. Faşizmde bireycilik ve özgürlük toplumsal çatışmaya ve düzensizliğe neden olduğu için reddedilmektedir. Faşizm, demokrasiyi de reddeder. Zira demokrasi özel çıkarların siyasallaşmasına imkân tanımakla “ulusal çıkar”ın heba edilmesine neden olmuştur. Bu nedenle demokrasi ve parlamentarizm yozlaştırıcıdır.

Faşizmde devlet ve siyaset, sadece topluma değil, ekonomiye göre de önceliklidir ve devletin işlevi, salt teşvik ve yol göstermeyle sınırlı değildir. Devlet, ekonomik ve kültürel yaşamın bütününe yönetir. Çıkarların ifade ve temsilî, liberalizmde olduğu gibi sivil toplum örgütleri ve siyasi partiler aracılığı ile değil, meslek örgütleri vasıtasıyla mümkündür.

Faşizmde ulusun birliği ve bütünlüğü için iktisadi açıdan dayanışmanın gerçekleşmesi yetmez, fertler arasında düşünce birliğinin de sağlanması gerekir. Bu nedenle basın-yayın, film, müzik, spor tüm faaliyetler devletin kontrolüne alınmıştır. Örneğin Nazilere göre edebiyat “ulusal enerji”nin kaynağıdır. Bu yüzden Nazi Almanyası’nda bütün yazılar ilgili komisyonlarca titizlikle incelenmiş, kütüphaneler temizlenmiş (!) ve zararlı (!) kitaplar isterik törenlerle yakılmıştır, okullarda okutulacak kitaplar devlet tarafından belirlenmiş ve farklı her düşünce ve eleştiri lanetlenmiştir. Tek ulus, tek devlet, tek fikir, faşizmin temel sloganıdır.

Faşist parti göstermelik bir aygıt ve seçimler de sadece biçimsel düzeydedir. Her şeyden önce parti siyasal tartışmaların yapıldığı ve politikaların saptandığı bir zemin değildir. Kararlar dar bir kadro tarafından alınır, üyeler, partinin politikalarının saptanmasına hiçbir biçimde katılmazlar. Parti, hiyerarşik ve otoriter ilişkilerin egemen olduğu bürokratik bir aygıttır. Seçimler ise parti üst yönetiminin belirlediği listenin onaylanmasından ibarettir.

Özet

Devlet hakkındaki farklı görüş ve değerlendirmeleri sıralamak.

Bugüne kadar, felsefeciler, siyaset bilimciler, sosyologlar, hukukçular tarafından devletin pek çok tanımı yapılmıştır. Klasik Fransız kamu hukuku doktrininde devlet “milletin hukuki kişilik kazanmış şekli” olarak tanımlanmıştır. Avusturyalı hukukçu Hans Kelsen’e göre “devlet, etkili olarak yürürlükte bulunan bir hukuki normlar sistemidir”. Alman sosyologu Max Weber ise devleti “belirli bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet kullanma tekeli elinde başarıyla bulunduran insan topluluğu” olarak tanımlamaktadır.

Modern ulus devletin oluşum sürecini aktarmak.

Modern ulus devletin ortaya çıkışında en belirleyici parametre kapitalizmdir. Kapitalizm öncesinde Avrupa birbirinden kopuk kentler ve feodal birimlerden oluşan bir yapı arz ediyordu. Kapitalist üretim biçimi, farklı bölgelerdeki en verimli üretim faktörlerinin üretim merkezlerinde toplanmasını gerektiriyordu. Ayrıca kapitalist üretimin gelişebilmesi için güçlü bir merkezî devlet tarafından koşulların oluşturulması gerekmektedir. Yolların yapımı, güvenliğinin sağlanması, ticaretin öngörülebilir normlara göre cereyan edebilmesi için ortak ticari kuralların oluşturulması, iş gücünün eğitimi gibi daha pek çok iş bu kentleri birbiriyle iş birliğine yöneltti. Bu iktisadi gereklilikler, siyasi ve idari bakımdan bu kentlerin entegrasyonunu zorunlu kıldı ve bu birleşmelerle de merkezi devletler teşekkül etti.

Modern devlet hakkındaki ideolojik tartışmaları ve önerileri özetlemek.

Liberalizmde devlet, dış ve iç güvenlik, asayiş ve adalet hizmetlerini yerine getirmek üzere insanoğlu tarafından oluşturulmuş sınırlı bir araç olarak tanımlanmaktadır. Marksizmde ise devlet burjuvazinin elinde onun çıkarlarına hizmet eden ve işçi sınıfının devrim yapmasını engelleyen bir baskı aygıtı olarak nitelenmektedir.

Devlet türlerini açıklamak.

Bir devletin siyasi kurumlarını teşkil eden yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişkilerin yapısı ve niteliği bizi “hükümet sistemi” kavramına götürür. Başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi, parlamenter sistem gibi kavramlar, egemenliğin hangi organlar tarafından nasıl kullanıldığını ve sistem içinde bu organlara düşen rolün ne olduğunu ve organlar arasındaki ilişkileri gösterir. Siyasal sistem kavramı ise hem devlet hem de hükümet sistemi kavramından daha fazlasını kapsamaktadır. Siyasal sistem kavramı, bir ülkede mevcut olan yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkinin türü, niteliği, kaynağı ve dayanağını anlatmaktadır. Hükümet sisteminde, egemenliği kullanan organlar ve bunlar arasındaki güç ve yetki dağılımı söz konusu iken “siyasal sistem” ile bir bütün olarak bu organlarla halk arasındaki ilişkinin niteliği anlatılmaktadır.

Çağdaş siyasi sistemler ve aralarındaki farkları açıklamak.

Çoğulcu sistemlerde iktidarın kaynağı halktır. İktidar halkın oyları ile tayin edilir ve değiştirilir. Toplumdaki farklı çıkar ve görüşler serbestçe örgütlenir ve iktidara talip olabilirler. Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü temel ilkelere biridir. Temel hak ve özgürlükler anayasa ile güvence altına alınmıştır. Bireyi devlete karşı korumak için sistem içinde devlet iktidarını sınırlayacak pek çok mekanizma vardır. Anayasa, hukuk devleti, güçler ayrılığı, açık toplum, muhalif görüşlerin serbestçe ifadesi, kamuoyunun özgür bir ortamda teşekkül etmesi bunlardan en önemlileridir. İktidar, açık bir yarışma ortamında belirlenir. Düzenli aralıklarla yapılan seçimlerle siyasi iktidarın halka hesap vermesi ve denetlenmesi sağlanır.

Tekilci sistemlerde ise siyasi iktidarın tayininde halkın etkisi yoktur veya oldukça sınırlıdır. Her türlü muhalefet lanetlenmiştir. Düşüncelerin serbestçe ifadesine ve örgütlenmesine izin yoktur. Sistem içinde iktidar sahiplerini dizginleyecek mekanizmalara yer verilmemiştir. Keyfiliğe, zorbalığa müsait rejimlerdir. Barışçı yoldan iktidardan uzaklaştırılmaları oldukça zordur.

Kendimizi Sınyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi tekçi devletle ilgili doğru bir yargı **değildir**?

- Siyasi iktidar tek merkezde toplanmıştır.
- Devletin tek bir yasama organı vardır.
- Devletin tek bir anayasası vardır.
- Birden çok devletin bir araya gelmesi ile oluşmuştur.
- Devletin tek elden yönetilen bir yargı kurumu vardır.

2. Max Weber'in "belirli bir toprak parçası üzerinde meşru şiddet kullanma tekelini elinde başarıyla bulunduran en üstün otorite" ifadesiyle tanımını yaptığı kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- Siyasi parti
- Devlet
- Egemenlik
- Tiranlık
- Siyasi İktidar

3. Aşağıdakilerden hangisi devleti yok olup gitmesi gereken bir kötülük olarak görmektedir?

- Liberalizm
- Faşizm
- Kapitalizm
- Muhafazakarlık
- Marksizm

4. Liberallere göre aşağıdakilerden hangisi devletin yerine getirmesi zorunlu olmayan bir fonksiyondur?

- Dış güvenlik
- Asayiş
- Gelir dağılımını eşitlemek
- Yargı
- Yarışma kurallarını herkes için eşit kılmak

5. Devlet öncesi durumu 'insanın insanın kurdu olduğu bir savaş durumu' olarak tasvir eden düşünür kimdir?

- Thomas Hobbes
- Niccolo Machiavelli
- John Locke
- G.W.F. Hegel
- Adam Smith

6. Niccolo Machiavelli, "buyurma yetkisine sahip olan, güce sahip değilse çökmeye mahkûmdur" ifadesi ile bir devletin varoluşu için olmazsa olmaz öğelerden hangisini anlatmaktadır?

- Toprak
- İnsan topluluğu
- Hukuk
- İktidar
- Güç

7. Yasama, yürütme ve yargı yetkisinin birbirinden bağımsız ayrı organlar elinde olmasını ifade eden kavram aşağıdakilerden hangisidir?

- Güçler birliği
- Yasamanın mutlak üstünlüğü
- Güçler ayrılığı
- Yetki toplulaşması
- Federalizm

8. Aşağıdakilerden hangisi sosyal demokrasinin ana hedefidir?

- Bireyin özgürlüğü
- Eşitlik ve özgürlük
- Komünist toplum
- Proleterya diktatörlüğü
- Liberal devlet

9. Aşağıdakilerden hangisi çağdaş demokrasinin ilkeleri arasında **yer almaz**?

- Genel oy
- Sınırlı devlet
- Gizli oy açık sayım
- Çoğunluğun mutlak hakimiyeti
- Yasal muhalefet

10. Aşağıdakilerden hangisi faşizmin ilkeleri arasında **yer almaz**?

- Bireysel çıkarın esas alınması
- Liderin yanılmazlığı
- Milliyetçilik
- Sınırlı devlet
- Sınıf çatışmasının reddi

Yaşamın İçinden

Etrafınızda Hitler var mı?

Hitler, hiç kuşkusuz geçen yüzyılın en çok tartışılan isimlerinden biri... Hitler'in iktidara geliş sürecinin, iktidar yaşamının ve İkinci Dünya Savaşı yıllarının neredeyse an be an kayda geçildiğini söyleyebiliriz. Ne var ki, şimdiye dek gençliğine dair, belli başlı ve herkesçe tekrar edilen olgular dışında, ayrıntılı çalışmalara rastlanmıyordu. Claus Hant tarafından kaleme alınan ve İngilizce orijinalinin hazırlanmasına James Trivers ile Alan Roche'un katkıda bulunduğu "Genç Hitler" adlı "belgesel roman" Hitler'in gençlik yıllarına, 16 yaşından 31 yaşına kadar olan döneme dair önemli bir boşluğu dolduruyor.

Tarihsel olguları roman kurgusuyla aktarmak hayli iddialı bir iş kuşkusuz. Daha önce senaryo çalışmaları da olan yazar Claus Hant'ın bunu başardığını vurgulamak gerekir. Yine de bununla yetinmeyen yazar, olgusal ayrıntıların gerçekliğini kanıtlamak üzere, romanın ardına, kaynakların yanı sıra uzun bir "Ekler" bölümü de ilaştırmış. 133 sayfalık bu bölüm, roman kurgusunda birleştirilen ayrıntıların ne denli güçlü bir tarih çalışmasıyla elde edildiğini anlamamıza yarıyor. Çevirmen Uğur Baycan'ın da işini son derece iyi yaptığı söylenmelidir. Böylelikle, 20. Yüzyıl'ın ortalarına yaklaşırken dünyayı kan gölüne çeviren faşizmin "lider"i hakkında eksik olan parçaları tamamlama şansına sahip oluyoruz.

Faşist Partiler

Elbette tarihi "birey" yapamaz. Ama her tarihsel gelişme, kendine uygun bireyleri bulur. 20. Yüzyıl'ın başından itibaren krizlerle sarsılan ve bir dünya savaşına rağmen bir türlü durulmayan Avrupada, Bolşevik Devrimi'nin ardından patlak veren Alman Devrimi'nin yenilgisi yeni bir dönemi başlatmıştı. Uluslararası ölçekte gericilik dalgası yükseliyordu. Devrimin işçi hareketleri büyük muharebelerle yenildi. İtalya'da Mussolini liderliğindeki faşistler iktidara yürürken, Almanya'da Nazilerin önlenemez yükselişi başlıyor, İspanya'da Cumhuriyetçiler Franco tarafından kanlı bir yenilgiye uğrattılıyor. Avrupa'nın bütün ülkelerinde faşist partiler pıtrak gibi fişkırdı. Bu gerici yükselişin Sovyetler Birliği'ne yansması, bürokrasinin işçi iktidarını gasp etmesi ve bütün muhalif seslerin susturulduğu bir istibdat rejiminin tesis edilmesi oldu...

Bu cinnet ortamında, hayatlarında ciddi hiçbir başarıları olmayan ama egoları bir o kadar yüksek yarı-deli "lider"lerin iktidarlara yükselmesi, aynı zamanda siyaset psikolojisinin de inceleme alanına girse gerektir. Krizin beslediği toplumsal histeri içinde, faşizmin "güçlü lider" ve "güçlü devlet" vurguları karşılık buluyor,

işçi hareketlerini ezmek isteyen büyük patronlar kadar, hızla yoksullaşan ve bu yoksullaşmanın faturasını işçi hareketlerine çıkaran burjuvazi de faşist hareketten medet umuyordu. "Güçlü lider", kendisinden medet uman kitleleri "ulusun kurtuluşu" için "ilahi" bir görev aldığına inandırmalıydı... 'Genç Hitler'de belgeleriyle de ortaya konduğu üzere, Hitler, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Belçika Werwick'te gaz -büyük ihtimalle "hardal gazi"- zehirlenmesine maruz kalmış, ardından büyük bir değişim yaşamaya başlamış. 1920'ler ve 30'larda "Hearst Uluslararası Haber Hizmetleri" Orta Avrupa baş muhabirliğini yürüten Karl H. Wiegand, şunları belirtiyordu: "Basit bir deyişle o (Hitler) ilahi görevin kendisine nasıl verildiğine dair birkaç şey söyledi. Tam da savaşın bitiminde, Kasım 1918'de, bir gaz saldırısı yüzünden gözleri görmez halde Pasewalk'ta yattığı sırada olmuş. 'Orada öylece yatarken, Alman halkını özgürlüğüne kavuşturacağımı ve Almanya'yı yücelteceğimi gördüm,' dedi." Evet, Hitler "ilahi bir görev" aldığına inanırken, doktoru ona "ruhsal denge bozukluğu" tanısı koyuyordu!...

Aslında mesele sadece gaz değil; kitaptan edindiğim izlenim, Hitler'in gençliğinden gelen bir tuhaflık "alt-yapısı" olduğu yönünde. Aynı odayı paylaştığı yakın arkadaşı onu bir yıl boyunca Sanat Akademisi öğrencisi sanırken, Hitler'in bir anda ortadan kaybolmasıyla birlikte, onun iki kez başvurduğu Akademi'ye hiçbir zaman kabul edilmediğini öğreniyordu mesela!... Üstelik Akademi müdürüne, "Sanat katili!" diye bağırması olduğunu... Evden hergün çıkıp Akademi'ye gidermiş gibi yapan, eve ödevler ve ders notlarıyla gelen Hitler'in gerçeği en yakın arkadaşından bile saklaması, saplantılı bir ruh haline işaret etse gerek...

Genç Hitler'de enteresan tartışmalar da var. Mesela, farklı veriler ele alınarak, Hitler'deki Yahudi düşmanlığının nasıl geliştiği tartışılıyor. Öyle ki, aslında 1908'de girdiği Viyana'da Yahudi düşmanlığı "tavan" yapmışken, onun kendini Yahudi düşmanlığına fazla kaptırmadığını anlıyoruz. Daha ziyade 1919 ve sonrasında Almanya'sında yükselen yeni Yahudi karşıtı dalgaya katıldığı ve bunu siyaseten yaptığı, yani kitlelerin ruh halinden yararlanmayı tercih ettiği sonucuna varıyoruz. Neticede, faşizm sürekli bir "düşman yaratma" eğilimindedir.

...

Hant, C. (Trivers, J. ve Roche, A.). (2012). **Genç Hitler**. Çev. Uğur Baycan Abis Yayınları.

Kaynak: Yılmaz, A. (18.05.2012). "Etrafınızda Hitler Var mı?" Radikal Kitap.

Okuma Parçası

Magna Charta Libertatum (Büyük Özgürlük Fermanı)

1. Her şeyden önce, Tanrı'nın önünde diz çöktük ve bizim ve varislerimiz için İngiliz Kilisesinin sonsuza dek özgür olduğunu, haklarına eksiksiz bir şekilde, özgürlüklerine de kısıtlanmadan sahip olması gerektiğini bu sözleşme ile teyit ettik. İngiliz Kilisesi için çok önemli ve gerekli görülen seçim özgürlüğünü, baronlarla aramızda çıkan ihtilaftan önce, tamamen kendi irademize dayanarak kabul etmemizden ve efendimiz Papa III. Innocent tarafından da tasdiklerini aradığımız bu sözleşmeyi onaylamamızdan doğacak her şeyin, aynen korunmasını diliyoruz. Bu sözleşmeye biz uyacağız; varislerimizin de sonsuza kadar samimiyetle bu sözleşmeye uyacaklardır. Aşağıda sıralanan tüm özgürlüklere bizim ve varislerimizin sahip olmasını ve olmaya devam etmesini krallığımızın bütün özgür insanlarına kabul ettirdik. Bu bizim ve varislerimiz tarafından onlara ve onların varislerine de kabul ettirilmiş sayılmalıdır.

12. Krallığımızda, ülkemizin Genel Meclisinin izni olmadıkça zorla, askerlik hizmeti karşılığı olarak vergi ya da yardım parası alınamaz. Fiziksel varlığımızın diyet verilerek esaretten kurtarılması, en yaşlı oğlumuzun şövalyeliğe kabul töreni veya en büyük kızımızın ilk evliliği durumları bunun dışındadır. Bu üç amaç için makul bir yardım talep edilebilir. Londra kentinin yardım paraları da benzer bir biçimde ayarlanacaktır.

13. Londra kenti, eskiden sahip olduğu tüm özgürlüklerini ve geleneklerini hem karada hem de denizde koruyacaktır. Ayrıca, tüm kentlerin, arazilerin, çiftliklerin ve limanların da kendi ayrıcalıklarını korumalarını istiyor ve onlara bu hakkı bahşediyoruz.

14. Eğer yukarıda bahsedilen o üç durumun dışında yardım parasının ya da askerlik yapmama karşılığında alınacak verginin miktarını belirlemek söz konusu olursa, Krallığımızın Genel Meclisinin toplanması amacıyla, en az 40 gün önceden olması koşuluyla, belirli bir gün ve yerde toplanabilmeleri için, tüm başpiskoposları, piskoposları, manastır başrahiplerini, kontları ve büyük baronları mühürlü mektuplarla çağıracağız. Ayrıca, en yüksek mevkideki tüm kişileri şerifler ve görevli memurlarımız vasıtasıyla toplantı için çağıracağız. Tüm çağrı mektuplarında toplantının gerekçesini de açıklayacağız. Ve böylece başarıyla yerine getirilen bir çağrıdan sonra, söz konusu olan iş, çağrılanların tümü gelmemiş olsa bile, sadece katılanlardan oluşan meclis tarafından kararlaştırılan günde yerine getirilecektir.

16. Hiç kimse, asilzadelerin ücreti için ya da diğer herhangi bir kiralık arazi için gerekli olandan daha fazla hizmet vermeye zorlanamaz.

20. Özgür bir adam suçun derecesine göre küçük bir suç için yalnızca para cezasına çarptırılabilir. Büyük çaplı bir suç, suçun büyüklüğüne göre para cezasına çarptırılabilir ve bir tüccar da malları korunarak aynı şekilde cezalandırılabilir. Aynı şekilde, bir cani, eğer bizim merhametimize mazhar olursa, para cezasına çarptırılabilir....

38. Bundan böyle hiçbir hakim herhangi bir kimseyi ilgili olayda doğru ve güvenilir deliller ortaya koymadan dava edemez.

39. Kendi zümresinden olanlar ya da ülkenin ilgili yasalarına uygun olarak verilen bir karar olmadıkça hiçbir özgür kişi tutuklanamaz, hapse atılamaz, mal ve mülkü elinden alınamaz, sürgüne yollanamaz ya da herhangi bir biçimde kötü muameleye maruz bırakılamaz.

40. Kimseye hakkı ya da adaleti satmayacağız, menetmeyeceğiz ya da geciktirmeyeceğiz.

41. Bütün tüccarlar, kadim ve yerleşmiş geleneklere tabi olmak koşuluyla bütün kötü vergilerden muaf olarak alışveriş yapmak amacıyla kara veya deniz yoluyla emniyetli bir şekilde İngiltere'nin dışına çıkabilirler, İngiltere'ye girebilirler, İngiltere'de oyalanabilirler ya da transit geçiş yapabilirler. Bu olanakları bize karşı savaşan bir ülkenin tüccarları olma durumu hariç savaş zamanında da güvence altındadır. Bize karşı savaşan ülkenin tüccarları savaşın başlangıcında ülkemizde bulunurlarsa biz ya da baş yargıcımız, bize karşı savaşan ülkedeki tüccarlarımızın nasıl muamele gördüklerini tamamıyla öğrenene değin, mallarına ve canlarına zarar vermeksizin, gözaltına alınacaklar ve eğer bizim tüccarlarımız orada bir zarar görmemişlerse onlar da ülkemizde emniyet içinde olacaklardır.

45. Krallığın yasalarını bilmeyen ve bu yasalara tümüyle uyacağına kanaat getirmediklerimiz kişileri hakim, vali, şerif ya da sınırlı yetkili hakim olarak atamayacağız.

51. Atlı ve silahlı olarak ülkemize zarar vermek için gelmiş olan tüm yabancı kökenli şövalyeleri, okçuları, kiralık askerleri ve vasalları barış sağlanır sağlanmaz sınırdışı edeceğiz.

61. Krallığımızda eskiden beri varolan koşulların daha iyi bir hale getirmek, baronlarla aramızda mevcut olan ihtilaftan en hayırlı bir biçimde sonuçlandırmak ve Tanrı'nın rızasını kazanmak için yukarıda sayılan maddeleri onayladıktan sonra, şimdi de kapsamlı ve sürekli bir istikrardan yararlanırsınlar diye aşağıdaki

güvenceyi veriyoruz. Krallığımızın sınırları içerisinde bulunan baronlar kendi aralarından diledikleri 25 kişiyi seçecekler ve bu 25 kişi tüm güçleriyle, halihazırdaki bu fermanla kendilerine bağışladığımız ve teyit ettiğimiz barışı ve özgürlükleri uygulayacaklar, bunlara uya-caklar ve karşı tarafın da uymasını sağlayacaklardır. Bu şu şekilde olacaktır: Eğer biz ya da başyargıcımız veya memurlarımız ya da emrimizdeki herhangi bir kimse, herhangi bir durumda, herhangi birine karşı suç işler, güvenlik ve barış kararlarından herhangi birini ihlal ederse ve eğer bu hareket adı geçen 25 barondan sadece dördü tarafından öğrenilirse, bunlar bize gelerek veya yurtdışında isek başyargıcımıza giderek, işlenen suçu bildirecekler ve bu haksızlığı hiçbir gecikme olmaksızın gidermemizi talep edeceklerdir. Bu hatayı, biz ya da yurtdışında isek başyargıcımız düzeltmezse, dört baron olayı geri kalan 21 baronun önüne götürecekt ve bütün ülkeyi de arkalarına alarak , kalelerimizin, topraklarımızın ve mülkümüzün elimizden alınması yoluyla, olay kendi isteklerine uygun bir biçimde yeniden yoluna girene dek, bize uygun bir biçimde baskı yapacaklar, haciz uygulayacaklar ve ellerinden başka ne geliyorsa onu yapacaklardır. Ama bu arada bizim, kraliçenin ve çocuklarımızın şahısları dokunulmadan korunacaktır. Ve eğer bir değişiklik yapılırsa daha önceden söz konusu olan uygulamaya uygun bir şekilde yapılacaktır...

63. Bundan dolayı, İngiliz kilisesinin özgür olacağını, ülkemizdeki tebaanın belirtilen bütün yerlerde ve bütün konularda yukarıda bahsedilen bütün özgürlüklerle, haklara ve imtiyazlara hem kendileri için hem de varisleri için tam olarak ve serbest bir biçimde sahip olmalarına karar verdik. Ayrıca hem kendi adımıza hem de baronların adına, yukarıda bahsedilen bütün hükümlere her hangi bir kötü niyet olmaksızın iyi niyetle uyulacağı üzerine yemin edildi. Saltanatımızın on yedinci yılında, Haziranın on beşinci gününde Windsor ve Stanes arasındaki düzlükte tarafımıza tevdi edildi.

(Kaynak: http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/magna_charta_libertatum.htm)

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Devlet Türleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b	Yanıtınız yanlış ise “Devlet Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e	Yanıtınız yanlış ise “Devlet Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise “Devlet Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise “Devlet Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise “Modern Devletin Oluşumu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Çağdaş Demokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b	Yanıtınız yanlış ise “Sosyal Demokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d	Yanıtınız yanlış ise “Çağdaş Demokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “Faşist Rejimler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Weber bu tanımla öncelikle devletin kurucu unsurlarından biri olan belirli bir toprak parçası, yani ülke unsuru üzerinde durmuştur. Bu toprak parçası üzerinde hakim bir iktidar olacak ve üstelik bu iktidar şiddet kullanma konusunda bir tekele sahip olacaktır. Eğer bir ülkede devlet dışında şiddet kullanan başka bir yasal güç varsa orada devletin varlığından söz edilemez. Elbette en önemlisi bu şiddet kullanma hakkı ve tekeli meşru olacak yani halkın devletin böyle bir yetkiye sahip olduğunu kabul etmesi, desteklemesi gerekecektir. Son olarak Weber, “başarıyla bulunduran” ibaresiyle devletin salt bu yetkiye sahip olmasını değil bu yetkiyi etkili bir biçimde kullanacak bir güce fiilen sahip olması, muktedir olması gerektiğinin altını çizmektedir. Elbette bu başarının aynı zamanda sürekli olması da gerekmektedir.

Sıra Sizde 2

İnsan doğası hakkında kötümser bir yaklaşım içinde olan düşünürler otoriter ve hatta Hobbes örneği dikkate alınırsa totaliter bir devlet tasarlamışlardır. İyimser olan düşünürler ise sınırlı ve demokratik bir devleti hayal etmişlerdir. Birinci gruptakilere göre bencil, doyumsuz ve saldırgan olan insanları ancak güçlü bir devlet dizginleyip kontrol altına alabilir. Onlara göre devlet öncesi doğa durumunda çatışma, savaş esas, barış arızidir. İkinci gruptakilere göre ise doğa durumunda barış, uzlaşma esas, çatışma istisnaidir. Dolayısıyla devlet insanlar tarafından bu istisnai durumlarda devreye girmek üzere kurulmuştur. Bu nedenle devletin sınırlı ve zayıf bir devlet olması gerekir.

Sıra Sizde 3

Machiavelli, Bodin ve Hobbes, iktisadi, toplumsal gelişmeler bakımından güçlü bir merkezi devleti gerekli kılan koşullarda yaşadılar ve entelektüel ilgilerini de o alanda yoğunlaştırdılar. Koşullar böyle bir siyasi organizasyonu gerekli kılmasaydı, bu düşüncelerin üretilme ve üretilse bile bu kadar ilgi görme ihtimali oldukça zayıftı. Bu durum, bilimsel ve entelektüel çalışma ve arayışlarla toplumsal koşullar arasındaki yakın bir ilişki olduğunu bize göstermektedir.

Sıra Sizde 4

Demokrasilerde de diğer rejimlerde olduğu gibi siyasi iktidar toplumdaki çok küçük bir grubun elindedir. Ancak demokrasi diğer azınlık yönetimlerinden şu açılardan farklıdır: Bir kere demokrasilerde yönetim mevkileri herkese açıktır. Bu mevkilere ulaşmak için elit grupları arasında açık bir yarışma vardır. Hangi elit grubunun yöneteceğine halk karar verir. Üstelik iktidara gelen elitler halka karşı sorumlu kılınmışlardır. Seçim, referandum, basın özgürlüğü, örgütlü muhalefet, düşünce özgürlüğü gibi kanallarla halk siyasi iktidarı kontrol eder ve gerektiğinde değiştirir. Demokrasilerde iktidarlar, anayasa ve yasalarla sınırlanmışlardır. Bireysel hak ve özgürlükler anayasal güvence altındadır. Kısaca devletin müdahale edemeyeceği bir özgürlük alanı mevcuttur. Hâlbuki otoriter ve totaliter rejimlerde demokraside var olan bu imkânların hiç biri bulunmamaktadır. İşte demokrasiyi onlardan ayıran ve üstün kılan da budur.

Sıra Sizde 5

Liberaller devlet müdahalesi olmaz ve insanlar özgür bırakılırsa bireylerin yaratıcı potansiyellerini daha serbestçe kullanabileceklerini varsayarlar. Zira onlara göre bu durumda üretim ve dolayısıyla istihdam artar, fiyatlar düşer ve buna bağlı olarak refah düzeyi yükselir ve insanlar daha da özgürleşirler. Liberallere göre devlet bireyler arası pazarlık sürecini yönlendirmeye kalkar, başka bir ifadeyle alt gelir gruplarını desteklemek üzere üst gelir gruplarından daha fazla vergi alırsa bu, bazı insanların yan gelip yatarak çalışanların sırtından geçinmesine neden olur. Bu da üretim şevkini kırar, toplam üretimin ve dolayısıyla genel refahın azalmasına neden olur. Bu nedenle devlet bireyler arasına girmemeli, yalnızca yarışma kurallarını herkes için aynı kılmalıdır.

Sosyal demokratlara göre ise özgürlük ancak bireyler arasında gelir düzeyi bakımından görece bir eşitlik olursa gerçekleşebilir. Bunun için de devletin gelirin adil dağıtımını için piyasaya müdahalesi şarttır. Zira piyasa kendi işleyiş yasalarına bırakılırsa bu yarış sürecinde birçok insan geride kalacak ve özgürlüğünü kaybedecektir. Zira kapitalist bir toplumda özgürlük, paranın bir fonksiyonudur. Devlet müdahalesi olmazsa, özgürlük, yalnızca küçük bir ayrıcalıklı sınıfla sınırlı kalacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. (1994). Kent Devletinden İmparatorluğa. Ankara: İmge Yayınları.
- Akal, C. B. (1995). **Sivil Toplumun Tanrısı**. 2. Basım, İstanbul: Engin Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2009). **Sosyolojik Düşünmek**. 6. Basım, Çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Callinicos, A. (2007). **Toplum Kuramı**. 4. Basım, Çev. Y. Tezgiden, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cassirer, E. (1984). **Devlet Efsanesi**. Çev. Necla Arat, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- D'entrèves, A. P. (2000). "Devlet Kavramı", **Devlet Kuramı**. Çev. B. Baysal, Der. Cemal Baali Akal, Ankara: Dost Kitabevi.
- Dursun, D. (2004). **Siyaset Bilimi**. 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Göze, A. (1995). **Liberal Marxiste Faşist ve Sosyal Devlet**. 3. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Kapani, M. (2004). **Politika Bilimine Giriş**. 16. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Keane, J. (1993). "Despotizm ve Demokrasi-Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850", Çev. Levent Köker, **Sivil Toplum ve Devlet**. Derl. John Keane, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kışlalı, A. T. (1987). **Siyaset Bilimi**. Ankara: Ankara Üniv. B.Y.Y.O. Yayınları.
- Linz, J. J. (1984). **Totaliter ve Otoriter Rejimler**. Çev. Ergun Özbudun, Ankara: "S" Yayınları.
- Lipson, L. (2005). **Siyasetin Temel Sorunları**. Çev. Fügen Yavuz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mendras, H. (2009). **Sosyolojinin İlkeleri**. 2. Basım, Çev. Buket Yılmaz, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Michel, H. (1993). **Faşizmler**. 2. Basım, Çev. Füsün Üstel, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sartori, G. (1999). **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Şenel, A. (1986). **Siyasal Düşünceler Tarihi**. Ankara: Teori Yayınları.
- Poggi, G. (1991). **Çağdaş Devletin Gelişimi**. Çev. Ş. Kut-B. Toprak, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Vergin, N. (2003). **Siyasetin Sosyoloji**. İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Weber, M. (1993). **Sosyoloji Yazıları**. Çev. Jale Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yayla, A. (2004). **Liberalizm**. İstanbul: Plato Film Yayınları
- Yılmaz, A. (2012). **Etrafınızda Hitler Var Mı?**. Radikal Kitap.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- http://tr.wikipedia.org/wiki/XV._Louis
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya>
- <http://haber.mynet.com/yenileme-secimleri-sonuclari-408853-politika/>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Francisco_Franco
- http://www.canaktan.org/hukuk/insan_haklari/magna-carta/magna_charta_libertatum.htm

4

Amaçlarımız

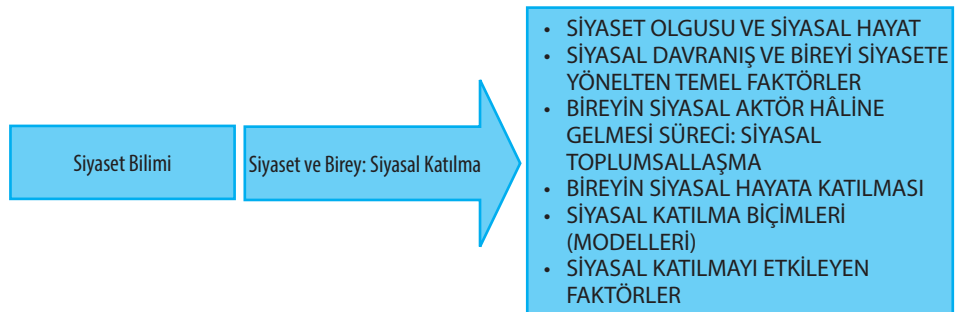
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Siyaset olgusunu ve siyasal hayat olgusunu açıklayabilecek,
- Bireylerin siyasal hayata katılmaları ve kendilerinden beklenen rolleri oynayabilmeleri için siyasal toplumsallaşma sürecinin önemini ve bu süreçte etkili olan yapıların neler olduğunu anlatabilecek;
- Bireyin siyasal aktör hâline gelmesi sürecini, ilgili kavramları ve siyasal toplumsallaşmayı açıklayabilecek,
- Siyasal katılma biçimlerini ve onu etkileyen faktörleri sıralayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Siyasal Katılma
- Siyasal Davranış
- Toplumsallaşma
- Siyasal Toplumsallaşma
- Siyasal İnsan
- Siyasal Hayat

İçindekiler

Siyaset ve Birey: Siyasal Katılma

SIYASET OLGUSU VE SIYASAL HAYAT

Toplumsal gerçeklik alanındaki iktidar ilişkilerinin vücut verdiği siyasal hayat, bir dizi bireysel ve toplumsal davranışın cereyan ettiği bir alandır. Güç ve cebir kullanmaya dayalı iktidar ilişkileri toplumsal hayatın her düzeyinde karşılaştığımız bir gerçeklik olmakla birlikte Siyaset Bilimi, sadece **siyasal iktidar** çerçevesindeki ilişkilerle ilgilenmektedir. Bu nedenle toplumun tümünde etken olan siyasal iktidar kapsamındaki ilişkilerin cereyan ettiği siyasal hayat alanının en belirgin niteliği bu ilişkilerin güç, cebir kullanma, etki, egemenlik ve otorite kullanma çerçevesinde işleyen ilişkilerden oluşmuş olmasıdır.

Modern devlet veya geleneksel siyasal formlar olan aşiret, feodal prenslik veya başka bir yapıda olsun, toplumun mukadderatına egemen olan güç ve otoritenin eylemleri ve bu eylemler karşısında toplum üyelerinin tutum ve davranışlarından oluşan bir “etkileşim alanı”nın mevcudiyeti tartışmasızdır. Bu sebeple her tür toplum yapısında nitelikleri farklı olsa da bir iktidar ve siyaset olgusu ile bu olgu çerçevesinde cereyan eden bir *siyasal hayat* gerçeği mevcuttur.

Toplumsal gerçeklik alanında varolan siyaset, belli bir coğrafi alanda konumlanmış örgütlenmeyi, fiziki cebir kullanma yetkisine sahip üstün bir otoriteyi, otoritenin örgütlü yapısını ve bu otoritenin eylemlerine muhatap kesimlerle kurulan etkileşim örüntülerini kapsamına almaktadır. Bir toplumdaki siyaset olgusu ile bu çerçevede yaşanan siyasal hayat, öncelikle toplumun kendini koruması ve varlığını sürdürmesi için bir coğrafi alanda örgütlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Toplumun varlığını koruması ve sürdürmesi isteğinin teminat altına alınmasıyla ilgili kararların alınması, uygulanması ve denetlenmesinin kim veya kimler tarafından nasıl yerine getirileceği siyasetin örgütlenme ve biçimini gündeme getirmiştir.

Bir toplum için siyasal hayat söz konusu edildiğinde, en genel ifadesiyle toplumun varlığını sürdürmesi amacına yönelik olarak cebir kullanma yetkisine sahip gücün örgütlü faaliyetleri bağlamında karar alması, alınan kararları uygulaması, topluma

İktidarı başkaları üzerinde güç ve kuvvet kullanma potansiyeli olarak tanımladığımızda **siyasal iktidar**, ülkenin geneline yayılmış ve meşru cebir kullanma tekeline sahip güç ve kuvvet olarak tanımlanabilir.

Resim 4.1

Siyasal hayatta seçmen kitlesinin “her zaman” denilebilecek sıklıkla gerçekleştirdiği en önemli siyasal katılma etkinliği seçimlerde oy kullanmaktır.

Kaynak: <http://www.sakinkafa.com>

benimsetmesi, toplumun kararları etkilemesi, kararların uygulanmasında ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözümlemesi, kararları alacak kişilerin belirlenmesi, siyasal değerlerin ve rollerin yeni nesillere benimsetilmesi, bulunduğu iç ve dış çevresinden gelen istek ve baskılara göre yeniden örgütlenmesi gibi bir dizi eylem ve davranışa işaret edilmektedir. Bu bakımdan siyaset olgusu veya siyasal hayat üzerinde çalışma yapanlar bunlardan biri veya tümü ile ilgilenmek durumundadır. Mesela demokratik toplumlarda toplumun mukadderatını ilgilendiren kararları alacak kişilerin belirlenmesi sürecini ifade eden seçimler ve seçimlerle ilgili gelişmeler siyaset olgusunun ve siyasal hayatın önemli bir yanını oluşturmaktadır.

Karmaşık işlevlerden oluşan siyasal hayatta rol oynayan, belli eylemleri ve davranışları gerçekleştiren iki temel aktörden biri birey diğeri de örgütler veya toplumsal birliklerdir.

SIRA SİZDE

Bir toplum için siyasal hayattan bahsedildiğinde genel olarak ne anlatılmak istenmektedir?

SIYASAL DAVRANIŞ VE BİREYİ SIYASETE YÖNELTEN TEMEL FAKTÖRLER

Birey-devlet ya da birey-siyasal iktidar ilişkisi tek yönlü bir ilişki değildir. Devletin ya da siyasal iktidarın birey üzerindeki etkilerine karşı birey de bazı tepkiler verir. Dahası özellikle halk egemenliğine dayalı siyasal sistemlerde siyasal iktidarın aktif bir katılımcısıdır.

Siyasal Davranış

Canlı bir varlık olarak yaşadığı fiziki ve toplumsal çevresinden sürekli etkiler alan birey, aldığı bu etkilere karşı dışarıdan fark edilen belli tepkiler vermekte, çeşitli etkinlik ve girişimlerde bulunmaktadır. Canlı organizmalarla çevresi arasında sürekli işleyen bir etki/tepki ilişkisinin varlığı dikkat çekmektedir. Kısaca davranış olarak tanımladığımız bu tepki, etkinlik ve girişimlerin her biri bir eylem oluşturmaktadır. Canlı organizma olan insan, hem dış dünyadan hem de kendi iç dünyasından etkiler almakta ve bunlara karşı çeşitli tepkiler vermektedir. Dış dünyadan gelen etkilere karşı, bireyler *uyuma* veya *uymama* şeklinde iki tür davranış gösterirler. Uyuma genel olarak *itaat*, *özdeşleşme* ve *benimseme* şeklinde gerçekleşmektedir. İtaat şeklindeki uyuma davranışının temelinde cezalandırılmak yahut ödüllendirilmek güdüsü, özdeşleşmenin temelinde beğenilen bir başkası gibi olmak güdüsü, benimsemenin temelinde de doğru bilinen şeyi yapmak isteme güdüsü yatmaktadır. Uymama davranışında ise ters tepki yahut bağımsızlık güdüsü etkili olmaktadır.

DİKKAT

İçinde yaşanan siyasal toplumdaki siyasal kurumlar, otorite merkezleri, iktidar ilişkileri ve süreçlerden gelen her türlü etkilere karşı bireyin verdiği tepki ve eylemlere kısaca siyasal davranış diyoruz.

İnsanın her gün yaptığı sayısız davranış ve eylemler içerisinde bazısı siyasal toplumdaki, siyasal kurumlardan ve siyasal iktidar süreçlerinden gelen etkilere karşı verdiği tepkilerdir. Siyasal davranış veya siyasal eylem dediğimiz bu tepkilerin bir kişilik özelliği mi, yoksa çevresel etmenlerin de etkili olduğu bir süreç mi olduğu tartışmalıdır. Eğer davranışların oluşumunu tamamen bir kişilik özelliği olarak görürsek bu durumda belli kişilik özelliklerine sahip bireylerin benzer etkilere karşı sürekli benzer tepkiler verecekleri söylenebilir. Oysaki gerçek hayatta böyle bir şey söz konusu değildir. İnsanlar benzer etkilere karşı farklı tepkiler vermektedirler.

Bireyin çevresinden aldığı etkilere karşı gösterdiği tepki ve uyma davranışı hakkında daha geniş bilgi edinmek için Çiğdem Kağıtçıbaşı (1999). Günümüzde İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş, İstanbul: Evrim Yayınevi adlı kitaba bakabilirsiniz.

K İ T A P

Sosyal psikolojik yaklaşımlar davranış ve eylemlerin oluşumunda kişilik özelliklerinin yanında çevresel faktörlerin de etkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Buna göre insan davranışları kişilik özellikleriyle çevresel etkenlerin etkileşimi sonucunda oluşmaktadır. Bu durumda bireyin herhangi bir davranışını anlayabilmek için sadece kişilik özelliklerinin bilinmesi yeterli değil, çevresel faktörlerin de bilinmesi ve bunların davranış üzerindeki etkisinin araştırılması gerekmektedir.

Bireyi Siyasete Yönelten Temel Faktörler

Toplumsal hayatın her düzeyinde olduğu gibi siyasal hayatın her aşamasında bireylerin aktif bir aktör olarak belirli roller üstlendikleri ve onların davranışlarıyla ortaya çıkan eylemlerin siyasetin işleyişini sağladıklarını söyleyebiliriz. Bu bakımdan bireyle siyaset arasında anlamlı bir ilişkinin varlığı kabul edilir. Bireyin siyasal hayatta aktif bir aktör olarak yer almasında bazı psikolojik özelliklerin etkili olduğu kabul edilmektedir. Bu noktada iki temel gerçeklik öne çıkmaktadır. Biri “insanların daha çok iktidar” peşinde koştukları, diğeri ise “insanların kişisel menfaat kaygısı ile hareket ettikleri” gerçeğidir. Bireyin siyasal davranışlarını yönlendiren daha çok iktidar ve *daha çok kişisel menfaat* saikleri siyasetin dinamizmini ni açıklama hususunda bize bir çerçeve sunmaktadır.

Bireyin siyasal hayatta etkili bir aktör olarak rol oynayabilmesi için öncelikle siyaset olgusunu nasıl algıladığı ve anlamlandığı hususu önem taşımaktadır. Siyaset ve buna ilişkin her türlü gelişmenin, bireylerin kendi hayatlarından bağımsız, ilgisiz ve etkisiz bir olgu olarak algılanması durumunda bireylerin siyasete yönelmeleri düşünülemez. Mesela siyasetin Tanrısal ve kutsal bir iş olarak görüldüğü bir toplumda bireylerin siyasal hayata aktif bir aktör olarak katılmaları ve çeşitli siyasal eylemlerde bulunmaları beklenemez. Diğer yandan bireylerin siyasal iktidarın eylemleriyle kendi mukadderatları arasında bir ilginin varlığına inanmaları ve iktidarın kararlarının kendilerini etkileyeceğini bilmeleri gerekir. Böyle bir ilgi kurulamazsa bireylerin siyasete yönelmeleri düşünülemez. Yine bireylerin siyasal iktidarın alacağı kararları kendi eylem ve faaliyetleriyle etkilemelerinin mümkün olduğuna inanmaları ve tecrübelerle bunun kanıtlanmış olması gerekir.

Siyaset olgusu temelde insanın tabiatı üzerinde yükselmekte olup insan tabiatının bazı temel özellikleri siyaset olgusunun temellendiği ve belli bir biçim aldığı bir alan olarak değerlendirilebilir. Siyasetin temellendiği insan tabiatının genel özelliklerini birkaç başlık altında toplamak mümkündür.

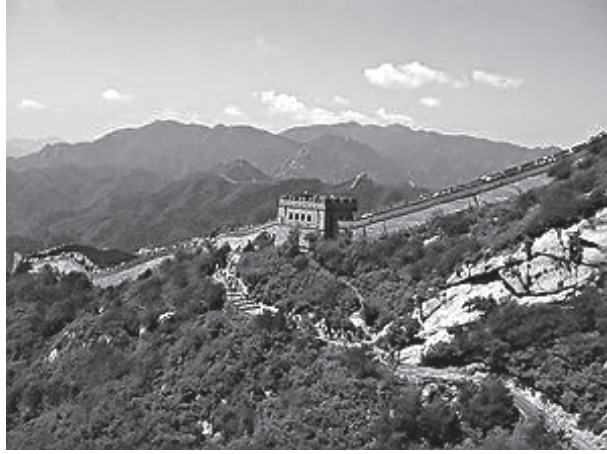
Varlığını Koruma ve Güvenlik İçinde Yaşama İhtiyacı

Aslında her canlı, varlığını koruma ve güvenlik içinde hayatını sürdürme ihtiyacı duyar. Kişilik yapısı, çevresel etkenler ve diğer faktörler nasıl olursa olsun her insan, bir canlı varlık olarak, öncelikle varlığını korumak istemekte, hayatını güvenlik içinde sürdürmek ihtiyacını duymaktadır. Bu içgüdüsel bir eğilim olup herkeste bulunmaktadır. Tarihsel süreçte insanların bireysel ve toplumsal davranış ve eylemlerine hakim olan ana güdünün varlığını koruma ve güvenlik içinde yaşama olduğu söylenebilir. Muhteşem kale ve surların inşa edilmesi, düşman etkisinden uzak yerlere yerleşilmesi, düşman saldırılarını püskürtmek için akıl almaz çabalara girişilmesi

gibi davranışların gerisinde yatan ana güdü güvenlik içinde yaşamadır. Çağımızda nükleer ve konvansiyonel silah yarışı, güvenlik içinde yaşamak amacına yöneliktir. Birey sadece kendisinin varlığını koruma ve güvenlik içinde yaşamakla yetinmemekte yakınlarının, ailesinin ve çevresinin de güvenlik içinde olmasını, varlığını sürdürmesini istemekte ve bu amaçla bir dizi çabanın içinde bulunmaktadır.

Resim 4.2

Dünyanın en uzun seddi olan Çin seddi, kuzeyden gelecek saldırılara karşı savunma amaçlı olarak inşa edilmiştir.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Seddi

Resim 4.3

5.5 km uzunluğunda ve 7-8 m. yüksekliğindeki Diyarbakır surlarının güvenlik amacıyla inşa edildiği ve asırlarca bu amaca hizmet ettiği biliniyor.

Kaynak: http://www.yapi.com.tr/Haberler/diyarbakir-surlari-ankarada-masaya-yatirilacak_90328.html

Daha İyi Yaşama Arzusu

Varlığını koruma ve güvenlik içinde yaşama ile bağlantılı bir diğer temel güdünün daha iyi yaşama arzusu olduğu söylenebilir. Bu arzu, insan hayatına bir dinamizm, hareketlilik ve gelişme kazandırmaktadır. Bu amaçla insanlar daha iyi yaşamının yollarını aramakta, refahın artmasına çalışmakta, farklı sistemler geliştirmektedir. Kolektif sorunları çözme yöntemi olarak tanımlanabilecek siyasetin daha iyi yaşama arzusunun karşılanması önemli işlev gördüğü söylenebilir. Mesela demokrasi, anayasal devlet, hukuk devleti gibi değerler ve kurumlar peşinde koşulması ve bunlar için siyaset yapılması, aslında daha iyi yaşama güdüsünü tatmine yönelik bir faaliyet olarak değerlendirilebilir.

Zıt Duygulara Sahip Olma

İnsanda güvenlik içinde hayatını sürdürme ve daha iyi yaşama eğilimi ve arzusu olduğu gibi bunun zıttı niteliğindeki macera peşinde koşma, akıl almaz riskler yüklenme, yeni şeyler arama gibi eğilimler de vardır. Belirsizliğin ve tehlikenin ifadesi olan macera peşinde koşmak, akıl almaz çılgınlıklar yapmak, birtakım siyasal eylemlerin gerisindeki temel eğilim olabilmektedir. Güvenliğin açıkça ihlali olan savaşın arzulaması ve savaş için kitlelerin harekete geçmesi mümkündür. Avrupa'nın merkantilizm ve kolonyalizm dönemlerinde yaşananların temelinde kişilerin ve hatta devletlerin macera peşinde koşmaları, çılgınlık denebilecek bazı davranışlar göstermeleri bulunmaktadır. İnsan tabiatındaki macera ve hırs eğilimine verilecek en iyi örnek İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında birinci derece rol oynayan ve tüm Avrupa'yı ateşe atan Hitler ile Mussolini, daha yakın zamanda ülkesini ateşe veren Miloseviç ile Irak lideri Saddam Hüseyin gibi siyasal liderlerdir. Bunların macera arzuları ve ihtirasları insanlığa çok pahalıya mal olmuştur. Bu kişilerin eylem ve kararlarının temelinde kişiliklerindeki macera ve ihtiras eğiliminin olduğu açıktır.

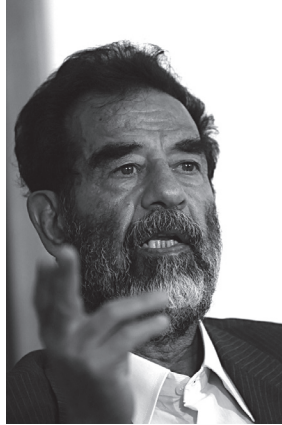
Bir ülkenin siyasi ve ekonomik gücünün elinde tuttuğu altın ve gümüş gibi değerli madenlerin miktarıyla belirleneceğine inanılan Merkantilizm çağında (16. ve 17. yüzyıl) Güney Amerika'daki zenginliklerin ve değerli madenlerin Avrupa ülkelerine taşınması sürecinde, Amerika'daki yerli medeniyetlerin yok edilmesi, akıl almaz bir maceracılık, soygun ve talanın yaşanmasına tanıklık edilmiştir. Benzer şekilde sömürgecilik hareketlerinin yaygınlaştığı 19. yüzyılda da Afrika'nın iç bölgelerinin keşfi amacıyla buralara giden meşhur misyoner seyyahların hareketleri tam bir maceradır ve bu süreçte akıl almaz uygulamalar yaşanmıştır.

DİKKAT

Resim 4.4

İhtiras ve maceracılığı ülkesinin mahvına sebep olan S. Hüseyin.

Kaynak: <http://tr.wikipedia.org>

Resim 4.5

Hitler'in iktidar ve egemenlik hırsı, insanlığın en büyük trajedilerinden II. Dünya Savaşı'nın çıkması ve büyük bir yıkımın yaşanmasına sebep olmuştur.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Adolf_Hitler

İktidar Arzusu

Bireyin siyasal eylem ve davranışlarının temellendiği bir başka psikolojik özellik ve güdü insanın devamlı iktidar peşinde koşması, iktidarı elde etmek arzusu duyması, güç ve kuvvetini geliştirme eğilimidir. Şayet insanların karakterlerinde başkalarını etkileyecek güç, yani iktidar elde etme eğilimi olmasaydı belki de siyasal mücadelelere girmeyeceklerdi. Oysaki insanlar hangi şartlarda ve ortamda olursa olsun mevcut iktidatlarını geliştirmek için çaba göstermektedirler. Mesela öğrenci der-

neği üyesi olan bir kişi bir üst pozisyon olan yönetim kurulu üyesi, dernek başkanı, federasyon başkanı olmak için çaba göstermektedir. Bunun geri planında iktidar ve güç elde etme arzusu yatmaktadır.

SIRA SİZDE

Macera ve ihtirasları nedeniyle ülkelerini olduğu kadar bölgelerini de ateşe veren Saddam Hüseyin, S. Miloseviç, M. Kaddafi, Hitler, Mussolini gibi siyasal liderlerin kendi toplumlarına ve dünyaya ödettikleri ağır faturayı değerlendiriniz.

Hürriyet İçinde Yaşama Arzusu

Siyasetin temellendiği bir başka ana eğilim de insanın hürriyet içinde yaşama arzusudur. Bütün insanlar hangi sosyal özelliklere sahip olurlarsa olsunlar davranışlarının önüne sınırların konulmasını arzu etmez ve mevcut sınırları mümkün olduğu kadar ortadan kaldırmak ister. İnsanlık tarihi bir bakıma hürriyetler için verilen mücadeleler tarihidir. Dünyada hür yaşamak, önüne konulmuş engelleri kaldırmak, her alanda ideal bir siyasal/toplumsal düzeni tesis etmek için siyasal faaliyetlerde bulunmak ihtiyacını gündeme getirmektedir. Hürriyet amacıyla siyaset yapılmasında, hürriyetlerin yaşanılabilir kılınmasının insanı mutlu edeceği, mutluluk için hürriyetlerin gerekli olduğu kabulü yatmaktadır. Günümüzdeki siyasal tartışmalara bakıldığında hürriyet alanlarının genişletilmesi özleminin ve bu çerçevede verilen mücadelenin başı çektiği görülür. Baskıcı otoriter yönetimlere karşı kitlelerin ayaklanmaları ve demokratik bir düzen kurma yönünde gösterdikleri çaba, temelde hür yaşamak içindir.

BİREYİN SİYASAL AKTÖR HÂLINE GELMESİ SÜRECİ: SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA

Bireyin bir siyasal aktör hâline gelişi belli bir sürecin ürünüdür. Birey içine doğduğu toplumun kültürünü, değerlerini, önceliklerini, kısaca yaşam biçimini olduğu kadar ekonomik ve siyasal sistemini de doğumla birlikte başlayan toplumsallaşma süreci içinde öğrenir.

Genel Olarak Toplumsallaşma

İnsan doğduğunda içinde doğduğu toplumla ilgili hiçbir şey bilmemektedir. Ne toplumun siyasal sistemi, ne ekonomisi, ne kültürü, ne eğitim ve diğer kurumları ve süreçleri hakkında haberdardır. Bunlarla ilgili bilgileri çeşitli yollarla, farklı aracı kurumlarla ve değişik yöntemlerle bir süreç hâlinde ve yavaş yavaş öğrenir. Genel olarak içinde yaşadığı toplumun değerlerini, kurallarını, inançlarını, eğilimlerini ve davranışlarını benimsemesi sürecine toplumsallaşma diyoruz. Kısaca toplumsallaşma, bireyin uyumlu bir toplum üyesi olma, toplumsal bir birey hâline gelme, toplumsal hayatın gereklerine uygun değer, inanç ve eğilimler kazanarak beklentiler doğrultusunda davranışlar gösterecek şekilde yetiştirme sürecidir.

Toplumsallaşma, bir başka anlatımla kuşaklar arası bir etkileşim olup bir kuşaktan diğerine düzenli bilgi akışının sağlanması sürecidir. Toplumun devamı için yeni kuşaklara mevcut bilgilerin, değerlerin aktarılması zorunludur. Bunun yanında toplumsallaşmayı birey düzeyinde düşündüğümüzde bireylerin toplumal değerleri, inançları ve kuralları benimsemeleri süreci olarak belirlemektedir.

Siyasal Toplumsallaşma

Toplumsallaşmanın bir boyutunu ifade eden siyasal toplumsallaşma toplumdaki siyasal değerlerin, inançların, kuralların, eğilimlerin ve davranış kalıplarının top-

lum üyelerine aktarılması ve benimsetilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Kısaca “siyasal toplumsallaşma, toplumsal-siyasal çevre ile birey arasında yaşam boyu süren dolaylı ve doğrudan etkileşim sonucunda, bireyin siyasal sistemle ilgili görüş, düşünüş, tutum ve değerlerinin gelişmesi” olarak görülebilir.

Siyasal toplumsallaşma konusunda detaylı bilgi edinmek için Türkler Alkan (1979). Siyasal Toplumsallaşma (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.) adlı kitabı okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Topluma yeni katılan bireylerin siyasal sistemde rol oynayabilecek birer aktör hâline gelmeleri siyasal insan olarak yetişmeleriyle mümkündür. Siyasal toplumsallaşma ile bireyler, siyasal sistemde rol oynamaya hazır birer siyasal insan hâline gelirler. Bu süreçle bireyler siyasal sistemin değerlerini, kurallarını, inançlarını, eğilimlerini ve davranışlarını öğrenir, neler yapmaları gerektiğini kavrar ve ne tür roller oynayacaklarını bilirler.

Toplum üyelerinin siyasal toplumsallaşma sürecinde kazandıkları siyasal kültür, değer, inanç ve kuralları benimsemeleriyle siyasal sistem içinde belli roller oynayabilecek duruma sahip kişiler hâline gelirler ki bu niteliklere sahip kişilere siyasal insan diyoruz.

D İ K K A T

Temelde siyasal kültürü bireylere ve yeni kuşaklara benimsetme, sisteme uyumlu kişiler yetiştirme, sistem içinde oynayacakları rolleri öğretme süreci olan siyasal toplumsallaşma, sistemin devamı için hayati bir öneme sahiptir. Bundan dolayı hiçbir toplum ve siyasal sistem siyasal toplumsallaşmaya karşı kayıtsız kalamaz ve ilgisizlik gösteremez. Bunun için siyasal toplumsallaşmanın resmî bir boyutu bulunmaktadır. Fakat bu süreç sadece resmî kurumların eylem ve davranışlarından ibaret olmayıp aynı zamanda sivil ve bireysel faaliyetler de toplumsallaşmada önemli rol oynamaktadır.

Az önce belirttiğimiz gibi siyasal toplumsallaşmanın temel amacı, sistemin devamını sağlayacak nitelikte davranışları gösterecek “eylemci” bireyler (aktörler) yetiştirmektir. Doğduğunda siyasal sistemle ilgili hiçbir şey bilmeyen bireyler zamanla içinde yaşadıkları toplumun siyasal değerlerini, inanç ve kurallarını öğrenirler. Belli bir aşamadan sonra birey, sistem içinde nasıl rol oynayacağından ve ne tür eylemlerde bulunacağından haberdar olur. Toplum yapısında çeşitli pozisyonlar (statüler, mevkiler) işgal eden bireylerin bu pozisyonlara uygun rollerin ne olduğunu bilmeleri, kendilerinden beklenen eylemleri yapmaları için zorunludur. Bu ancak toplum üyelerinin bir *siyasal insan* olarak yetişmeleriyle mümkün olabilir. Siyasal toplumsallaşma, işte sözünü ettiğimiz *siyasal insan* olabilmek veya *siyasal benlik* kazanabilmek imkânı sağlayan bir süreçtir.

Siyasal toplumsallaşma çocukluktan başlayarak hayatın sonuna kadar devam eden bir süreç olmakla birlikte her dönemde eşit şekilde işleyen bir süreç değildir. Bireyin siyasal değerleri, inanç ve tutumları alması, içinde yaşadığı siyasal sistemin farkına varması, kendisinden beklenen rolleri kavraması ve buna uygun eylemlerde bulunması çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde farklı süreçler hâlinde işlemektedir.

Çocukluk dönemi, toplumsallaşmanın başlangıç dönemidir. Genellikle çocukların siyasetten anlamadıkları sanılır ve çocukların siyasetle ilgilenmemeleri gerektiği belirtilir. Oysaki araştırmalar çocukların erken denebilecek yıllarda siyasetle ilgi kurdukları ve bazı siyasal tutumlar geliştirdiklerini ortaya çıkarmıştır. Çocuk ilk siyasal bilgileri, sembol ve kimlikleri okul öncesindeki yıllarda öğrenir. Okul çağına gelince öğretmen ve polisin şahsında devleti, devlet başkanını ve diğer siyasal kurumları algılar.

Çocukta siyasal bilinç ve kişilik oluşurken duygusaldan bilişsele, basitten karmaşığa ve somuttan soyuta doğru bir gelişim yaşanır. Çocuk daha okula gitmeden önce evinde birtakım siyasal liderlerin fotoğrafları, maketleri veya sembollerleriyle tanışır ve bunlara karşı duygusal bir tutum kazanır.

Toplumsallaşmada ergenlik ve gençlik çağındaki gelişmeler son derece önemli rol oynar. Genellikle okullarda geçen bu yıllarda gençler siyasal sistemle ilgili her türlü bilgileri edinir ve gençlerin yurttaş olarak yetiştirmeleri sağlanır. Eğitim süresinin uzunluğu ile toplumsallaşma arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe bireyler, siyasal hayatta daha etkin olacak değer, inanç ve tutumlar kazanır, sisteme ilişkin inançları pekişir.

Yapılan araştırmalar gençlerin siyasal hayata katılmalarının daha sınırlı, düzensiz ve değişir olduğunu göstermiştir. Mesela TÜSİAD'ın *Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler Araştırması* (Cilt: 1: Temel Bulgular ve Sonuçlar, İstanbul 2001) adlı çalışmada seçmenlerin seçimlerde oy verme sıklığının yaş ilerledikçe düzenli şekilde arttığı, gençlerin oy verme davranışında bir düzensizliğin olduğu ortaya çıkmıştır.

Siyasal Toplumsallaşma Faktörleri

Çocukluk çağından başlayıp hayatın sonuna kadar devam eden siyasal toplumsallaşma sürecinde etkili olan pek çok faktörden söz edilebilir. Genelde *toplumsallaşmanın ajanları* olarak nitelenen bu faktörleri iki grupta toplamak mümkündür. Biri aile ve arkadaş grubu gibi birincil gruplar; diğeri de okul, meslek grubu, dernekler ve medya organları gibi ikincil gruplardır.

Aile

Birey bir aile içerisinde dünyaya gelir, orada büyür ve ilk otorite ile burada tanışır. Emirlerle uyulması gerektiğini, uyulmadığında cezalandırılacağını, davranışlarını sınırlandırmayı, başkasının emirlerine uymayı önce ailede öğrenir. Çocuğun ailede tanıdığı otorite siyasal olmasa da bu çerçevedeki iktidar ilişkisini daha sonra siyasal alana aktarması mümkündür. Siyasal sistemle ilgili ilk izlenimleri, ilk bilgileri, duyguları, kavramları ve olayları ailede öğrenir. Ailenin toplumsallaşmadaki etkisi iki alanda ortaya çıkmaktadır. Bir yandan aile üyelerinin çocuğa bazı siyasal değerleri, inançları, kuralları ve tutumları aktarmalarıyla birey, ilk siyasal bilgileri ailede elde etmektedir. Diğer yandan ise ailede hiç siyasal bilgiler aktarılmasa bile burada tanık olduğu otorite ilişkisi, ileride siyasal alana da yansıtacağından dolayı bir etkilenme meydana gelecektir. Böylece ailenin etkisi doğrudan öğretim

ile dolaylı etkilenme şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ailede otoriter, sert ve disipline aşırı önem veren bir babanın yanında yetişen bir kişinin siyasal otoriteye karşı boyun eğici, itaatkâr ve muhalefetten çekinen bir tutum içinde olacağı; kendisinin otorite konumunda olması durumunda alttakilere karşı sert, otorite

Resim 4.6

Bireyin toplumsallaşmasında en önemli kurumlardan biri olan aile.

Kaynak: <http://motoku.com/aileyapilari-ve-turleri/>

ter, disiplinli bir tavır sergileyeceği kabul edilebilir. Bir kişinin anarşist, sosyalist, tutucu veya suikastçı; iyimser, kuşkucu veya güvensiz oluşunda ailedeki ilişkilerin ve yetiştirme biçiminin önemli rol oynadığı belirlenmiştir. Mesela bireylerin duyguları siyasal güvensizliğin arkasında ailede anne ve babanın çocuklarını aşırı bir koruma ile yetiştirmeleri, çocukların kendilerini gerçekleştirecekleri bir alan bırakmamalarının etkisi olduğu savunulmuştur. İnsanların girişimci bir eğilime sahip olup olmamaları ile ailede yetiştirme biçimleri arasında yakın bir ilişkinin olduğu kabul edilmektedir. Kendi ayakları üzerinde durabilen ve zorlukları aşabilen bireyler toplumsal hayatta daha aktif olabilmektedirler.

Arkadaş Grubu

Bireyin siyasal toplumsallaşması sürecinde etken olan birincil gruplardan bir diğeri de yüz yüze ilişkilerin ve biz duygusunun egemen olduğu arkadaş gruplarıdır. İnsan hayatının büyük bölümü ailenin yanı sıra bu türdeki gruplar içerisinde geçmekte ve bunların toplumsallaşma üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Toplumsal kültürün, değerlerin, inançların, kuralların ve tutumların topluma yeni katılacak bireylere aktarılmasında arkadaş grupları belli işlevler görmektedir. Bir aile içinde doğan birey ilk değerleri, kuralları ve eğilimleri burada alırken hayatın erken dönemlerinden itibaren ailenin yanı sıra içinde yer aldığı değişik arkadaş gruplarından da bu yönde etkilenir. Arkadaş gruplarının çocuğun davranışları üzerinde belli bir etkiye sahip olduğu halk arasında da kabul edilen bir görüştür. Bilimsel araştırmalar da bu görüşü doğrulamaktadır. Herkesin bildiği meşhur bir Çin atasözü arkadaş grubunun kişinin davranışları ve tutumları üzerindeki etkisine çok açık şekilde işaret etmektedir: “Bana arkadaşını söyle senin kim olduğunu söyleyeyim.”

Resim 4.7

Arkadaş grubu siyasal toplumsallaşma sürecinde bireyler üzerinde etkili olan aktörlerden biridir.

Kaynak: <http://thistimeimeanit.com/communicating/asking-for-help/monday-motivational-memo-building-support/>

İkincil Gruplar

Bireyin siyasal değerleri, kuralları, bilgileri ve belli tutumları edinmesinde sadece aile ve arkadaş grupları gibi birincil gruplar değil okul, meslek kuruluşları, dernekler ve benzeri gibi ikincil gruplar da önemli rol oynamaktadır. Her siyasal sistemin varlığını korumak ve devam ettirmek için çeşitli faaliyetler içinde bulunması, kendi meşruiyetini güçlendirmesi, kendisiyle ilgili bilgi ve değerleri bireylere aktarması, doğruluğuna ve haklılığına toplum üyelerini inandırması ve benimsetmesi gereklidir. Bu çerçevede eğitim faaliyeti, toplumun doğrudan doğruya varlığını devam ettirmesiyle ilgili bir faaliyet olarak görülebilir.

Toplumsal sistemin varlığını koruması ve devam ettirmesinin zorunlu şartı olan siyasal toplumsallaşma sürecinde etken olan ikincil nitelikteki grup ve kurumların başında okul ve eğitim kurumları gelmektedir. Her siyasal sistem yönettiği toplum üyelerine belirli tutumlar, değerler, inançlar, davranış kalıpları ve eğilimleri aktarmağa gayret göstermektedir. Bu amaçla eğitim kurumundan yararlanılmakta ve

eğitim sürecinde bireylere belli değerler, tutumlar ve davranış kalıpları aktarılmaktadır. Eğitim süreci bilinçli şekilde siyasal kültürün yeni kuşaklara, siyasal sisteme katılacak yeni bireylere ve kesimlere aktarıldığı bir etkinlik olarak anlaşılabılır.

Birey okulda, aile dışında bir başka otorite ile tanışmakta ve otorite ilişkisi içerisinde yaşamayı öğrenmektedir. Bir yandan okulda bireylere siyasal sistemle ilgili çeşitli bilgiler verilirken diğer yandan toplumsal hayatın otorite ilişkisi içerisinde sürmesiyle ilgili bir çerçeve sunulmaktadır. Okulda çocuk için otoriteyi ifade eden öğretmen ve okul yönetiminin konumu, verdiği emirlere uyulmasının gerekli oluşu, uyulmaması durumunda cezalandırılma, siyasal alanda yansımaları olacak bir model oluşturmaktadır.

Okuldaki eğitim sürecinde bireylere hangi siyasal tutum ve değerlerin verileceği, ne tür bilgilerin kazandırılacağı müfredat programlarında belirlenmiştir. Okulların müfredat programları, siyasal toplumsallaşma açısından değerlendirilebilir. Aslında eğitim kurumuyla “iyi vatandaş” yetiştirilmek istenmektedir. İyi vatandaş, siyasal sistemin bir ideal olarak tanımladığı temel tutum ve değerlere sahip, kendisinden beklenen davranışları gösterebilen bir kişidir. Bu bakımdan müfredat programları iyi vatandaş imgesi üzerinde kuruludur.

Resim 4.8

Okul siyasal toplumsallaşmanın en önemli kurumudur. Öğretmen, okul çevresi ve müfredat programı bireye siyasal hedefler verir. Öğrenciler okulda otorite ile tanışır, otoriteye uymanın gerekliliğini anlar.

Kaynak: www.haksozhaber.net/turk-dogru-ve-caliskan/

Okulun siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi üç farklı faktör tarafından yürütülür: Öğretmen, okul çevresi ve müfredat programı. Bireyin aile dışında karşılaştığı en önemli otorite olan öğretmen, öğrenciye siyasal bilgi aktaran en önemli kaynak konumundadır. Öğretmen öğrenciye her alanda nasıl davranması gerektiğiyle ilgili kurallar, değerler ve eğilimler aktarmaktadır. Bir otorite olarak verdiği emirlerin karşılığında öğrencinin itaatini istemekte, itaatsizlik durumunda cezalandırmakta ve böylece toplumsal hayatta kurallara uyulmasının önemini kavratmaktadır. Öğrenci otoritenin emirlerine uyulması gerektiğini ve uyulmaması durumunda nelerin olacağını okullardaki uygulamalardan öğrenmektedir. Bu ilişkiler modeli daha sonra siyasal hayata da teşmil edilmektedir.

Öğretmen ve müfredat programlarının yanı sıra okul çevresinin, daha doğrusu ders dışındaki okul ortamının da siyasal toplumsallaşma sürecinde önemli etkisi olduğu unutulmamalıdır. Okul ve eğitim süreci sadece derslerle ilgili faaliyetlerden ibaret değildir. Sabah ders zili çalınca tüm öğrencilerin bahçede toplanmaları, bir tür askerî komutla belli bir düzene sokulmaları, bir disiplin içinde marş ve andın okunması, sınıflara belli bir disiplin dâhilinde girilmesi gibi uygulamalar temelde disiplinli bir toplum yaratma amacına yöneliktir. Yine bu çerçevede okullarda öğrencilerin giymek mecburiyetinde oldukları üniformaların da siyasal toplumsallaşma sürecinde belli bir işlevi olduğu ve tek tip bir toplum yaratma amacına hizmet ettiği düşünülebilir.

Siyasal/Toplumsal Dernek ve Örgütler

Bireyin siyasal toplumsallaşması sürecinde etkili rol oynayan kurumlardan biri de farklı amaçları bulunan çeşitli toplumsal/siyasal dernek ve örgütlerdir. Bireyin hayatı birbirinden farklı dernek ve örgütlerde değişik roller oynayarak geçer. Özellikle hayatın olgunluk, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerinde bu tür örgüt ve dernek üyelikleri öne çıkar. Meslek birlikleri, sendikalar, dinî örgütler, siyasal örgütler, hemşehrilik dernekleri, spor ve eğlence birlikleri gibi çeşitli dernek ve örgütler birey hayatında önemli yer tutar. Bu tür dernek ve örgütlerin, siyasal toplumsallaşma sürecinde belli etkileri olduğu kabul edilmektedir. Meslek birlikleri veya grupları, temelde siyasal bir örgüt olmamakla birlikte siyasal sistemin kararlarından olumlu veya olumsuz şekilde etkileneceğinden siyasal hayatla ilgilidirler. Mesela bir işçi sendikası hükümetin asgari ücretle ilgili kararından etkilenir, yüksek öğrenim gençliği öğrenci harçlarının artırılmasından veya yurt ücretlerinden etkilenir. Dolayısıyla meslek grubu siyaset dışı bir alanda gözüke de siyasal hayattan bağımsız ve ilgisiz değildir. Belli siyasal tutum, değer, kural ve davranışın geliştirilmesi, üyeleri tarafından benimsenmesi, ortak hareket edilmesi gibi eylemlerde etkili olabilmektedir.

Siyasal amaçlı veya siyasal amaçlı olmayan dernek ve örgütler, birey için bir tür siyasal eğitim mekânı olarak işlev görmektedir. Elbette her bir dernek veya örgütün bireyin bir siyasal insan olarak yetişmesinde veya siyasal benlik kazanmasında eşit derecede etkide bulunduğu söylenemez. Amacı siyasal olanların, mesela siyasal partilerin etkisi, amacı siyasal olmayanlarınkinden daha fazla ve doğrudandır. Bu dernek veya örgütler, bireylerin daha sonraki hayatlarında kullanabilecekleri çeşitli siyasal bilgi, kural, duygu ve tutum edinmelerinde kaynak işlevi görürler. Bu dernek ve örgütlerdeki çeşitli çalışma usulleri, kazanılan beceriler ve geliştirilen bazı kişisel meziyetler bireyin siyasal hayatta etkin rol oynamasını sağlayabilir. Mesela topluluğa hitap etme, etkin propaganda, komisyon hâlinde çalışma, rakiplerinin zaafalarını yakalama, başkalarını etkileyecek yöntemler bulma, değişik alternatifler arasında isabetli seçim yapabilme gibi beceriler edinmede bu örgüt ve dernekler kaynaklık edebilir.

Haberleşme Araçları

Kitap, dergi ve gazete gibi yazılı; radyo ve müzik araçları gibi sözlü; sinema, tiyatro, bale, opera, televizyon ve video gibi hem sesli hem de görüntülü ve İnternet gibi çok yönlü kitle haberleşme araçları da siyasal toplumsallaşma sürecinde önemli rol oynamaktadırlar. Söz konusu kitle haberleşme araçları, öncelikle okuyucusuna veya dinleyicisine bilgi aktaran, olaylar ve gelişmeler konusunda haber veren araçlardır. Fakat bu araçların temel işlevi sadece bilgi vermekle sınırlı olmayıp aynı zamanda okuyucu, dinleyici veya seyircilerine belli tutum ve değerleri de aktarma ve bunların benimsenmesine yardımcı olma gibi işlevleri de bulunmaktadır. Bilgi ve haberin yanı sıra aktardığı tutum ve değerlerin benimsenmesini ve bu yolla bireylerin yönlendirilmesini sağladıkları bilinmektedir.

Resim 4.9

Televizyon önemli siyasal toplumsallaşma araçlarından biridir.

Kaynak: www.caglatuba.com/televizyon-diziler-ve-gelecegimiz-olan-cocuklar/

Kitle haberleşme araçlarını okuması, dinlemesi veya izlemesi bireyin kendi isteğine ve çabasına bağlı bir davranıştır. Bundan dolayı bu tür araçların bireyler üzerindeki etkisi farklı düzeylerde gerçekleşmektedir. Bireyler genellikle gazete, dergi veya kitap okurken; yahut radyo ve müzik dinlerken; televizyon, sinema, tiyatro, bale, opera seyredirken belli tercihlerden hareket eder ve seçici davranırlar. Herkes ne her şeyi okumakta ne de her şeyi dinlemekte veya seyretmektedir. Evinin oturma odasında elinde televizyon kumandasıyla koltuğa oturmuş olan kişi televizyon kanalları arasında rahatlıkla gezinti yapabilmekte ve mevcut program seçenekleri arasından ilgisini çeken tercih etmektedir. Bu tercihinde genellikle kendi tutum, değer ve inançlarına uygunluğun etkili olduğu söylenebilir. Kitle haberleşme araçlarının siyasal tutum ve davranışların değişmesinde fazla etkili olmadığı, bireylerin tutum ve davranışlarını değiştirmekten çok mevcut tutum ve inançları güçlendirme yönünde etkili oldukları belirlenmiştir.

INTERNET

Ülkemizde seçimlerin yönetimi ve denetiminden sorumlu olan Yüksek Seçim Kurulu'nun resmi web sitesinden (www.ysk.gov.tr) seçim dönemlerinde radyo ve televizyonların uymaları gerekli yayın ilkelerini inceleyebilirsiniz.

Her tür toplumda mevcut olan kitle haberleşme araçlarının haberleşme özgürlüğünün maksimum düzeyde yaşandığı demokratik toplumlarla bu özgürlüğün sınırlı ve devletin katı kontrolü altında bulunduğu anti-demokratik toplumlardaki etkisinin aynı olduğu söylenemez. Mesela bu tür araçların devletin kontrolünde bulunduğu toplumlarda bir bilgi ve haberin eleştirilmesi, tartışılması imkânı bulunmadığından bir bakıma tek yanlı olarak siyasal iktidar tarafından toplumun endoktrine edilmesi şeklinde işlemektedir. Bundan dolayı da etki daha fazladır. Fakat her türlü bilgi ve haberin eleştirilebildiği, tartışıldığı toplumlarda ise etkinin daha sınırlı ve karşılıklı olduğu ileri sürülebilir.

SIRA SİZDE

Siyasal toplumsallaşma sürecinde etkili olan temel faktörler hangileridir? Kısaca açıklayınız.

BİREYİN SİYASAL HAYATA KATILMASI

Yukarıdan beri anlattıklarımız bir siyasal toplumda bireylerin belli siyasal rolleri oynayabilmeleri, belli değerler, inançlar ve eğilimlerle donanmış bir *siyasal insan* hâline gelmeleri veya *siyasal benlik* kazanabilmeleri için yaşanan süreçteki gelişmeleri ortaya koymaktadır. Daha doğrusu siyasal roller oynayabilmek için bir dizi hazırlık yapmak gerekmektedir. Bir siyasal toplumda bireylerin birer siyasal insan hâline gelmeleri, kişisel ve çevresel unsurların da etkisiyle belli süreçler içerisinde siyasal kültürü, değerleri, inanç ve tutumları almaları ve siyasal toplumsallaşma sürecini yaşamalarıyla mümkün olmaktadır. Siyasal toplumda siyasal sistemin devamını sağlamak ve varlığını korumak için bireylerin kendilerinden beklenen belli siyasal rollerin neler olduğunun bilincine varmaları ve bu rolleri oynayabilecek donanımına erişmeleri bir zorunluluktur. Gerekli hazırlıkları yapmış ve donanımı edinmiş olan bireylerin belli siyasal rolleri oynamaları, siyasal sürece katılarak belli davranışlar göstermeleri ve eylemlerde bulunmaları ile mümkün olabilmektedir. Bireylerin siyasal roller oynamaları, davranış ve eylemlerde bulunmaları siyasal katılma kavramı ile ifade edilen durumu ortaya koymaktadır.

Bir Eylem Olarak Siyasal Katılma

Siyasal katılma, en özet tanımla, bir siyasal toplumda bireylerin yerel ve ulusal düzeyde siyasal yöneticileri seçme ve yöneticilerin kendi istek ve menfaatleri doğrultusunda karar almalarını temin etmek amacıyla gösterdikleri her türlü davranış ve eylemleri ifade etmektedir. Siyasal katılmanın tanımında siyaset bilimciler arasında bir ittifak bulunmamakla birlikte nitelikleri ve hedefinin ne olduğu hususunda aşağı yukarı ortak bir eğilim vardır. Buna göre siyasal yöneticilerin belirlenmesi ile bunların aldıkları ve alacakları kararları, eylem ve davranışlarla etkilemeleri siyasal katılmanın temel amacı olarak öne çıkmaktadır. Siyasal katılmanın iki temel alanda ortaya çıktığı söylenebilir; biri siyasal toplumu yönetecek yerel ve ulusal düzeydeki siyasal yöneticilerin seçiminde, diğeri de bu yöneticilerin siyasal kararlar almaları sürecinde. Böyle bir ilişkide taraflardan biri siyasal toplumun üyesi olan bireyler, diğeri de siyasal iktidar yetkisini kullanan kadrolardır.

Siyasal katılmada hükümetin karar ve eylemlerini etkilemeye yönelik bütün çabalar, yasal veya yasa dışı, barışçı veya şiddete dayalı, başarıya ulaşmış veya ulaşamamış her türlü eylem ve davranış yer almaktadır.

Siyasal katılma temelde bir eylem, bir davranış olması nedeniyle bireylerin siyasal sistem karşısındaki durumlarını belirlemektedir. Bazı yazarlar davranışa dönüşmeyen ve kişiye atfedilen tutumları da siyasal katılma kavramı kapsamına dâhil etmekte iseler de bunun doğru olmadığı söylenebilir. Siyasi otoritelerin kararlarını etkilemek amacıyla gösterilen her türlü eylem ve davranışın bizzat aktörlerce veya başka birileri tarafından tasarlanmış olması mümkündür. Eğer eylem ve davranışlarda bulunan aktörler tarafından tasarlanmış ise buna bağımsız (otonom) *özerk katılma*, başkaları tarafından tasarlanmış olması durumunda ise uyarılmış (bağımlı) *mobilize katılma* söz konusudur. Aslında hükümetin kararlarını etkilemek için gösterilen bir eylemin kimin tarafından tasarlanmış olduğu hükümet açısından değil eylemi gerçekleştiren aktör açısından önemli ve anlamlıdır.

Bireylerin siyasal sistem karşısındaki konumları, eylemleri ve davranışlarının farklı olması anlaşılabilir değildir. Siyasal katılmanın farklı şekillerde gerçekleşmesi temelde eylemlerin farklı düzeylere ve aşamalara sahip olmasıyla ilgilidir. R. Dahl'a göre siyasal katılmanın ilgi, önemseme, bilgi ve eylem olmak üzere birbirini izleyen dört ayrı düzeyi bulunmaktadır. Bir davranışın meydana gelmesi için önce bireyin o konuya ilgi duyması, onu önemsemesi, konu hakkında belli bir bilgiye sahip olması ve nihayet eyleme geçmesi gerekmektedir. Bu bakımdan *ilgi*, siyasal sisteme ilişkin olayları ve gelişmeleri izlemeyi; *önemseme*, siyasal sisteme ilişkin olaylara önem vermeyi; *bilgi* olaylar ve sorunlar hakkında belli bir bilgi sahibi olmayı; *eylem* de siyasal sürece fiilî olarak katılmayı ve belli bir davranışta bulunmayı ifade etmektedir.

Siyasal katılma, bütün bireyler için aynı önem ve derecede değildir. Bütün vatandaşların aynı tür eylem ve davranışlarda bulundukları söylenemez. Bazı kişilerin siyasetle olan ilgileri daha yoğun, bazılarının ise daha gevşek ve azdır. Siyasal katılmanın en iyi bilinen şekli oy vermektir. Fakat oy vermenin dışında seçim faaliyetleri, lobicilik, örgütsel çabalar, özel temaslar, şiddet eylemleri gibi bir dizi farklı eylemler de bu çerçevede düşünülebilir. Bunlar hem toplumdan topluma hem de kişiden kişiye değişebilmekte, farklı derecelerde gerçekleşebilmektedir. Her bir vatandaşın siyasetteki konumu, durumu ve beklentileri farklı olduğundan hükümeti etkilemeye yönelik çabaları da farklılık göstermektedir. Bu sebeple vatandaşların siyasal katılmadaki farklılıklardan hareketle bir siyasal tabakalaşma modeli oluşturulabilir. R. Dahl, vatandaşların siyasal katılmadaki durumlarından

Siyasal katılma, bir toplumda bireylerin siyasal iktidarların kendi menfaatleri doğrultusunda karar almaları ve kural koymaları için iktidarı etkilemek amacıyla giriştikleri her türlü davranış ve eylemler olarak tanımlanabilir. Bunlar bireysel olabileceği gibi toplumsal da olabilir.

hareketle dörtlü bir tabakalaşma modeli oluşturmuştur. Buna göre siyasi olmayan tabaka, siyasi tabaka, iktidar peşinde koşanların oluşturduğu tabaka ile iktidar sahiplerinin oluşturduğu tabaka söz konusudur. En düşük katılımdan en yoğun katılıma doğru yapılan bu tabakalaşmada meraklıların, ilgililerin, bilgililerin ve faal olanların oluşturduğu siyasi tabakayı daha yoğun katılım sergileyen iktidar peşinde koşanlar takip etmekte ve en üstte ise iktidarı fiilen kullananlar yer almaktadır.

SIRA SİZDE

R. Dahl'a göre siyasal katılma hangi farklı düzeylerden oluşmaktadır? Her bir düzeyi kısaca açıklayınız.

SIYASAL KATILMA BİÇİMLERİ (MODELLERİ)

Siyasal katılım biçimlerini iki ana başlık altında ele alabiliriz: Eylemin Yoğunluk ve Zorluk Derecesine Göre Siyasal Katılma Biçimleri ve Olağan ve Olağandışı Siyasal Katılma Biçimleri

Eylemin Yoğunluk ve Zorluk Derecesine Göre Siyasal Katılma Biçimleri

Hükümetleri etkilemek amacıyla gösterilen ve birbirinden farklı biçimlerde ortaya çıkan siyasal eylem ve davranışları bazı kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Bilim adamları siyasal katılma biçimlerini ele alırken farklı kriterlerden hareket etmiş ve değişik biçimler üzerinde durmuşlardır. Bu alanda önemli bir

çalışmaya imza atan L. Milbrath *Political Participation* (Chicago, III, Rand McNally, 1965) adlı kitabında eylemin yoğunluk ve zorluk derecesini kriter olarak kabul etmiş ve siyasal katılma eylemlerini üç kategoride ele almıştır. Buna göre en kolay eylemleri *izleyici faaliyetleri*, daha zor olanları *geçiş faaliyetleri* ve en zor eylemleri de *gladyatör faaliyetler* şeklinde sınıflandırmıştır. Bir parti veya aday rozeti taşımak, bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmak için ikna

Resim 4.10

Miting, siyasal katılma faaliyetlerinden biridir.

Kaynak: <http://www.batmanpostasigazetesi.com>

etmek, bir konuda konuşma yapmak, oy vermek, siyasal uyarılara açık olmak gibi yoğunluğu çok düşük olan eylemler *izleyici faaliyetleri*; bir siyasal toplantı veya gösteriye katılmak, siyasal bir liderle ilişki kurmak, bir partiye yahut adaya para yardımı yapmak, bürokratlarla temas kurmak gibi eylemler *geçiş faaliyetleri*; daha yoğun ve zor nitelikteki seçim kampanyasında çalışmak, siyasal partiye ait bir makamı işgal etmek, bir siyasal makam için aday olmak, faal siyasal parti üyeliği yapmak, siyasal fon temini için çalışmak, bir siyasal strateji toplantısına katılmak gibi eylemler de *gladyatör faaliyetler* oluşturmaktadır. Bir siyasal eylemin zorluk ve kolaylık kriterine göre sınıflandırılması biraz da çevre ve zaman şartlarıyla sınırlı bir durumdur. Herhangi bir toplumda nispeten kolay olarak nitelendirilecek bir siyasal eylem bir başka toplumda çok zor olabilir. Yine bir dönem yapılması çok zor ve riskli olan bir eylemin bir başka dönemde daha kolay bir çerçevede ortaya çıkması mümkündür. Mesela izleyici faaliyetleri arasında gösterilen oy verme eyleminin, her yerde kolay denebilecek bir şekilde yerine getirilmesi imkansızdır.

Olağan ve Olağandışı Siyasal Katılma Biçimleri

Bunun yanında siyasal katılma eylemlerini *olağan* ve *olağandışı* davranışlar şeklinde ayırmak da mümkündür. Siyasal rejim tarafından konulmuş kurallara ve normlara uygun olanlar *olağan siyasal katılma* eylemlerini oluştururken mevcut kurallara ve normlara uygun olmayan ve onlara karşı çıkmak amacıyla gösterilen eylemler de *olağandışı siyasal katılma* davranışlarını oluşturmaktadır. Oy kullanmak, siyasal konularda tartışmalarda bulunmak, siyasal miting ve toplantılara katılmak, siyasal şahsiyetlerle ve kamu görevlileriyle ilişki kurmak, başkalarını siyasal bakımdan etkilemek için faaliyetlerde bulunmak gibi eylemler olağan siyasal katılma davranışı oluştururken toplu dilekçe vermek, gösteri yapmak, boykot, işgal ve grev yapmak, trafiği engellemek, yollar-da barikatlar kurmak, vergi vermeyi reddetmek, kamu mallarına zarar vermek, silahlı saldırı ve bombalamalar yapmak, suikast ve saldırılarda bulunmak gibi eylemler olağandışı protesto davranışlarını oluşturmaktadır. Yerleşik kurallara ve normlara uygun olmayan olağandışı bu tür eylemlerin bir kısmı hükümeti ve kurulu düzeni protestoya yönelikken bir kısmı bu tür eylemleri bastırmak ve bir baskı uygulamak amacına yöneliktir. Neticede bunlar da olağandışı eylemler olmakla birlikte amacı protesto eylemleri üzerinde bir baskı oluşturmak ve bu yolla kurulu düzene destek vermek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Kaynak: <http://acikradyoyogunlugu.blogspot.com/2010/09/6-7-eylul-belgeseli-ack-radyo.html>

Resim 4.11

Olağandışı siyasal katılma örneklerinden 6-7 Eylül olaylarından bir görüntü.

Olağan siyasal katılma biçimleri hakkında detay bilgi ve Türkiye’de insanların siyasal katılma konusundaki eğilimleri üzerinde yapılan araştırmayı okumak için Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması, Temel Bulgular ve Sonuçlar, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, Cilt: 1 adlı çalışmaya bakabilirsiniz.

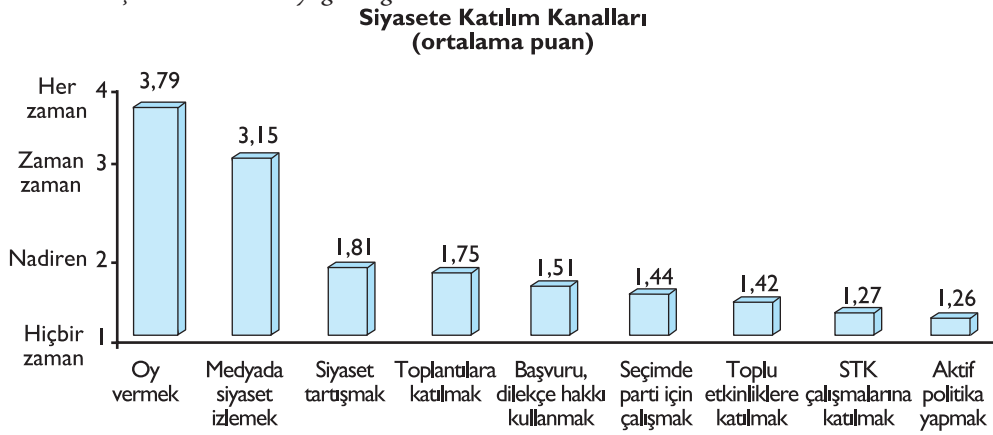
K İ T A P

Alışlagelmiş veya olağan siyasal katılma eylemlerinin en çok bilineni ve ilk akla geleni oy kullanmaktır. Vatandaşlar oy kullanmak suretiyle bir yandan siyasal kadroları belirlerken diğer yandan bu kadrolardan beklenenlerin neler olduğunu ortaya koyarlar. Tek parti sistemlerinde oy kullanmanın anlamı ile çok partili düzenlerdeki anlamı elbette aynı değildir. Tek parti sistemlerinde oy kullanmak, değişik alternatifler arasında bir tercihte bulunmak değil önlerine konulmuş olanların onaylanması şeklindedir. Siyasal rekabetin ve iktidara yarışına katılmanın meşru olduğu sistemlerde ise oy kullanmak, alternatifler arasından bir tercihte bulunmayı, belli bir programı, düşünceyi ve ekibi iktidara taşımayı ifade etmektedir. Seçimlerin partiler arası yarışa dönüştüğü sistemlerde vatandaşların siyasal hayata ve seçim yarışına katılmaları için çeşitli yollara başvurulmaktadır. Seçim kampanyalarında herkes aynı davranışı göstermemektedir. Kimisi daha faal rol oynarken kimisi sadece sandığa gidip oy vermekle yetinmektedir. Seçime giren adayların konuşmalarını dinlemek, partilerin düzenledikleri toplantılara katılmak, adaylara veya partilere maddi destek sağlamak, çeşitli yardımlarda bulunmak, partinin propagandasına ça-

lışmak, başkalarını belli aday ve parti lehine inandırmaya gayret etmek gibi çeşitli eylemler akla gelebilir. TÜSİAD'ın Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler Araştırması'nın (Cilt:1, İstanbul, 2001) bulgularına göre dokuz ayrı siyasete katılım kanallarından en sık şekilde gerçekleştirileni oy verme davranışıdır. Onu sıra ile medyada siyaset izlemek, siyaset tartışmak, toplantılara katılmak, başvuru ve dilekçe hakkını kullanmak, seçimde parti için çalışmak, toplu etkinliklere katılmak, sivil toplum kuruluşlarına katılmak ve en sonunda da aktif politika yapmak takip etmektedir.

Şekil 4.12

Farklı siyasete katılım biçimlerinin tercih yoğunluğu.

Kaynak: Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler Araştırması, (2001). Cilt:1, İstanbul: TÜSİAD,

SIRA SİZDE

Çevrenizdeki insanların siyasal katılma davranışlarını olağan ve olağanüstülük açısından değerlendiriniz.

Vatandaşların hükümeti ve siyasal otoriteleri etkilemek ve kendi beklentileri doğrultusunda karar alınmasını sağlamak için siyasal sistemde görevli kişilerle ilişkiler kurmaları, onlara kendi beklenti ve isteklerini aktarmaları da olağan siyasal katılmanın en çok başvurulan etkinliklerinden biridir. Siyasal sistemin yasama, yürütme ve yargı yapılarında görevli olanlarla çeşitli düzeylerde ilişkiler kurulması ve onların kararlarını etkilemeye çalışılması alışılga gelen bir davranıştır. Bireyler ya doğrudan kendileri yahut herhangi bir aracı yoluyla ilişkiler kurmaktadır. Mesela dilekçe yazmak, telefon etmek, faks çekmek, e-posta göndermek, doğrudan gidip ilgili kişiye meramını anlatmak, aracı kullanarak siyasal otoriteye ulaşmak ve bu yolla isteğini aktarmak gibi eylemler bu çerçevede düşünülebilir.

Genelde olağan siyasal katılmanın yetersiz kaldığı, bireylerin istek ve beklentilerini olağan kanallarla siyasal otoritelere aktaramadıkları, olağan katılma kanallarının tıkalı olduğu yahut olumlu cevap alamadıkları durumlarda olağandışı eylemler gündeme gelebilmektedir. Bunların içinden sivil itaatsizlik olarak ifade edilebilecek olan vergi vermeme, kurallara uymama, vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmeme gibi barışçı yöntemler olduğu gibi suikast, saldırı, tahribat, isyan ve çete savaşları gibi anarşi ve terör yaratan yöntemler de vardır. Asaf Hüseyin, Ortadoğu'da terör eylemlerinin yaygın olarak yaşanmasının ve bir türlü önüne geçilememesinin temel sebebinin insanların barışçı yollarla siyasal katılma kanallarının tıkalı olması, olağan katılma imkanlarının olmaması ve terör dışında siyasal otoriteler ve hükümetler üzerinde etki yaratacak başka bir yöntemin ve aracın bulunmamasına bağlamaktadır.

Ortadoğu'da yaygınlaşan olağandışı siyasal katılma biçimleri konusunda ilgi çekici bir çalışma Asaf Hüseyin (1990) Ortadoğuda Devlet ve Terör Türkçesi: Taha Cevdet, İstanbul: Pınar Yayınları adlı eserdir. Olağan siyasal katılma kanallarının bulunmadığı Ortadoğu'da bireylerin olağandışı siyasal katılmaya yönelmek mecburiyetinde kaldıkları anlatılmaktadır.

K İ T A P

SİYASAL KATILMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Bir eylem ve davranış olarak siyasal katılmanın çeşitli bireysel ve toplumsal faktörlerden etkilendiği konusunda kanaat birliği vardır. Araştırmalar da bunu doğrulamaktadır. Siyasal katılma siyasal sürece hiç katılmama, sadece oy kullanma, yahut oy kullanmanın yanında başka katılma eylemlerinde de bulunma şeklinde üç ayrı düzlemde hangisinde gerçekleşirse gerçekleşsin her durumda eylemin ortaya çıkmasında çeşitli faktörler etkin rol oynamaktadır.

Genelde siyasal katılmayı etkileyen faktörleri üç alanda toplamak mümkündür. Bunlar sosyo-ekonomik, psikolojik ve siyasal-hukuksal etkenlerdir.

Sosyo-Ekonomik Faktörler

Siyasal katılma açısından geleneksel toplumlarda katılımın çok sınırlı olduğu gelişmiş toplumlarda ise katılma imkânlarının ve yöntemlerinin arttığı, vatandaşların bireysel olarak ve topluluklar hâlinde siyasal hayata ve süreçlere katılabildikleri ve alınan siyasal kararları etkileyebildikleri gözlenmektedir. Sosyal ve ekonomik bakımdan gelişmiş, refah düzeyi yüksek, şehirleşmiş, farklılaşmış, karmaşıklaşmış toplumlarda, az gelişmiş, kırsallık özellikleri daha fazla, ekonomik bakımdan daha geri durumdaki toplumlara oranla vatandaşların siyasete katılmaları daha fazladır. Gelişmiş toplumlarda hem katılma kanalları çeşitlenmekte hem de vatandaşların katılma yönündeki arzuları ve eylemleri artmaktadır. Huntington ve Dominguez'in ifadeleriyle söylersek "öyle görülüyor ki, sosyo-ekonomik modernleşme ile siyasal katılmanın genişlemesi, tarih boyunca birbirine paralel yürümüştür. Bir toplumda sosyo-ekonomik gelişme düzeyi ne kadar yüksekse, siyasal katılma düzeyi ve muhtemelen özerk katılmanın mobilize katılmaya oranı da o kadar yüksektir."

Sosyo-ekonomik gelişme ile siyasal katılma arasındaki ilişkiyi Huntington ve Dominguez beş noktada özetlemişlerdir. Buna göre:

- Bir toplumda siyasal katılma düzeyi, sosyo-ekonomik statüye bağlı olarak değişme eğilimindedir ve toplumlarda sosyal ve ekonomik faktörlerin yükselmesi, gelişmesi siyasal katılma eğilimi lehinde bir etki meydana getirmektedir. Daha yüksek gelir sahipleri, daha yüksek eğitim görmüş olanlar, yüksek statülü mesleklerde çalışanlar, şehirliler, modernleşen toplum kesimleri gelir düzeyleri düşük, az eğitim almış, düşük statülü mesleklerde çalışan, kırsal alanlarda yaşayan ve modernleşmemiş kesimlere göre daha çok siyasal hayata katılmaktadırlar.
- Sosyo-ekonomik gelişme toplumda örgütlenmelerin çoğalmasına ve daha çok kişinin bu örgütlere katılmalarına yol açmak suretiyle siyasal katılmayı artırma yönünde katkıda bulunmaktadır.
- Sosyo-ekonomik modernleşme toplumsal gruplar arasındaki gerginlikleri ve çatışmaları artırır, yeni gruplar ortaya çıkar, mevcut gruplar tehditlerle karşı karşıya gelir, mevcut gruplar durumlarını iyileştirmek için yeni imkânlar bulurlar. Yeni grupların ortaya çıkması, mevcut grupların tehdit altında kendilerini hissetmeleri, grup veya sınıf bilincinin doğması ve gelişmesi grupların siyasal hayatta daha aktif katılımını uyarır, bireyler ve gruplar siyasete yönelmek zorunda kalırlar.

- Ekonomik gelişme, devletin işlevlerinin artmasına yol açar. Devletin faaliyet alanları genişledikçe toplum üzerindeki etkisi ve baskısı giderek artar. Buna karşılık bireyler ve gruplar siyasal hayata katılma ve devletin özgürlükleri sınırlandırıcı işlevlerini daraltmaya çalışırlar.
- Sosyo-ekonomik gelişme millî bütünleşme çerçevesinde işler. Modern millî devlette bütün vatandaşlar eşit haklara sahiptirler ve siyasete katılabilmek konusunda asgari eşit hakları ve şansları vardır.

K İ T A P

Siyasal gelişme ile sosyo-ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi detaylı şekilde Samuel Huntington-Jorge I. Dominguez (1975). Siyasal Gelişme. Çev. Ergun Özbudun. Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları adlı kitaptan takip edebilirsiniz.

Bireylerin tutum ve davranışlarının oluşmasında belli rolleri bulunan her türlü gelir, servet, tecrübe, bilgi, işgal edilen toplumsal pozisyon, hitabet gücü, fiziki güzellik, cinsiyet, yaş, mensubu bulunulan aile, belirli bir dinin veya mezhebin üyesi olmak gibi subjektif ve objektif etkenler **siyasal kaynaklar** olarak tanımlanmaktadır.

Siyasal davranışların oluşumunda bireyin sahip olduğu **siyasal kaynaklar**, siyasal fırsat yapısı, siyasal güdü ve siyasal bilginin önemli rol oynadıkları bilinmektedir. Bunların bir kısmı sosyo-ekonomik nitelikte iken bir kısmı psikolojik ve hukuksal olabilmektedir.

Gelir

Sosyo-ekonomik faktörler içerisinde en önemlisi olan gelirle siyasal katılma arasında anlamlı bir ilişkinin bulunduğu savunulmuştur. Buna göre bireylerin gelir düzeylerinin artmasının siyasal katılma yönünde olumlu etkide bulunacağı, varlıklı olanların, daha az varlıklı olanlara göre daha çok siyasal hayata katılabilecekleri ileri sürülmüştür. Bunu doğrulayan bazı ampirik bulgular bulunmakla birlikte her zaman ve her yerde gelirin siyasal katılmayı artırıcı yönde mutlak bir etkide bulunduğunu söylemek zordur.

Eğitim

Sosyo-ekonomik faktörler içerisinde önemli bir yeri bulunan eğitimle siyasal katılma arasında anlamlı ilişkilerin bulunması beklenebilir. Eğitim düzeyinin yükselmesiyle birlikte bireylerin siyasal katılmalarının sıklaşacağını, yüksek eğitimlilerin daha düşük eğitimlilere oranla daha çok siyasal hayata katılacağını beklemek mümkündür. Eğitim bir yandan bireylerin siyasal toplumsallaşmasına katkıda bulunurken diğer yandan siyasete karşı belli ilgilerin oluşması ve bilgilerin kazanılmasında etkili olmaktadır.

Meslek

Sosyo-ekonomik faktörlerden bir diğeri olan icra edilen meslek de siyasal katılma üzerinde belli bir etkiye sahiptir. Bazı meslekler siyasal katılmayı artırıcı yönde etkide bulunurken bazıları sınırlandırıcı yönde etkide bulunmaktadır. Bazı meslekler siyasal kararlardan ve hükümetlerin eylemlerinden doğrudan ve sık etkilenmektedir. Bu nedenle bu tür meslek sahiplerinin ilgileri devamlı hükümet üzerindedir. Grup olarak icra edilen mesleklere mensup olanlar bağımsız olarak icra edilen meslek mensuplarından daha çok siyasetle ilgilidirler. Bunlar arasında meslek dayanışması ve birbirini etkileme daha yüksektir. Bağımsız iş yapanlarda dayanışma az ve etkileme düzeyi düşük olduğundan siyasal katılma üzerindeki etkisi de daha sınırlı kalmaktadır.

Sosyo-ekonomik statüyü belirleyen gelir, eğitim ve meslek faktörlerini ayrı ayrı değil belki de birlikte değerlendirmek ve bunların oluşturduğu kompozisyonun bireyin siyasal katılma davranışları üzerindeki etkisini birlikte düşünmek daha

gerçekçi olabilir. Bu etkinin de yer ve zamana göre değişebildiği belirtilmelidir. Bu faktörlerin bazı siyasal katılma biçimlerinde artırıcı rol oynarken bazılarında sınırlandırıcı etkide bulunduğu gözlenmektedir.

TÜSİAD'ın *Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler Araştırması*'nda seçimlerde oy verme sıklığı ile sosyo-ekonomik statü düzeyi arasında ters orantının bulunduğu belirlenmiştir. Seçimlerde oy verme sıklığı sosyo-ekonomik statü düzeyi yükseldikçe düzenli biçimde azalmaktadır. Buna karşılık medya aracılığıyla siyasal tartışmaları takip etme, siyaset hakkında bilgilenme, dilekçe hakkını kullanma, toplu gösteri ve mitinglere katılma sıklığı ile sosyo-ekonomik statü düzeyi arasında doğrusal bir ilişki ortaya çıkmıştır. Sosyo-ekonomik statü düzeyi yükseldikçe bu anlamdaki siyasal katılma da artmaktadır. Yine sosyo-ekonomik statü düzeyi ile yerel sorunların tartışıldığı toplantılara katılma, seçimlerde belirli bir parti veya aday için çalışma biçimindeki siyasal katılma arasında anlamlı ilişkiler ortaya çıkmıştır. Sosyo-ekonomik statü düzeyi düştükçe bu tür siyasal katılma biçimlerinin de gerilediği gözlenmiştir. Benzer şekilde sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine katılmak ve siyasal partiler bünyesinde aktif politika yapmak şeklindeki siyasal katılma biçimi ile sosyo-ekonomik statü düzeyi arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı ortaya çıkmıştır. Gelir ve eğitim düzeyi dikkate alınarak oluşturulan sosyo-ekonomik statü düzeylerinden en üst iki düzeyde (A ve B) yer alanlar daha altta yer alanlardan daha sık sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine katılmakta ve siyasal partilerde faal siyaset yapmaktadırlar.

Siyasal katılmayı etkileyen sosyo-ekonomik faktörler nelerdir?

SIRA SİZDE

Psikolojik ve Bireysel Faktörler

Siyasal davranışın veya bir eylemin meydana gelmesinde çevresel faktörlerin yanında psikolojik faktörlerin de etkisi bulunmaktadır. Bir eylem ve davranış olarak siyasal katılmada bireyin taşıdığı etkinlik ve girişkenlik duygusu genelde katılmayı uyarıcı yönde, **yabancılaşma** duygusu ise uzaklaştırıcı, katılmayı azaltıcı yönde etki etmektedir. Aynı nitelikteki sosyo-ekonomik etkenlerin bulunduğu bir ortamda bulunan bireylerin aynı siyasal katılmayı göstermedikleri gözlenmektedir. Sosyo-ekonomik etkenleri çevresel faktörler olarak düşünürsek bu faktörlerin bütün bireylerde aynı etkiyi yarattıkları söylenemez. Zira eylem ve davranışın gerçekleşmesinde çevresel etkenlerin yanında psikolojik faktörlerin de belirleyici bir rolü vardır.

Etkinlik duygusu bireyin kendi eylem ve davranışlarıyla çevresini değiştirebileceğine, olup bitenlere etkide bulunabileceğine, gelişmeleri denetleyebileceğine, kendi geleceğini kendisinin davranışlarıyla oluşturabileceğine inanmasıdır. Böyle bir inanca sahip olan bireylerin siyasal hayata daha kolay katılabildikleri, her türlü gelişmelerle yakından ilgilendikleri ve siyaset sürecinde yer almaktan kaçınmadıkları gözlenmektedir. Siyasal bakımdan kendini etkin gören bireyler, her türlü siyasal gelişmelere aktif şekilde katılmakta ve siyasal otoritelerin kararlarını etkilemeye çalışmaktadırlar.

Etkinlik duygusunun yanında teşebbüs ruhu ve duygusu da siyasal katılmada önemlidir. Bazı bireyler diğerlerine göre daha müteşebbis ve aktif özelliklere sahipken kimisi tam tersine daha içe kapalı ve çekingendirler. Bunlar içerisinde müteşebbis bir ruha sahip olanların siyasal hayata daha çok katıldıkları, katılma eğilimine sahip oldukları, risk yüklendikleri ve katılmadan çekinmedikleri gözlenmektedir.

Hem etkinlik hem de teşebbüs duygusu siyasal katılmanın lehinde bir eğilimin oluşmasına katkıda bulunurken yabancılaşma tersi bir durum yaratmaktadır.

Yabancılaşma, psikoloji, sosyoloji ve felsefe alanında kullanılan kişinin kendisine, içinde yaşadığı çevresine, topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılık hissi olarak tanımlanabilir. Batı dillerindeki karşılığı **alienation**'dur.

Kendisine, içinde yaşadığı çevresine ve doğaya karşı yabancılaşan bireyler içinde yaşadıkları siyasal sistemi, kendisi ile hiçbir ilişkisi bulunmayan, kendisinin dışında ve ayrı bir yapı olarak görmektedirler. Kendi eylemleriyle sistemi etkileyebileceklerini düşünmemekte ve ona karşı ilgisizleşmektedirler. Bu durum siyasal katılmanın aleyhine bir sonuç yaratmaktadır. Zira yabancılaşan bireyler siyasete ve siyasal katılmaya karşı duyarsızlaşmakta ve ilgisizleşmektedirler. Aslında, siyaset karşısında ilgisiz durma, olumsuz anlamda bir siyasal katılma davranışı olmakla birlikte bu aktif ve olumlu bir katılma değil pasif bir katılma olmaktadır.

Yaş

Yaş ile siyasal katılma arasındaki ilişkiler belli yaş gruplarının siyasal olayları algılama ve yaşanan çevrede olup biten siyasal gelişmelere karşı belli tepkiler göstermeleriyle ilgili gözükmemektedir. Burada söz konusu olan bireyin biyolojik yaşından çok yer aldığı belli yaş grubu ve kuşağıdır. Belli yaş gruplarının belli siyasal katılma eylemlerinde bulunmaları eğiliminin daha çok olduğu ampirik araştırmalarla da doğrulanmıştır. Mesela gençlerin zaman ve enerji olarak belli siyasal eylemlere elverişli olmaları, aile ve geçim yükümlülüğü taşımamaları, disiplinli ve kontrollü çalışmayı gerektiren bir meslek sahibi olmamaları gösteri yürüyüşü, boykot, grev, seçim kampanyalarında görev alma, protesto eylemlerinde bulunma gibi siyasal davranışları göstermelerine imkân vermektedir. Bu eylemler için hem zamanları hem de enerjileri vardır. Oysa zaman ve enerji açısından daha sınırlı imkânları bulunan orta yaş veya yetişkinler için gösteri yürüyüşüne katılma, partilerin kampanyalarında aktif görev alma, boykot ve grevlerde bulunma daha zordur. Bunların aile geçindirme, mesleğin gereklerini yerine getirme gibi sorumlulukları bulunduğundan bu siyasal kaynaklar siyasal eylemlerde sınırlandırıcı etkide bulunmaktadır.

Cinsiyet

Bireyin siyasal katılma eylemleri üzerinde etkili olan bir başka değişken cinsiyettir. Bütün toplumlarda cinsiyetten kaynaklanan bir rol farklılaşması bulunmaktadır ve bu durum siyasal davranışlara da yansımaktadır. Cinsler arasındaki rol farklılaşmasının erkeklerde siyasal katılmanın alanını genişletirken kadınlarda daraltmakta olduğu gözlenmektedir. Hukuk açısından böyle bir farklılaşma olmasa bile sosyolojik bakımdan bir gerçeklik teşkil etmektedir. Erkeğe ev dışı roller yüklenirken kadınlara “aile içi” ve eve yönelik roller verilmektedir. Siyasal eylemlerde bulunabilme açısından erkeğin sosyo-ekonomik donanımı ile kadının donanımı arasında önemli farklılıkların bulunması da kadınların aleyhine bir durum oluşturmaktadır. Ev ve aile içi rollerle yetinen bir kadının siyasal hayata aktif olarak katılması beklenemez.

Ülkelerin parlamentolarına bakıldığında kadın üyelerle erkek üyeler arasındaki farklı dağılım bunu bütün çıplaklığıyla ortaya koymaya yetmektedir. Kadınların erkeklere göre siyasal hayata daha az katılmaları, sadece ekonomik ve sosyal bakımdan az gelişmiş toplumlarda değil gelişmiş ülkelerde de söz konusudur. Kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmaları daha geç gerçekleşmiştir. Genel oy ilkesinin kabulü ve yaygınlaşmasıyla kadınların da siyasal hayata oy yoluyla katılmaları mümkün olmuştur. Siyasetin genellikle erkeklere özgü bir uğraş alanı olarak görülmesi, kadınların eğitim düzeyinin erkeklere göre daha düşük olması, ev dışında geçirdikleri zamanın sınırlı oluşu, faal olarak çalışan kadınların erkeklere göre daha az oluşu, çoğu yerde kadının kocasına bağımlı durumda olması gibi nedenlerle kadınlar siyasal hayatta sınırlı rol oynamakta ve siyasette “ikincil konumda” bulunmaktadır.

Cinsiyetin siyasal katılmadaki rolü konusunda Taner Tatar'ın (1997). "Cinsiyet Faktörünün Siyasi Katılma Etkisi Dünyü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi", sayı: 10, adlı makaleyi ve kadınların siyasal hayatta ikincil konumda bulunmalarıyla ilgili olarak da Zekiye Demir, (2002). *Siyasal Partilerin Kadın Politikaları ve Kadınların Tutumları* (Adapazarı: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adlı yayınlanmamış doktora tezini inceleyebilirsiniz.

K İ T A P

Siyasal ve Hukuksal Faktörler

Bütün bunların yanında toplumun siyasal yapısı ile sistemin işleyişine ilişkin hukuksal faktörler de siyasal katılma ve tercihleri etkilemektedir. Bütün siyasal rejimlerde siyasal süreçlerin işleyişi ve vatandaşların bu sürece katılmaları belli kurallara ve normlara bağlanmıştır. Hiçbir toplumda siyasal süreçler gelişigüzel ve normatif düzenlemeler olmaksızın işlemez. Başta anayasa olmak üzere temel yasalar siyasete belli sınırlar çizmektedir. Vatandaşların siyasal sürece nasıl katılacakları, ne gibi sorumluluk ve haklara sahip oldukları, siyasal haklarını kullanırlarken hangi normlara uymaları gerektiği gibi hususlar yasalarca düzenlenmiştir. Oy verme, seçme ve seçilme hakkı belli standartlara bağlanmıştır. Tarihsel olarak oy verme hakkı giderek genişlemiş olmakla birlikte yine de belli kısıtlamalar söz konusudur. Mesela silah altında bulunan erlerin oy kullanmaları söz konusu değildir. Belli suçları işlemiş ve çeşitli cezalar almış olanlar seçilebilme hakkını kaybedebilmektedir.

Siyasal sistemin demokrasi veya totaliter bir rejim olması durumunda siyasal katılma farklı anlam kazanmaktadır. Vatandaşların kendi hür iradeleriyle toplumun yönetimine katılmaları anlayışına dayalı demokrasilerde bile siyasal katılmanın önüne konulmuş bir çok engel ve sınır bulunmaktadır. Siyasal sistemin karmaşılaşması ve sorunların çözümü için profesyonelliğin öne geçmesi de demokrasilerde bir **teknokrasi** sorununu gündeme getirmektedir ki bu gelişmelerin her biri siyasal tercih ve katılma eylemleri üzerinde sınırlandırıcı bir rol oynayabilmektedir.

Totaliter sistemlerde siyasal katılmanın hem anlamı hem de işleyişi önemli farklılıklar göstermektedir. Her ne kadar totaliter sistemler de kendilerini demokrasi olarak sunsalar ve halka dayandığını savunsalar da bunun fazla bir önemi olmadığını biliyoruz. Totaliter sistemlerde siyasal katılma bireysel düzeyde değil toplumsal düzeyde kitlelerin *mobilize* edilmesinin bir aracı olarak ortaya çıkmaktadır. Toplum üyelerinin kullandıkları bir hak ve siyasal hayatta aktif rol oynayabilecekleri bir kanal değil iktidardakilerin toplumu harekete geçirmek, belli alanlara yöneltmek ve mobilize etmek için baş vurdukları bir yol olarak görülmektedir. Resmî ideolojiyi toplum katlarında yaymak ve ideolojiye destek sağlamak amacıyla yönelik olarak iktidarı elinde tutanlarca *güdümlü* olarak yönlendirilen siyasal katılma eylemleri hür ve özerk şekilde gerçekleşmemektedir. Totaliter sistemlerdeki siyasal katılma daha çok bağımlı veya güdümlü katılma biçiminde gerçekleşmektedir. Bu sistemlerde vatandaşların oy verme eylemleri, alternatifler arasından en uygunun seçilmesi değil iktidardakiler tarafından önlerine konulmuş olanın onaylanması şeklinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla vatandaşların hür bir ortamda siyasal tercihlerde bulunmaları, tercihlerini açıklayabilmeleri, tercihleri doğrultusunda hükümetleri etkileyebilmeleri söz konusu değildir.

Örgütlenme, toplu gösteri ve yürüyüş, ifade özgürlüğü ve benzeri temel hakların kullanılmasıyla ilgili düzenlemeler de siyasal katılmayı etkileyebilmektedir. Bazı toplumlarda dinî, etnik, bölgesel, sınıfsal temelli örgütlenmelere izin verilmemekte, kimi örgütlenmeler önceden izne tabi tutulmakta veya bazı teminatları gerekli kılmaktadır.

Teknokrasi, teknisyenlerin ve uzmanların belirleyici rol oynadıkları sistem olarak tanımlanabilir. Teknokrasiye her türlü teknik ve uzmanlık bilgisine sahip bürokratlar, seçilmiş kişilerin önüne geçerek halktan almadıkları bir gücü, sahip oldukları teknik bilgiye dayalı olarak kullanmaktadırlar. Bu durum yönetme yetkisini halka ve halkın temsilcilerine veren demokrasi ile ciddi bir çelişki oluşturmaktadır.

Sistemin işleyişine ilişkin hususlar da siyasal katılmada etkili faktörlerdir. Demokratik sistem iki partili veya çok partili olabilir. Seçim sisteminin çoğunluk veya nispi temsil olması, bunların uygulamasının farklılığı, iki turlu veya tek turlu olması, barajlı veya barajsız uygulanması gibi durumlar vatandaşların siyasal katılma eylemleri üzerinde bazen genişletici bazen de daraltıcı etkide bulunabilir. Mesela nispi temsil sistemi çok partililiğe ve her bir partinin aldığı oy oranında parlamentoda temsil edilmesine imkân verirken bunun ulusal veya bölgesel düzeyde bir barajla uygulanması siyasal tercih ve katılmada daraltıcı bir etkiye yol açmaktadır.

Bu çerçevede ilave edilmesi gereken bir başka faktör de siyasal liderlik konusudur. Siyasal liderlerin kişilikleri ve kişisel özellikleri de siyasal katılma eylemleri üzerinde etkide bulunabilir. Bazı liderlerin toplum kesimlerini mobilize etmede büyük başarı gösterdikleri, toplumla daha iyi diyalog kurdukları ve toplumun katılımını sağlama yönünde büyük başarı gösterdikleri gözlenmektedir. Etkin, karizmaya sahip, hitabet gücü yüksek, genç ve güven telkin edici liderler toplumu harekete geçirmekte ve bireylerin siyasal hayata aktif şekilde katılmalarında olumlu rol oynamaktadırlar.

Özet

Siyaset olgusunu ve siyasal hayat olgusunu açıklamak.

Toplumsal hayatın en önemli bölümünü gerektiğinde güç ve cebir kullanmaya dayalı ilişkilerin ve süreçlerin cereyan ettiği siyasal ilişkiler oluşturmaktadır. Siyasal ilişkiler ve süreçlerin oluşturduğu toplumsal hayatın siyasal boyutunda belli roller ve sorumluluklar üstlenen aktörlerin bulunması söz konusudur. Her türlü toplum yapısında mevcut toplumsal şartlara göre şekillenen siyasal ilişkilerin ve süreçlerin oluşturduğu siyasal hayat, bu ilişkiler ve kendisine vücut veren aktörlerle bir yapı kazanmaktadır. Siyasetin en etkin aktörü olarak birey ve toplumsal birliklerin belirli rolleri oynayabilmeleri için bazı temel şartların ve kabullerin varlığı gereklidir. İster demokratik ister demokrasi dışı bir yapı söz konusu olsun aktörlerin belli rolleri üstlenmeleri ve kendilerinden beklenen işlevleri yerine getirmeleri bir zorunluluktur. Toplumun varlığını koruyabilmesi ve sürdürmesi için siyasetin belli şekilde örgütlenmesi ve belli işlevler görmesi gerekir. Toplumun varlığını güven içinde sürdürmesi belirli kararların alınmasını, alınan kararların uygulanmasını, ortaya çıkacak anlaşmazlıkların çözümlenmesini, mevcut siyasal değer ve rollerin yeni nesillere aktarılmasını, toplumsal taleplerin çözülmesini gündeme getirmektedir. Bu tür faaliyetler, siyasal yapının niteliğinden bağımsız olarak siyasal hayatın en yalın biçimini oluşturmaktadır. Bir süreç olarak işleyen bu ilişkiler yumağında birey ve toplumsal birlikler, birer aktif aktör olarak rol oynamaktadır. Bütün mesele birey ve toplumsal birliklerin siyasal hayata ne kadar aktif olarak katılabildikleri ve aktif rol oynayabildikleridir.

Bireylerin siyasal hayata katılmaları ve kendilerinden beklenen rolleri oynayabilmeleri için siyasal toplumsallaşma sürecinin önemini ve bu süreçte etkili olan yapıların neler olduğunu anlatmak.

Bireylerin ve toplumsal birliklerin siyasal hayata aktif olarak katılmaları ve birer aktör olarak belirli roller oynamaları bazı öncüllerin gerçekleşmesine bağlıdır. İçinde yaşanan siyasal toplumdan gelen etkilere karşı bireyin belirli tepkiler vermesi, yani belli türde siyasal davranışlar göstermesi için öncelikle bireylerin belli bir siyasal toplumsallaşma sürecinden geçmeleri gerekiyor. Bilindiği gibi bireyler, doğduklarında içinde yaşadıkları siyasal toplumun değer, norm ve kurallarından habersizdirler; mevcut değerleri, normları, inançları, kurumları ve kültürü öğrenmeleri siyasal toplumsallaşma süreciyle mümkündür. Beşikten mezara kadar devam eden bu toplumsallaşma sürecinde bireyler, toplumun ve siyasal hayatın uyumlu birer bireyi hâline gelirler, siyasal benlik kazanırlar. Böylece belli siyasal rolleri oynamaya, siyasal ilişkiler kurmaya, siyasal süreçte belli eylemlerde bulunmaya hazır hâle gelirler ki bu nitelikleri kazanmış bireylere kısaca siyasal insan diyoruz. Toplumsallaşma süreciyle siyasal benlik kazanan bireylerin siyasal uyarılara karşı belli tepkiler vermeleri, siyasal davranış ve eylemlerde bulunmaları karmaşık bir ilişkiler sisteminin sonucudur. Kimisinde kişilik nitelikleri öne çıkarken kimisinde çevresel faktörler daha etkin olmaktadır. Siyasal toplumsallaşma sürecinde aile, arkadaş grubu, ikincil gruplar, siyasal/toplumsal birlikler, haberleşme araçları gibi kurumların belli rolleri ve etkileri vardır.

Bireylerin siyasal hayata aktif birer aktör olarak katılmalarında siyaset olgusunun algılanma biçimi belirleyici rol oynamaktadır. Öncelikle siyasetin dünyevi bir faaliyet olarak kabul edilmesi, geleceklerini doğrudan ve dolaylı olarak belirleyen bir alan olarak değerlendirilmesi, bireysel çabaların siyaseti etkileyebilme özelliği taşıdığına inanılması gerekir. İnsan tabiatı üzerinde temellenen siyasetin insan psikolojisinde mevcut varlığını koruma ve güvenlik içinde yaşama ihtiyacı, daha iyi yaşama arzusu, zıt duygulara sahip olması, iktidar peşinde koşması ve hürriyet içinde yaşamayı sürdürmek istemesi gibi eğilimlerden etkilendiği kabul edilmektedir.

Bireyin siyasal aktör haline gelmesi sürecini, ilgili kavramları ve siyasal toplumsallaşmayı açıklamak.

Siyasal toplumsallaşma ile siyasal benlik kazanan ve siyasal insan hâline gelen bireyler sistem içinde belirli siyasal roller oynamaya hazır hâle gelirler. Bireylerin, siyasal sürece katılarak iktidarları etkilemeye, kendi istekleri doğrultusunda karar almaya yönelik gösterdikleri siyasal davranış ve eylemler, kısaca siyasal katılma kavramıyla ifade edilmektedir. Ulusal ve yerel düzeydeki siyasal yöneticilerin belirlenmesi, yöneticilerin kendi istek ve arzuları doğrultusunda karar almalarını sağlamak siyasal katılmanın temel amacıdır. Herkes doğal olarak iktidarların kendi istekleri doğrultusunda karar almasını arzu eder. Bunun sağlanması için belli türde faaliyetlerin gösterilmesi gerekir ki bu cümleden olan eylemleri siyasal katılma çerçevesinde anlatılmaktadır. Temelde bir eylem ve davranış olan siyasal katılma, hükümetin ve iktidar odaklarının her türlü kararlarını etkilemeye yönelik davranışları içermektedir.

Siyasal katılma biçimlerini ve onu etkileyen faktörleri sıralamak.

Herhangi bir siyasal toplumda herkesin aynı türde ve yoğunlukta siyasal katılma davranışı göstereceği beklenemez. Oy verme davranışından miting ve gösteri yürüyüşüne, basın organlarından siyasal nitelikli haberleri takip etmekten sivil toplum örgütlerinde aktif görev almaya, seçimlerde adaylara parasal yardım yapmaktan siyasal pozisyonlara aday olmaya, parti örgütlerinde aktif görev almaktan siyasal tartışmalara katılmaya kadar pek çok çeşit siyasal katılma davranışından söz edilebilir. Siyasal hayata karşı ilgisizlikten iktidarda belirli bir pozisyonu paylaşmaya kadar farklı düzeyde siyasal katılma davranışı da mümkündür. Bu bakımdan siyasal katılma çerçevesinde gösterilen siyasal eylemin tür ve niteliğine bakılarak farklı tasnifler yapılabilir; gösterilen siyasal eylemin yoğunluk ve zorluk derecesine göre siyasal katılma davranışı izleyici faaliyetleri, geçiş faaliyetleri ve gladyatör faaliyetler şeklinde tasnif edilebileceği gibi olağan ve olağandışı faaliyetler şeklinde de tasnif edilebilir. Siyasal sistemin belirlemiş olduğu kurallara ve normlara uygun olan siyasal katılma davranışları olağan, bu normlara ve kurallara uygun olmayanlar ise olağandışı şeklinde sınıflandırılmaktadır. Demokratik toplumlarda bireylerin siyasal hayata katılma ve iktidarı etkileme kanalları oldukça geniş olduğundan olağandışı yöntemlere başvurma ihtiyacı ortaya çıkmazken olağan katılma kanallarının sınırlı olduğu toplumlarda olağandışı yöntemlere daha sıkça başvurulmaktadır. Demokrasinin kalitesi, biraz da olağan siyasal katılma kanallarının mümkün olduğu kadar geniş olmasıyla ilgili olmaktadır. Herhangi bir toplumda bireylerin bir davranış ve eylem olarak gösterecekleri siyasal katılma eylemleri birbirinden farklı şekillerde gerçekleşmektedir. Bu farklı gerçekleşmede sosyo-ekonomik faktörler, psikolojik özellikler, gelir düzeyi, eğitim seviyesi, yaş, cinsiyet, kişilik yapısının yanı sıra siyasal ve hukuksal faktörler de etkili olmaktadır. Sistemin niteliği, hukuksal yapısı, seçim sistemi gibi unsurların da kişinin siyasal katılma tercihlerinde belirli etkileri bulunmaktadır.

Kendimizi Sıneyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi olağan siyasal katılma biçimlerinden biri **değildir**?
 - a. Seçimlerde oy kullanmak
 - b. Siyasilere mektup yazmak
 - c. Siyasi toplantılara katılmak
 - d. Milletvekilleriyle görüşmeler yapmak
 - e. Vergi vermeyi reddetmek
2. Bir bireyin diğer bireylerin tutum ve davranışlarını kendi istediği yöne ve amaca yöneltebilmede rol oynayan gelir, servet, tecrübe, bilgi, işgal edilen toplumsal pozisyon, hitabet gücü, fiziki güzellik, cinsiyet, yaş, mensubu bulunulan aile, belirli bir dinin veya mezhebin üyesi olmak gibi faktörlere ne ad verilir?
 - a. Siyasal kaynak
 - b. Sosyo-ekonomik etkenler
 - c. Psikolojik etkenler
 - d. Siyasal güçler
 - e. Kişisel özellikler
3. Aşağıdakilerden hangisi siyasal katılma eylemini etkileyen bir faktör **değildir**?
 - a. Cinsiyet
 - b. Ekonomik refah
 - c. Hukuksal yapı
 - d. Yaşanılan mekan
 - e. Coğrafi yapı
4. Aşağıdakilerden hangisi L. Milbrayt'ın siyasal eylem ve davranışların yoğunluğuna göre yaptığı üçlü ayrıma göre bir siyasal toplantı veya gösteriye katılmak, siyasal bir liderle ilişki kurmak, bir partiye yahut adaya para yardımı yapmak, bürokratlarla temas kurmak gibi faaliyetlerde bulunanların gösterdikleri siyasal katılma eylemlerini ifade etmektedir?
 - a. İzleyici faaliyetleri
 - b. Gladyatör faaliyetler
 - c. Siyasal davranışlar
 - d. Geçiş faaliyetleri
 - e. Toplumsallaşma faaliyetleri
5. Aşağıdaki ifadelerden hangisi doğru **değildir**?
 - a. Bireyin yabancılaşma duygusu içinde bulunması siyasal katılmaya karşı ilgisiz olmasına yol açar.
 - b. Yaşla siyasal katılma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlenmektedir.
 - c. Kent ve metropollerde yaşayanlar köylerde yaşayanlara nispetle daha yoğun şekilde siyasal katılma eylemleri gösterirler.
 - d. Demokratik ülkelerde olağan siyasal katılma kanalları geniştir ve önünde engeller bulunmamaktadır.
 - e. Kadınlar her ülkede erkeklere göre daha aktif şekilde siyasal katılma davranışları gösterirler.
6. Aşağıdaki cümlelerden hangisi doğru **değildir**?
 - a. Dış dünyadan gelen etkilere karşı, bireyler uyma veya uymama şeklinde davranış gösterirler.
 - b. Uyma davranışı itaat, özdeşleşme veya benimsenme şeklinde gerçekleşir.
 - c. Uymama davranışında ters tepki yahut bağımsızlık güdüsü etkili olur.
 - d. İtaat davranışının temelinde cezalandırılmak yahut ödüllendirilmek güdüsü etkili rol oynar.
 - e. Özdeşleşme şeklindeki davranışın temelinde doğru bilinen şeyi yapmak isteme güdüsü rol oynar.
7. Bireylerin siyasi otoritelerin kararlarını etkilemek amacıyla gösterdikleri ve bizzat kendileri tarafından tasarlanmış olan her türlü eylem ve davranışlar hangi kavramla ifade edilir?
 - a. Özerk katılım
 - b. Olağan katılım
 - c. Mobilize katılım
 - d. Gladyatör faaliyetler
 - e. Olağandışı katılım

8. Bir toplumda bireylerin siyasal hayata katılabilme-leri için aşağıdakilerden hangisinin olmasına gerek **yoktur**?

- a. Siyasi iktidarın aldığı kararların bireylerin gele-ceklerini etkileyeceğine inanmaları gerekir.
- b. Bireylerin siyasal katılma yoluyla iktidarın ka-rarlarını etkileyebileceklerine inanmaları gere-kir.
- c. Bireylerin belli ekonomik refah seviyesine sahip olmaları gerekir.
- d. Siyasal faaliyetlerin dünyevi bir faaliyet alanı olarak tanınması gerekir.
- e. Hukuksal yapının siyasal katılmaya imkan ver-mesi gerekir.

9. TÜSİAD'ın Siyasi Partiler ve Seçim Sistemleri araş-tırmasında elde edilen bulgulardan hareketle aşağıda-kilerden hangisi **söylenemez**?

- a. Düzenli oy verme davranışı ile gelir ve eğitim faktörlerinin nitelediği sosyo-ekonomik düzey arasında ters orantı vardır.
- b. Medya aracılığıyla siyasal tartışmaları takip etme eğilimi, sosyo-ekonomik düzey arttıkça gerilemektedir.
- c. Yerel sorunların tartışıldığı siyasal toplantıla-ra katılma ile sosyo-ekonomik düzey arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.
- d. Siyasal partilerde aktif olarak görev alma ile sos-yo-ekonomik düzey arasında doğrusal bir ilişki olup düzey yükseldikçe partilerde görev alma eğilimi de artmaktadır.
- e. Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine ka-tılma eğilimi, sosyo-ekonomik düzey arttıkça yükselmektedir.

10. Siyasal rejim tarafından konulmuş kurallara uygun olmayan ve onlara karşı çıkmak amacıyla gösterilen si-yasal eylem ve davranışlara, siyasal katılma açısından ne ad verilir?

- a. Olağan siyasal katılma
- b. Protesto hareketi
- c. Olağandışı siyasal katılma
- d. İzleyici faaliyeti
- e. Oy verme davranışı

Yaşamın İçinden

“

Siyasal Katılım ve Cinsiyet	Kadın			Erkek		
	Hiçbir zaman	Her zaman	Sıklık ort.	Hiçbir zaman	Her zaman	Sıklık ort.
Seçimde oy vermek (1999 seçimlerinden sonra oy kullanma yaşına erişmiş deneklere sorulmamıştır.)	3.5	91.5	3.84 (N=1071)	4.7	85.7	3.74 (N=1144)
TV-radyo-gazete izleyerek siyaset hakkında bilgi ve fikir edinmek	16.0	39.9	2.94	9.0	61.4	3.36
Siyaset tartışmak, farklı görüşlerden kişileri ikna etmeye çalışmak	70.9	5.4	1.50	46.0	18.4	2.11
Mahallenin, köyün, ilçenin sorunlarının tartışıldığı toplantılara katılmak	77.7	5.0	1.39	48.3	20.9	2.11
İmza kampanyalarına katılmak, başvuru ve dilekçe hakkını kullanmak	80.7	3.9	1.34	63.3	8.5	1.67
Seçimler öncesinde belirli bir parti için gönüllü olarak çalışmak	88.8	2.9	1.2	68.6	12.7	1.67
Miting, toplantı, gösteri yürüyüşü gibi toplu faaliyetlere katılarak sesini duyurmak	86.7	1.9	1.21	67.1	9.3	1.63
Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetlerine katılarak Meclis dışında siyaset alanları oluşturmaya çalışmak	92.7	0.8	1.11	77.8	5.3	1.42
Siyasi partiler bünyesinde aktif politika yapmak	93.2	1.2	1.11	79.5	6.6	1.40
N	1189			1233		

TÜSİAD'ın yapmış olduğu araştırmadan alınan yukarıdaki tablo Türkiye'de toplumsal cinsiyet ile siyasal katılma arasındaki ilişkiye dair çarpıcı veriler sunmaktadır. Tablodan hareketle ulaşabileceğimiz sonuçlardan biri seçimlere düzenli olarak katılma oranının kadınlar arasında erkeklerden istatistiksel bakımdan anlamlı ölçüde daha yüksek olduğudur. Buna karşılık, öbür bütün etkinlik biçimlerinin erkek seçmenlerce gerçekleştirilme sıklığı kadınlardan anlamlı ölçüde daha yüksektir.

Erkekler arasında, “başvuru ve dilekçe hakkını kullanma”, “seçimler öncesinde belirli bir parti için gönüllü çalışma” ve “miting vb. toplu faaliyetlere katılma” etkinliklerinin ortalama sıklığı arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılık yoktur. Buna karşılık, kadınların yerel sorunların tartışıldığı toplantılara katılma sıklığı, siyasal tartışmaya katılma sıklığının anlamlı ölçüde gerisine düşmekte ve dilekçe hakkını kullanma sıklığıyla istatistiksel bakımdan farksız hale gelmektedir.

”

Kaynak: Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması. (2011). Cilt II, Ana Rapor, İstanbul: TÜSİAD.

Okuma Parçası

Güçlü Demokrasi: Katılımcı Tarzda Siyaset

Demokrasinin geleceği güçlü demokrasiye kolektivist olmayan bir cemaat biçiminin, konformist olmayan bir kamusal akıl yürütme biçiminin ve modern toplumla bağdaşan bir yurttaş kurumları toplamının yeniden canlanmasına bağlıdır. Güçlü demokrasi katılımcı tarzda siyasetle tanımlanır: Tam anlamıyla, yurttaşlar adına temsili yönetimden ziyade yurttaşların öz yönetimidir. Burada etkin yurttaşlar, ille de her düzeyde ve her durumda değil, fakat yeterince sık olarak ve bilhassa temel siyasetlere karar verilirken ve önemli bir güç konumlanırken, kendi kendilerini yönetirler. Öz yönetim, gündem oluşturma, tartışma, yasama ve siyaset yapma (ortak çalışma biçiminde) süreçlerine yurttaşların devamlı katılımını kolaylaştırmak için oluşturulmuş kurumlar yoluyla hayata geçirilir. Güçlü demokrasi bireylerin kendi kendilerini yönetme kapasitelerine sonsuz güven duymaz, fakat Machiavelli ile birlikte çokluğun genellikle prensler kadar hatta onlardan daha zeki olacağını ve Teodor Roosevelt’le birlikte de [sıradan insanların çoğunluğunun günden güne daha küçük bir insan topluluğunun onları yönetmeye çalışırken yaptığından çok daha az hata yapacağını] iddia eder.

Siyasal durumun açmazlarına karşı bir tepki olarak düşünüldüğünde güçlü demokrasiye aşağıdaki formel tanım verilebilir: Katılımcı tarzdaki güçlü demokrasi bağımsız bir temelin yokluğunda çatışmayı, sürekli kendi en yakın yasalarını oluşturma süreci ve bağımlı özel bireyleri özgür yurttaşlara ve kısmi ve özel çıkarları da kamusal iyilere dönüştürebilen siyasal bir cemaatin yaratılması yoluyla çözer.

Demokrasinin bu güçlü formülasyonundaki can alıcı terimler *eylemlilik*, *süreç*, *kendi yasalarını oluşturma*, *yaratma* ve *dönüştürmedir*.

Kaynak: Barber, B. (1995). **Güçlü Demokrasi Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**, çev. Mehmet Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.

Kendizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e	Yanıtınız yanlış ise “Olağan ve Olağandışı Siyasal Katılma Biçimleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. d	Yanıtınız yanlış ise “Eylemin Yoğunluk ve Zorluk Derecesine Göre Siyasal Katılma Biçimleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler” ve “Psikolojik ve Bireysel Faktörler” konularını yeniden gözden geçiriniz.
6. e	Yanıtınız yanlış ise “Bireyin Siyasal Aktör Hâline Gelmesi Süreci: Siyasal Toplumsallaşma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. a	Yanıtınız yanlış ise “Bireyin Siyasal Hayata Katılması” ve “Bir Eylem Olarak Siyasal Katılma” konularını yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Bireyi Siyasete Yönelten Temel Faktörler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Katılmayı Etkileyen Faktörler” ile “Sosyo-Ekonomik Faktörler” konularını yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Katılma Biçimleri” ve “Olağan ve Olağandışı Siyasal Katılma” konularını yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Bir toplum için siyasal hayattan bahsedildiğinde, genellikle, toplumun varlığını devam ettirebilmesi amacıyla yönelik olarak zor kullanım yetkisine sahip gücün örgütlü faaliyetleri bağlamında karar alması, alınan kararları uygulaması, topluma benimsetmesi, toplumun bu kararları etkilemesi, kararların uygulanmasında meydana çıkan uyuşmazlıkları çözümlemesi, kararları kimin alacağını belirlenmesi, siyasal rollerin ve değerlerin yeni kuşaklara benimsetilmesi, bulunduğu iç ve dış çevresinden gelen istek ve baskılara göre yeniden örgütlemesi gibi bir dizi eylem ve davranışa işaret edilmektedir.

Sıra Sizde 2

Macera peşinde koşan, tatmin olmaz ihtiraslara sahip ve iktidarlarının sınırını çizemeyen siyasal liderlerin kendi toplumlarını ve dünyayı nasıl ateşe verdiklerinin çok sayıda örneği vardır. 20. yüzyılda yaşanan iki dünya savaşının milyonlarca insanın ölümü ve mamur ülkelerin tarumar olmalarına mal olduğu biliniyor. Hitler'in tüm Avrupa'yı egemenliği altına alma isteği sadece ülkesinin yıkılmasına değil Avrupa'nın büyük faturalar ödemesine yol açmıştır. Mussolini'nin Eski Roma İmparatorluğu'nu diriltme hayaliyle giriştiği saldırganlığın sonunda büyük yıkımlar yaşanmıştır. Soğuk Savaş yıllarından sonra Irak Lideri Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e ve İran'a yönelik saldırıları ülkesinin işgal altına girmesine ve büyük bir yıkım yaşamasına yol açmıştır. Yine Yugoslavya lideri S. Miloseviç'in de Büyük Yugoslavya için giriştiği etnik temizlik ve saldırılar ülkesine ve insanlığa büyük faturalar ödetmiştir. Aynı şekilde daha yakın zamanda M. Kaddafi'nin iktidara olan tutkusu ve âdeta tüm dünyanın karşısında olmasına rağmen giriştiği direnç ve kendisine karşı ayaklananlara karşı uyguladığı acımasız yıkım politikası ülkesinin yıkımıyla sonuçlanmıştır. Bu muhteris ve maceracı liderler, giriştikleri akıl almaz politikalar sonunda hayatlarını kaybetmekle kalmamış ülkelerinin yıkımına da yol açmışlardır. Bir yandan güvenlik ve hürriyet içinde yaşama, refah düzeyini artırma, halkına daha iyi şartlarda hayat yaşatma arzusu duyan siyasal liderler, zaman zaman ihtirasla belli maceralar peşinde koşmakta ve hem kendilerinin hem de toplumlarının mahvına sebep olmaktadır. İnsan psikolojisi zıt duygulara sahip bir yapıdadır.

Sıra Sizde 3

Doğumla başlayıp hayatın sonuna kadar devam eden siyasal toplumsallaşma sürecinde pekçok faktör etkilidir. Örneğin aile, arkadaş grupları meslek kuruluşları, okul ve dernek benzeri ikincil gruplar, dernekler ve örgütler ile haberleşme araçları siyasal toplumsallaşma sürecinde etkili faktörlerdir.

Sıra Sizde 4

R. Dahl'a göre, siyasal katılmanın ilgi, önemseme, bilgi ve eylem olmak üzere birbirini takip eden dört farklı düzeyi vardır. Bir davranışın meydana gelmesi için bireyin önce o konuya ilgi duyması, onu önemsemesi, konu hakkında belli bir bilgi düzeyine sahip olması ve en nihayetinde de eyleme geçmesi gerekir.

Sıra Sizde 5

Siyasi iktidarı etkilemek ve arzulanan doğrultuda karar almasını sağlamak için çeşitli eylem ve davranışların gösterildiği gözlenmektedir. Siyasal katılma olarak ifade edilen bu türden eylem ve davranışların en iyi bilineni seçimlerde oy vermektir. Ancak oy verme davranışı dışında da iktidarı etkilemeye yönelik pek çok eylem ve davranış gösterilmektedir. Bunlardan barışçı olan ve mevcut hukuki ve siyasi sistemin meşru olarak gördüğü türde eylemler olduğu gibi meşru kabul edilmeyen ve hukuki olarak yasaklanmış bulunan türde eylem ve davranışlar da vardır. Olağan ve olağandışı olarak sınıflandırılan bu davranışlar açısından çevremizdeki insanlara baktığımızda medya organlarından siyasi nitelikte haberleri ve gelişmeleri takip etmek, yerel sorunlarla ilgilenmek için çeşitli sivil toplum örgütlerinde görev almak, siyasal parti örgütünün çeşitli düzeylerinde görev üstlenmek, parti üyesi veya yöneticisi olmak, sorunları mektup, e-mail, faks, vb. araçlarla yetkililere aktarmak, siyasi yetkililerle sorunları çeşitli düzeylerde tartışmak, miting ve gösterilere katılmak gibi meşru ve olağan türde pek çok davranışın çeşitli düzeylerde tercih edildiğini, insanların farklı şekillerde bu türden eylem ve davranışları gösterdiklerini görüyoruz. Herkesin aynı türden eylemlere itibar ettiği söylenemez. Kimisi sadece seçimde sandığa gidip oy vermekle yetinirken kimisi sivil toplum örgütlerinde aktif şekilde görev almaktadır; kimisi siyasal hayata çok mesafeli yaklaşırken kimisi siyasilerle mümkün olduğunca yakın ilişki kurmaya ve diyalogu geliştirmeye yönelmektedir. Kimisi miting ve gösterilere katılmaktan çekinirken kimisi sadece med-

yadan siyasal gelişmeleri takip etmekle yetinmektedir. Bu olağan katılma biçimlerinin yanında hukuki ve siyasi sistemin yasakladığı, meşru görmediği türde farklı eylemlere başvuranların da olduğu görülmektedir. Mesela 21 Mart tarihinde kutlanması gereken Nevruz Bayramı'nın yasaklanmasına rağmen 18 Mart tarihinde kutlanması ve kutlama sırasında kamu mallarına zarar verecek şekilde eylemlere yönelinmesi, yasaklanan yerde gösteri yapılması, mitinglerde yasaklanan poster ve flamaların açılması, şiddete başvurulması, banka ve mağazaların tahrip edilmesi, terör ve anarşi çıkarılması gibi eylem ve davranışlarda bulunmak olağandışı siyasal katılma çerçevesinde mütalaa edilecek türde davranışlardır. Terörle karşı karşıya bulunan ülkelerde, demokratik kanalların iyice daraltıldığı toplumlarda bu tür olağandışı yöntemler daha çok öne çıkmaktadır. Olağan siyasal katılma yöntemlerinin mümkün olduğu kadar genişletilmesi, olağandışı niteliktekilerin de azaltılması arzulanan türde bir tablo oluşturur.

Sıra Sizde 6

Gelir, Eğitim ve meslek siyasal katılmayı etkileyen temel sosyo-ekonomik faktörlerdir. Bireylerin gelir durumları düzeldikçe siyasal katılma oranlarının da doğrusal olarak artacağı öne sürülmüştür. Benzer bir biçimde eğitim düzeyi yüksek ise siyasal katılma da sıklaşacaktır. Meslek de siyasal katılma üzerinde oldukça etkilidir. Bazı meslek dallarında çalışan insanların siyasal katılma oranları yüksekken, diğer bazı meslek dallarında çalışanlarını siyasal katılma sıklıklarının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Alkan, T. (1979). **Siyasal Toplumsallaşma**. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Aristoteles. (1983). **Politika**. Çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Barbar, B. (1995). **Güçlü Demokrasi Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset**. çev. M. Beşikçi, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bingham, G., Powell, J. R. (1990). **Çağdaş Demokratiler/Katılma İstikrar ve Şiddet**. Çev. Mehmet TURHAN, Ankara: S Yayınları.
- Çam, E. (1987). **Siyaset Bilimine Giriş**. İstanbul: Der Yayınları.
- Dahl, R. A. (1991). **Modern Political Analysis**. Fifth Edition, New Jersey: Prentice-Hall International Editions.
- Dahl, R. A. (2001). **Demokrasi Üzerine**. Çev. Betül Kadioğlu, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Daver, B. (1993). **Siyaset Bilimine Giriş**. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- De Tocqueville, A. (1994). **Amerika'da Demokrasi**. Çev. İhsan Sezal-Fatoş Dilber, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Demir, Z. (2002). **Siyasal Partilerin Kadın Politikaları ve Kadınların Tutumları**. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, D. (1998). "Afrika/Tarih/ Kıtanın Paylaşılması ve Sömürgecilik", **TDV İslam Ansiklopedisi**. Cilt:1, İstanbul: TDV Yayınları.
- Dursun, D. (2011). **Siyaset Bilimi**. İstanbul: Beta Yayınları.
- Duverger, M. (1984). **Politikaya Giriş**. Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eryılmaz, B. (2002). **Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Fedayi, C. (2011). **Siyaset Bilimi**. Ankara: Kadim Yayınları.
- Girdner, E. J. (1996). **People and Power/An Introduction to Politics**. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Huntington, S., Dominguez, J. I. (1975). **Siyasal Gelişme**. Çev. Ergun Özbudun, Ankara: Siyasi İlimler Derneği Yayınları.
- Hüseyin, A. (1990). **Ortadoğuda Devlet ve Terör**. Çev. Taha Cevdet, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1977). **İnsan ve İnsanlar/Sosyal Psikolojiye Giriş**. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Kalaycıoğlu, E. (1983). **Karşılaştırmalı Siyasal Katılma/Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Kalaycıoğlu, E. (1984). **Çağdaş Siyasal Bilim/Teori Olgu ve Süreçler**. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kapani, M. (2000). **Politika Bilimine Giriş**. 12. Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Lawson, K. (1993). **The Human Polity/ A Comparative ve Introduction to Political Science**. Boston-Toronto: Houghton Mifflin Company.
- Morris, G. C. (1997). “Montesquieu ve Siyasi Tecrübenin Çeşitleri”, **Siyasi Düşünce Tarihi**. Ed. David Thomson, Çev. Ali Yaşar Aydoğan ve diğerleri, İstanbul: Şule Yayınları.
- Öz, E. (1996). **Otoriterizm ve Siyaset/Türkiye’de Tek-Parti Rejimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)**. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Özbudun, E. (1976). **Social Change and Political Participation in Turkey**. Princeton-New Jersey: Princeton University Press.
- Özcan, Z. (2000). “Alev Atlı: Kadınsı bir topluma dönüşüyoruz!”, **Karizma**. Sayı: 3, Temmuz-Ağustos-Eylül.
- Platon (Eflatun). (2010). **Devlet**. Çev. Selahattin Eyüboğlu-M.Ali Cincoz, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Prélot, M. (1972). **Politika Bilimi**. Çev. Nihal Önoğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Tatar, T. (1997). “Cinsiyet Faktörünün Siyasi Katılıma Etkisi”, **Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi**, Sayı:10.
- Turan, İ. (1987). **Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Grupları ve Sendikalar**. İstanbul: Türkiye Belediye-İş Sendikası Eğitim Yayınları: 6.
- Turan, İ. (ty). **Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış**. İstanbul: Der Yayınları.
- Türkkahraman, M. (2000). **Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm**. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- TÜSİAD. (2001). **Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması**. Cilt: 1, Temel Bulgular ve Sonuçlar, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- TÜSİAD. (2001). **Seçim Sistemi ve Siyasi Partiler Araştırması**. Cilt: II, Ana Rapor, İstanbul.
- Vigor, P. H. (1997). “Marks ve Modern Kapitalizm”, **Siyasi Düşünce Tarihi**. Ed. D. Thomson, İstanbul: Şule Yayınları.
- Weber, M. (1998). **Sosyoloji Yazıları**. Çev. Taha Parla, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yayla, A. (2005). **Siyasi Düşünce Sözlüğü**. Ankara: Adres Yayınları.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- <http://www.sakinkafa.com>
- <http://tr.wikipedia.org>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Adolf_Hitler
- <http://motoku.com/aileyapilari-ve-turleri/>
- <http://thistimeimeanit.com/communicating/asking-for-help/monday-motivational-memo-building-support/>
- www.haksozhaber.net/turk-dogru-ve-caliskan/
- www.caglatuba.com/televizyon-diziler-ve-gelecegimiz-olan-cocuklar/
- <http://www.batmanpostasigazetesi.com>
- <http://acikradyogunlugu.blogspot.com/2010/09/6-7-eylul-belgeseli-ack-radyo.html>

5

Amaçlarımız

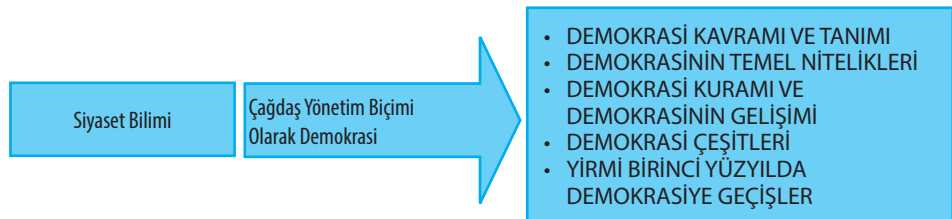
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Demokrasi kavramını tanımlayabilecek,
- Demokrasinin temel niteliklerini açıklayabilecek,
- Tarihsel olarak demokrasi kuramının gelişimini açıklayabilecek,
- Farklı demokrasi çeşitlerini ayırt edebilecek, çoğunlukçu ve uzlaşmacı demokrasi modellerini karşılaştıracak,
- Yirmi birinci yüzyılda demokrasiye geçiş hareketlerini açıklayabilecek bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Demokrasi
- Poliarşi
- Demokrasinin Nitelikleri
- Demokrasi Kuramı
- Demokrasinin Gelişimi
- Demokrasi Çeşitleri
- Doğrudan Demokrasi
- Temsilî Demokrasi
- Çoğunlukçu Demokrasi
- Uzlaşmacı Demokrasi
- Demokrasiye Geçiş
- Demokrasinin Konsolidasyonu

İçindekiler

Çağdaş Yönetim Biçimi Olarak Demokrasi

DEMOKRASİ KAVRAMI VE TANIMI

Demokrasi kavramı her ne kadar basit ve yalın bir olguymuş gibi gözüксе de çağdaş bir yönetim modeli olarak demokrasi, oldukça farklı ve karmaşık süreçleri ifade eder. Demokrasi, günümüzde en yaygın ve normatif açıdan “iyi” olarak değerlendirilen bir yönetim sistemidir. Normal ölçülerde otoriter sayılabilecek devletler ve yönetimler bile demokrasinin “iyi” bir yönetim tarzı olduğunu kabul etmektedir. Günümüzde, devlet adamları ve siyaset bilimciler için artık hangi yönetsel sistemin daha iyi işlediğinden çok hangi demokrasinin daha iyi işlediği sorusu daha önemli olmaya başlamıştır. Bu sebeple demokrasiyle ilgili çok sayıda farklı tanım, yaklaşım ve uygulama ortaya çıkmıştır.

Eski Yunanca “halk” anlamına gelen demos ve “iktidar, yönetim” anlamına gelen kratia köklerinden türetilen demokrasi, “halk yönetimi” anlamına gelmektedir. Demokrasinin en yaygın kullanılan tanımlarından bir tanesi, Abraham Lincoln’un “halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” şeklindeki yaklaşımıdır. Ancak “halk” kavramının sorunlu doğası, başka bir ifadeyle halkın çok farklı ilgi, çıkar ve taleplere sahip karmaşık yapısı, bugün demokrasi olarak bildiğimiz yönetim şeklini farklı kavramlarla açıklama ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda, Robert Dahl demokrasi yerine “çoğun yönetimi” anlamına gelen **poliarşi** kavramını tercih eder ve poliarşiyi “mümkün olduğunca fazla sayıda vatandaşın uzun bir zaman boyunca arzularına cevap verebilen bir sistem” olarak tanımlar.

Halkın tamamının yönetim sürecine katıldığı, arzu ve taleplerinin karşılandığı bir yönetim tarzı, ideal bir demokrasi anlayışını ifade eder. Ancak böyle bir yönetim, Robert Dahl’in de isabetli bir şekilde belirttiği gibi, hiçbir zaman olmamış ve olması da mümkün değildir. Çağdaş demokratik sistemler, zaten halkın tamamının doğrudan değil, seçmiş oldukları temsilciler ve oluşturdukları kurumlar vasıtasıyla yönetim sürecine katıldıkları, arzu ve taleplerini optimum düzeyde sağlamaya çalıştıkları bir yönetim anlayışını ifade eder.

Resim 5.1

1915 doğumlu
Amerikalı siyaset
bilimci Robert A.
Dahl.

Kaynak: <http://www.wisdomsupreme.com/dictionary/robert-dahl.php>

Poliarşi: Amerikalı siyaset bilimci Robert Dahl’in demokrasi kavramı yerine tercih ettiği poliarşi kavramı, “tek kişinin yönetimi” anlamında kullanılan monarşinin tersine, “çoğun yönetimi” anlamına gelmektedir.

Modern devletlerin yönetim tarzı olarak demokrasi, öncelikle halkın kendi adına ülke yönetimini gerçekleştirecek yöneticileri çok partinin katılabildiği rekabetçi seçimlerle işbaşına getirmesi ile ilgilidir. Dolayısıyla seçimler demokrasinin en önemli öğelerinden biridir. Ancak çağdaş demokrasiler, sadece serbest ve adil seçimlerden ibaret olmayıp, aynı zamanda hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, fikir, ifade, örgütlenme, din ve vicdan özgürlüğünü de içine alan temel hak ve hürriyetlerin korunmasına dayanır.

Demokrasi sadece seçimlerle ilgili değildir ancak seçimsiz bir demokrasi de düşünülemez. Bu bakımdan, demokrasiyle ilgili yapılan birçok tanımda, seçim vurgusu ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Bruce Parrot demokrasiyi “çok adaylı, gizli oylama ve eşit oy sistemi ile düzenli aralıklarla yapılan ve yetişkinlerin oy kullandığı seçimlerle hükümetin resmî ve gerçek yöneticilerinin seçildiği ve seçim rekabeti için gerekli olan basın ve örgüt kurma özgürlükleri gibi prosedürlerin gerçek anlamda güvence altına alındığı siyasal bir sistem” olarak tanımlar. Demokrasi konusunda önemli çalışmalar yapan Philippe C. Schmitter ve Terry Lynn Karl (1999: 4) benzer şekilde demokrasiyi “yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve işbirliği yoluyla dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimi” olarak tanımlarlar.

DEMOKRASİNİN TEMEL NİTELİKLERİ

Demokrasilerde egemenliğin millete ait olduğu varsayılır ve günümüz demokrasilerinde millet, egemenlik hakkını seçimle işbaşına getirdiği temsilcileri aracılığıyla yerine getirir. Çağdaş demokrasilerde, şiddete ve zora başvurmaksızın siyasal rekabete dayalı seçimlerle işbaşına gelmiş ve doğrudan ya da dönemsel olarak seçmene hesap vermekle yükümlü sivilin yönetimi esastır. Dolayısıyla demokrasinin yegane şartı olmamakla birlikte, seçimsiz bir demokrasiden söz edilemez. Ancak sadece seçime dayalı demokrasiler geniş bir kesim tarafından eleştirilmekte, hatta seçimler sonucu oluşan **çoğunluk yönetiminin** çoğunluk diktasına dönebilme potansiyeline dikkat çekilmektedir.

Çağdaş demokrasiler, çoğunluk yönetiminin çoğunluğun baskısına dönüşmesi için anayasalar gibi iktidarları sınırlandırıcı ve çoğunluk dışında kalan kişi ve grupların temel hak ve hürriyetlerini koruyucu tedbirler alırlar. Bu bağlamda, çağdaş demokrasilerde hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, fikir, ifade, örgütlenme, din ve vicdan özgürlüğünü de içine alan temel hak ve hürriyetlerin anayasalarla güvence altına alınması önemlidir.

Demokraside özgürlük ve eşitlik en temel niteliklerdir. Özgürlük, insanların şiddete başvurmadan ve başkalarının da benzer hak ve özgürlüklerini tehdit etmeden; istedikleri gibi düşünme, düşündüklerini ifade etme ve bunlar doğrultusunda her tür sosyal ve siyasal kurum ve faaliyetlere katılabilmelerini ifade eder. Çağdaş demokrasilerde eşitlik ise mutlak bir eşitlikten ziyade ülkede yaşayan vatandaşların din, dil, ırk, sosyal sınıf ve cinsiyet gibi özelliklerinden dolayı herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan, kanunlar önünde eşit haklara sahip olmaları anlamında kullanılmaktadır.

Demokratik bir yönetim, yönetilenlerin rızasına dayanan bir yönetim biçimi olup, bir toplumun demokratik sayılabilmesi için o toplumu oluşturan insanların geniş bir kesiminin kendi hayatlarını etkileyecek önemli kararlarda söz hakkına sahip olmaları gerekir. Dolayısıyla siyasal katılım demokrasinin en önemli unsurlarından bir diğeridir. Demokratik bir toplumda siyasal katılımın yaygın olması ve si-

Çoğunluk Yönetimi:

Kararların çoğunluk tarafından, başka bir ifadeyle yarıdan bir fazlası, tarafından verildiği yönetim anlayışını ifade eder. Çoğunluk yönetimi çoğunluğun tiranlığına yol açabileceği endişesiyle eleştirilmektedir.

yasal partiler yoluyla ülkeyi yönetme hakkının herkese açık olması beklenir. Genel, özgür ve eşit seçim hakkı; fikir ve ifade özgürlüğü, vatandaşların siyasal parti ve bağımsız menfaat grupları içinde örgütlenme hakkı; vatandaşın siyasal süreçlere katılımını sağlayan ve dolayısıyla demokrasiyi mümkün kılan en önemli özelliklerdir.

Bütün bu unsurları da dikkate alarak bir yönetimin demokrasi olarak kabul edilmesi için gerekli olan ortak unsurlardan bahsetmek mümkündür. Robert Dahl'ın *poliarşi* şeklinde kavramsallaştırdığı ve makul ölçüde duyarlı bir demokrasi olarak nitelendirdiği bir sistemin, en azından aşağıdaki sekiz unsuru yerine getirmesi gerekir. Bu sekiz unsur aynı zamanda, tüm demokrasilerde az ya da çok var olan temel nitelikleri de ifade eder:

1. Örgüt kurma ve katılma özgürlüğü,
2. İfade özgürlüğü,
3. Oy verme hakkı,
4. Kamu görevlerine getirilebilme hakkı,
5. Siyasal liderlerin yarışabilme hakkı,
6. Özgür ve çok sesli medyanın varlığı,
7. Serbest ve adil seçimler,
8. Halkın tercihlerini yansıtabilecek kurumların varlığı.

Philippe Schmitter ve Terry L. Karl, Robert Dahl'ın ortaya koyduğu bu sekiz unsura iki madde daha eklerler:

1. Halk tarafından seçilmiş organların yetkilerini, atanmışların muhalefetine tabi olmadan kullanabilmeleri,
2. Devletlerin diğer üstün siyasal sistemlerden bağımsız hareket edebilmeleri.

Demokrasinin doğrudan unsurları olmamakla birlikte, demokrasiyi kolaylaştıran veya teşvik eden bazı unsurlardan da söz etmek uygun olacaktır. Demokrasiye barışçıl bir geçiş süreci bu unsurlardan bir tanesidir. Bazı yorumculara göre istikrarlı bir demokrasinin barışçıl bir şekilde oluşturulması yurttaşlar veya gruplar arasında güven duygusunu tesis edecek bu da demokrasinin uzun bir dönem yaşamasını beraberinde getirecektir. Bir ülkedeki siyasal liderlerin demokrasiye olan inançları da demokrasinin pekişmesi açısından önemli bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Özellikle Arend Lijphart ve Robert Dahl, demokratik değer ve ilkelerin meşruluğuna ve gerekliliğine inanan siyasal liderlerin varlığını, demokratik bir sistemi başarılı ve istikrarlı bir şekilde sürdürmek için önemli bir etken olarak görürler.

Diğer taraftan, özellikle liberal düşünürler, bir toplumun sosyo-ekonomik kalkınmışlığı ile o toplumun demokrasiyi sürdürebilme gücü arasındaki bağa dikkati çekerler. Bu görüşe göre bir toplumun refahı ne kadar yüksek olursa demokrasiyi sürdürme şansı da o kadar büyük olur. Bir ülkenin ekonomik yönden zengin olması ve bunun doğuracağı sosyo-ekonomik çoğulculuk demokrasiyi destekler. Demokrasinin belirleyici bir unsuru olmamakla birlikte, özel mülkiyet ve pazar ekonomisi, ekonomik zenginliği ve sosyo-ekonomik çeşitliliği mümkün kılan ve dolayısıyla demokrasiyi destekleyen bir unsur olarak değerlendirilir.

Sosyal demokrasi ise ekonomik değerlerin adil dağılımına, başka bir ifadeyle sosyal adalete vurgu yapar. Bu anlayışa göre, ekonomiye devlet müdahalesi, şayet derin sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelikse söz konusu olabilir. Sosyal demokratlara göre bu türden bir müdahale sakıncalı olmadığı gibi, toplumun huzuru, refahı ve dolayısıyla demokrasinin istikrarlı bir şekilde işlemesi için gereklidir.

Birçok siyaset bilimciye göre, kentli bir orta sınıfın ortaya çıkması ve eğitim seviyesinin yüksek olması, demokrasinin yerleşmesi için hayati öneme sahiptir. Diğer taraftan, karşılıklı güvenin yüksek olduğu, farklılıkların hoşgörüyle karşılandığı, siyasete ilginin ve siyasal faaliyetlere katılımın yüksek olduğu toplumlarda demokratik bir geleneğin oluşması ve halkın rızası ile demokrasinin kalıcı kılınması mümkün olabilir. Gelişmiş bir sivil toplumun demokrasiyi güçlendirdiği inancı da hem John Locke, Charles de Montesquieu ve Alexis Tocqueville gibi klasik düşünürler hem de Jürgen Habermas gibi çağdaş fikir adamlarınca genel kabul gören bir fikirdir.

Ülkelerin etnik ve kültürel yönden türdeş veya nispeten türdeş olmasının demokrasiyi kolaylaştırıcı ve pekiştirici bir unsur olduğu iddia edilse de daha sonra göreceğimiz gibi demokrasi tarihî, etnik ve kültürel yönden türdeş olmayan ülkelere de iyi işleyen başarılı demokrasi modellerini oluşturabildiklerini göstermektedir.

DEMOKRASİ KURAMI VE DEMOKRASİNİN GELİŞİMİ

Bugün çağdaş devletlerin en önemli ve en yaygın yönetim şekli olarak kabul edilen demokrasi, hem kuramsal hem de kurumsal yönden derin bir tarihî geçmişe ve tecrübeye sahiptir. Birçok düşünür, ortaya koydukları fikir ve yaklaşımlarla birçok siyasal yapı da kurumsal uygulamalarındaki tecrübeleriyle demokrasinin Antik Yunan'dan başlayıp günümüze kadar uzanan gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Demokrasinin beşiği olarak bilinen Antik Yunan, hem oluşturdukları şehir-devletleri tecrübesiyle hem de Sokrates (M.Ö. 470-399), Eflatun (M.Ö. 427-347) ve Aristo (M.Ö. 384-322) gibi siyasal düşünürleriyle demokrasinin gelişimine katkı sağlamıştır. Doğrudan demokrasinin ilk örneği olarak kabul edilen Antik Yunan siyasal sistemi, Atina demokrasisi olarak da bilinir. Teoride şehir-devletindeki bütün yurttaşlar mecliste oy verme ve fikrini söyleme hakkına sahipken uygulamada kadınlar, köleler ve o şehir-devletinde doğmayan yabancı kökenli metikler bu haklardan yoksundu. Yaklaşık üç yüz bin nüfuslu Atina'da, bu kümeler dışında kalan ve sayısı yaklaşık otuz bin olduğu tahmin edilen yetişkin erkek nüfus, oy verme ve yönetim sürecine etkin bir şekilde katılma hakkına sahipti.

İNTERNET

Demokrasi kuramının gelişimine katkı sunan dönemler, düşünürler, bu düşünürlerin fikir ve eserleri için ayrıntılı bilgilere www.wikipedia.org/ adresinden Türkçe veya başka dillerden ulaşabilirsiniz.

Antik Yunan Dönemi filozofları başlangıçta demokrasiyi bazı yönleriyle eleştirmiş; hatta kimi zamanlar demokrasi için “ayak takımının yönetimi” şeklinde ayırıcı ve aşağılayıcı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Eflatun demokrasiyi, yoksulların zenginleri baskıladığı ve liyakatin alt üst edildiği anarşik bir sistem olarak tanımlamıştır. Ancak özellikle Sokrates ve Aristo, ortaya koydukları destekleyici fikir ve yaklaşımlarla demokrasinin gelişimine katkı sunmuşlardır. Sokrates, sıradan vatandaşların yönetimde olmasına mesafeli durmakla birlikte soylular yerine bilgili ve erdemli kişilerin yönetimde olması gerektiğini savunmuştur.

Siyasete verdiği değer ve yaptığı siyasal analizlerle siyasetin babası olarak kabul edilen Aristo ise halkın çoğunluğuna dayalı bir yönetimi, seçkin bir azınlık yönetimine tercih etmiştir. Aristo'ya göre halk toplamda bir araya geldiğinde, seçkin bir azınlıktan üstündür. Ancak Aristo, sıradan yurttaşların yönetici olmaktan çok, yasaların yapılmasına katkı sunmalarının daha faydalı olacağını düşünmekteydi. Aristo'nun demokrasiye sunduğu katkılardan bir tanesi de iyi ve

istikrarlı bir yönetim için güçlü bir orta sınıfın gerekliliğine yapmış olduğu vurgudur. Sosyo-ekonomik gruplar arasındaki dengesiz gelişimin, sosyal patlamalara ve yönetsel sorunlara yol açabileceğini belki de ilk kez dile getiren yine Aristodur.

Roma Dönemi; düşünürlerinden çok, ortaya koyduğu hukuk sistemi, kurumları ve küçük bir cumhuriyetten büyük bir imparatorluğa geçişte yaşadığı yönetsel tecrübeleriyle demokratik yönetimlere katkı sunmuştur. Antik Roma'da oluşturulan hukuk ilkeleri ve uygulamaları, çağdaş siyasal yönetimlerin norm ve temellerini oluşturmuştur. Bu dönemde uygulanan yönetim sistemi, temsili demokrasiye benzer bir nitelik taşımakta ancak demokratik haklar genellikle sınıf ayrımına göre şekillenmekte ve iktidar ayrıcalıklı bir elit grubun tekelindedir. Siyasete katılım, özgürlük ve temel hakların kullanımı da yine toplumsal sınıflara göre şekillendirilmişti. Roma, iktidarın sınırlandırılması ve paylaşılmasına, çoklu kontrol mekanizmalarına ve halkın denetim ve katılımına imkân tanıyan yapısı ile demokrasi kuram ve kurumlarının gelişimine katkı sunmuştur.

Orta Çağ, genel olarak feodal yapısı, kilise baskısı ve skolastik düşüncesiyle bilinir. Ancak, bu dönemde de bir taraftan sınırlı da olsa demokrasinin gelişimine katkı sunan olgular ortaya çıkmış, diğer taraftan daha sonra Rönesans ve Reform hareketleri ve ardından Aydınlanma ve Sanayi Devrimi'ne zemin hazırlayan gelişmeler yaşanmıştır. Orta Çağ'da demokrasi adına en önemli gelişme, "Büyük Sözleşme" olarak da bilinen Magna Carta'nın 1215 yılında İngiltere'de ilan edilmesidir. Kral'ın yetkilerinin sınırlandırıldığı bu sözleşme, anayasacılık hareketinin başlangıcı olarak kabul edildiğinden tarihî bir öneme sahiptir.

On beşinci ve on altıncı yüzyıllardaki Rönesans ve Reform hareketleri de demokrasinin gelişiminde önemli bir kavşak noktasıdır. Bu dönem, Avrupa'nın kilisenin baskısından kurtulup modernleşme çağına geçmesinde büyük rol oynamıştır. Skolastik düşünce bu dönemde yıkılmış ve özgür düşünce yayılmaya başlamıştır. Avrupada mezhep birliği bozulmuş, Protestanlık, Kalvenizm ve Anglikanizm gibi yeni mezhepler ortaya çıkmıştır. Din adamlarının ve kilisenin halk üzerindeki otoritesi sarsılarak eğitim ve bilim üzerindeki baskılar ortadan kalkmıştır.

Bu dönemde demokrasi ve egemenlik tartışmaları açısından ön plana çıkan iki önemli düşünür Niccolo Machiavelli (1469-1527) ve Thomas Hobbes (1588-1679) olmuştur. Makyavelizm olarak kavramsallaştırılan anlayışın ve "amaca giden her yol mubahtır" sözünün sahibi olan Machiavelli'nin yazılarında, pragmatizm ve rasyonellik ön plana çıkmaktadır. İktidarın meşruluğunu ve sınırlarını tartışan Machiavelli'ye göre, güvenliğin ve egemenliğin tesisi için güç kullanma da meşru bir araçtır ve halk güvenliğini sağlayabilmek için bir egemene yetki vermelidir.

İnsanların doğuştan eşit olduğunu dile getiren Thomas Hobbes, aynı zamanda "İnsan insanın kurdudur", (homo homini lupus) sözünün de sahibidir. Bu sebeple çatışma ve savaşın kaçınılmaz olduğu öngörüsünde bulunan Hobbes'a göre böyle bir ortamda insanlar güvenliklerini sağlayabilmek adına bir **toplumsal sözleşme** ile haklarından bir kısmını egemene devrederler. Devletin varlık sebebini devletle birey arasında toplumsal bir sözleşmeye bağlayan bu durum, aynı zamanda devlete meşruluk kazandırma çabası olarak da değerlendirilmektedir. Machiavelli ve Hobbes, iktidarı doğal ve verili olarak görmekten çok, devletin varlığını gerekçelendirmeye ve egemenliğe meşru bir sınır çizmeye çalışmışlardır.

Toplumsal sözleşmenin on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki temsilciğini iki büyük düşünür John Locke (1632-1704) ve Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) yapmıştır. Siyasal liberalizmin kurucularından ve en önemli isimlerinden biri olarak da kabul edilen Locke, insanların özgürlük ve eşitliğine vurgu yapar.

Toplumsal Sözleşme

Kuramı: Hobbes, Locke ve Rousseau tarafından geliştirilen toplumsal sözleşme kuramı, birey ve devlet ilişkilerinde zımni bir sözleşmeyi öngörür. Karşılıklı rızaya dayanan bu anlaşmaya göre, bireyler kendi güvenliklerini ve temel haklarını koruması kaydıyla, özgürlüklerinin bir kısmından feragat etmeye ve devletin belirlediği genel kurallara uymaya rıza gösterirler.

Güçler Ayrılığı İlkesi:

Fransız düşünür Montesquieu tarafından geliştirilen güçler ayrılığı ilkesi demokratik devlet yönetimini düzenler. Güçler ayrılığı ilkesi devletin yasama, yürütme ve yargı erklerinden oluşmasını öngörür ve böylelikle iktidar kullanımı üzerine sınırlamalar getirir.

Aydınlanma Çağı: Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Avrupa'da ortaya çıkan Aydınlanma felsefesinin yaşandığı dönemdir. Ortaçağ'ın skolastik düşüncesine karşı, akılcılık ve özgürlüğe dayanan Aydınlanma felsefesinin en önemli düşünürleri Rene Descartes, Immanuel Kant, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, David Hume, John Locke ve Thomas Paine'dir.

Devletin temeline bireyi yerleştiren Locke'a göre devlet insanların özgürlük, eşitlik ve güvenliğini tehdit edebilecek savaş gibi durumları bertaraf etmek için vardır. Locke, benzer şekilde devlete, insanlığın en kutsal hakları olan yaşam ve mülkiyet hakkını koruma işlevini yükler. Locke, yasama ve yürütme erklerinin farklı ellerde tutulmasının bireyler açısından bir güvence oluşturduğunu belirterek **güçler ayrılığı** ilkesini belki de ilk vurgulayanlardan birisidir. Daha sonra, Fransız düşünür Montesquieu (1689-1755) tarafından geliştirilen bu ilke, bugünkü çağdaş demokrasilerin en önemli niteliklerinden bir tanesi olmuştur. Locke'ın özgürlük, eşitlik, yaşam ve mülkiyet hakkı ve güçler ayrımı üzerine düşünceleri demokrasi kuramının gelişimine büyük katkı sunarken Amerikan Anayasası'na da bir arka plan oluşturmuştur.

Rousseau da liberal teoriye ve Fransız Devrimi'ne yaptığı katkılarla bu dönemde öne çıkan isimlerden biridir. Rousseau'nun teorisinde vurgulanan en temel kavramlar eşitlik, özgürlük ve genel iradedir. Rousseau, birey iradesine genel iradenin bir parçası olması bağlamında önem atfeder ancak bireysel iradeyi genel iradenin altında konumlandırır. Rousseau'nun toplumsal sözleşme kuramına göre insanlar mülkiyet ilişkileri kurulmadan önce barışçıl, eşit ve özgür bir yaşayışa sahiptiler. Bu şartlara yeniden dönmek mümkün değildir ancak insanlar en başta bir sözleşmeyle hak ve yetkilerinin bir kısmını topluma devrederek başka bir ifadeyle genel ve ortak iyi için kendi özgürlüklerinin bir kısmından feragat ederek eski doğal şartlarına yaklaşabilirler. Rousseau toplumsal mutabakat ve barış koşullarının oluşması için bireysel çıkardan ziyade, ortak faydaya dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, aslında çoğunluk için iyi olanın herkes için iyi olacağı öngörüsünü barındırmaktadır. Günümüz siyaset anlayışında "millî irade" olarak da ifadesini bulan genel iradenin kamu çıkarlarını hedeflediği ve her zaman haklı olduğu varsayılır. Bu yönüyle Rousseau'nun teorisinin liberal mi yoksa totaliter mi olduğu tartışılmalıdır.

On sekizinci yüzyıl **Aydınlanma Çağı**'nın üç büyük filozofu olan Locke, Montesquieu ve Rousseau, demokrasinin gelişmesi ve savunulmasında önemli katkılar sağlamışlardır. Bu dönem filozoflarının; bireysellik, özgürlük, eşitlik, güçler ayrılığı ve dolayısıyla iktidarın sınırlandırılması gibi temel kavramları ön plana çıkaran tartışmaları, demokrasi teorisinin köşe taşlarını inşa etmiştir. Bu görüşler, aynı zamanda 1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'ne ve 1789 Fransız Devrimi'nin "özgürlük, eşitlik, kardeşlik" anlayışına esin kaynağı olmuştur. Amerikan ve Fransız Devrimleri'nin ürünü olan, 1787 Amerikan Anayasası ve 1789 tarihli Fransız "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi," demokrasi anlayışının gelişmesinde kilometre taşlarını teşkil ederler. Amerikan Anayasası hükümetlerin seçimlerle kurulmasını ve insan hak ve özgürlüklerinin korunmasını öngörerek Amerika'da ilk liberal demokrasinin ortaya çıkmasını sağlamıştı. Fransız Anayasası'yla da iktidar halkın seçeceği bir parlamento ile kral arasında paylaştırıldı. Bu gelişmeler, daha önce sadece küçük topluluklara uyan bir hükümet şekli olarak anılan demokrasinin büyük devletlerin de yönetim şekli olabileceğini göstererek demokrasiyi hızla yükselen bir değer hâline getirmiştir.

Amerikan ve Fransız devrimleri sonrasında da demokrasi teorisi gelişmeye devam eder. On dokuzuncu yüzyılda demokrasi teorisinin gelişiminde öne çıkan iki önemli isim, Alexis de Tocqueville (1805-1859) ve John Stuart Mill (1806-1873) olmuştur. Tocqueville, siyaset bilimi klasikleri arasında yer alan "Amerika'da Demokrasi" adlı eserinde, demokrasinin Amerika'da gelişmesi ve kök salmasının sebeplerini analiz eder. Din ve mülkiyet özgürlüğü de dâhil olmak üzere bireysel özgürlüklere ve fırsat eşitliğine dikkati çeken Tocqueville'e göre, aristokratik bir

sınıf yerine güçlü bir orta sınıfın varlığı, federalizmin getirdiği adem-i merkeziyetçi yapı ve güçlü bir sivil toplum örgütlenmesi, Amerika'da demokrasinin gelişimindeki en temel faktörlerdir.

Kendinden önceki düşünürler gibi bireysel özgürlük, eşitlik, iktidarın sınırlandırılması, din ve vicdan özgürlüğü gibi konular üzerinde yoğunlaşan John Stuart Mill ise özellikle katılımın önemine yapmış olduğu vurgu ile demokrasi teorisine katkıda bulunmuştur. Mill de tıpkı Tocqueville gibi sadece ulusal düzeyde değil, yerel düzeyde de katılımın gerçekleşmesi gereğini vurgulamıştır. Demokrasinin işlevsel kılınabilmesi açısından yerel yönetimlerin önemine dikkat çeken Mill'e göre, yerel yönetimlerin varlığı devletin egemenliğini kısıtlayarak özgürlüğün gelişmesine imkân sağlayacaktır. Mill, sadece mülk sahibi ve zenginlerin egemenliğinde bir demokrasi anlayışını irdelemiş; buna karşı direnen hareketleri, özellikle kadınların, emekçilerin ve zencilerin genel oy hakkı için gerçekleştirdikleri direnişleri desteklemiştir. Mill'in iktidarı bölüştürerek özgürlük alanını genişletmeye yönelik yaklaşımı, sivil toplum ve katılımcı demokrasi anlayışının gelişimine katkı sağlamıştır.

Antik Yunan'dan başlayan demokrasinin gelişim serüveni, birçok kurumsal deneyim ve siyasal düşünürün ortaya koyduğu farklı fikir ve yaklaşımlarla yoğrulup olgunlaşarak günümüzde en önemli ve yaygın yönetim şekli hâline gelmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyıl boyunca İngiltere, Kıta Avrupası ve Kuzey Amerika'dan başlayarak birçok ülkeye yayılan demokrasi dalgası, farklı model ve uygulamaları da beraberinde getirmiştir.

DEMOKRASİ ÇEŞİTLERİ

Demokratik toplumlarda genel olarak siyaset özgür ve rekabetçi bir ortamda yapılır, hükümetler seçmene karşı sorumludur ve siyasete katılım oldukça yaygındır. Bütün demokrasiler bu özelliklerin tamamına veya büyük bir kısmına sahip olmakla birlikte demokrasinin işleyişine yönelik teknikler, prosedürler, ilkeler ve yaklaşımlar farklılık gösterebilir. Bu bakımdan tarihsel dönemleri de dikkate alarak öncelikle iki tür demokrasiyi birbirinden ayırt etmek uygun olacaktır: (1) Doğrudan demokrasi, (2) Temsilî demokrasi.

Doğrudan Demokrasi

Doğrudan demokrasi temel olarak halkın araçlara gerek kalmaksızın kendi kendini doğrudan yönettiği bir yönetim şekli olarak tanımlanabilir. Doğrudan demokrasi üç unsurunu ön planda tutar:

1. Halk katılımı,
2. Çoğunluk yönetimi,
3. Siyasal eşitlik.

Doğrudan demokrasinin en eski ve önemli örneği antik Yunan kent devleti olan Atina'da gerçekleştirilmiştir. M.Ö. beşinci yüzyılda Atina'da halkın geliştirmiş olduğu kurum ve inançlar, bugünün ölçülerinde bile rahatlıkla demokrasi olarak adlandırılabilir. Bu dönemde özgür, yetişkin erkekler toplumun birlikte yönetiminde rol üstlenmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Atina toplumunda kadınlar, köleler, yabancılar ve yirmi yaşın altındaki erkekler yönetim sürecine dâhil edilmemişlerdir. Bunlar dışındaki yetişkin erkek yurttaşlar yılda on kez toplanan bir meclisin üyeleri olarak Atina'daki kamu işlerini yürütürlerdi.

Doğrudan demokrasi halk yönetiminin ve egemenliğinin ideal bir ifadesi olarak kabul edilse de gerçekleştirilmesi oldukça zor ve aşağıdaki olağanüstü şartları gerektiren bir yönetim şeklidir:

1. Nispeten küçük bir nüfus,
2. Kültürel olarak türdeş bir toplum,
3. Eşit ya da eşite yakın dağıtılmış mülk ve zenginlik.

Bu şartları gerçekte sağlayabilmek pek mümkün değildir. Bu yüzden, tarih boyunca doğrudan demokrasi uygulamaları yok denecek kadar azdır. Yukarıda dile getirilen Atina örneği dışında bazı İsviçre Kantonları ve Birleşik Devletler'in kuzeydoğusunda yer alan New England kasaba toplantıları doğrudan demokrasi örnekleri arasında sayılabilir. Antik Yunan'daki kent devletlerinin yıkılmasının ardından, halklar on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başlarına kadar uzun bir dönem boyunca krallar, tüccarlar, generaller, dini liderler, aristokratlar ve asiller tarafından yönetilmişlerdir.

Bugün bazı demokrasilerde görülen referandum, doğrudan demokrasinin bir aracı olarak değerlendirilebilir. Bunun dışında, bazı düşünürler yirmi birinci yüzyılda bilişim teknolojisindeki gelişmelerin doğrudan demokrasinin bir bakıma geriye dönüşü anlamına geldiğini ve yeniden gerçekleştirilmesine imkân tanıdığını belirtirler. Elbette ki bu durum Atina'daki gibi yüz yüze siyasetin yapıldığı bir yönetim tarzı olarak anlaşılmamalıdır. Ancak bilgisayarlar üzerinden interaktif siyasal katılıma imkân tanıyan ve siber-demokrasi olarak nitelenen bu olgu, bir çeşit doğrudan demokrasi anlayışı olarak değerlendirilebilir. Arap Baharı olarak da bilinen Orta Doğu'da son dönemlerde ortaya çıkan demokratik gelişmelerde bilişim teknolojisi ve sosyal medya üzerinden halkın siyasal sürece katılımı, bu bakımdan dikkate değerdir.

SIRA SİZDE

Doğrudan demokrasinin işleyişi hangi şartlara bağlıdır, günümüz modern devletlerinin doğrudan demokrasi ile yönetilmesi sizce mümkün müdür?

Temsilî Demokrasi

Ülke nüfuslarının artması, bu nüfusun heterojen bir yapıda olması ve siyasal ya da ekonomik yönden farklı çıkar gruplarının oluşmasıyla birlikte doğrudan demokrasi uygulamaları imkânsız hâle gelmiştir.

Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Kıta Avrupası'ndaki büyük devletlerin yönetilmesi farklı bir demokrasi türünü gerektirmiştir. Son bir kaç yüzyılda bu ülkelerde ortaya çıkan yönetim tarzı, modern dünyadaki en temel demokrasi çeşidi olarak gelişmiş ve farklı isimler altında nitelendirilmiştir: Bu ülkelerin içinde bulundukları coğrafik konumdan dolayı *Batı demokrasisi*, yasal anlamda sınırlı iktidarı esas aldığı için *anayasal demokrasi* ve bireysel hak ve özgürlükleri vurguladığı için

de *liberal demokrasi* olarak adlandırılan bu yönetim tarzı, halkın yönetime katılımı için kullandığı teknikten dolayı daha yaygın şekilde *temsili demokrasi* olarak bilinir.

Temsilî demokrasi halkın kendi adına yönetimi gerçekleştirmek üzere temsilcilerine vekalet verdiği bir yönetim şekli olarak tanımlanabilir. Bu sistemde halkın tamamı yönetimle ilgili kararları vermek durumunda değildir. Bunun ye-

Resim 5.2

Temsilî demokrasilerde parlamentoların tartışılmaz bir önemi vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) de, Türkiye'deki demokrasi geleneğinin kalbi ve simgesidir.

Kaynak: <http://www.euronews.com/2008/07/25/which-way-for-turkey-s-parliament/>

rine, kendileri yerine karar verecek temsilcilerini ve bir bakıma kamu görevlilerini seçim yarışına giren siyasal partiler aracılığıyla seçerler. Temsilî demokrasiler, tıpkı doğrudan demokrasilerde olduğu gibi katılım, siyasal eşitlik ve çoğunluk yönetimi gibi bazı unsurları içerisinde barındırır ancak politikaların kapsamı ve uygulanması gibi konularda doğrudan demokrasiden ayrılırlar. Milyonlarca yurttaşı barındıran modern devletlerde, yurttaşların sadece bir kısmı kamu görevlerini üstlenirler. Temsilî demokrasi, öncelikle Büyük Britanya, İsviçre ve Birleşik Devletler gibi ülkelerde gelişmiş ancak buralardan Batı Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere tedricen tüm dünyaya yayılmıştır.

Çağdaş Demokrasi Modelleri

Batı demokrasisi, anayasal demokrasi veya liberal demokrasi olarak da adlandırılan temsilî demokrasilerin uygulamada tek bir modelinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Bir demokrasiyi başarılı olarak işletmenin birden fazla yolu olabilir. Toplumlar veya ülkeler demokrasinin yukarıda dile getirilen temel ilke ve uygulamalarından ayrılmamak kaydıyla kendi sosyal, siyasal ve kültürel şartlarına uygun farklı demokrasi modellerini hayata geçirmişlerdir. Bu kapsamda, Arend Lijphart'ın kavramsallaştırdığı iki demokrasi modelini birbirinden ayırt etmek uygun olacaktır: (1) Çoğunlukçu demokrasi modeli, (2) Uzlaşmacı demokrasi modeli.

Bu demokrasi modellerini, Arend Lijphart'ın (2006). Demokrasi Motifleri. İstanbul: Salyangoz Yayınevi adlı kitabından özetledik. Daha ayrıntılı bilgiyi bu kitabın özellikle ilk iki bölümünde bulabilirsiniz.

K İ T A P

Çoğunlukçu Demokrasi Modeli

Bu modelin özü çoğunluğun hakimiyetine dayanır. İngiltere ve eski sömürgelerinde uygulanan demokrasi modeliyle ilişkilendirildiği için, bu modele aynı zamanda Westminster modeli de denilmektedir. Siyasal ve kültürel yönden nispeten türdeş olan toplumlarda daha iyi ve başarılı işlediği öngörülmektedir.

Çoğunlukçu demokrasi modelinde genelde iktidar tek partinin elindedir. Koalisyonlara pek rastlanmaz ancak iktidarı elinde tutan partinin ezici çoğunluğu da söz konusu değildir. Büyük oranda bir azınlık yürütmenin dışında kalır ve muhalefet görevini üstlenir. İngiltere'de parlâmenter hükümet biçimi vardır ve kabine Avam Kamarası'nın güvenine dayanır. Teorik olarak güçler ayrılığı ilkesi vardır ve meclis, kabine veya üyelerini düşürebilir. Ancak gerçekte bu pek yaygın değildir çünkü meclisin çoğunluğu, zaten hükümet eden partinin elindedir. Hükümeti oluşturan parti, meclisteki çoğunluğuna dayanarak istediği kanunları meclisten rahatlıkla çıkarır. Dolayısıyla kabine meclis karşısında açıkça güçlü ve üstün konumdadır.

Resim 5.3

İngiltere'de yasama işlerinin büyük çoğunluğu seçilmiş 630 üyeli Avam Kamarası tarafından gerçekleştirilir.

Kaynak: [//www.itusozluk.com/gorseller/avam+kameras%FD/11208](http://www.itusozluk.com/gorseller/avam+kameras%FD/11208)

Çoğunlukçu demokrasi modelinin diğer bir özelliği tek meclis ya da tek meclis gibi çalışan asimetrik çift meclis sistemidir. İngiliz parlamentosu halkın oylarıyla seçilen Avam Kamarası ve veraset yoluyla seçilen Lordlar Kamarası olmak üzere iki meclisten oluşur. Ancak, bu iki meclis arasında asimetrik bir denge olup yasama işlerinin neredeyse tamamı Avam Kamarası tarafından gerçekleştirilir. Lordlar Kamarası yapılan kanunları bir süre için geciktirebilmenin ötesinde bir işleve sahip değildir. Dolayısıyla çoğunlukçu modeli tek meclisli bir sistem olarak değerlendirilmek mümkündür.

Çoğunlukçu demokrasi modelinin en temel özelliklerinden bir tanesi de iki partili sistemdir. İngiltere’de geleneksel olarak iki güçlü parti vardır: (1) Muhafazakar Parti, (2) İşçi Partisi. İki partili sistemle, İngiltere’de iki parti dışında başka partilerin olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Liberaller ve Sosyal Demokratlar gibi başka partiler de vardır ancak iktidar olma ya da güçlü bir muhalefet oluşturma anlamında bu partiler fazla bir etkinliğe sahip değildir. Hükümet, genelde mecliste çoğunluğu elde eden iki büyük partiden biri tarafından kurulur; diğer parti de güçlü bir muhalefet görevini üstlenir.

Çoğunlukçu demokrasi modelindeki iki partili sistem, bu sistemi uygulayan ülkelerin siyasal yönden türdeş yapısıyla ilgilidir. İngiliz siyasal hayatında, partiler sadece sosyo-ekonomik sorun boyutuyla sağ-sol şeklinde birbirlerinden ayrılırlar. İşçi Partisi, alt sınıfa veya işçi sınıfına hitap eden ortanın solunu, Muhafazakar Parti ise orta ve üst sınıflara hitap eden ortanın sağını temsil eder. Dinsel, yerel ve etnik çatışma boyutları anlamında bazı istisnalar olmakla birlikte, homojen İngiliz toplumunda ana partiler özellikle sosyo-ekonomik konularda ortaya koydukları açık ve tutarlı politikalarla birbirinden ayrılırlar.

Westminster demokrasi modelinin bir diğer özelliği çoğunlukçu seçim sistemidir. İngiltere’de Avam Kamarası’nın 650 üyesi, 650 farklı seçim bölgesinde her partinin gösterdiği tek aday ya da bağımsız adaylar arasından nispi çoğunluk sistemine göre seçilir. Bu yüzden bu sisteme, “çizgiyi ilk geçen seçim sistemi” de denir. Adaylardan çoğunluğun oylarını alan; çoğunluk yoksa, en çok oyu alan meclise seçilir. Bu seçim sistemi bir taraftan temsilde adaletsiz sonuçlar doğurduğu için olumsuz, ancak diğer taraftan iki partili sistemi teşvik edip istikrarlı hükümetlerin doğmasına yol açtığı için olumlu eleştiriler almaktadır.

Çoğunlukçu demokrasi modelini uygulayan İngiltere’de yazılı tek bir anayasa metni yoktur. Bunun yerine bir takım temel kanunlar ve yazılı olmayan demokratik gelenekler vardır. Temel olarak Parlamento’nun üstünlüğünden söz edilebilir. Parlamento bir zorunluluk olmamasına rağmen, genel olarak yazılı olmayan bu geleneklere uyar. İngiltere’de anayasa hükmünde sayılabilecek temel kanunlar vardır ancak Parlamento istediği zaman bu temel kanunları da diğerleri gibi rahatlıkla değiştirebilir. Mahkemelerin yargı yoluyla kanunları denetleme yetkisi yoktur. Yani Parlamento nihai egemen güçtür. Dolayısıyla Parlamento’nun egemenliği çoğunlukçu demokrasi modelinin en önemli özelliğidir.

Çoğunlukçu demokrasi modelini uygulayan İngiltere gibi ülkelerde genelde üniter yapı ve merkezîyetçi yönetim söz konusudur. Başka bir ifadeyle yürütme, yasama ve yargı erkleri tek bir merkezde toplanmıştır. İngiltere’de yerel yönetimlere bazı yetkiler verilmiştir. Ancak bunlar oluşumlarını merkezî hükümete borçludurlar. Federal sistemlerden farklı olarak yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları anayasal garanti altında değildir. Ayrıca yerel yönetimler mali bakımdan da merkezî hükümete bağımlıdır.

Demokrasi dışlayıcı değil, kapsayıcı bir rejimdir. Bundan hareketle, bazı yorumcular çoğunlukçu demokrasi modelinin azımsanmayacak düzeyde bir grubu yönetimden dışladığı ve dolayısıyla demokratik olmadığı iddiasıyla eleştirmektedir. Ancak, Westminster modelini uygulayan İngiltere gibi ülkelerde demokrasi adına bu tür sakıncaları hafifleten bazı unsurların olduğunu belirtmek gerekir.

Westminster yönetimi çoğunlukçu model olarak adlandırılrsa da çoğunluğun gücü abartılmamalıdır. Bu sistemi uygulayan İngiltere gibi ülkelerde, çoğunluğun iktidarı çoğunluğun baskı ve istibdadı demek değildir. Avam Kamarası'ndaki çoğunluğun üzerinde resmî bir kısıtlama yoktur ama resmî olmayan gelenekler çoğunluğun azınlık üzerindeki baskısını engellemektedir. Muhalefette kalanlar, tamamiyle dışlanmaz, bunların özgürlükleri çiğnenmez. Örneğin, resmî bir zorunluluk olmamasına rağmen, Başbakanların önemli ve hassas konularda muhalefet liderinin görüşünü alması âdetendir.

Diğer taraftan azınlık ve çoğunluğu oluşturan siyasi gruplar, İngiltere örneğinde Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi, dönüşümlü olarak iktidar olabildiklerinden, bir grubun sürekli olarak yönetimden dışlanması gibi bir durum söz konusu değildir. Sakıncayı ortadan kaldıran diğer bir unsur da bu modeli uygulayan ülkelerdeki toplumun türdeş yapısıdır. Büyük partiler merkeze yakın olduğundan, genel politikalar hakkındaki görüşleri birbirinden çok farklı değildir. Dolayısıyla partisi muhalefette kalan seçmenin tercihleri de diğer parti tarafından nispeten cevaplandırılmaktadır.

Çoğunlukçu demokrasi modeli, kapsayıcı olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir. Siz bu eleştirilere katılıyor musunuz, niçin?

SIRA SİZDE

Uzlaşmacı Demokrasi Modeli

Arend Lijphart'ın "konsensüs" demokrasi modeli olarak adlandırdığı uzlaşmacı demokrasi modeli, Türkçede oydaşmacı, çoğulcu ya da katılımcı demokrasi olarak da bilinmektedir. Çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın muhalefet etmesine dayanan Westminster demokrasi modeline alternatif bir yönetim tarzı olarak ortaya çıkan uzlaşmacı demokrasi modelinin, türdeş olmayan çoğulcu toplumlarda daha iyi işlediği öngörülmektedir. Bu modelin en önemli prototipini İsviçre ve Belçika gibi heterojen yapıları ülkeler oluşturmaktadır.

Çoğunlukçu ile çoğulcu kavramlarını birbirine karıştırmamak gerekir. Westminster modeliyle özdeşleşen çoğunlukçuluk, toplumun yarıdan fazlasının katılımı anlamında kullanılırken uzlaşmacı modelle özdeşleşen çoğulculuk ise farklı toplum kesimlerinin de dâhil edildiği mümkün olan en geniş katılımı öngörür.

DİKKAT

Türdeş olmayan çoğulcu toplumlarda seçmenler din, dil, kültür, ideoloji ve etnik köken gibi bazı hususlarda birbirinden ayrılırlar. Partiler tarafından savunulan politikalar da buna bağlı olarak birbirine uzak ve seçmen tercihleri daha sert ve kesindir. Çoğunlukçu demokrasi modelini uygulayan İngiltere gibi ülkelere farklı olarak İsviçre ve Belçika gibi ülkelerde belli başlı partilerin birbiri ardı sıra iktidara gelmesi de zordur. Kimi grupların iktidarda hiçbir zaman temsil edilememe ihtimali söz konusu olabilir. Bu şartlar arasında, İsviçre ve Belçika gibi çoğulcu ülkelerde, çoğunluk yönetimi demokrasi yerine çoğunluğun diktatoryası ve iç çatışma anlamına gelebilir.

Bu yüzden bu tür çoğulcu toplumlar uzlaşmacı dediğimiz bir demokrasi modelini benimsemişlerdir. Bu bağlamda, uzlaşmacı demokrasi modelini çatışmaya değil, uzlaşmaya vurgu yapan; dışlayıcı değil, kapsayıcı bir anlayışı benimseyen ve yönetimde dar çoğunluk yerine, kapsamı genişletilmiş geniş tabanlı iktidarlara öngören bir demokrasi modeli olarak tanımlayabiliriz.

SIRA SİZDE

Uzlaşmacı demokrasi modelinin türdeş olmayan toplumlarda daha iyi işleyeceği varsayımının gerekçeleri nelerdir?

Uzlaşmacı model, çoğunlukçu modeldeki tek parti ve dar çoğunluklu iktidar anlayışına karşın, yürütme gücünün büyük koalisyonlar içerisinde paylaşılmasını esas alır. Örneğin, İsviçre’de yürütme organı olan 7 üyeli Federal Konsey, geleneksel olarak oyların yaklaşık % 25’ini alan üç büyük parti Hristiyan Demokratlar, Sosyal Demokratlar ve Hür Demokratlar ile oyların yaklaşık % 12-13’ünü alan İsviçre Halk Partisi’nden oluşan 4 büyük parti arasında 2+2+2+1 şeklinde paylaşılır. Böylelikle, yürütmede temsil oranı %85’in üzerinde oluşur. “Sihirli formül” olarak da nitelendirilen İsviçre’deki yönetsel anlayışta, buna ek olarak Almanca, Fransızca ve İtalyanca konuşan farklı dil kümelerinin ağırlıkları oranında yürütmeye yansıtılması esas alınır. Belçika’da da yürütme organı Fransızca ve Flemenkçe konuşan büyük dil gruplarının eşit temsiline dayanır.

Uzlaşmacı demokrasi modeli, kuvvetler ayrılığı ilkesinin hem teoride hem de uygulamada daha sıkı uygulandığı sistemler olarak bilinir. Bu modeli öngören ülkelerde yasama ve yürütme birbirinden ayrıdır. Örneğin, İsviçre Anayasası’na göre hükümet 4 yıl için seçilir ve bu süre zarfında yasama organı güvensizlik oyu verme hakkına sahip değildir. Hükümetin yasa teklifleri meclisten ret edilebilir ama Federal Konsey’in istifa etmesi gerekmez. Çoğunlukçu modeldeki kabinenin üstünlüğüne karşın, uzlaşmacı modelde durum daha dengelidir. Yürütme güçlüdür fakat üstün değildir.

Uzlaşmacı demokrasi modelinin bir diğer özelliği, dengeli iki meclis ve azınlıkların hakkaniyetli temsiline dayanan yapısıdır. İki meclisli sistemle öngörülen temel amaç, azınlıkların da ikinci mecliste bir şekilde eşit temsiline sağlamaktır. Örneğin İsviçre’de Parlamento, Millî Konsey ve Eyaletler Konseyi’nden oluşur. Millî Konsey İsviçrelileri temsil eden alt meclistir. Eyaletler Konseyi ise kültürel yönden ve nüfus itibarıyla oldukça farklılık gösteren kantonların eşit olarak temsil edildiği üst veya federal meclistir. Eşit güce sahip bu iki meclis, dengeli ve simetrik. Dolayısıyla, kantonlar nüfusları ne olursa olsun Federal Meclis’te daha güçlü olarak temsil edilirler.

Uzlaşmacı demokrasi modelinin bir diğer özelliği çok partili ve çok boyutlu parti sistemidir. Hem İsviçre hem de Belçika’da hiçbir partinin tek başına çoğunluğu elde edemediği çok partili bir düzen vardır. İsviçre’de parti sayısı daha fazla olmakla birlikte, yukarıda da bahsedildiği gibi 4 partili bir sistem vardır. Belçika’da ise Hristiyan Demokratlar, Sosyalistler ve Liberallerden oluşan 3 partili bir sistemden söz edilebilir. Ancak 1960’lardan itibaren bu partiler dil esasına göre yeniden bölünür ve yine dil esaslı başka partilerin de çıkmasıyla neredeyse 8 partili bir sistem ortaya çıkar. Bu ülkelerde parti sistemindeki renklilik, toplumlarının farklı ve çoğulcu yapısıyla ilgilidir. İsviçre ve Belçika gibi ülkelerde din, dil ve sosyo-ekonomik yapıdaki farklılaşma, toplum ve siyasal partilerde de çok boyutluluğa sebebiyet verir.

Uzlaşmacı modeli uygulayan ülkelerin seçim sistemi de toplumdaki bu çoğulculuğun hakkaniyetli temsiline imkân tanıyan nispi temsil seçim sistemidir. Westminster modelinde uygulanan ve büyük partilerin artık, küçük partilerin ise eksik temsil edilmelerine yol açan çoğunlukçu seçim sistemine karşın, uzlaşmacı modelde uygulanan nispi temsil seçim sistemi, partilerin aldıkları oyla orantılı mecliste temsil edilmelerine imkân tanır.

Çoğunlukçu ve uzlaşmacı demokrasi modellerinde hangi seçim sistemleri uygulanmaktadır, temel farklılıkları nelerdir?

SIRA SİZDE

Çoğunlukçu modeldeki üniter ve merkezîyetçi yapıya karşın, uzlaşmacı model genelde federal ve yerinden yönetim esasına dayanır. Federalizm, eyalet (federe devlet), kanton veya vilayet gibi farklı şekillerde kendini gösterebilir. Ancak her ne şekilde adlandırılırsa adlandırılısın **federalizm**; yasama, yürütme ve yargı erklerinin hem merkezî hem de yerel düzeyde teşkilatlandığı bir yönetsel yapıyı esas alır. İsviçre, iktidarın merkezî hükümetle 26 kanton hükümeti arasında paylaşıldığı federal bir devlettir. Merkezî hükümet güçlü olmakla birlikte, yerel kantonlar da birçok yetkiyle donatılmış özerk yapılardır. Toprak esasına dayalı bir federalizm söz konusudur. Belçika'da ise üniter bir devletten ziyade, "cemaatlara" dayanan bir yapıdan söz edilebilir. Her iki meclisin Fransızca ve Flemenkçe konuşan üyelerinden oluşan Fransız Kültür Konseyi ve Flemenk Dili Kültür Konseyi, kültür ve eğitim konularında ilgili toplulukları ilgilendiren kanunlar yaparlar. Bu bakımdan, Belçika yönetsel yapısı, topraktan ziyade kültürel özerklik esasına dayanan federalizmin önemli bir örneği olarak değerlendirilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nda uygulanan *millet* sistemiyle benzerliğinden dolayı sıklıkla bu sistemle birlikte anılır.

Federalizm: Yasama, yürütme ve yargı erklerinin hem merkezî hem de yerel düzeyde teşkilatlandığı yönetim şekli.

Çoğunlukçu modelin uygulandığı İngiltere'den farklı olarak uzlaşmacı modeli uygulayan ülkelerde yazılı anayasa geleneği vardır. Anayasa'nın yazılı olması, öncelikle çoğulcu yapıdaki ülkelerde yaşayan tüm farklı grupların temel hak ve özgürlüklerini çoğunluğun insafına bırakmadan güvence altına alma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Uzlaşmacı modelin en önemli prototiplerini oluşturan İsviçre ve Belçika değiştirilmesi zor yazılı anayasalarla yönetilirler. İsviçre'de, anayasa değişikliği için sadece ülke çapında değil, aynı zamanda tüm kantonlar düzeyindeki oyların çoğunluğu gerekir. Bu durum, özellikle küçük kantonları çoğunluğa karşı korumaya yöneliktir. Bir kantonun anayasa değişikliğini ret etmesi azınlık vetosu anlamına gelir. Belçika'da ise anayasa ancak iki meclisin de üçte ikilik çoğunluğuyla değiştirilebilir.

İki demokrasi modelinin karşılaştırılmasında esas olan, hangi demokrasinin daha iyi olduğu veya daha iyi işlediğinden ziyade, toplumların ve ülkelerin sosyal veya kültürel yapısına hangi modelin daha iyi uyacağıdır. Diğer taraftan, demokrasi tartışılmaz, mükemmel ve sonu olan bir olgu değildir. Buna mukabil, ideal bir yönetim tarzı olma iddiasıyla demokrasi, kendisini sürekli yenileme kabiliyetine sahip, sonu olmayan bir süreçtir. Bu bakımdan demokrasiye, daha doğrusu, liberal temsili demokrasiye birçok eleştiri getirilmiş ve alternatif demokrasi modelleri önerilmiştir.

Temsili Liberal Demokrasiye Eleştiriler ve Alternatif Demokrasi Önerileri

Demokrasi farklı kültürler, farklı coğrafyalar ve farklı tarihsel süreçlerde farklı şekillerde algılanmış ve uygulanmıştır. Teori ve uygulamada temsili liberal demokrasiye çeşitliliğe rağmen, bu modele birçok eleştiri getirilmiş ve alternatif demokrasi

modelleri önerilmiştir. Özellikle yirminci yüzyıldan sonra ve yirmi birinci yüzyılda, demokrasi çeşitli ve zıt çıkar gruplarının sahiplendiği bir kavram olmuştur. Farklı siyasal anlayışlar, demokrasiyi en iyi şekilde hayata geçirebilmenin kendi yolu ve yöntemiyle mümkün olabildiğini savunmuştur. Dolayısıyla tek tip bir demokrasi modelinden ziyade farklı demokrasi anlayış ve uygulamalarından bahsetmek mümkündür.

Batı ülkelerinde en yaygın olarak uygulanan liberal demokrasi modelinin yeterliliği modern ve post-modern dönemde sorgulanmaya başlanmış, farklı kesimlerden farklı eleştiriler getirilmiş ve çok sayıda alternatif demokrasi kavram ve anlayışı önerilmiştir. Liberal demokrasiye eleştiriler genel olarak temsile dayalı ve bireyi önceleyen yapısı üzerinde yoğunlaşmıştır. Liberal demokrasinin halkın gerçek katılımını sağlayamadığı; ekonomik eşitsizlikler üzerine kurulu bir sistem oluşturduğu; eşitliği sadece oy hakkına indirgediği; kültürel, sınıfsal, etnik, cinsiyete ve kimliğe dayalı talepleri karşılayamadığı ve tüm bunlardan dolayı bir meşruiyet krizi yaşadığı iddia edilmiştir.

Bu bağlamda öne çıkan halk demokrasisi, sosyal demokrasi, radikal demokrasi ve müzakereci demokrasi anlayışlarının temel tezlerine kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Halk Demokrasisi

İki kutuplu dünya dönemine ait olan halk demokrasisi kavramı, eski Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa ülkeleri, Çin, Kuzey Kore ve Vietnam'da uygulanmış komünist rejimlerle özdeşleşmiştir. Marksist siyasal felsefeden esinlenen bu anlayış, liberal demokrasiyi burjuva iktidarını meşrulaştırma amacı güden, kapitalist ekonomik sistemin bir ideolojisi olarak görür. Eşitliğe özel bir vurgu yapan Marksistlere göre, gerçek demokrasi sadece fırsat eşitliği değil, aynı zamanda kaynakların eşit dağıtıldığı, ekonomik ve sosyal anlamda mutlak eşitliğin olduğu bir sistemle mümkündür. Marksist anlayışta özgürlük ise sadece sınıf baskısından kurtulma anlamına indirgenmiştir.

Marx, kapitalizmin son tahlilde çökeceğini ve proletaryanın diktatörlüğüne dayanan kısa bir evreden sonra proletarya demokrasisi kurulacağını öngörmektedir. Ancak, "proletarya diktatörlüğü" olarak da adlandırılan halk demokrasisi anlayışının fikir yapısı ve uygulamaları, Marx'tan ziyade Lenin'e aittir. Lenin'e göre, Devrim ile birlikte Rusya'da emekçi halk kendisini sömüren toprak sahipleri ve kapitalistlerden kurtulmuştur. Bu da proletaryayı "yanlış bilinçlenme"den kurtarıp yol gösteren "öncü parti" sayesinde gerçekleşmiştir.

Halk demokrasisi, halkı bir bütün olarak gördüğünden, farklı düşünce ve anlayışları ve dolayısıyla çoğulculuğu reddeden bir potansiyel taşımaktadır. Bu modelin, katı bir bürokratik yapılanmaya dayanan merkezîyetçi bir sistemi öngördüğü ve şiddeti meşru gören totaliter bir anlayışı içinde barındırdığı söylenebilir. Nitekim, özellikle Stalin dönemi Sovyetler Birliği'nin uygulamaları, komünist ülkeleri benimsemeyen muhaliflerin "halk düşmanı" olarak görülerek asimile edilmesi, sürgüne gönderilmesi ve hatta öldürülerek ortadan kaldırılması sonucunu doğurmuştur.

Sovyet siyasal sistemi, ancak 1980'li yıllarda Gorbaçev dönemindeki glasnost (açıklık) ve *perestroika* (yeniden yapılanma) politikalarıyla gözden geçirilmiş; Komünist Parti iktidarının katı uygulamaları esnetilerek fikir ve tartışma özgürlüğüne zemin hazırlanmıştır. Ancak, tüm bu uygulamalar, Sovyetler Birliği'ni yıkmaktan kurtarmak için yeterli olmamıştır.

Sosyal Demokrasi

Sosyal demokrasi anlayışı da yine Marksizm ve sosyalizmden beslenmiş, bu ideolojinin bir şekilde revize edilmiş ılımlı bir şeklidir. Ancak sosyal demokrasi anlayışı, sınıflar arası çatışmaya dayanan ve son tahlilde kapitalizmin yıkılmasını öngören Marksist anlayıştan önemli farklılıklar içerir.

Kapitalist ekonomik sistemin eşitsizlik ve adaletsizlikler doğurma potansiyeline dikkati çekmekle birlikte sosyal demokrasi anlayışı, şiddete başvurmadan parlamenter sistem içerisinde demokratik mücadeleyle bunları gidermenin mümkün olabileceğini öngörür. Uzlaşmacı ve evrimci bir gelişim çizgisini benimseyen sosyal demokrasi anlayışı Marksist teorinin aksine yıkıcı değil, yapıcıdır. Bu bağlamda, sosyal demokrasi sosyalizmin aşırı bürokratikleşmeye dayanan ve şiddet içeren totaliter anlayışıyla arasına mesafe koyar. Sistemin devrimci bir şiddetle yıkılarak yok edilmesini değil, alt sınıflar lehine düzenlemelerle daha eşitlikçi ve daha müreffeh bir hâle getirilmesini savunur.

Sosyal demokrasi, diğer taraftan, liberal demokrasinin aşırı bireyciliğini ve piyasa ekonomisine dayalı rekabetçi ekonomik sistemini eleştirir; bu sistemin aşırı dengesizlik ve adaletsizlikler yarattığı varsayımıyla dezavantajlı kesimler lehine düzenlemeler önerir. Bu bağlamda, sosyal demokrat anlayış devlete özel bir vurgu yapar, önemli bir anlam ve işlev yükler. Devletin temel hak ve özgürlükleri koruması gerektiği şeklindeki liberal tezleri kabullenmekle birlikte, sosyal demokrat anlayış devleti sınıflar üstü ve tarafsız bir yerde konumlandırır ve devlete sınıflar arası uzlaşma ve iş birliğini koruma işlevini yükler.

Sosyal demokrasi anlayışının belirgin ve sınırları net olarak çizilmiş bir ekonomi politikası olmamakla birlikte, genel anlayışının kapitalist ekonomik modelle çelişmediği söylenebilir. Son dönem sosyal demokratlarının büyük bir çoğunluğu liberal ekonominin serbest piyasa düzenini benimsemektedirler. Ancak sosyal demokrasi, liberal demokrasinin bireyi önceleyen yaklaşımına karşın, genel çıkarı ön planda tutar ve bunu bireysel çıkarın önünde konumlandırır. Çağdaş demokrasilerin son dönemlerde benimsediği ve önemsendiği “refah devleti” kavramını da sahiplenilen sosyal demokratlar, bunu aynı zamanda kendi haklılıklarının bir ispata olarak değerlendirebilir.

Marksizm ve sosyal demokrasinin, temsili liberal demokrasiye yönelttiği temel eleştiriler nelerdir?

SIRA SİZDE

Radikal Demokrasi

Radikal demokrasi postmodern döneme ait bir yaklaşım olup, temsili liberal demokrasi uygulamalarında devlet ve toplum ilişkilerinde bir meşruiyet krizi olduğunu varsayar ve bunun aşılması için demokrasinin derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması gereğine işaret eder. Radikal demokrasi, *özgürlük* ve *eşitliğe* dayalı liberal demokrasi anlayışına *farklılığı* da eklemeyerek demokrasinin tanımını genişletme eğilimindedir. Çoğulculuğa vurgu yapan bu anlayışa göre, gerçek çoğulcu bir demokrasi, farklılıkların tanınması ve tüm farklılıkların kamusal alana yansıtılmasıyla mümkün olabilir.

Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'nun öncülüğünü yaptığı ve Türkiye'de de Fuat Keyman'ın çalışmalarıyla katkı sunduğu radikal demokrasi kuramı, kimlik ve fark ilişkisine dayalı bir siyaset anlayışını ifade eder. Radikal demokrasi kuramcılarının göre; liberal demokratik kurumlarınca inşa edilen modern devlet, siyasal toplumdan ziyade devletin varlığı ve bekasını öncelemiştir. Bu da katılımcılık,

çoğulculuk bireysel ve kolektif kimlik talepleri gibi temel değerlerin görmezden gelinmesi sonucunu doğurmuştur. Bu bağlamda, devlet egemenliğini sorgulayan radikal demokrasi kuramı; siyasal alanı küresel, ulusal ve yerel etkileşim eksenine oturtur. Radikal demokrasi anlayışında, sivil topluma özel bir anlam ve işlev yüklenir. Bu bağlamda sivil toplum, tıpkı devlet ya da parti gibi siyasal alanın önemli bir öznesi olarak görülür.

Radikal demokrasi kuramı, uzlaşmadan ziyade çelişki ve bu çelişkilerin tanınması üzerine kuruludur. Bu bağlamda, kültürel, sınıfsal, etnik, cinsiyete ve kimliğe dayalı taleplerin demokratik mücadele biçimlerini meşru görür ancak bu kategorilerden herhangi birine hegemonik bir anlam yüklemeyiz. Radikal demokrasi için esas olan birbirinin varlığını tanımının gerekliliği ve çatışmanın diğerini yok etme üzerine tasarlanmamasıdır.

K İ T A P

Radikal demokrasi anlayışı ve Türkiye'deki yansımalarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgiyi, Fuat Keyman'ın (2000). Türkiye ve Radikal Demokrasi. İstanbul: Alfa Yayınevi adlı kitabında bulabilirsiniz.

Müzakereci Demokrasi

Resim 5.4

*John Rawls:
1921-2002 yılları
arasında yaşamış
Amerikalı filozof,
ahlak ve siyaset
felsefecisi.*

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Rawls

Liberal demokratik sistemin eleştirisine dayanan ve alternatif bir model olarak öne sürülen yaklaşımlardan biri de müzakereci demokrasi anlayışıdır. Müzakereci (deliberative) demokrasi kavramı ilk olarak Joseph Beseette tarafından kullanılmış; kuram John Rawls, Jürgen Habermas ve Seyla Benhabib gibi düşünürlerin görüşleriyle geliştirilmiştir.

Müzakereci demokrasi kuramı, liberal demokrasiyi seçmenleri seçimler aracılığıyla kategorik bir onay mekanizmasına indirgediği, siyaset oluşturma ve karar alma süreçlerinin dışında tuttuğu varsayımıyla eleştirir. Liberal demokrasinin temsil krizine ve meşruiyet sorununa dikkati çeken bu model, toplumu oluşturan tüm katmanların etkileşim hâlinde görüş ve eleştirileleriyle siyasal sürece katılmalarının önemine vurgu yapar. Dolayısıyla müzakereci demokrasi anlayışı, vatandaşla-

rın bilgilendirildiği, birbirleriyle ve yönetimle sürekli iletişim hâlinde olduğu, kendileriyle ilgili görüşlerin oluşturulması ve karar alma süreçlerine doğrudan katıldıkları bir anlayışı öngörür. Bu anlayış, temsil esası yerine, bireylerin ve sivil toplum kuruluşlarının müzakereyle doğrudan siyasal süreçlere katılımlarına vurgu yaptığından, doğrudan demokrasi uygulamalarıyla da ilişkilendirilmektedir.

Habermas'ın "söylemsel kamu alanı" ve "iletişimsel eylem kuramı" nosyonları müzakereci demokrasi tartışmalarına ciddi katkı sağlamıştır. Habermas, devlet ve ekonomik alandan bağımsız ve baskılardan arınmış bir kamusal alan tasarlar; vatandaşların toplu eylem yerine, müzakere ve diyalog yoluyla siyasete katılmalarını öngörür. Önemli olan karar sürecinde tartışılan fikirlerden hangisinin galip geldiği değil, kararın müzakereler sonucu oluşmasıdır. Herkese açık ve özgür bir tartışma süreci sonunda varılacak karar, benimsenmesi daha kolay ve dolayısıyla daha rasyonel ve meşru sayılacaktır. Müzakereyle varılan sonuç, vatandaşların iradesine dayanacağından, liberal temsili demokrasinin meşruluk krizine bir çözüm olacağı varsayılmaktadır. İdeal bir yönetim anlayışını öngördüğü kabul edilmekle

birlikte müzakereci demokrasi, genel olarak soyut kaldığı ve pratik karşılığının olmadığı şeklinde eleştirilere maruz kalmaktadır.

Müzakereci demokrasi anlayışı ile ilgili daha ayrıntılı bilgiyi, Jürgen Habermas'ın (2010). 'Öteki' Olmak 'Öteki'yle Yaşamak. 5. Baskı, Çev. İ. Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınevi adlı kitabının özellikle III. Bölümü'nde bulabilirsiniz.

K İ T A P

Liberal demokrasiye getirilen eleştiriler ve alternatif demokrasi anlayışları demokrasinin derinleşmesi ve gelişmesine katkı sunmuştur. Halk demokrasisi hariç tutulursa yukarıda dile getirilen diğer demokrasi yaklaşımları, liberal demokratik ilke ve kurumları tamamıyla dışlayan veya onu yıkmaya ya da ortadan kaldırmaya yönelik arayışlar değildir. Bilakis bu yaklaşımlar, liberal demokratik değer ve uygulamaları daha eşitlikçi, daha özgürlükçü, daha katılımcı ve marjinal kesimleri de kapsayıcı daha ileri bir demokrasi modeline dönüştürme çabası olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak tüm bu tartışmalar, liberal demokrasinin eleştirisi üzerine kurulmakla birlikte, çağdaş demokrasilerin daha iyiye doğru bir dönüşümünü sağlayabilir. Yukarıda da dile getirdiği gibi demokrasi bir son değil, sonu olmayan bir süreçtir.

YİRMİ BİRİNCİ YÜZYILDA DEMOKRASİYE GEÇİŞLER

Yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla geçerken ortaya çıkan bazı olaylar, demokrasi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. 1970'li yılların ortalarında, İspanya ve Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinde faşist totaliter rejimler yıkılır. 1980'li yıllarda Latin Amerika'daki askeri diktatörlükler, yerlerini tedricen seçilmiş sivil yönetimlere bırakır. 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından başlayan süreçte, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki komünist totaliter sistemler ortadan kalkar. Bu olaylar bir taraftan demokrasiye geçiş olarak değerlendirilirken diğer taraftan "demokratik konsolidasyon" şeklinde yeni bir kavramın ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir.

Demokrasinin pekiştirilmesi şeklinde de ifade edebileceğimiz **demokratik konsolidasyon** bir ülkedeki siyasal aktörlerin ve nüfusun büyük çoğunluğunun o ülkede demokrasinin "kasabadaki tek oyun" olduğunu kabullenmeleri şeklinde tanımlanmaktadır. Demokrasinin konsolidasyonu, aynı zamanda demokratik değerlerin yaygınlaşması, demokrasinin otoriter baskılardan kurtarılacak güvenli kılınması, çok partili hayatın tüm kurumlarıyla inşası, seçim kurallarının istikrarlı bir hâle getirilmesi, siyasetin normalleştirilmesi, devlet iktidarının merkezilikten kurtarılması gibi anlamlara da gelecek şekilde kullanılmaktadır. Bu bağlamda, Batı demokrasilerinin konsolide demokrasiler olduğu, otoriter rejimlerin de demokrasiye geçiş sürecinden sonra demokratik konsolidasyon sürecine girecekleri öngörülmektedir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan yukarıdaki gelişmeler, birçok Batılı gözlemci tarafından geniş bir bütünün parçaları olarak görülmüş, otoriter veya totaliter sistemlerden liberal demokrasiye veya demokrasinin herhangi bir çeşidine doğru "geçiş" olarak değerlendirilmiştir. Samuel Huntington (1999) bu hareketleri "üçüncü demokrasi dalgası" şeklinde evrensel bir demokratik hareket olarak değerlendirirken Francis Fukuyama (1999), "tarihin sonu" te-

Demokrasinin

Konsolidasyonu:

Demokrasinin pekişmesi olarak da bilinen demokratik konsolidasyon, siyasetin normalleşmesi, sistemin otoriter baskılardan kurtularak çok partili hayata geçilmesi ve demokratik değerlerin yaygınlaşarak derinleşmesi anlamına gelir.

Üçüncü Demokrasi

Dalgası: Amerikalı Siyaset Bilimci Samuel Huntington'ın kavramsallaştırdığı "üçüncü demokrasi dalgası," 1970, 80 ve 90'lı yıllarda çoğunluğu komünizme dayalı totaliter rejimlerin yıkılarak yerlerine çok partili demokratik sistemlere geçiş hareketlerini ifade eder.

Resim 5.5

Samuel Huntington: 1927-2008 yılları arasında yaşayan üçüncü demokrasi dalgası ve medeniyetler çatışması tezleriyle yaygın bir üne kavuşan Amerikalı siyaset bilimci.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_P._Huntington

Resim 5.6

Francis Fukuyama: 1952 doğumlu Amerikan siyaset bilimci, politik iktisatçı ve yazar.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Fukuyama

ziyle, liberal demokrasinin komünist totaliter sistemler karşısında zafer elde ettiğini ve ayakta kalan tek alternatif yönetim sistemi olarak tüm dünyada giderek yayılacağını varsaymıştır.

Ancak komünizm sonrası oluşan yeni ortamda oluşan ideoloji boşluğu ve bu boşluğun nasıl doldurulacağı demokrasi alanında ciddi bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, geçişin gerçekten de demokrasiye doğru bir geçiş mi olduğu, eğer demokrasiye doğruysa ne tür bir demokrasi anlayışının komünizm sonrası ülkelerde hüküm sürdüğü, eğer değilse ne tür sistemlerin demokrasi karşısında muhtemel rakip konumunda olduğu temel sorunsallar olarak göze çarpmaktadır. Tüm bu konularda, siyaset bilimciler arasında oldukça önemli fikir ve yaklaşım farklılıklarının olduğunu belirtmek gerekir.

Kimi siyaset bilimciler, özellikle Sovyetler Birliği'nden ayrılan ülkelerin otokrasiden dengeli cumhuriyetlere kadar sıralanabilecek ancak hâlâ otoriter sayılan yönetimler olarak kaldıklarını ileri sürerken diğer bir kısım komünizm sonrası tüm

örneklerin liberal demokrasiye ya da bir çeşit demokrasiye doğru evrildiğini iddia ederler. Son tahlilde, komünizm sonrası ülkelerin bir çeşit geçiş süreci yaşadıkları söylenebilir ancak oluşan yeni ortamda iktidarların kendilerini meşru gösterecek yeni, açık ve net bir ideolojik bağlamdan yoksun olduklarını belirtmek gerekir.

Siyaset bilimcilerin bir kısmı, daha önce de ifade edildiği gibi, komünizm sonrası alternatif tek sistemin demokrasi veya demokrasinin bir çeşidi olduğu iddiasındadır. Francis Fukuyama'nın klasikleşmiş "tarihin sonu" tezi, bu görüşü en çarpıcı şekilde ileri süren çalışmaların başında gelmektedir. Fukuyama, özetle komünizme dayalı sistemlerin ortadan kalkmasıyla, bir çeşit "**tarihin sonu**" olarak değerlendirmiş ve bundan sonraki dönemde liberal demokrasinin dünyadaki tüm ülkeler açısından tek alternatif konumunda olduğunu ileri sürmüştür.

Latin Amerika'daki demokrasi tecrübeleri konusunda ciddi çalışmalarıyla bilinen Guillermo O'Donnell (1994) komünizm sonrası ülkelerin temsili demokrasiye değil, delegatif demokrasi olarak adlandırdığı yeni tür bir demokrasiye doğru yol aldıklarını belirtir. Özellikle Arjantin, Brezilya, Peru gibi Latin Amerika ülkeleriyle, Kore gibi Asya ülkelerinde uygulanan sistemlerden esinlenerek kavramsallaştırdığı delegatif demokrasiler, çoğu zaman demokratik yöntemlerle seçimlere gitmesine rağmen, sivil toplum ve halkın tercihlerini yansıtabilecek demokratik kurumlardan yoksundur. Başkanlık seçimlerini kazanan adayın ülkeyi bir sonraki seçime kadar dilediği şekilde yönetmesi olarak da tanımlanabilecek delegatif demokrasiler, seçimlerden sonra genelde ciddi siyasal sorunlarla karşılaşabilir ve konsolide demokrasiler olarak nitelendirilemezler.

Fareed Zakaria (1999) ise klasikleşmiş çalışmasında komünizm sonrası ülkelerin "**illiberal demokrasi**" diye adlandırdığı liberal olmayan bir demokrasi çeşidine yöneldiklerini ileri sürer. Sadece komünizm sonrası örnekleri değil, dünya üzerindeki mevcut demokrasilerin büyük bir çoğunluğunu liberal olmayan demokrasiler olarak adlandıran Zakaria'ya göre, bu demokrasiler özgür kurumlardan ve liberal anayasalardan yoksundur. Bu demokrasi çeşidiyle yönetilen ülke-

Tarihin Sonu Tezi:

Amerikalı siyaset bilimci Francis Fukuyama'nın ortaya attığı "tarihin sonu tezi," 1990'lı yıllarda komünizme dayalı sistemlerin ortadan kalkmasıyla liberal demokrasinin zafer ilan ettiğini ve liberal demokrasinin bundan sonra tüm devletler için yegane alternatif yönetim tarzı olduğunu ileri sürer.

İlliberal Demokrasi:

Amerikalı siyaset bilimci Fareed Zakaria'nın kavramsallaştırdığı "İlliberal Demokrasi," dünya üzerindeki demokrasilerin büyük çoğunluğunun bireysel hak ve özgürlükleri ihlal eden; hukuk devleti ve güçler ayrılığı gibi iktidar gücünü sınırlandıran liberal ilkelere yoksun ülkeler olduğu varsayımına dayanır.

lerde, sistem büyük oranda sadece düzenli yapılan seçimlere dayanır ve iktidarın gücünü sınırlandıran mekanizmalardan yoksundur. Bu bağlamda, liberal olmayan demokrasilerin en tipik özelliği, hukuk devletinin zayıflığı ve güçler ayrılığı ilkesinin yeterince uygulanmamasıdır.

Komünizm sonrası ülkelerde liberal demokrasi dışında farklı ve katı ideolojik yönelimlerin de demokrasi açısından risk oluşturduğu söylenebilir. Bu bağlamda milliyetçilik, özellikle etnik milliyetçilik, liberal demokrasiye alternatif bir sistem olarak göze çarpmaktadır. Özellikle etnik yönden heterojen ülkelerde egemen etnik grubun iktidar mücadelesinde etnik milliyetçi bir söylemi en etkili ve maliyetsiz yol olarak tercih etmesi, çoğunluk dışında kalan azınlık grupların riskli konuma gelmelerini beraberinde getirmiştir. Özellikle eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin etnik milliyetçi bir söylemle bağımsızlık sonrası sistemlerini meşrulaştırma gayretleri, kitlesel göç hareketlerini ve kimi bölgelerde etnik çatışmaları beraberinde getirmiştir.

Komünizmin yıkılmasından sonraki dönemde ve İslam dünyasında demokrasinin gelişimi ile ilgili ayrıntılı bilgilere, Yılmaz Bingöl'ün (2011). derlediği, Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasi Tartışmaları. İstanbul: Umuttepe Yayınevi adlı kitapta ulaşabilirsiniz.

K İ T A P

2011 yılında Tunus'tan başlayıp neredeyse tüm Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yayılan özgürlükçü hareketler zinciri de yeni bir demokrasi ve liberalleşme dalgası olarak değerlendirilmektedir. Bölgedeki gelişmeler, 1968 yılında Çekoslovakya'nın politik olarak liberalleşme hareketleriyle özdeşleşen "Prag Baharı"ndan esinlenerek "Arap Baharı" olarak adlandırılır. Öncelikle Tunus ve Mısır'da miting, protesto ve halk ayaklanmalarıyla başlayan "Arap Baharı" süreci, domino etkisi göstererek Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve diğer bölge ülkelerine yayılmıştır. Farklı ülkelerde meydana gelen bu hareketlerin ortak özellikleri baskıcı ve tekçi otoriter yönetimlere, siyasi yozlaşmaya, ifade ve örgütlenme özgürlüğü önündeki kısıtlamalara, kötü yaşam koşullarına ve işsizliğe karşı bir direniş hareketi olmalarıdır. Bu hareketlerle Tunus, Mısır ve Libya'da otoriter yönetimler işbaşından uzaklaştırılmıştır. Sürecin, bölgedeki diğer ülkeleri ne oranda etkileyeceği ve ne tür bir modele doğru götüreceğine dair analizler yapmak için zamana ihtiyaç görülmektedir.

Özet

Demokrasi kavramını tanımlamak.

Eski Yunanca demos ve kratia kökünden türetilen demokrasi, “halk yönetimi” anlamına gelir. “Halkın, halk tarafından, halk için yönetimi,” demokrasinin en yaygın kullanılan tanımlarından bir tanesidir. Bazı düşünürler, demokrasi kavramı yerine “çoğun yönetimi” anlamına gelen *poliarşi* kavramını kullanırlar. Halk kavramının sorunlu doğası ve halkın tamamının her zaman yönetim sürecine katılmasının neredeyse imkânsız olması sebebiyle demokrasi bugün yaygın olarak “mümkün olduğunca fazla sayıda vatandaşın uzun bir zaman boyunca arzularına cevap verebilen bir sistem” olarak tanımlanmaktadır.

Demokrasinin temel niteliklerini açıklamak.

Çağdaş devletlerin en yaygın yönetim şekli olan demokrasi, halkın ülke yönetimini çok partinin katılabildiği serbest ve adil seçimlerle belirlemesi esasına dayanır. Çağdaş demokrasiler, sadece serbest ve adil seçimlerden ibaret olmayıp aynı zamanda hukukun üstünlüğü, güçler ayrılığı, fikir, ifade, örgütlenme, basın, din ve vicdan özgürlüğünü de içine alan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alındığı bir yönetim anlayışını ifade eder.

Tarihsel olarak demokrasi kuramının gelişimini açıklamak.

Çağdaş devletlerin en önemli ve en yaygın yönetim şekli olan demokrasi, hem kuramsal hem de kurumsal yönden derin bir tarihî geçmişe ve tecrübeye sahiptir. Birçok düşünür, ortaya koydukları fikir ve yaklaşımlarla birçok siyasal yapıda kurumsal uygulamalarındaki tecrübeleriyle demokrasinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Antik Yunan, hem şehir-devletleri tecrübesiyle hem de Sokrates, Eflatun ve Aristo gibi siyasal düşünürleriyle demokrasinin gelişimine katkı sağlamıştır. Roma dönemi; düşünürlerinden çok, ortaya koyduğu hukuk sistemi, kurumları ve yönetsel tecrübeleriyle demokratik yönetimlere katkı sunmuştur. Rönesans, Reform ve Aydınlanma hareketleri, Orta Çağın feodal yapısı ve kilise baskısını kırarak modern çağda

demokrasiye geçişte önemli roller üstlenmiştir. Machiavelli, Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau, Tocqueville ve Mill gibi siyasal düşünürler; egemenlik, özgürlük, eşitlik, güçler ayrılığı, katılım gibi konularda ortaya koydukları fikir ve yaklaşımlarla demokrasi kuramının gelişimine katkı sağlamışlardır.

Farklı demokrasi çeşitlerini ayırt etmek ve çoğunlukçu ve uzlaşmacı demokrasi modellerini karşılaştırmak.

Demokrasiler genel olarak katılım, siyasal eşitlik ve çoğunluk yönetimi gibi ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, demokrasinin işleyişine yönelik teknikler, prosedürler, ilkeler ve yaklaşımlar farklılık gösterebilir. Bu bakımdan öncelikle doğrudan demokrasiyi temsili demokrasiden ayırt etmek gerekir. Doğrudan demokrasi, halkın araçlara gerek kalmadan kendini doğrudan yönettiği bir yönetim şeklidir. Doğrudan demokrasi ideal olmakla birlikte, gerçekleştirilmesi oldukça zor bir yönetim şeklidir. Ülke nüfuslarının artması, bu nüfusun türdeş olmaması ve siyasal ya da ekonomik yönden farklı çıkar gruplarının oluşmasıyla birlikte, temsili dediğimiz yeni bir demokrasi çeşidi ortaya çıkmıştır. Batı demokrasisi, anayasal veya liberal demokrasi olarak da adlandırılan temsili demokrasi ise halkın kendi adına yönetimi gerçekleştirmek üzere temsilcilerine vekalet verdiği bir yönetim şeklidir. Temsili liberal demokrasi, Batı ülkelerinde çoğunlukçu ve uzlaşmacı şeklinde farklı modellerle işletilmektedir. Ancak temsili demokrasi yine de farklı kesimlerden farklı yönleriyle eleştirilmiş; halk demokrasisi, sosyal demokrasi, radikal demokrasi ve müzakereci demokrasi gibi çok sayıda alternatif demokrasi kavram ve anlayışı önerilmiştir.

Batıda uygulanan temsili demokrasilerin tek bir modelinin olduğunu söylemek mümkün değildir. Toplumlar veya ülkeler demokrasinin temel ilke ve uygulamalarından ayrılmamak kaydıyla kendi sosyal, siyasal ve kültürel şartlarına uygun farklı demokrasi modellerini hayata geçirmişlerdir. Bu kapsamda, iki demokrasi modelini ayırt etmek gerekir. Çoğunlukçu demokrasi modelinin, siyasal ve kültürel yönden nispeten türdeş

olan toplumlarda daha iyi işlediği öngörülür. Bu modelin en önemli prototipi İngiltere'dir. Özü çoğunluğun hakimiyetine dayanan bu modelin en önemli özellikleri; tek parti iktidarı, tek meclislilik, iki partili ve tek boyutlu parti sistemi, çoğunlukçu seçim sistemi, yazısız anayasa, üniter yapı ve merkezîyetçi yönetim olarak sıralanabilir. Buna mukabil, uzlaşmacı demokrasi modelinin türdeş olmayan çoğulcu toplumlarda daha iyi işlediği öngörülür. Bu modelin en önemli prototiplerini İsviçre ve Belçika oluşturur. Modelin en önemli özellikleri; koalisyonlarla iktidar paylaşımı, kuvvetler ayrılığı ve dengesi, iki meclislilik, çok partili ve çok boyutlu parti sistemi, nispi temsil seçim sistemi, yazılı anayasa, federal ve yerinden yönetim şeklinde sıralanabilir.

Yirmi birinci yüzyılda demokrasiye geçiş hareketlerini açıklamak.

Yirminci yüzyıldan yirmi birinci yüzyıla geçerken ortaya çıkan bazı olaylar, demokrasi tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. 1970'li yıllarda, Güney Avrupa ülkelerinde, 1980'li yıllarda Latin Amerika'da, 1990'lı yıllarda da Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki otoriter ve totaliter sistemler yıkılarak yerlerine daha özgürlükçü ve çok partili sistemlere doğru geçiş süreci yaşanır. Bu olaylar bir taraftan demokrasiye geçiş olarak değerlendirilirken diğer taraftan "demokratik konsolidasyon" şeklinde yeni bir kavramın ortaya çıkmasını beraberinde getirir. Bu hareketleri; Fukuyama, "tarihin sonu" teziyle açıklarken Huntington "üçüncü demokrasi dalgası" şeklinde değerlendirir. Fareed Zakaria ise bu hareketleri "illiberal demokrasinin yükselişi" olarak görür. Diğer taraftan, 2010'lu yılların başlarında Tunus'tan başlayıp neredeyse tüm Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkelerine yayılan özgürlükçü hareketler zinciri de yeni bir demokrasi ve liberalleşme dalgası olarak değerlendirilmektedir.

Kendimizi Sınayalım

1. Robert Dahl aşağıdakilerden hangisini makul ölçüde bir demokraside olması gereken şartlardan biri olarak **saymamıştır**?

- a. İfade özgürlüğü
- b. Oy verme hakkı
- c. Çoğulculuk
- d. Özgür ve çok sesli medya
- e. Serbest ve adil seçimler

2. Aşağıdaki dönemlerden hangisi yönetim ile ilgili kararlara yetişkin erkeklerin katılabildiği ve ilk doğru-
dan demokrasi hareketinin yaşandığı dönemdir?

- a. Antik Yunan
- b. Roma dönemi
- c. Orta Çağ
- d. Aydınlanma Çağı
- e. Yirminci yüzyıl

3. Aşağıdakilerden hangisinde “Toplumsal Sözleşme Kuramı”nın önde gelen temsilcileri birlikte verilmiştir?

- a. Sokrates-Eflatun-Aristo
- b. Hobbes-Locke-Rousseau
- c. Marks-Engels-Lenin
- d. Herder-Bodin-Weber
- e. Huntington-Fukuyama-Zakaria

4. Aşağıdakilerden hangisi Fransız düşünür Montesquieu tarafından geliştirilen ve iktidar kullanımı üzerine sınırlamalar getiren ilkedir?

- a. Magna Carta
- b. İlliberal demokrasi
- c. Üçüncü demokrasi dalgası
- d. Anayasacılık
- e. Güçler ayrılığı

5. Aşağıdaki demokrasi türlerinden hangisi bir yönüyle diğerlerinden farklıdır?

- a. Batı demokrasisi
- b. Temsilî demokrasi
- c. Liberal demokrasi
- d. Halk demokrasisi
- e. Anayasal demokrasi

6. Aşağıdakilerden hangisi çoğunlukçu demokrasi modelinin ayırt edici bir özelliği **değildir**?

- a. Tek-parti iktidarı
- b. Nispi temsil seçim sistemi
- c. Merkezîyetçi yönetim
- d. Yazılı olmayan anayasa
- e. İki partili sistem

7. Aşağıdakilerden hangisi uzlaşmacı demokrasi modelinin ayırt edici bir özelliği **değildir**?

- a. İktidarın koalisyonlarla paylaşımı
- b. Çok partili sistem
- c. İki meclisli sistem ve azınlık temsili
- d. Yerinden yönetim
- e. Yürütmenin üstünlüğü

8. Aşağıdakilerden hangisi devlet ve toplum ilişkilerinde bir meşruiyet krizi olduğunu varsayarak; demokrasinin derinleştirilmesi ve yaygınlaştırılması, tüm farklılıkların tanınması ve kamusal alana yansıtılması gereğine işaret eden demokrasi anlayışıdır?

- a. Halk demokrasisi
- b. Sosyal demokrasi
- c. Liberal demokrasi
- d. Radikal demokrasi
- e. Delegatif demokrasi

9. Aşağıdakilerden hangisi yirminci yüzyılın son çeyreğinde çoğunluğu komünizme dayalı totaliter rejimlerin yıkılarak yerlerine çok partili demokratik sistemlere geçiş hareketlerini ifade eden “üçüncü demokrasi dalgası”nı geliştirilmiştir?

- a. Samuel Huntington
- b. Fareed Zakaria
- c. Francis Fukuyama
- d. Guillermo O'Donnell
- e. Jürgen Habermas

10. Aşağıdakilerden hangisi Fareed Zakaria'nın kavramsallaştırdığı; bireysel hak ve özgürlükler ile hukuk devleti ve güçler ayrılığı gibi iktidar gücünü sınırlandıran ilkelere yoksun demokrasi türüdür?

- a. Delegatif demokrasi
- b. İlliberal demokrasi
- c. Radikal demokrasi
- d. Müzakereci demokrasi
- e. Üçüncü demokrasi

Yaşamın İçinden

“İstikrar” Değil “Konsensüs”

Son dönemlerde seçim barajı ile ilgili tartışmalar gündemi oldukça meşgul etmiş gözüküyor. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yeniden açtığı tartışmada, seçim barajını aşacaklarına inanan siyasal partiler başta olmak üzere, tartışmanın taraflarından çok büyük bir kısmı yüzde 10’luk barajın korunmasını desteklerken, Cumhurbaşkanı da dâhil olmak üzere küçük bir kısım da barajın değiştirilmesini, ancak yine de % 7-8 gibi bir seviyeye indirilmesini istemekteler.

Öncelikle şu tespiti ortaya koymak gerekir: % 10’luk seçim barajı, 1980 müdahalesi sonrası, askerlerin Türkiye’de iki partili -hatta tek partili— bir siyasal sistem dizayn etme çabalarının bir sonucu olarak ortaya konulmuş, ancak dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde görülmeyen bir sistem örneğidir. Dünyanın hiçbir demokratik ülkesinde % 10’luk bir seçim barajı olmadığı gibi, seçim barajını tercih eden çok az sayıdaki ülkede de en yüksek oran % 5’tir. Birinci ve ikinci demokrasi dalgasını oluşturan ülkelerden sadece Almanya’da % 5 ve İsveç’te % 4’lük bir ulusal baraj konulmuştur. Almanya’daki % 5’lik ulusal barajda bazı esneklikler de öngörülmüştür. Örneğin, Batı Berlin de dâhil olmak üzere eski Batı Almanya toprakları ile eski Doğu Almanya topraklarından oluşan iki seçim bölgesinden herhangi birinde % 5’lik seçim barajını aşan bir parti, ülke genelinde % 5’lik toplama ulaşamazsa dahi seçim barajını geçmiş kabul edilmektedir. Üçüncü demokrasi dalgasını oluşturan ülkelerde de durum çok farklı değildir. Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Latviya’da seçim barajı % 5’ken, Macaristan ve Bulgaristan’da % 4, Romanya’da % 3, Estonya’da % 2’dir. Diğer çağdaş demokrasilerde ya % 1 gibi sembolik bir baraj uygulanmakta ya da siyasal partiler hiçbir seçim barajına tabi tutulmamaktadır.

Askeri rejimin % 10’luk baraj sistemiyle Türkiye’de dizayn etmeye çalıştığı iki-partili bir sistem, zorlamadır ve anti-demokratiktir. Bir ülkedeki parti sayısının çokluğu tercihten ziyade gereklilikten kaynaklanmaktadır. Eğer bir ülke siyasal olgular bakımından heterojen bir yapı arz ediyorsa, orda çok-partili bir sistemin olması kaçınılmazdır. Türkiye, partilerin çatışma boyutları bağlamında, sadece sosyo-ekonomik sorun boyutuyla birbirinden ayrılan iki partinin oluşturduğu Westminster tipi sistemlerden farklıdır. Türkiye’deki seçmen tercihleri ve siyasal parti eğilimleri oldukça heterojen ve iki partide temsil edilemeyecek düzey-

de çok ve karmaşıktır. Türkiye’deki seçmen ve siyasal partiler sosyo-ekonomik sorun boyutuna ek olarak ideolojik, dinsel, etnik/kültürel, rejime destek, kent-sel-kırsal, merkez-çevre, küreselleşme gibi ciddi sorun boyutları zemininde farklı siyasal tercihler sergilemektedir. Ayrıca, Avrupa Birliği, Kıbrıs, ABD, Orta Doğu ve Orta Asya ile ilişkiler gibi dış politika sorunlarında da seçmen farklı siyasal yaklaşımlar sergilemekte ve bunun doğal sonucu olarak siyasal partiler de farklı refleksler geliştirmektedir. Tüm bu sorun boyutlarına farklı yaklaşımlar getiren farklı seçmen ve siyasal partilerin bir kısmını, sadece “istikrar” mefhumunun ardına saklanarak, meclisin ve dolayısıyla sistemin dışına itmek, çağdaş demokrasilerin çoğulculuk, katılımcılık ve temsilde adalet ilkelerine aykırıdır. Aslında, dışlayıcı bir sistemin demokratik açıdan “istikrar” getirmesi de mümkün değildir.

Barajı yüksek tutma eğiliminde olan kesimlerin duruşlarını meşrulaştırmak için sığındıkları biricik bahane “istikrar”dır. Bu büyüklü kavramın açılımını yapmak demokrasi açısından oldukça önemlidir. Türkiye’de “istikrar” denince, bir iktidarın *uzun bir süre işbaşında kalabilmesi* ya da *etkin ve hızlı karar verebilmesi* algılanmaktadır ki, bu algılamının demokratik açıdan birçok sakıncası vardır. Eğer “istikrar” sadece uzun bir süre işbaşında kalabilme ve/veya etkin ve hızlı karar verebilme ise; Stalin, Hitler veya Saddam’dan daha “istikrar”lı iktidarlar düşünülemez. Oysa çağdaş demokrasilerde istikrarla kastedilen *demokratik normların, kuralların ve kurumların sürekliliğidir*. Eğer demokratik normlar, kurumlar ve kurallar süreklilik arz ederse, iktidarların öngörülenden daha erken yer değişmesi, herhangi bir sakınca oluşturmadığı gibi, halkın tercihlerine daha sık başvurulmasından dolayı daha demokratik de sayılabilir. Aynı şekilde, çoğu zaman bazı kararların uzun ve meşakkatli bir yolun izlenmesinden sonra verilmesi de daha istikrarlı sonuçlar doğurabilir. 1 Mart tezkere krizinde yaşanan süreç, bunun en iyi örneğini oluşturmaktadır. AK Parti hükümetinin istemesine rağmen, uzun ve meşakkatli tartışmalar neticesinde tezkerenin TBMM’den geçmemesi, hem halkın tercihlerinin meclise yansımaları bakımından, hem de gerek Türkiye’nin ve gerekse AK Parti’nin bugünlere istikrarlı bir şekilde gelmesinin en önemli sebebidir. Dolayısıyla, “istikrar” mefhumunun arkasına sığınıp dışlayıcı bir sistemi yukarıdan dizayn etme kolaylığından öncelikle sıyrılmak gerekir.

Türk siyasal seçkinlerinin acil ihtiyacı olan, öğrenme- si ve içselleştirmesi gereken mefhum “istikrar” değil “konsensüs”tür. Türkiye’nin sosyal ve siyasal yapısının heterojenliği, çok partili bir hayatı zorunlu kılıyorsa, yapılması gereken koalisyonlarla yaşamayı öğrenmek- tir. Bunun yolu da siyasal kültürümüzün çok yaban- cı olduğu “konsensüs”ten geçmektedir. “Konsensüs” kavramı Batı kökenli bir kelime olup, siyasal anlamda birden çok partinin bir araya gelerek uzlaştıkları, karşı- lıklı tavizler verdikleri ve geniş katılımın sağlandığı bir yönetsel anlayışı ifade eder. Türkçede bu kavramı kar- şılayabilecek bir sözcüğün bulunmaması, başlı başına bu mefhumun siyasal kültürümüze yabancı olmasının en önemli göstergesidir. Son dönemlerde bu kavram yerine türetilen ve kullanılmaya başlanan “oydaşma” sözcüğü, hem morfolojik yönden hatalı türetilmesi hem de içerik olarak mefhumu karşılayamamasından dolayı, yaygın bir şekilde kullanılmamakta ve dolay- ısıyla “konsensüs” sözcüğünden bile daha yabancı dur- maktadır. Şayet siyasal partiler, uzlaşmacı bir tavır gös- terirlerse koalisyonların yürümemesi için herhangi bir sebep yoktur. Yeter ki siyasal elit demokrasi oyununu kurallarına göre oynasın. Türk siyasal hayatında görü- len bazı başarısız koalisyon örnekleri, bundan sonra da koalisyonların başarısız olacağı anlamına gelmez. Batıdaki çağdaş demokrasiler başarılı ve istikrarlı ko- alisyon örnekleriyle doludur.

Türkiye’yi yeniden koalisyonlu bir sürece götürmesi kaygısı bir tarafa bırakılarak, baraj sistemi mutlaka ye- niden gözden geçirilmelidir. Türk siyasal sistemi aç- sından en makul ve demokratik çözüm ya baraj siste- minin tamamıyla ortadan kaldırılması ya da % 1 gibi sembolik bir seviyeye çekilmesi olacaktır. Barajın % 7-8 seviyesine çekilmesini savunanların, bunun gerek- çesi hakkında ortaya koydukları tatmin edici bir yanıt yoktur. Doğrusu, ülke barajının % 7-8 gibi bir seviyeye çekilmesi ile mevcut hâliyle kalması arasında demok- rasi mantığı açısından herhangi bir fark da yoktur.

Kaynak: Bingöl, Y. ‘İstikrar’ Değil ‘Konsensüs.’ Radikal Gazetesi.

Okuma Parçası

Demokrasi Nedir, Ne Değildir?

Kimi zaman, demokrasi kelimesi, siyaset piyasasında değeri düşük bir para gibi dolaşmaktadır. Siyasetçiler yaygın bir inanç ve uygulamayla, bu markayı (etike- ti) kendilerine mal etmeye ve yaptıkları her harekete ilıştirmeye çalışmakta, bilim adamları ise, tersine, be- lirsizliği dolayısıyla, bu kavramı bir takım nitelme sı- fatları olmaksızın kullanmakta tereddüt etmektedirler. Seçkin Amerikan siyaset teorisyeni Robert Dahl, ko- nuya büyük ölçüde kavramsal kesinlik kazandırmak (boş) umuduyla, demokrasi yerine “polyarchy” terimi- ni yerleştirmeyi bile denemiştir. İyi ya da kötü, biz, çağ- daş siyasi söylemin sloganı olan demokrasi sözcüğüne muhtacız. Bu sözcük, özgürlük ve daha iyi bir hayat için mücadele verirken insanların kulaklarında çınla- yan ve dillerinden düşmeyen bir sözcüktür. Bu sözcük, siyasi analiz ve uygulamalarımızı yönlendirirken, her ne şekilde kullanılırsa kullanılsın, göz ardı etmememiz gereken bir sözcüktür.

1975 Portekiz “Karanfiller Devrimi” ile başlayan ve 1989’da Doğu Avrupa’daki komünist rejimlerin çök- mesiyle doruğa tırmanmış görünen otokratik yön- etimlerden uzaklaşma süreci, bizi demokrasinin ortak bir tanımına yaklaştırmıştır. Her yerde “demokrasi”yi tanımlamak için kullanılan “popüler,” “güdümlü,” “burjuva” ve “şekli” gibi şüpheli sıfatlar sessizce terke- dilmektedir. Aynı zamanda, hükümetlerin prestijli bir unvan olarak “demokratik” unvanını hak etmek için kabullenmek zorunda oldukları asgari şartlar üzerinde dikkate değer bir konsensüs ortaya çıkmıştır. Bunların da ötesinde, günümüzde pek çok uluslararası kuruluş bu standartlara ne kadar uyulduğunu izlemektedir; hatta, bazı ülkeler dış siyasetlerini şekillendirirken bunları hesaba katmaktadır.

Bu denemenin ana temalarından biri; demokrasi- nin yalnızca bir dizi kurumdan ibaret olmadığıdır. Demokrasinin pek çok tipi mevcuttur ve bunların uygu- lamaları aynı şekilde çeşitlilik gösteren bir dizi etki ya- ratmaktadır. Demokrasinin aldığı kendine özgü biçim, hem bir ülkenin sosyo-ekonomik şartlarına, hem de yerleşik devlet yapısı ve siyasi uygulamalarına bağlıdır. Modern siyasi demokrasi yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve işbirliği yo- luyla dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafın- dan, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimidir.

Demokratikleşme zorunlu olarak beraberinde ekonomik büyümeyi, sosyal barışı, idari etkinliği, siyasal uyumu, serbest piyasayı ya da ideolojilerin sonunu getirecektir. Ama en azından “tarihin sonu”nu getirecek midir? Bu niteliklerden bazılarının demokratik süreci kolaylaştırdığına şüphe yoktur ama bunlar demokratik sürecin ne ön şartı ne de yakın zamandaki ürünüdür. Bunun yerine devleti biçimlendirmek ve kamu siyasetini etkilemek için barışçı bir şekilde rekabet edebilen, sosyal ve ekonomik anlaşmazlıkları düzenli kurallarla kanallı edebilen ve unsurlarını temsil etmek ve onları ortak bir şekilde hareket etmeye yöneltmek için sivil toplumla arasında yeterli bağlar bulunan siyasal kurumların ortaya çıkmasını umut etmek daha yerinde olur. Bazı demokrasi tipleri, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, belki de otoriter yönetimlerden kurtulma sürecinde ortaya çıkan bazı durumlar yüzünden, bu sözü yerine getirememiştir. Bir kumar olan demokrasi öyle bir rejimdir ki, sadece başlangıçtaki sınırlı şartlar çerçevesinde kendini yenileyerek ayakta kalmaz, ama sonunda onları aşarak genişler. Otoriter rejimlerin tersine, demokrasiler kurallarını ve kurumlarını mutabakata dayalı bir biçimde değişen durumlara cevap vermek için değiştirme kapasitesine sahiptir. Belki yukarıda anılanların tümünü gerçekleştiremeyeceklerdir ama eninde sonunda bu konuda otokrasilerden daha şanslı oldukları bir gerçektir.

Kaynak: Schmitter, P. C., Karl T. L. (1999). “**Demokrasi Nedir, Ne Değildir,**” Sosyal ve Siyasal Teori. 2. Baskı, Çev. L. Gönenç; Der. A. Yayla içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi. s. 3-15.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasinin Temel Nitelikleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. a	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Kuramı ve Demokrasinin Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Kuramı ve Demokrasinin Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Kuramı ve Demokrasinin Gelişimi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Çeşitleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Çeşitleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Çeşitleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Demokrasi Çeşitleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise “Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasiye Geçişler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. b	Yanıtınız yanlış ise “Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasiye Geçişler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Doğrudan demokrasi halkın aracılara gerek kalmadan kendi kendini doğrudan yönettiği bir yönetim biçimidir. Doğrudan demokrasinin işlemesi, nispeten küçük bir nüfusun ve kültürel olarak türdeş bir toplumun varlığına, mülk ve zenginliğin nispeten eşit dağıtılmasına bağlıdır. Ülke nüfuslarının artması, bu nüfusun kültürel olarak türdeş olmaması ve siyasal ya da ekonomik yönden farklı çıkar gruplarının oluşmasıyla birlikte doğrudan demokrasi uygulamaları modern devletlerde imkânsız hâle gelmiştir. Bu sebeple bugün doğrudan demokrasiyle yönetilen devlet yoktur. Ancak bugün bazı demokrasilerde görülen referandum, doğrudan demokrasinin bir aracı olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bilişim teknolojisindeki gelişmeler, halkın fikir ve görüşlerini daha rahat bir şekilde ortaya koymasını ve yönetim süreçlerine daha etkin bir şekilde katılmasını kolaylaştırmıştır.

Sıra Sizde 2

Demokrasinin dışlayıcı değil, kapsayıcı bir rejim olduğu düşünülürse bu tür eleştirilerde haklılık payının olduğu düşünülebilir. Ancak çoğunlukçu demokrasi modelini uygulayan İngiltere gibi ülkelerde bu tür sıkıntıları hafifleten bazı unsurların olduğunu belirtmek gerekir. Bu tür ülkelerde toplum yapısının türdeş olması, genel politikalar hakkında halkın görüşlerinin birbirine yakın olması ve büyük partilerin merkeze yakın politikalar ortaya koyması sebebiyle seçmenin genel tercihlerinin hangi parti iktidarda olursa olsun kısmen de olsa karşılanabildiği anlamına gelir. Diğer taraftan azınlık ve çoğunluğu oluşturan siyasi gruplar, dönüşümlü olarak iktidar olabildiklerinden, bir grubun sürekli olarak yönetimden dışlanması gibi bir durum söz konusu değildir.

Sıra Sizde 3

Türdeş olmayan toplumlarda seçmenler din, dil, kültür, ideoloji ve etnik köken gibi bazı hususlarda farklılıklar gösterirler. Seçmenlerin tercihleri daha sert ve kesindir. Partiler tarafından savunulan politikalar da buna paralel olarak birbirine uzaktır. Çoğunlukçu demokrasi modelini uygulayan İngiltere gibi ülkelere farklı olarak İsviçre ve Belçika gibi ülkelere belli başlı partilerin tek başına iktidar olma imkânları olmadığı gibi, birbiri ardı sıra iktidara gelmesi de zordur. Bu durumda, bazı kesimlerin iktidarda hiçbir zaman temsil

edilememe ihtimali söz konusu olabilir. Bu şartlar arasında, çoğulcu ülkelerde, çoğunluk yönetimi demokrasi yerine çoğunluğun diktatoryası ve iç çatışma anlamına gelebilir. Bu yüzden çatışmaya değil, uzlaşmaya vurgu yapan; dışlayıcı değil, kapsayıcı bir anlayışı benimseyen ve yönetimde dar çoğunluk yerine, kapsamı genişletilmiş geniş tabanlı iktidarlara öngören uzlaşmacı demokrasi modelinin bu tür çoğulcu toplumlarda daha iyi işlediği varsayılmaktadır.

Sıra Sizde 4

Çoğunlukçu demokrasi modelinde çoğunlukçu seçim sistemi uygulanırken uzlaşmacı demokrasi modelinde nispi temsil seçim sistemi tercih edilir. “Çizgiyi ilk geçen sistemi” olarak da adlandırılan çoğunlukçu seçim sisteminde, dar seçim bölgelerinde her partinin gösterdiği tek aday ya da bağımsız adaylar arasından seçim yapılır. Adaylardan çoğunluğun oylarını alan; çoğunluk yoksa, en çok oyu alan meclise seçilir. Uzlaşmacı modeli uygulayan ülkelerin seçim sistemi ise toplumdaki partilerin hakkaniyetli temsiline imkân tanıyan nispi temsil seçim sistemidir. Westminster modelinde uygulanan ve büyük partilerin artık, küçük partilerin ise eksik temsil edilmelerine yol açan çoğunlukçu seçim sistemine karşın, uzlaşmacı modelde uygulanan nispi temsil seçim sistemi, partilerin aldıkları oyla orantılı mecliste temsil edilmelerine imkân tanır. Çoğunlukçu seçim sistemi iki partili sistemi teşvik edip istikrarlı hükümetlerin doğmasına yol açarken nispi temsil seçim sistemi temsilde adalet ilkesini daha iyi yansıtır.

Sıra Sizde 5

Marksist siyasal felsefe, liberal demokrasiyi burjuva iktidarını meşrulaştırma amacı güden, kapitalist ekonomik sistemin bir ideolojisi olarak görür. Mutlak eşitliğe vurgu yapan Marksistlere göre, gerçek demokrasi ancak ekonomik kaynakların eşit dağıtıldığı, ekonomik ve sosyal anlamda mutlak eşitliğin sağlandığı bir sistemle mümkündür. Marksizm, kapitalizmin son tahlilde çökeceğini ve proletaryanın diktatörlüğüne dayanan proletarya demokrasisi kurulacağını öngörür. Sosyal demokrasi ise liberal demokrasinin aşırı bireyciliği ve piyasa ekonomisine dayalı rekabetçi ekonomik sistemini eleştirir; bu sistemin aşırı dengesizlik ve adaletsizlikler yarattığı varsayımıyla, dezavantajlı kesimler lehine düzenlemeler önerir. Marksizm ve sosyalizmden beslenmekle birlikte, sosyal demokrasi anlayışı

Marksist anlayıştan önemli farklılıklar içerir. Kapitalist ekonomik sistemin eşitsizlik ve adaletsizlikler doğurma potansiyeline dikkati çekmekle birlikte; sosyal demokrasi anlayışı, şiddete başvurmadan parlâmenter sistem içerisinde demokratik mücadeleyle bunları gidermenin mümkün olabileceğini öngörür.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bingöl, Y. (der.). (2011). **Yirmi Birinci Yüzyılda Demokrasi Tartışmaları**. İstanbul: Umuttepe Yayınları.
- Dahl, R. (2010). **Demokrasi Üzerine**. Çev. B. Kadioğlu, İstanbul: Phoenix Yayınevi.
- Diamond, L. ve Plattner, M. F. (Der.). (1995). **Demokrasinin Küresel Yükselişi**. Çev. Türk Demokrasi Vakfı, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Habermas J. (2010). **‘Öteki’ Olmak ‘Öteki’yle Yaşamak**, (5. Baskı), Çev. İ. Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Huntington, S. P. (1999). “Üçüncü Demokrasi Dalgası,” **Sosyal ve Siyasal Teori**. 2. Baskı, (Der. A. Yayla; Çev. E. Yalçın, A. Yayla) içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Keyman, E. F. (2000). **Türkiye ve Radikal Demokrasi**. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Kışlalı, A.T. (1987). **Siyaset Bilimi**. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Lijphart, A. (2006). **Demokrasi Motifleri**. Çev. G. Ayas, E. U. Bulsun, İstanbul: Salyangoz Yayınları.
- Moten, A.R., Islam, S. S. (2005). **Introduction to Political Science**. Australia: Thomson.
- O'Donnell, G. (1994). “Delegative Democracy,” **Journal of Democracy**. 5/1.
- Parrot, B. (1997). “Perspectives on Post-Communist Democratization,” **Conflict, Cleavage and Change in Central Asia and Caucasus**. (Der. K. Dawisha, B. Parrot) içinde, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmitter, P. C. ve Karl, T. L. (1999). “Demokrasi Nedir, Ne Değildir,” **Sosyal ve Siyasal Teori**. 2. Baskı, (Der. A. Yayla; Çev. L. Gönenç) içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Zakaria, F. (1999). “İlliberal Demokrasinin Yükselişi,” **Sosyal ve Siyasal Teori**. 2. Baskı, (Der. A. Yayla; Çev. A. Yayla) içinde, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- www.wikipedia.org
- www.journalofdemocracy.org
- <http://www.wisdomsupreme.com/dictionary/robert-dahl.php>
- <http://www.euronews.com/2008/07/25/which-way-for-turkey-s-parliament/>
- <http://www.itusozluk.com/gorseller/avam+kamaras%FD/11208>
- http://en.wikipedia.org/wiki/John_Rawls
- http://en.wikipedia.org/wiki/Samuel_P._Huntington
- http://en.wikipedia.org/wiki/Francis_Fukuyama

6

Amaçlarımız

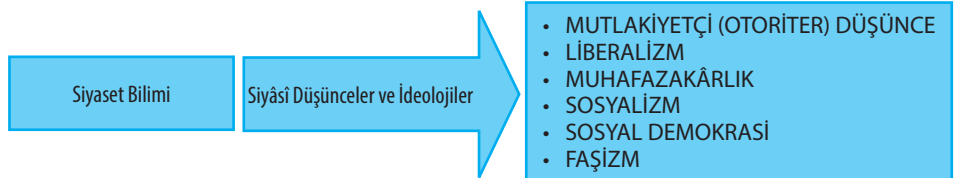
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Mutlakiyetçi otoriter düşüncenin hangi koşullarda geliştiğini ve hangi değerleri savunduğunu açıklayabilecek,
 - Liberal düşüncenin gelişimini ve savunduğu siyâsî ve iktisadi değerleri anlatabilecek,
 - Muhafazakâr düşüncenin nelere tepki gösterdiğini ve hangi değerleri savunduğunu açıklayabilecek,
 - Sosyalist düşüncenin sanayi toplumundaki eşitsizliklere karşı bir tepki olarak doğduğunu ve eşitlik temelinde bir dünya hayal ettiğini açıklayabilecek,
 - Sosyal demokrasi düşüncesinin demokrasi ve kapitalizm içinde kalarak eşitlikçi bir toplum geliştirmek istediğini anlatabilecek,
 - Faşist ideolojinin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelere karşı bir tepki olarak doğduğunu ve organik bir toplum hayal ederek otoriter bir devlet kurduğunu açıklayabilecek
- bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Bireycilik
- Özgürlük
- Eşitlik
- Sosyal Sınıflar
- Piyasa Ekonomisi
- Organik Toplum
- Hoşgörü Kültürü
- Otoriter Devlet
- Hukukun Üstünlüğü

İçindekiler

Siyâsî Düşünceler ve İdeolojiler

Orta Çağ'ın bitme sürecine girdiği on altıncı yüzyıldan itibaren Batı'da yeni toplumsal ve siyasal yapıya ilişkin arayışlar baş göstermeye başladı. Rönesans ve Reform sonrasında ortaya çıkan yeni düşünceler ve arayışlar, Roma Katolik Kilisesi'nin Orta Çağ boyunca Avrupadaki devletler üzerinde süren tekeline son verince ulus devletin gelişme süreci de başlamış oldu. Bu süreç siyaset düşüncesi bakımından farklı arayışların ortaya çıkması anlamına gelmiştir. Modern dünyada devletin insan ve toplum yaşamındaki yeri ve sınırlarıyla ilgili değişik görüşler bu bağlamda ortaya atılmıştır. Farklı ideolojilerin ve siyâsî düşüncelerin ortaya çıkışının temelinde bu yatar. Modern dünyaya damgasını basan mutlakiyetçilik, liberalizm, sosyalizm, muhafazakârlık, faşizm ve sosyal demokrasi gibi düşünceler, esas olarak devletin insan ve toplum yaşamındaki yeri ve sınırlarıyla ilgili soruya cevap vermeye çalışmaktadırlar. Her birinin bu bağlamda önemsendiği ve ön plana çıkardığı değerler vardır. On altıncı yüzyıl ile yirminci yüzyıl arasındaki dönemde sistemli birer düşünce hâline gelen bu ideolojiler, sadece Batı dünyasına değil, dünyanın diğer bölgelerine de damgasını vurmuştur. Bu düşüncelerin her biri dünyanın değişik toplumlarında şu ya da bu şekilde siyâsî projeye dönüşerek yaşama şansı bulmuştur. Bu bölümde bu düşüncelerin her birini, düşünsel temellerinin yanı sıra, savundukları değerler ve öngördükleri siyâsî ve ekonomik modellerle birlikte inceleyeceğiz.

MUTLAKİYETÇİ (OTORİTER) DÜŞÜNCE

Mutlakiyetçi düşünce geleneği Avrupada on altıncı yüzyıldan itibaren yükselmeye başlamıştır. Bu düşüncenin ortaya çıkmasının belli başlı bazı nedenleri vardır. Bunlardan biri ulus devlet oluşumunu tamamlayamayan parçalı güç merkezlerinin ulus devlete dönüştürülmesi ihtiyacıdır. Avrupada on beşinci yüzyıldan itibaren önce İspanya, daha sonra İngiltere, Fransa, Almanya ve İsviçre gibi ülkelerde, Orta Çağ boyunca yaşamış olan irili ufaklı güç merkezleri kralların şahsında bir araya gelerek ulus devlete dönüşmüştür. Öte yandan, on altıncı yüzyılda henüz ulus devlete dönüşmeyen toplumlar da vardı. Bunlardan biri İtalya idi. Toprakları üzerinde Napoli, Milan, Floransa, Roma, Sicilya, Monako gibi farklı prenslikler ve küçük devletleri barındırmasına ve Rönesans ile Reform'un önemli merkezlerinden biri olmasına rağmen İtalya ulus devlete geçemediği için diğer ülkeler karşısında zayıf durumdaydı. Modern dünyadaki mutlakiyetçi düşünce geleneğini başlatan İtalyan düşünür **Niccolo Machiavelli**'in temel amacı sınırsız güce sahip mutlak bir pren-

Resim 6.1

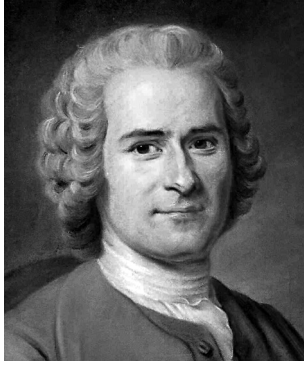
*Niccolo Machiavelli:
1469-1527 yılları
arasında İtalya'da
yaşamış ve sonuca
giden her yolu
mubah gören devlet
adamı ve siyaset
bilimci.*

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Machiavelli

Resim 6.2

*Jean Jacques
Rousseau:
Cenevre'de 1712-
1778 tarihleri
arasında yaşayan
Fransız asıllı
düşünür. Fransız
Devrimi'nin en
önemli ilham
kaynaklarından
birini
oluşturmuştur.*

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau

sin şahsında İtalya topraklarında bulunan küçük güç merkezlerini bir araya getirerek güçlü bir İtalyan devleti ortaya çıkarmaktı. İtalya'da mutlakiyetçi düşüncenin gelişimine yol açan faktör büyük ölçüde İtalya'daki parçalı güç yapısı olmuştur.

İngiltere, Fransa ve Almanya'ya bakıldığında burada gelişmiş olan mutlakiyetçi düşüncenin temel nedeni bu ülkelerdeki iç karışıklıklar olmuştur. On yedinci yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere'de geleneksel aristokratlarla yeni yetişme sosyal sınıflar arasında sivil savaş baş göstermiş, bu savaşların sonucunda 1648 ve 1688 devrimleri gerçekleştirilmiştir. İngiltere'deki iç karışıklığın, ancak sınırsız yetkilere sahip güçlü bir otorite ile aşılabileceğini düşünen Thomas Hobbes, bireylerin tüm haklarını devrettiği, sınırsız güce sahip, mutlak bir devlet yapısı öngörmüştür. Benzer bir düşünce biçiminin Fransa'da da geliştiğini görüyoruz. Fransa'da on yedinci yüzyıl boyunca Protestanlar ve dinde reform yanlıları aleyhine sürdürülen katliamlar burada da güçlü merkezî bir otoriteye ihtiyaç hissettirmiştir. Mesela 1574 yılının 24 Ağustos tarihinden itibaren Paris ve civarında üç hafta içinde 100 bin Protestan Katolikler tarafından katledilmiştir. Fransa'da 1562-1598 yılları arasındaki 36 yıl boyunca devam eden sekiz tane dinî savaş yaşanmıştır. İşte tüm bu karmaşanın üstesinden gelmek için Jean Bodin ve **Jean Jacques Rousseau** gibi Fransız düşünürler sınırsız, sorumsuz mutlak bir siyâsî gücün ortaya çıkmasını gerekli görmüşlerdi. Yine Almanya'da Prusya İmparatorluğu'nun

dağılmasından sonra baş gösteren parçalı yapı on dokuzuncu yüzyıldan itibaren güçlü merkezî bir otoritenin gelişmesi arayışını ortaya çıkarmıştır. Metafiziksel ve aşkın bir devlet öngören Hegel felsefesi bu arayışın bir ürünü olarak gelişmiştir.

Kısaca, mutlakiyetçi otoriter düşünce biçimi, genel olarak toplumsal parçalanmışlığın ve bölünmüşlüğün üstesinden gelmek için güçlü, mutlak ve sınırsız bir devlet anlayışı öngörmüştür. Bu düşünce biçimine katkıda bulunan çok sayıda düşünür olmuştur. Ancak bunlar içinden, Niccolo Machiavelli, Thomas Hobbes, Jean Bodin, Jean J. Rousseau, Wilhelm Friedrich Hegel ve Joseph de Maistre gibi düşünürler dikkat çeken isimlerdir. Mutlakiyetçi düşüncenin yirminci yüzyıldaki aşırı yorumu faşizm olmuştur. Burada zikredilen düşünürler genel olarak faşist bir devlet yapısı öngörmemiş olmakla birlikte, bir kısmının İtalya'da ve Almanya'da ortaya çıkan faşist ideolojiye ilham kaynağı oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Mutlakiyetçi Düşüncede İnsan ve Toplum

Mutlakiyetçi düşüncüyü savunan düşünürler insanı bencil, aç gözlü, doyumsuz ve saldırgan bir varlık olarak kabul ederler. **Thomas Hobbes**, bu düşüncüyü "insan insanın kurdudur" ifadesiyle dile getirmiştir. Hobbes'a göre doğası itibarıyla saldırgan ve bencil olan insan, mutlak bir siyâsî güç olmadan başkasıyla barış içinde bir arada yaşayamaz. Hem barış içinde bir arada yaşamak hem de ekonomik, teknolojik ve

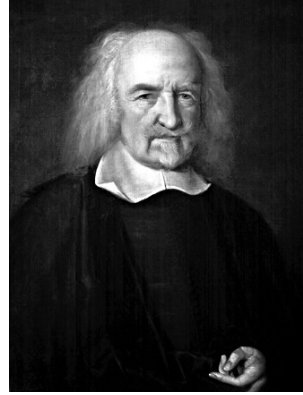
bilimsel anlamda gelişmenin oluşabilmesi için insanları sıkı biçimde kontrol eden, onları kuşatan ve onlara karşı zor kullanabilen güçlü bir otoriteye ihtiyaç vardır. Aksi takdirde insanlar barbar yaratıklar gibi birbirlerini yiyip bitireceklerdir. Machiavelli de benzer biçimde insanın bencilliğine vurgu yapmıştır. Machiavelli'ye göre yönetim insan bencilliğinin sonucunda gelişmiştir. Yöneten ile yönetilenin bencilliğinin bulunduğu noktada yönetim ortaya çıkar. Yönetenin bencilliği iktidara sahip olmayı arzularken yönetilenin bencilliği sahip olduklarını korumayı ister. Yönetilen mal ve can emniyetini sağlamak için yöneticiye, yönetici de iktidara sahip olmak için yönetilenlere ihtiyaç hisseder. Böylece ikisinin bencilliğinin buluşmasının sonucunda yönetim oluşur. Rousseau'ya göre doğası itibarıyla iyi bir varlık olmasına rağmen insan, devlet sayesinde medeni bir varlığa dönüşerek gerçek özüne kavuşur.

Mutlakiyetçi düşüncenin toplumu, farklılıklardan arınmış, aynı amaçlar ve değerler etrafında bir araya gelmiş, kenetlenmiş ve tek vücut olmuş bir toplumdur. Mutlakiyetçi düşünürler toplumsal farklılaşmayı bir kaos, karmaşa ve tehdit olarak algırlar. Onlara göre toplum, devlet tarafından dönüştürülmeli ve yeniden yaratılmalıdır. Rousseau'ya göre insanın biyolojik bir varlıktan sosyal ve politik bir varlığa dönüşümü toplumla mümkün olduğu için toplum insanı dönüştürerek kendisine benzetmelidir. "İnsan özgür doğar fakat her yerde zincire vurulmuştur" ifadesiyle Rousseau, insanın bir yandan toplum tarafından zincire vurularak özgürlüğünü yitirdiğini, ama bir yandan da bu zincirin aslında insanı gerçek anlamda insan yaptığını ileri sürer. **Hegel**, benzer biçimde farklılaşmanın, dolayısıyla çelişki ve karmaşanın olduğu alanı sivil toplum olarak kabul eder. Hegel, aşkın bir devletin ortaya çıkarak sivil toplumdaki farklılıkları yok etmesi ve sivil toplumu kendi şemsiyesi altında aynı amaçlara yönlendirmesi gerektiğini savunmuştur. Hegel, bu düşüncüyü "asimile etmek medenileşmektir" ifadesiyle dile getirmiştir.

Mutlakiyetçi Düşüncede Otorite ve Devlet

Mutlakiyetçi düşünce bireyi değil, devleti önemser. Toplumsal kargaşayı, ayrışmayı önlemek ve toplumda birlik ve beraberlik ruhunu oluşturmak için güçlü, kuşatıcı bir devlet otoritesine ihtiyaç vardır. Machiavelli, devleti bir hükümdarın şahsında en üstün varlık olarak kabul etmiştir. Machiavelli'ye göre devlet otoritesini elinde bulunduran hükümdar, kadiri mutlak bir otorite olarak her şeye güç yetiren kişidir. Machiavelli, hükümdarın düşünmesi gereken tek şeyin iktidarını korumak ve geliştirmek olduğunu söyler. Machiavelli bunun için hükümdarı ahlaki değerlerin dışında ve hukukun üstünde tutar. Machiavelli'ye göre "sonuca giden her yol mubahtır". Hükümdar açısından sonuç, kendi iktidarını korumaktan başka bir şey değildir. Benzer bir düşüncüyü Thomas Hobbes'ta da görürüz.

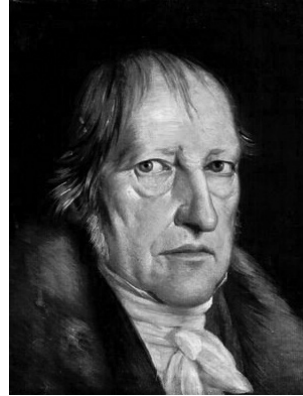
Resim 6.3

Thomas Hobbes: 1588-1679 tarihleri arasında yaşamış olan ve döneminin en önemli siyaset felsefecisi olarak kabul edilen İngiliz düşünür.

Kaynak: <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/index.htm>

Resim 6.4

Wilhelm Friedrich Hegel: 1770-1831 yılları arasında yaşamış olan ve aşkın bir devlet anlayışını savunan Alman tarih felsefecisi.

Kaynak: <http://www.google.com.tr/search?pq>

Hobbes'a göre bireyler, otoritenin zoruyla bir araya gelerek bir sözleşme yapar ve devleti meydana getirirler. Fakat bireyler sözleşme ile hem egemenliklerini hem de haklarını devlete devrederler. Devlet ortaya çıktıktan sonra egemenlik hakkı bireylerden devlete geçer. Devlet de zor kullanarak toplumu yönetir ve insanları barış içinde bir arada tutar.

Rousseau ile Hegel bu konuda biraz daha farklı düşünürler. Rousseau'da da Hobbes'a benzer biçimde bireyler bir araya gelerek sözleşme imzalar ve devleti ortaya çıkarırlar. Ancak ona göre devlet çoğunluğun iradesine göre çalışır. Bu aynı zamanda Genel İrade (**Millî İrade**) denen şeyi oluştur. Genel İrade mutlak olup her tür yanılığın ve sınırlamanın ötesindedir. Rousseau'ya göre Genel İrade meşruiyetin kaynağıdır. Başka bir deyişle, bir yasanın veya politikanın meşru olup olmaması onun çoğunluk tarafından benimsenip benimsenmemesine bağlıdır. Çoğunluğun kabul ettiği bir yasa veya karar mutlak olarak doğrudur. Genel İrade ortaya çıktıktan sonra artık özel iradelere, değerlere, kimliklere ve çıkarlara yer yoktur. Rousseau, toplumsal farklılaşmanın devlet tarafından eğitim yoluyla yok edilmesini savunur. Benzer bir düşünce Hegel'de de gelişmiştir. Hegel'de devlete sözleşme yoluyla değil, tarih içinde **diyalektik** yoldan ulaşılır. Sivil toplum içindeki farklı unsurlar arasındaki diyalektik ayrışma ve çatışma sonucunda devlet bir çözüm noktası olarak ortaya çıkar. Devlet ortaya çıktıktan sonra toplumu kendi şahsında homojen hâle getirir.

Millî İrade: Bir toplumda tek tek herkesin iradesinin toplamı anlamına gelir. Demokratik toplumlarda Millî İrade seçimler aracılığıyla oluşur. Seçimler sonucunda ortaya çıkan tablo Millî İrade'yi yansıtır.

Diyaletik: Zıt kutupların birbiriyle çatışma hâlinde olduğunu savunan düşünce biçimi.

SIRA SİZDE

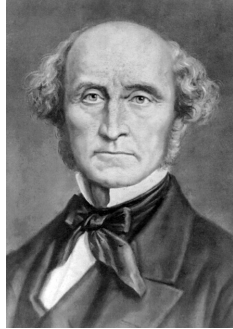

Mutlakiyetçi düşüncenin savunduğu temel değerleri tartışınız.

LİBERALİZM

Resim 6.5

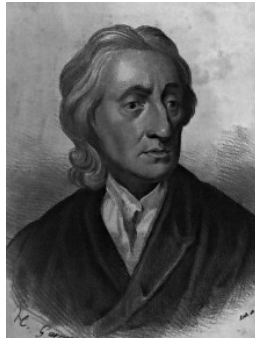
John Stuart Mill: 1806-1873 yılları arasında yaşamış, özgürlük düşüncesinin en önemli savunucularından ve dönemin en önde gelen İngiliz liberal düşünürü.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill

Resim 6.6

John Locke: 1632-1704 yılları arasında yaşamış olan ve dönemin siyaset felsefesini derinden etkileyen İngiliz siyaset felsefecisi ve liberalizmin fikir babası. John Locke aynı zamanda Amerikan Devrimi'nin en önemli ilham kaynağını oluşturmuştur.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/John_Locke

Liberalizmin savunduğu bazı değerlerin düşünsel kaynakları Antik Yunan ve Helen düşünce geleneğine kadar gerilere gider. Ancak liberalizm esas olarak modern dünyada gelişen bir ideolojidir. On yedinci yüzyıldan başlayarak liberal düşüncenin gelişmesine katkıda bulunan bazı isimler Adam Smith, John Locke, Immanuel Kant, Charles-Louis de Secondat Montesquieu, Alexis Tocqueville, Jeremy Bentham ve **John Stuart Mill** gibi düşünürlerdir. Yirminci yüzyılda liberal düşünce adına ön plana çıkan bazı isimler ise Friedrich August von Hayek, Robert Nozick, Ludwig von Mises gibi düşünürler olmuştur.

Bugün liberalizm içinde gelişen üç ana akımdan söz edebiliriz. Bunlardan birincisi ve liberalizmin ana çerçevesini oluşturan “klasik liberalizm”dir. On yedinci yüzyılda ortaya çıkan klasik liberalizm, temel insan hakları, sınırlı devlet, hukukun üstünlüğü, serbest piyasa ekonomisi gibi değerleri savunmaktadır. Klasik liberalizmin iki önemli fikir babası **John Locke** ile Adam Smith'tir. Locke, siyâsî liberalizm öğretisini geliştirirken Smith ise iktisadi liberalizm düşüncesini geliştirmiştir. Liberalizm içinde gelişen ikinci akım, on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren gelişmiş olan “sosyal

liberalizm” düşüncesidir. Sivil ve siyasal hakları, katılımı ve eşitlik düşüncesini savunan bu anlayış klasik liberalizmin aksine devlete belli alanlarda yükümlülükler yükler. John Stuart Mill ve Thomas H. Green gibi düşünürler bu düşüncenin önemli isimlerindedir. Liberalizm içinde gelişen üçüncü anlayış ise yirminci yüzyılda gelişen “liberteryen” düşüncedir. Hans-Hermann Hoppe, Robert Nozick ve Ayn Rand gibi düşünürler tarafından geliştirilen bu anlayış, devleti bir gece bekçisi gibi düşünmekte ve sosyal, ekonomik, siyasal yaşamın her alanından çekmeyi savunmaktadır. Liberteryen anlayışa göre alt yapı, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi faaliyet alanları dâhil olmak üzere güvenlik ve adalet dışındaki tüm hizmetleri toplumun kendisine bırakmak gerekir.

Bugün liberalizm içinde gelişen üç ana akımdan söz edebiliriz: i) Klasik Liberalizm; ii) Sosyal Liberalizm; iii) Liberteryen Düşünce.

DİKKAT

Liberalizmde Birey ve Toplum

Liberalizmin, ikisi bireye, ikisi de toplumsal yaşama ait olmak üzere dört temel değeri bireycilik, özgürlük, çoğulculuk ve hoşgörüdür. Liberalizm, her şeyden önce bireyci bir düşünce biçimidir. Liberalizm bireyi, sivil hakların, sosyal düzenin, iktisadi ve siyâsî yaşamın temel birimi olarak kabul eder. Liberalizm, temel insan haklarını birey ekseninde formüle ettiği gibi, birey-devlet ilişkisini de bireyi esas alarak kurgular. Liberalizm, bu yönüyle topluluk, sınıf veya millet gibi kolektif varlıkları esas alan öğretilerden köklü biçimde ayrışır. En üstün varlık olarak bireyi kabul eden liberalizme göre her tür toplumsal ve siyasal kurumlar birey için vardır. Bireyle devlet arasındaki ilişkide devlet araç, birey ve onun mutluluğu ise amaç olmalıdır. Bireyi rasyonel bir varlık olarak kabul ettiği için liberalizm, bireyin kendi tercihlerini kendisinin belirlemesini savunur. Liberalizme göre her birey kendi başına bir dünyadır ve kendi kendisinin efendisidir.

Liberalizmin temel değerlerinden biri de özgürlüktür. Liberalizmin özgürlük anlayışı bireye müdahalesizliği öngörür. Liberalizm, bireyin her tür zorlamadan ve baskıdan uzak olması gerektiğini savunur. Zorlama siyasal iktidardan gelebildiği gibi, sosyal çevreden de gelebilir. Siyasal topluluğun bir üyesi olarak bireye en büyük engel ve zorlama devletten gelir. Bu bakımdan liberal düşünce bireysel özgürlük için siyasal iktidarın sınırlandırılmasını ve hukukun vesayeti altına alınmasını şart koşar. Rasyonel bir varlık olarak birey kendisi için en doğruyu ve iyiyi seçme kabiliyetine sahiptir. Bu bakımdan devletin, otoritenin gücünü kullanarak bireye herhangi bir şeyi dayatması liberalizme göre kabul edilemez. Liberalizmin özgürlük anlayışı sadece siyâsî özgürlüklerle sınırlı değildir. Liberalizm düşünce, ifade, örgütlenme, inanç, seyahat, katılma ve teşebbüs gibi tüm toplumsal, siyasal ve iktisadi yaşam alanlarında özgürlüğü savunur.

Liberalizm üzerine yazılmış kapsamlı bir kitap için Atilla Yayla (2011). Liberalizm Ankara: Liberte Yayınları adlı kitaba bakabilirsiniz.

K İ T A P

Liberalizmin toplumsal alana ilişkin temel değeri çoğulculuktur. Liberalizm her insanın kendi seçimini kendisinin belirleme hakkını savunduğu için doğal olarak insan tercihlerinin toplumsal yansıması çoğulculuk olur. Liberalizm bu anlamda tek bir düşüncenin, inancın veya yaşam biçiminin devlet eliyle bireylere dayatılmasına karşı çıkar. Liberal düşünceye göre farklı görüşlerin, inançların ve yaşam biçimlerinin müdahale edilmeksizin bir arada bulunması doğal bir barış sürecini

getirir. Devlete düşen görev farklılıkların bir arada barış içinde yaşamasını korumaktır. Devlet, değişik görüşler arasında bir hakem olarak bireylerin veya grupların birbirlerine zarar vermesini önleme görevine sahiptir. Liberalizme göre çoğulculuğun gelişebilmesi için “hoşgörü” kültürüne ihtiyaç vardır. Liberalizme göre insanların birbirlerinin yaşantısına tahammül etmeleri için birbirlerine karşı hoşgörü olmaları gerekir. Eğitimin ana işlevlerinden biri hoşgörü kültürüne katkıda bulunmasıdır. Liberalizme göre eğitim her şeyden önce, insanların başkalarının farklılığına karşı saygılı ve hoşgörü olmasını öğretmelidir.

Liberalizmde Siyâsî Yapı ve Demokrasi

Liberalizm, demokratik bir siyâsî yapıyı öngörür. Modern dünyadaki demokrasinin, liberalizmin siyâsî projesi olarak geliştiğini söyleyebiliriz. Demokrasinin temel değerleri olan hukukun üstünlüğü, güçler ayrımı, çok partili sistem, temsili sistem, serbest seçimler, özgürlük, hukuk önünde eşitlik gibi değerler liberalizme ait değerlerdir. Liberalizmin siyâsî boyutu birkaç noktada değerlendirilebilir. Her şeyden önce liberalizme göre yönetimin temeli halkın rızası olmalıdır. İktidar, serbest seçimler yoluyla halkın rızasını alarak yönetime gelmelidir. İkinci olarak, liberalizme göre sistemin temeli insan haklarına dayanmalıdır. Tüm siyasal kurumların amacı insan haklarına hizmet etmek olmalıdır. İnsanlar, yaşam, özgürlük ve mülkiyet gibi birtakım temel haklara doğuştan sahip oldukları için insanların hakları devletin üzerindedir.

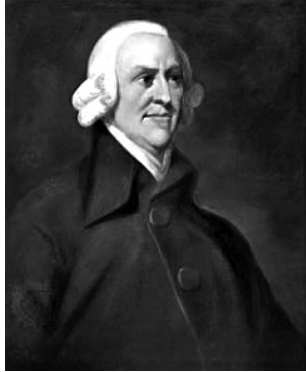
Liberalizmin, siyâsî boyutuyla ilgili önemli değerlerinden biri de sınırlı devlet anlayışıdır. Liberal devlet, hukukun üstünlüğü ilkesine göre işlediği için devleti hukukla sınırlandırmıştır. Devletin tüm eylemleri, yetkileri hukukla tanımlanmıştır. Liberal düşünce, devleti aynı zamanda faaliyetleri itibarıyla da sınırlı görür. Liberalizme göre devlet toplumsal ve ekonomik faaliyetleri toplumun kendisine devretmelidir. Liberaller, toplumsal hizmetlerin topluma devredilmesi durumunda sivil toplumun daha fazla gelişeceğini, toplumun devlete karşı daha fazla güçlü olacağını düşünür. Liberal devletin bir diğer özelliği ise devletin herhangi bir ideolojiye göre yönetilmemesidir. Liberalizme göre devlet bir hakem olarak toplumsal kesimler arasında tarafsız olmalıdır. Liberaller, herhangi bir ideolojiyle yönetilen devletin tam olarak tarafsız kalamayacağını, dolayısıyla adil olamayacağını düşünmektedirler.

Liberalizmin İktisadi Boyutu

Liberalizmin önemli değerlerinden biri de ekonomik alanda görülür. On yedinci yüzyılda Adam Smith ile başlayan iktisadi liberalizmin temel felsefesi “laissez faire, laissez passer” düşüncesiyle dile getirilen “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” öğretisidir. Adam Smith, firmaların devletin sınırlamasına maruz kalmaksızın rahatça yatırım ve üretim yapabildikleri ve bu ürünleri gümrük engeline takılmadan dünyaya pazarlayabildikleri bir toplumda zenginlik ve refahın gelişeceğini ileri sürmüştür. Smith'e göre ekonomi, gücünü rekabetten aldığı için bu tür bir ekonomide mal ve hizmetler hem daha kaliteli hem de daha ucuza üretilmektedir. Adam Smith'in görüşlerinin genel olarak liberaller tarafından bugün de kabul gördüğünü söyleyebiliriz. Liberallere göre ekonomi serbest piyasa koşullarına

Resim 6.7

Adam Smith:
1723-1790 yılları
arasında yaşamış
olan ve serbest piyasa
ekonomisinin fikir
babası İskoçyalı
liberal düşünür.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith

göre işlemelidir. Buna aynı zamanda “**pazar ekonomisi**” de denmektedir. Serbest piyasanın oluşabilmesi için devletin ekonomiye müdahale etmemesi gerekir. Üretim, tüketim, pazarlama süreçleri üretici ile tüketicinin karşılıklı rızası üzerine bina edilmelidir. Liberalizmin iktisadi anlayışı bireylerin “rasyonel” varlıklar olduğu inancına dayanır. Her insan rasyonel hareket ettiği için pazara indiğinde neyin kendisi için iyi olacağına kendisi karar verebilir. Dolayısıyla liberaller, tüketici ile üretici arasındaki ilişkinin ikisi arasındaki karşılıklı rızaya dayanması durumunda bir sorun olmayacağını düşünürler. Ekonomi bu yoldan hem daha verimli işleyecek hem de herkes serbest piyasa şartlarında hak ettiğini elde etmiş olacaktır.

Pazar Ekonomisi: Serbest piyasa ilkelerine göre işleyen ekonomi modeli. Bu ekonomik anlayışa göre devletin engeli olmaksızın her tür mal ve hizmetler özel sektör tarafından serbestçe üretilmeli ve fiyatlar piyasa şartlarında taraflar arasındaki anlaşmaya göre belirlenmelidir.

Liberalizm ile mutlakîyetçi düşüncüyü karşılaştırınız. İki düşünce hangi noktalarda birbirinden ayrılmaktadır?

SIRA SİZDE

MUHAFAZAKÂRLIK

Tarihsel arka planı MÖ 400’lerde yaşayan Aristo’ya kadar gerilere gitmesine rağmen muhafazakâr düşünce Fransız devriminden sonra sistemli bir öğreti hâline gelmiştir. Muhafazakâr düşünce, on dokuzuncu yüzyılda David Hume, **Edmund Burke** ve Joseph de Maistre gibi düşünürlerin tartışmalarıyla şekillenmiştir. Muhafazakârlık büyük ölçüde on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda ortaya çıkan gelişmelere karşı bir tepki olarak doğmuştur. Muhafazakâr düşüncenin bu bağlamda tepki gösterdiği dört hususun olduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, Aydınlanma düşüncesidir. Aydınlanmanın merkezindeki akılcı düşünce biçimi muhafazakârların tepkisini en fazla çeken hususların başında gelmektedir. Aydınlanmacılara göre akılcılık makul, başka bir deyişle akla uygun olanı bulmak, ona göre davranmak değil; akli tüm toplumsal değerlerin ve kurumların kaynağı ve referansı hâline getirmektir. Aydınlanmacılara göre ideal varlığın kaynağı toplumdan, tarihten, kültürden, dinden ve gelenekten bağımsız olarak akıldır. Oysa muhafazakârlar, toplumsal değerlerin ve kurumların temelini akla değil, toplumların tarihsel birikimine, kültürüne ve geleneğine dayandığını düşünürler.

Muhafazakâr düşüncenin tepkisini çeken şeylerden biri de Fransız Devrimi’nde somutlaşan devrimci siyaset pratiğidir. Muhafazakârlar, Fransız Devrimi’ne hem oluş tarzından hem de sonuçlarından dolayı karşıydılar. **Fransız Devrimi**, kademeli ve yavaş değişim modelini bir kenara bırakarak toplumsal dengeyi ve ahengi alt üst edecek, toplumun binlerce yıla dayalı organik yapısını bozacak köklü bir dönüşüm hareketi olduğu için muhafazakârların tepkisini çekmiştir. Muhafazakârlar bununla birlikte, Devrim’in sonuçlarına da şiddetli tepki göstermişlerdir. Fransız Devrimi’nden sonra Fransa’da anarşi, kaos ve düzensizlik baş göstermiştir. Oysa muhafazakârlar, değişimin kademeli ve evrim yoluyla gerçekleşerek toplumsal kurumların ve kesimlerin bunu hazmetmesini, dolayısıyla toplumsal dengeyi bozmayacak şekilde olmasını savunurlar.

Muhafazakârların tepkisini çeken diğer bir şey ise sosyalist hareketlerdi. Saint Simon, Charles Fourier ve Karl Marx gibi düşünürler muhafazakârların hararetle savundukları özel mülkiyeti ortadan kaldırarak kamu mülkiyetine geçmeyi savunmaktaydılar. Sosyalistler özel mülkiyetle birlikte devlet, din, ahlak, hukuk ve aile gibi üst yapısal kurumların tümünün tasfiye edilmesini öngörmekteydiler.

Resim 6.8
Edmund Burke:
1729-1797
yılları arasında yaşamış olan İrlanda kökenli, muhafazakâr düşüncenin en önemli fikir adamlarından biri olan devlet adamı ve düşünür.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Edmund_Burke

Fransız Devrimi: 1789 yılında Paris’teki Bastille cezaevinde çıkan isyanın ardından gerçekleşen Fransız Devrimi Avrupa tarihinde bir dönüm noktası olup Fransa’da mutlak monarşinin yıkılıp yerine cumhuriyet rejiminin kurulmasını sağlamıştır. Fransız Devrimi’nden sonra bu devrimin geliştirdiği eşitlik ve özgürlük gibi değerler sadece Avrupa’da değil, dünyanın diğer ülkelerinde de yaygınlaşmıştır.

Kurgulayıcı Akıl: Toplumu, tarihten ve kültürden bağımsız, masa başında mühendislikçi biçimde tasarlamayı öngören yaklaşım.

Dolayısıyla muhafazakârlara göre sosyalist devrimci düşünceler, toplumun binlerce yıldır devamını sağlayan ana omurgasını kırıp yerine **kurgulayıcı akıldan** hareketle yenisini ikame etmeye çalışmaktaydılar. Muhafazakârların tepkisini çeken diğer bir husus da Sanayi Devrimi sonrasında şekillenen yeni toplumsal yapıydı. Sanayi sonrası oluşan yeni sosyolojik yapı muhafazakârların değer verdiği cemaat, aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinde büyük bir tahribata yol açmıştı. Kısaca, muhafazakârlığın bu dört alandaki gelişmelere karşı tepkisel bir hareket olarak geliştiğini söyleyebiliriz.

Muhafazakâr Düşüncede İnsan ve Toplum

Muhafazakâr düşünce, genel olarak insanın sınırlı bir varlık olduğunu kabul eder. Muhafazakârlar, insanların toplumu ve otoriteyi oluşturmadığını aksine toplu-

Resim 6.9

Joseph de Maistre: 1753-1821 yılları arasında yaşamış olan ve Fransız Devrimi'ne yönelttiği sert eleştirileriyle bilinen Fransız diplomat, hukukçu ve düşünür.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_de_Maistre

mun insanın yapısını, kapasitesini, düşüncesini, ahlaki değerlerini, inançlarını oluşturduğunu ile-ri sürerler. Bu konuyu anlatmak isteyen **Joseph de Maistre**, “hiçbir yerde toplumdan ve kültürden bağımsız bir insan görmedim; buna karşın Almanları, Fransızları ve Türkleri gördüm” der. Muhafazakârlar, buradan hareketle insanı, rasyonel varlık olarak kendi seçimlerinin referansı hâline getiren anlayışları reddederler. Onlara göre bilgilerimiz akla değil, tecrübeye dayanır. Güneşin her gün doğudan doğduğunu, ateşin yaktığını, bulutların yağmur getirdiğini, soğuk havanın üşüttüğünü aklımızla değil, tecrübelerimizle yaşayarak öğreniriz. Muhafazakârlar ikinci olarak insanın hakları beraberinde getirmediğini, hakların devlet

tarafından insana bir lütuf olarak verildiğini düşünürler. Devlet, hakları, yükümlülüklerle dengeli biçimde bireye verir.

Muhafazakâr siyâsî düşüncenin ikinci ana kavramı, hatta belki de en önemli kavramı toplumdur. Toplum, keyfi biçimde müdahale edebileceğimiz, istediğimiz şekle sokabileceğimiz, sözleşme sonucu oluşturduğumuz mekanik bir araç değildir. O hepimizi kuşatan, bizlerin toplamından daha büyük, daha kapsayıcı ve kompleks bir varlıktır. Toplum, sadece mevcut insan kümelerinden müteşekkil olmayıp geçmişten geleceğe uzanacak olan canlı, karmaşık, kompleks ve karşılıklı ilişkiler bütününden meydana gelen bir organizmadır. Muhafazakârlara göre sosyal sınıflar, gruplar, topluluklar, cemaatler, kısaca tüm sosyal kümeler ve kurumlar görünmez bir güç, kuvvet ve kudret tarafından birbirine işlevsel olarak bağlanmış, organik toplumsal bütünün tamamlayıcı parçalarını oluşturmuştur. Toplumun inşasında gelenek ve göreneklerin yanı sıra, Tanrı ve onun buyruklarının tezahürü olan dinin önemli bir yeri vardır. Buradan hareketle muhafazakârlar, toplumun aslında yaşayan kutsal bir organizma olduğunu ve bireyler olarak onu ahlaken koruma ödeviyle yükümlü olduğumuzu kabul ederler.

Muhafazakâr Düşüncede Düzen ve Değişim

Muhafazakârların, üzerinde hassasiyetle durdukları ve savundukları konulardan biri de toplumsal düzendir. Toplumsal düzen, kurumların birbirlerine işlevsel olarak sıkı sıkıya bağlı olması, toplumla devletin aynı amaca yönelmesi ve birbirini tamamlayıcı tarzda bir ilişki içinde bulunmasıyla mümkün olabilir. Toplumsal düzenin temeli mülkiyet ve otoritedir. Bununla birlikte, akrabalık, aile, komşuluk,

din, gelenek ve görenekler toplumsal düzeni ayakta tutan ve sürekliliğini sağlayan mekanizmalardır. Muhafazakârlara göre en iyi düzen “mevcut olan” düzendir. Her toplum kendi tarihsel evrimi içinde yanlışlarını, hatalarını bertaraf ederek eksiklerini gidererek kendi mükemmel formunu dengede tutmaya çalışır. Mevcut düzenin en iyi düzen olduğu varsayımından hareket eden muhafazakâr düşüncüler, “süreklilik” ve “istikrar”a büyük önem verirler. Toplumların değişimi süreklilik ve istikrarı bozmayacak şekilde olmalıdır.

Muhafazakârlıkla ilgili kapsamlı bir çalışma için Bekir Berat Özipek (2011). Muhafazakârlık İstanbul: Timaş Yayınları adlı kitaba bakabilirsiniz.

K İ T A P

Muhafazakâr düşünürlere göre bilginin yanı sıra toplumsal düzenin de kaynağını akıl değil, tecrübe oluşturur. Tecrübe, muhafazakâr düşüncüler için büyük önemi olan anahtar bir kavramdır. Tecrübe, içinde beşeri eylemin temeli olan gelenekleri, görenekleri, örf ve âdetleri, alışkanlıkları, teamülleri kısaca teorik aklın altından kalkamayacağı sosyal ve tarihsel pratikleri barındırır. Örf ve âdetler muhafazakârlara göre bireyleri sınırlayıcı değil, onları geliştirici ve gerçek anlamda koruyucu değerlerdir. Bu bakımdan bilginin, yasanın, ahlakın, toplumsal ilişkilerin ve değerlerin kaynağı, toplumdan ve toplumsal deneyimden soyutlanmış kuru akıl değil; insanlığın ortak servetini oluşturun toplumsal birikimin bizzat kendisidir. Her toplum kendi vatandaşına derin tarihsel kökleri ve arka planı olan büyük bir tecrübe birikimi ve serveti sunar. Akıllı işlevsel hâle getiren, birikmiş olan tecrübeden başkası değildir. Bu bakımdan muhafazakârlar toplumsal değişimin, örf ve âdetleri, gelenek ve görenekleri sarsmadan, onları alt üst etmeden kendi doğal evrimi sürecinde kendiliğinden gerçekleşmesini savunurlar.

Muhafazakâr Düşüncede Devlet ve Otorite

Muhafazakârların üzerinde ısrarla durdukları bir konu da otoritedir. Siyâsî otorite (devlet), toplumdaki hiyerarşik yapının en üst formudur. Muhafazakârlara göre toplum, insan organizmasının bedensel kısmını, otorite ise beyin kısmını meydana getirir. Güçlü bir otorite olmaksızın toplumun ve düzenin devamı söz konusu olamaz. Toplumun en tepe noktasında ona kumanda eden, farklı unsurlar arasındaki ahenge süreklilik kazandıran şey otoritedir. Muhafazakâr düşünceye göre otoritenin temeli “sözleşme”ye değil, “sadakat”e dayanır. Bu noktadan hareket eden muhafazakârlar, liberal düşüncülerin siyâsî iktidarın meşruiyeti için gerekli gördükleri sözleşme ve rıza kavramlarına itibar etmezler. Muhafazakârlara göre toplumsal meşruiyet için rıza şarttır ancak rızanın temeli sözleşme değil, sadakattir. Birey, herhangi bir çıkar beklemeksizin siyâsî otoriteye, yasalara ve topluma mutlak anlamda itaat etmeli ve sadakatle bağlı kalmalıdır.

Muhafazakârlar, yukarıda altı çizilen konularda aşağı yukarı hemfikir olmalarına rağmen, muhafazakâr düşüncenin bugün genel olarak iki kulvarda yürüdüğü söylenebilir. Bunlardan biri “liberal” muhafazakârlık, diğeri ise “otoriter” muhafazakârlıktır. Birinci tarzdaki muhafazakârlığın en önemli iki ismi David Hume ile Edmund Burke’tür. İkincisinin ise Joseph de Maistre ile Louis de Bonald gibi Fransız kökenli düşüncülerdir. Liberal muhafazakârlar sınırlı bir otoritenin yanı sıra, bireyle devlet arasındaki ilişkide bireyin haklarının sağlanacağı bir denge kabul ederler. Bununla birlikte, liberal muhafazakârlar devletin topluma, toplumun değişim sürecine ve ekonomiye müdahale etmesini istemezler. Oysa otoriter muhafazakârlar, devletin topluma müdahalesini gerekli görür ve önemserler. Öte

yandan hak ve yükümlülükler dengesinde liberal muhafazakârlar hakları öne çıkarırken otoriter muhafazakârlar yükümlülükleri daha fazla önemserler.

SIRA SİZDE

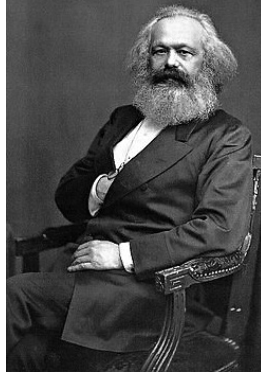
Muhafazakârlık ile liberalizmi karşılaştırınız. İki ideoloji arasındaki farklılıkları ve benzerlikleri tartışınız.

SOSYALİZM

Sosyalizm, Avrupa'da gerçekleşen sanayi devrimine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da Sanayi Devrimi sonrasında sosyal sınıflar arasındaki

Resim 6.10

*Karl Marx:
1818-1883 yılları
arasında yaşamış
olan, Alman kökenli
ekonomist ve
düşünür. Devrimci
sosyalist ideolojinin
fikir babası olan
Marx sadece bir
teorisyen değil,
aynı zamanda bir
pratisyendir.*

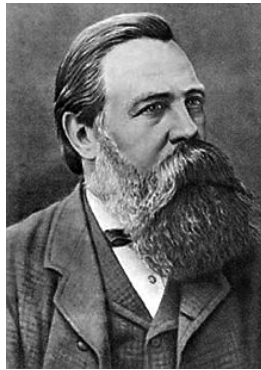
Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx

uçuruma varan gelir dağılımı dengesizliğine tepki olarak, sömürünün olmadığı, devletten, sosyal sınıflardan ve özel mülkiyetten arınmış eşitlikçi sosyalist bir toplum arayışı ortaya çıktı. Bu arayışın kök bulduğu yer başlangıçta Fransa idi. Ancak bu düşünce zamanla tüm Avrupa'ya yayılmayı başardı. Fransa'da ortaya çıkan sosyalizm ütöpik bir düşünce biçimi olarak gelişti. Bu tarzdaki sosyalist düşünceye Fransa'dan Saint Simon ve Charles Fourier, İngiltere'den de Robert Owen gibi ütopyacılar önemli katkılar sağlamıştır. Ütöpik sosyalistler sosyalist bir toplum hayal etmelerine rağmen buraya nasıl geçileceğine cevap verememişlerdi. Bu sorunun cevabı, on dokuzuncu yüzyılda ortaya çıkan **Karl Marx** tarafından verilmiştir.

Karl Marx, Hegel'in diyalektik yöntemini kullanarak kapitalizmin iç çelişkilerinden sosyalizme geçileceğini ileri sürmüştür. Marx bu yaklaşıma "bilimsel sosyalizm" adını vermiştir. Marx'tan sonra sosyalist düşünce artık bir ütopya olmaktan çıkmış,

Resim 6.11

*Friedrich Engels:
1820-1895 yılları
arasında yaşamış
olan ve Karl Marx
ile birlikte Komünist
Manifesto'ya imza
atan Alman kökenli
devrimci sosyalist
düşünür ve sanayici
işadamı.*

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Engels

somut program ve eylemlerle gerçekleştirilebilir bir proje hâline gelmiştir. Bir teorisyen olmakla birlikte Marx aynı zamanda emekçi sınıfın örgütlenmesinde aktif rol oynayarak Fransa ve İngiltere'nin sosyalizme geçişini sağlamaya çalışmıştır. Marx, Londra'da iken Birinci Enternasyonal'i örgütlemek için çalışmıştır. Birinci Enternasyonal'in sonuç bildirisinde yer alan o meşhur, "bütün ülkelerin işçileri birleşiniz!" sloganı Marx ve Friedrich Engels tarafından geliştirilmiştir. Uzun yıllar işçi sınıfının mücadelesinde ve örgütlenmesinde aktif olarak yer alan Marx, daha sonra kendisini tümüyle teorik çalışmalara vermiş ve meşhur *Das Capital* adlı çalışmasını yazmıştır. *Das Capital*'in ikinci ve üçüncü ciltleri, ölümünden sonra arkadaşı Engels tarafından tamamlanmıştır.

Marx'ta Tarihsel Materyalizm ve Sosyal Sınıflar

Marx'a göre tarihin itici gücü sosyal sınıflardır. Sosyal sınıf kavramı Marx sosyolojisinin en önemli kavramıdır. Marx, tarihsel ilerlemeyi sosyal sınıflar arasındaki çatışma üzerine bina etmiştir. Marx'a göre tarih, sınıflar arasındaki çatışmanın bir ürünü olarak gelişir. Tarih, marksist anlayışta geçmiş değil, gelecektir. Tarih, ilerde ortaya çıkacak olan bir ileri aşamadır. Marx ve Engels, Avrupa tarihini beş aşamaya ayırmıştır. Bu aşamalar sırasıyla ilkel-komünal aşama, köleci aşama, fe-

odal aşama, kapitalist aşama ve sosyalist aşamadır. Her aşamadaki iç çelişkiler, başka bir deyişle, diyalektik çatışma tarihin bir sonraki aşamasına yol açar. Ön aşaması yaşanmayan herhangi bir aşamanın ortaya çıkıp gelişmesi mümkün değildir. Tarihin itici gücünü oluşturan sosyal sınıflar, Marx'a göre "özel mülkiyet" in gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. Özel mülkiyetin olmadığı "ilkel-komünal" toplumda insanlar arasında eşitlik vardı. Fakat insanların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte özel mülkiyet gelişti, böylece iki sınıf ortaya çıktı: Mülkiyete sahip olan sermaye sınıfı ve bunlara hizmet eden emekçi sınıfı.

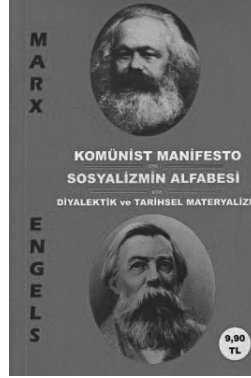
Marx'a göre tüm toplumsal yaşam alanı iki yapıya ayrılır: Alt yapı ve üst yapı. Alt yapı ekonomidir. Marx buna "üretim biçimi" der. Üst yapı ise ekonomik olmayan devlet, aile, din, kültür, ahlak gibi kurumlardan oluşur. Ekonomik alt yapıda iki sınıf bulunur. Bunlardan birisi "sermaye" sınıfı, biri de "emekçi" sınıfıdır. Sermaye sınıfı, üretim araçlarına (toprak, fabrika, para, kaynaklar, vs.) sahip olan sınıftır. Emekçi sınıf ise sadece emeğini satarak geçinmek zorunda kalan sınıftır. İki sınıf arasındaki ilişkiye Marx "üretim ilişkileri" der. Üretim ilişkileri bir çatışma ilişkisidir. Çünkü iki sınıfın çıkarları birbirinden keskin biçimde farklıdır. Çıkarları birbirinden ayrıldığı gibi iki sınıfa mensup insanların değer yargıları, dünya görüşleri, bilinçleri, kültürleri de birbirinden farklıdır. Marx'a göre insanın maddi koşulları onun bilincini oluşturur. Sermaye sınıfı, emekçi sınıf üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmak ve sürekli hâle getirmek için üst yapısal kurumları ortaya çıkarmıştır. Devletin, ailenin ve dinin varlık nedeni alt yapıdaki ilişkilere süreklilik ve meşruluk kazandırmaktır.

Marx'a Göre Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş

Marx'a göre kapitalizm içinde derinleşen çelişkiler bizi sosyalizme taşıyacaktı. Marx, emekçi sınıf tarafından üretilen **artık değer**in en fazla sömürüldüğü sistemin kapitalist sistem olduğunu düşünür. Kapitalist sistem içinde işçi, ürettiği değerden, dolayısıyla emeğinden uzaklaşır. Kapitalizmde işçinin emeği alınıp satılan bir "meta" hâline gelmiştir. Kişinin üretim içinde hem artık değerine hem de insan olarak kendisine olan uzaklaşmasını Marx "yabancılaşma" olarak nitelendirir. Yabancılaşma durumu kapitalist sistemde üst seviyesine çıkmıştır. Marx'a göre kapitalizm içindeki çelişkilerin derinleşmesiyle devrim de kaçınılmaz olacaktır. Kapitalizmin ileri evresinde sermaye giderek küçük bir grubun elinde toplanacak, buna karşın geniş kitleler emekçi durumuna düşecektir. İki sınıf arasında hem nicel hem de nitel olarak derin bir uçurum meydana gelecektir. Kapitalist toplumdaki iki sınıfı Marx burjuvazi ve proletarya olarak isimlendirir. Proletarya ile burjuvazi arasındaki çatışma sosyalizmi getirecektir. Proletaryanın üretim araçlarına el koymasıyla sosyalist devrim gerçekleşecektir.

Marx'a göre sosyalist devrimle birlikte bir "proletarya diktatörlüğü" kurulacak ve bu diktatörlük sosyalist toplumu komünizme taşıyacaktı. Özel mülkiyet güdüsü ve bunun ürünü olan üst yapısal kurumların uzun bir tarihi geçmişi olduğu için bunlar ancak belli bir dönem içinde tasfiye edilebilir. Bunu yapacak olan proletarya diktatörlüğüdür. Bu diktatörlük, devlet dâhil, tüm üst yapısal kurumları tasfiye ederek sosyalist toplumu komünizme götürecektir. Marx ve Engels tarafından kaleme alınan *Komünist Manifesto*'daki resme göre komünist toplumda aile, devlet,

Resim 6.12

Marx ve Engels tarafından kaleme alınan ve komünizmin yol haritasını oluşturan *Komünist Manifesto*.

Kaynak: <http://www.idefix.com/Kitap/tanim.asp>

Artık Değer: Bir işçinin ürettiği tüm değer, işçinin kendisinde kalmayan kısmı. Sözelimi bir işçi günde 10 birimlik bir değer ürettiğinde, bunun 3 birimini maaş olarak alıyorsa geriye kalan 7 birimlik değer artık değer olur.

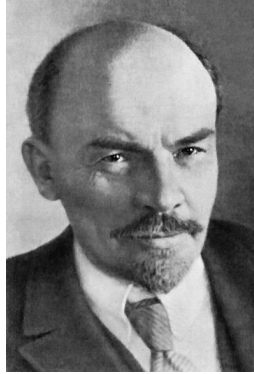
din, kilise, bürokrasi gibi tüm üst yapısal kurumlar tasfiye edilmiştir. Mülkiyet ve üretim kolektif hâle getirilmiştir. Hiç kimsenin özel mülkiyeti yoktur. Üretim, kâr amacıyla değil, ihtiyacı gidermek amacıyla yapılmaktadır. Üretim, insanların ihtiyacına karşılık verecek kadardır. Bu da doğal olarak günlük çalışma süresini üç dört saate kadar düşürecektir. Komünist toplumda insanlar aynı zamanda özel mülkiyet güdüsünden, dolayısıyla bencillikten arınmışlardır. Hiç kimse burada kendini düşünmez ve kendine yontmaz. Özel mülkiyet kalktığı için buna zaten gerek de kalmayacaktır. Kısaca, insanların tam anlamıyla eşit ve özgür olacağı toplum, emek sömürsünün olmadığı komünist toplumdur.

Dünyada Sosyalizm ve Sonuçları

İlk sosyalist devrim, Marx'ın öngördüğü gibi gelişmiş kapitalist toplumlarda değil, Rusya gibi tarım toplumunda gerçekleşti. Dolayısıyla Rusya'daki sosyalizm

Resim 6.13

Vladimir Lenin: 1870-1924 yılları arasında yaşamış olan Lenin, Rus Bolşevik hareketinin lideri olarak 17 Ekim Bolşevik Devrimi'ni gerçekleştirerek Rusya'daki Çarlık rejimine son vermiştir. Lenin 1917-1924 yılları arasında Sovyet Devlet Başkanlığı görevini yürütmüştür.

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Leninportrait.jpg>

Marx'ın öngördüğü gibi kapitalizmin iç çelişkilerinden doğmadı, aksine **Vladimir Lenin** önderliğinde başlatılan bir hareketin sonucunda devrim yoluyla geldi. Lenin, sosyalizmin sanayileşmiş ülke proletaryası tarafından değil, tarım toplumu proletaryasıyla onun öncü birliğini oluşturan siyasi parti tarafından geliştirileceğini ileri sürmüştür. Rus Komünist Partisi'ni "öncü proletarya" örgütü olarak kabul eden Lenin, sosyalizmi bu parti eliyle az gelişmiş ülkelere yaymaya çalışmıştır. Rusya'da kurulan sosyalist rejim 1920'den itibaren etrafındaki ülkelere yayılmıştır. Rusya'da devrimden sonra, bugün bağımsızlığını kazanmış olan on beş ülkeden oluşan bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. Bu cumhuriyetler fiilen tek parti olan Komünist Parti tarafından yönetilmiştir.

Öte yandan, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Berlin duvarıyla fiilen ikiye ayrılmıştır. Berlin'in doğu yakasındaki ülkeler sosyalizme geçmiştir. Doğu Almanya, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk böylece sosyalizmle yönetilen ülkeler hâline gelmiştir.

Sosyalizm 1950'lerden itibaren Asya ülkelerine de sıçramıştır. Asya'da Mao'nun geliştirdiği sosyalist model de Marx'ın öngörüsünden farklı bir sosyalizmin yol

Resim 6.14

Mao Zedong: 1893-1976 yılları arasında yaşayan Başkan Mao, Çin'de 1949 yılında gerçekleşen sosyalist devrimin lideridir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruculuğunu yapan Mao, öldüğü 1976 yılına kadar Başkan olarak görev yapmıştır.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Mao_Zedong

haritasını oluşturmuştur. Mao'nun geliştirdiği model, köylüye dayalı devrim stratejisidir. Mao, köylü hareketi üzerine hazırladığı ve Mao stratejisi olarak yaygınlaşan *Hunan Raporu*'nda zorba ve hain eşraf olarak nitelendirdiği toprak ağalarına karşı köylü birliklerini harekete geçirmiştir. Köylülerin örgütlenerek geniş toprak sahiplerinin ellerindeki topraklara el koyması ve böylece siyasal egemenliğini kurmasını öngörmüştür. Soldaki ılımlı girişimleri, hatta Stalin uygulamalarını revizyonist bularak eleştiren Mao, tepeden inmece, merkeziyetçi ve köylüye dayanan sert bir komünist model öngörmüştür. Asya'da Çin'den sonra sosyalizmin iki önemli merkezi Küba ve Kuzey Kore olmuştur.

Sosyalist Rejimlerin Özellikleri

Sosyalist rejimlerde genel olarak tek partili bir sistem hakimdir. Demokratik toplumlardaki çok partili hayata burada izin verilmez. Sosyalist ülkelerde sistemi kontrol eden Komünist Partiler aynı zamanda devletle bütünleşmiştir. Sosyalist rejimlerde toplumsal farklılaşmaya da izin verilmez. Tüm toplumun sosyalist ideolojiye göre değiştirilip dönüştürülmesi öngörülmüştür. Bu da doğal olarak Komünist Parti eliyle olmuştur. Sosyalist rejimlerde sistemin meşruiyeti hukukun üstünlüğüne veya insan haklarına değil, sosyalist ideolojiye dayanmıştır. Sosyalist ideolojiye uygun olmayan yasalara ve politikalara izin verilmemiştir. Sosyalist rejimlerde mülkiyet ve üretim devlete geçmiştir. Devlet, tüm üretim süreçlerine karar veren bir mekanizmadır. Bu da sosyalist ülkelerde ekonominin verimsiz hâle gelmesine yol açan önemli nedenlerden birini oluşturmuştur. Sosyalist rejimlerin demokratik kapitalist ülkelere göre geri kalışının ve yıkılışının temel nedenlerinden biri bu rejimlerin ekonomik açıdan verimsiz olmaları olmuştur. Bununla birlikte, özgürlüklerin kısıtlanması, insan haklarının ihlal edilmesi gibi hususlar Doğu Avrupa ve Rusya'daki sosyalist rejimlerin 1989 yılından itibaren yıkılmasına yol açmıştır.

Bugün Çin'de sosyalizm revize edilerek ekonominin serbest piyasa koşullarına göre işlemesine izin verilmiştir. Ancak Komünist Parti'nin hegemonyası altındaki tek partili sistem devam etmektedir. Öte yandan sosyalizm Küba ve Kuzey Kore'de herhangi bir değişime uğramadan varlığını sürdürmektedir.

Resim 6.15

Küba devriminin iki lideri Fidel Castro ve Che Guevara. Castro, Küba devriminin gerçekleştiği 1959'dan bu yana bu ülkeyi tek lider olarak yönetmektedir.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Fidel_Castro

Marx'ın öngördüğü sosyalizm ile Lenin ve Mao tarafından gerçekleştirilen sosyalizmi karşılaştırınız.

SIRA SİZDE

SOSYAL DEMOKRASİ

Sosyal demokrasi düşüncesi de on dokuzuncu yüzyılda eşitlik temelinde ortaya çıkıp gelişen bir düşünce biçimidir. Sosyal demokrasi düşüncesinin **Eduard Bernstein** ve Karl Kautsky gibi öncüleri başlangıçta Karl Marx gibi radikal devrimci bir yoldan sosyalizme gitmeyi amaçlamışlardı. Ancak zamanla bu düşünceden vazgeçerek kapitalizm ve demokrasi içinde kalarak sosyal kesimler arasında eşitlik temelinde bir düzen geliştirmeyi amaçladılar. Avrupa'da gelişen sosyal demokrasi düşüncesinin değişik kaynakları söz konusudur. Bu kaynaklardan biri on dokuzuncu yüzyıl boyunca Avrupa'da gelişen ve devlet eliyle eşitliği sağlamayı amaçlayan devlet sosyalizmi düşüncesidir. Almanya'da gelişen devlet sosyalizmi, sermayeyi geniş kitlelere yayarak eşitlik temelinde bir düzen öngörmüştür. Sosyal demokrasinin diğer bir kaynağı olan Fabianizm, İngiltere'de gelişmiş, başta sanayi olmak üzere, devleti her yere yaymayı, özel mülkiyeti devlete vermeyi ve demokrasiyi reforma tabi tutmayı öngören yumuşak bir sosyalizm fikrini savunmuştur. Sosyal demokrasinin kaynaklarından birini

Resim 6.16

Eduard Bernstein: 1850-1932 yılları arasında yaşamış olup, revizyonist ve sosyal demokrat düşüncenin fikir babası olan Alman düşünür.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Eduard_Bernstein

oluşturan Hristiyan sosyalizmi ise Avrupa'nın değişik ülkelerinde gelişmiş, kolektif mülkiyet, karşılıklı saygı ve sevgi ilkelerine dayanan bir düşüncedir. Sosyal demokrasi bu tür kaynaklardan ilham almış olmakla birlikte esas olarak Bernstein'in düşünceleri üzerinden gelişmiştir.

Bernstein ve Sosyal Demokrasi Anlayışı

Hem Alman Sosyal Demokrat Parti'nin hem de genel olarak Avrupa'da gelişen sosyal demokrasinin en önemli kuramcısı olan Bernstein, kendi görüşlerini büyük ölçüde Marx'ın eleştirisi üzerine bina etmiştir. Bernstein'e göre Marx, tarihi tümüyle materyalist bir anlayışla açıklamakla yanılmıştır. Alt yapıyı oluşturan nesnel ekonomik temel, insanın öznel bilincinin oluşmasına katkıda bulunuyor olmakla birlikte, tek belirleyici faktör değildir. Din, kültür, ahlak, bilim gibi maddi olmayan unsurların da insan bilincinin oluşmasında o denli etkisi vardır. Bernstein'e göre bunlarla ekonomi arasındaki ilişki tek yönlü değildir. Ekonomik alt yapı, üst yapıyı belirlediği gibi, üst yapı da alt yapıyı belirleyebilmektedir. Bernstein'e göre Marx'ın öngörüsünün aksine, kapitalizm çöküşe gitmiyor, aksine kendisini revize ederek gelişiyor. Marx, sermayenin giderek sınırlı bir zümrenin elinde toplanacağını, orta sınıfların eriyerek emekçi sınıfa dâhil olacağını, böylece burjuvazi ile proletarya arasında doğan derin boşluğun zorunlu olarak proletarya devrimine yol açacağını belirtiyordu. Oysa Bernstein, bunun böyle olmadığını, aksine sermayenin giderek geniş bir tabana yayıldığını gözlemiştir. Bernstein'e göre kapitalist toplumda zenginliğin artmasıyla elde edilen maddî varlık sınırlı elde toplanmıyor, aksine yaygınlaşarak ara kademelerin gelişmesine yol açıyor. Büyük işletmelerin kendi alanındaki küçük işletmeleri yuttuğu doğrudur. Ancak boşalan küçük işletmelerin yerine bu kez başka işletmeler geçmektedir. Kısaca, sermayenin tepe noktası daralmıyor, aksine genişliyor.

K İ T A P

Siyâsî düşünceleri sade ve basit bir dille anlatan bir kitap için Ömer Çaha (2008). Siyâsî Düşüncelere Giriş İstanbul: Dem Yayınları, adlı kitaba bakabilirsiniz.

Bernstein, proletarya analizi konusunda da Marx'tan ayrılmaktadır. Marx, sermayenin küçük ellerde toplanmasıyla ve orta sınıfın kaybolmasıyla emekçi sınıfının genişleyeceğini ve devrimi gerçekleştireceğini düşünüyordu. Bernstein, Marx'ın öngördüğü devrimin proletarya tarafından yapılamayacağını ileri sürmektedir. Çünkü bütün proletarya aynı şekilde hareket etmiyor ve aynı dünya görüşüne sahip değildir. Kapitalist sistem içinde doğan zenginlik doğal olarak proletaryanın da bir kesimine yansıyor ve durumlarında iyileşme meydana getiriyor. Bu da proletaryanın kendi içinde tabakalaşmasına yol açmaktadır. Bu bakımdan proletaryadan homojen ve örgütlü bir sınıf olarak devrim beklemek doğru ve mümkün değildir.

Bernstein, sınıfsal çatışma düşüncesine ve toplumun tek bir sınıfın diktatörlüğü altında yönetilmesi fikrine şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre tüm toplumu ilgilendiren ortak çıkarların ve tüm toplumun iyiliğine çalışacak sistemlerin geliştirilmesi gerekir. Buradan hareketle Bernstein, "vatandaş" kavramını Marx'ın teorisinin anahtar kavramları olan sınıf ve proletaryanın önüne geçirmiştir. Bernstein, Sosyal Demokrat Parti'nin, kanlı bir tarihsel öngöründen ve devrim düşüncesinden vazgeçmesi gerektiği üzerinde ısrarla durur. Bunun yerine, reformcu bir zihniyet geliştirmeyi önerir. Marx'ın aksine Bernstein, devletsiz, sınıfsız, özel mülkiyetsiz bir sosyalizm yerine; eşit şartların ve sosyalleşme bilincinin geliştiği "sosyal demokrat" bir toplum amaçlamıştır.

Sosyal demokrasi ile ilgili ayrıntılı bir kitap için İsmail Cem (2010). Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir İstanbul: İş Bankası Yayınları, adlı kitaba bakabilirsiniz.

K İ T A P

Bernstein, sosyal demokrasinin hedef kitlesinin emekçiler olmakla birlikte, geniş tabanlı olmasından yanadır. Ona göre sosyal demokrasi, toplumun her aşamasında siyâsî eşitliği sağlamak için çaba gösterir. Devlette, eyaletlerde, belediyelerde, iş yaşamında eşit olma şartlarını sağlamayı hedefler. Bernstein'e göre sosyal demokrasinin ilkelerini benimseyen herkes Sosyal Demokrat Partinin çatısı altında yer alabilir. Sosyal demokrasi, bu anlamda bir sınıfın ya da grubun partisi değil, tüm toplumun partisidir. Temel amacı, ekonomik ve siyâsî sistemin iyileştirilmesi için mücadele vermektir. Kısaca Bernstein, parlâmenter, demokratik ve evrimsel bir gelişme sürecinden yanadır. Ekonomik ve demokratik reformlar yoluyla kapitalist sistemin içine sürekli olarak tohum atmak gerektiğini savunur. Bu tohumlarla kapitalizmi ve demokrasiyi yıkmayı değil, rehabilite etmeyi hedefler. Bernstein'e göre demokrasi, sınıf egemenliğini kaldıracak olan önemli mekanizmalardan biri olduğu için bunu mutlaka korumak gerekir. Demokrasi sayesinde sınıflar arasındaki uçurumlar giderilebileceği gibi, sosyalizmin öngördüğü eşitlikçi bir toplum da doğabilir.

Bernstein'in savunduğu sosyal demokrasi anlayışının hangi yönlerden Marx'ın sosyalizminden ayrıştığını tartışınız.

SIRA SİZDE

5

Sosyal Demokrasinin Savunduğu Değerler

Sosyal demokratlar her şeyden önce liberallerden farklı olarak devleti adalet, güvenlik ve savunma gibi temel işlevlerin yanı sıra sağlık, alt yapı, eğitim, sosyal refah gibi alanlarda da sorumlu tutarlar. Sosyal demokratlara göre devlet toplumsal kesimler arasında eşit imkân ve fırsatları sağlamak zorundadır. Bireyler ancak bu zemin üzerinden gerçek anlamda özgür olabilirler. Devletle birey ilişkisi söz konusu olduğunda liberallerin daha çok özgürlüğe, sosyal demokratlarınsa eşitliğe önem verdiğini belirtmek gerekir. Buradan hareketle liberal demokratlar sınırlı bir otorite ve devlet anlayışını savunurken sosyal demokratlar kapsayıcı bir devlet anlayışını savunurlar. Kapsayıcı devlet, bireyin ve toplumun tüm yaşamını kuşatan bir devlettir. Devletin bireyin yaşamında yer alması ona pozitif katkı sağlaması içindir. Devlet bireyin yaşamında yer alarak bir yandan onun potansiyelini ortaya çıkarır, bir yandan da ona eşitlik temelinde imkân ve fırsatlar yaratır.

Sosyal demokratlar ikinci olarak devletçi veya karma bir ekonomik anlayışı savunurlar. Sosyal demokratların bu tarz bir ekonomi anlayışını savunmalarının nedeni refahın devlet eliyle dağıtılması düşüncesidir. Devlet ekonomik faaliyetler içinde yer alarak bir yandan istihdam imkânı yaratır, bir yandan da kaynak elde ederek bunu alt sosyal kesimlere transfer eder. Sosyal demokratlar bu düşünceyle ekonomiyi tümüyle piyasaya terk etmeyi öngören liberallerden ayrışır. Sosyal demokratlar, sosyal refahın devlet eliyle paylaşılmasını savunurlar. Devletin üst düzey gelir gruplarından yüksek düzeyde vergiler alıp bunları alt kesimlere dağıtarak iki kesim arasında eşitlik temelinde bir adalet geliştirmesi gerekir. Sosyal demokratlar buna “dağıtımçı adalet” derler. Dağıtımçı adalet anlayışına göre adalet devletin eliyle dağıtılan fırsat ve imkânlara bağlıdır. Sosyal demokratların savunduğu sosyal devlet anlayışına göre devlet herkesin konut, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını gidermekle yükümlüdür.

Sosyal demokratlar üçüncü olarak özgürlüğü savunurlar. Ancak sosyal demokratların özgürlük anlayışı liberallerin özgürlük anlayışından farklıdır. Liberal demokratlar özgürlükten müdahalesizliği anlarken sosyal demokratlar müdahaleyi öngören bir özgürlük anlayışını savunurlar. Sosyal demokratlar, özgürlüğün bireylerin kendilerine bırakılmaması gerektiğini, devletin bireyler için iyi olanı belirleme hakkına sahip olduğunu düşünürler. Sosyal demokratlara göre birey toplum ve devlet düzeniyle ne kadar bütünleşirse o kadar sosyalleşir, dolayısıyla o denli özgür olma kapasitesine ulaşır. Sosyal demokratlara göre kolektif akıl, tekil akıldan daha üstündür. Bu bakımdan bireyin toplumla ve devletle bütünleşerek kolektif yapı içinde özgürlüğünü yaşaması gerekir. Bu da devletin aktif ve etkin biçimde bireyin yaşamında yer almasını gerektirir. Sosyal demokratlar buradan hareketle toplumsal düzenin planlanmasını devlete bırakırlar. Onlara göre devlet eliyle kurgulanmış ve planlanmış bir toplumsal düzen olması gerekir. Devlet, ekonomiyi, nüfusu, kültürel ve sanatsal hayatı belli bir amaç doğrultusunda planlayarak koordine etmelidir.

Üçüncü Yol: İngiltere’de sosyolog Anthony Giddens tarafından geliştirilen ve İşçi Partisi’ne bir yol haritası oluşturan Üçüncü Yol, liberal ekonomi anlayışı ile sosyal demokrat sosyal devlet anlayışını sentezleyen bir düşünce biçimidir.

Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra siyaset sahnesinde boy gösteren sosyal demokrat partilerin savunduğu değerler ana hatlarıyla bunlardır. Ancak son yıllarda sosyal demokrat partiler, liberallerle birçok konuda benzer görüşleri savunmaya başladılar. Bunun tipik örneklerinden biri İngiliz İşçi Partisi Genel Başkanı Tony Blair’in İngiltere’de başlattığı **Üçüncü Yol** hareketinde görülmektedir. Blair, partisinin politikalarını büyük ölçüde liberal politikalara dayandırmış, bunun sonucunda İngiltere’de 18 yıllık aradan sonra üst üste üç seçim kazanmıştır. Bugün sosyal demokrat partilerin çoğu piyasa ekonomisini kabul eder noktaya gelmiştir. Bununla birlikte çoğu devletin insan ve toplum yaşamında daha az yer alması gerektiğini savunmaktadır.

SIRA SİZDE

Sosyal demokrasi ile liberal demokrasiyi karşılaştırınız. Bu iki demokrasi anlayışı arasındaki benzer ve farklı noktalar nelerdir?

FAŞİZM

Faşist ideoloji, Avrupa’da Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkıp hızla iktidara gelmiştir. Faşizm Birinci Dünya Savaşı’nın sonuçlarına karşı bir tepki olarak doğmuştur. Adolf Hitler’i ortaya çıkaran koşullara bakıldığında bu tezin ne denli doğru olduğu görülür. Birinci Dünya Savaşı’ndan yenik çıkan Almanya’ya kabul ettirilen **Versay Anlaşması**, Alman topraklarının komşu ülkeler tarafından paylaşılmasını öngörmüştür. Alman topraklarının önemli bir kısmı, bu anlaşmaya göre Fransa, Polonya ve Belçika gibi ülkelere verilirken bir kısmı da Milletler Cemiyeti’nin kontrolü altına geçmiştir. Anlaşma, ayrıca Almanya’nın sömürgelerden vazgeçip kendi topraklarıyla sınırlı kalmasını zorunlu hâle getirmiş, Alman ordusunu 100 bin askerle sınırlandırmış, Almanya’yı silahsızlandırmayı öngörmüş ve Almanya’ya ağır savaş tazminatı yüklemiştir. Bu anlaşma Almanya’da genişçe bir kesim tarafından ihanet olarak kabul edilmiştir. Hitler’in ortaya çıkışını sağlayan nedenlerin başında bu anlaşmanın geldiğini söyleyebiliriz. Hitler, aynı zamanda 1920’lerde Almanya’da alt üst olmuş ekonomik tabloya karşı bir kurtarıcı olarak ortaya çıkmıştır. 1926 yılında Almanya’da bir Amerikan doları dört milyar Alman Markı’na denkti. Almanya’yı kasıp kavuran enflasyon insanların alım gücünü alt üst etmişti. Hitler 1926 yılından itibaren Almanya’daki bu tabloya karşı bir tepki olarak siyaset sahnesinde boy göstermiş ve 1933 yılında iktidara gelmiştir. İktidara geldikten son-

Versay Anlaşması: Birinci Dünya Savaşı sonrasında, savaştan galip çıkan İngiltere, Fransa ve Rusya gibi İtilaf Devletleri’nin Almanya’ya 1919 yılında kabul ettirdiği ve Almanya için ağır yaptırımlar getiren anlaşma. Savaştan yenik çıkan Osmanlı İmparatorluğu’na da Versay Anlaşması’na benzer bir anlaşma olan Sevr Anlaşması dayatılmıştır.

ra muhalif partileri tasfiye ederek, yenik düştüğü İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar Almanya'yı tek başına yönetmiştir.

İtalyan Faşist Partisi de benzer biçimde Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmıştır. İtalyadaki sol sendikal hareket içinde yetişen Benito Mussolini, İtalyan sosyalistleri arasında hızla yükselerek Sosyalist Parti'nin önemli isimlerinden biri hâline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı esnasında savaşa katılıp katılmama konusunda süren tartışmaların sonucunda Sosyalist Parti, milliyetçilerle sosyalistler arasında ikiye bölünmüştür. Milliyetçi cephede yer alan Mussolini, 1919'da kendi partisi olan Nasyonal Faşist Partisi'ni kurmuştur. 1917'de Rusya'da meydana gelen Bolşevik Devrim İtalya da dâhil olmak

üzere birçok Avrupa ülkesi için bir korku kaynağı hâline gelince, Mussolini bu korkuyu çok iyi kullanarak partisini bu korku üzerinden halka takdim etti. Mussolini, partisine bağlı ayrıca Siyah Gömlekliler denen milis bir güç kurarak İtalya'yı sosyalizme kaymaktan kurtaracak gücün kendisi ve partisi olduğu mesajını verdi. İtalyan Faşist Partisi, 1922 yılında, milis gücü olan Siyah Gömleklilerin Napoli'den başlayan Roma üzerine yürüyüşünün sonucunda bir bakıma zor yoluyla iktidara gelmiştir. İtalyan Kralı, bu yürüyüşün sonunda Başbakanlık görevini Mussolini'ye vermek zorunda kalmıştır. Görevi devralan Mussolini, kendisine yakın partilerle ittifak kurarak 1924 yılında seçime girmiştir. Seçimden % 66'lık bir oyla büyük bir zaferle çıkan Mussolini, bir yıl sonra Meclisi lağve ederek kendisini İtalya'nın tek diktatörü olarak ilan etmiştir. İtalya'da Faşist Parti'nin yönetimi böylece 1943 yılına kadar sürmüştür.

İtalya'daki faşist yönetim Avrupa'daki birçok ülke (Almanya, İspanya, Macaristan, Yugoslavya, Finlandiya) için bir model hâline gelmiştir. Hitler'in en önemli modeli İtalyan Nasyonal Faşist Partisi olmuştur. Siyah Gömlekliler hareketini örnek alan Hitler de benzer biçimde bir milis gücü oluşturmuş ve milisleriyle birlikte 1923 yılında Berlin üzerine yürüyüş yapmış ancak Münih'te durdurulmuştur. Benzer biçimde İspanya'da ortaya çıkan Falanjistler (*Falange*) hareketi de İtalyan Faşist Partisi'ni örnek almış, o da "Mavi Gömlekliler" diye bir milis gücü oluşturarak İspanya'da iktidarı ele geçirmeye çalışmıştır. Nitekim 1936 yılında başlayan iç savaşın sonucunda Falanjist hareketin en önemli ismi olan Francisco Franco İspanya'da iktidara gelmiş ve muhalefeti yasaklayarak İspanya'yı, öldüğü 1975 yılına kadar tek başına yönetmiştir. Faşist partiler önce Avrupa'yı, sonra da Avrupa dışındaki birçok ülkeyi İkinci Dünya Savaşı'na sürüklemiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşı faşist ülkelerin yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Almanya ve İtalya'nın savaştan yenik çıkmasından sonra faşizm bu iki ülkede son bulmuş ve faşist partiler yasaklanmıştır.

Resim 6.17

Faşist siyasetin iki önemli ismi Hitler ile Mussolini bir arada.

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fascism>

Resim 6.18

İtalyan Faşist Partisi'nin Siyah Gömlekliler

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Blackshirts>

Resim 6.19

İspanya'da faşist Falanjistlerin kullandığı beş oktan oluşun amblem

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fascism>

Faşizmin Düşünsel Temelleri

Faşizm, tepkisel bir hareket olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkmış olmasına rağmen faşistler için ilham kaynağı oluşturan önemli bir düşünce geleneğinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu düşünce geleneği faşizm olarak adlandırılmazsa bile Alman ve İtalyan faşist partilerinin savunduğu bazı değerleri savunmuşlardır. Bu bağlamda düşünsel temellere bakıldığında en önemli kaynaklardan birini Antik Yunan düşünürü Platon'un oluşturduğunu söyleyebiliriz. İnsanların doğuştan altın,

Resim 6.20

Alman Nasyonal Sosyalist Parti'nin amblemi

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Fascism>

gümüş veya demir karakterlerden biriyle dünyaya geldiğini savunan Platon, yönetimin altın karakterli filozoflar tarafından üstlenmesini öngörmüştür. Platon, ailenin ve özel mülkiyetin ortadan kaldırılarak bütün her şeyin devletin kontrolünde olmasını savunmuştur. Modern dünyaya geldiğimizde faşist ideolojiye ilham veren başka düşünsel temeller de söz konusu olmuştur. Hükümdarı mutlak bir otorite olarak kabul eden Machiavelli, devleti bir canavar

gibi toplumu yutup bağrında hazmetmesi gerektiğini düşünen Hobbes, otorite ve hiyerarşiye kutsal anlam yükleyen de Maistre, gücün üstünlüğüne inanan Friedrich W. Nietzsche, metafiziksel aşkın bir devlet öngören Hegel gibi düşünürler faşist liderler için önemli ilham kaynakları olmuşlardır.

Bu düşünürlerin yanı sıra, bireyciliğe karşı çıkan, insanların eşitliğini reddeden, homojen ve yekpare bir toplumu savunan, toplumun devletle kaynaşmasının

Resim 6.21

Giovanni Gentile: 1875-1944 yılları arasında yaşamış ve Mussolini'nin Faşist Partisi'ne yol göstermek üzere faşist ideolojisinin felsefesini geliştiren İtalyan düşünür.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Gentile

önemine işaret eden, otoriter ve mutlak bir devlet anlayışını geliştiren çok sayıda düşünürün faşistler için ilham kaynağı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bunlar içinde 1900'lerin ilk çeyreğinde yazan İtalyan düşünürler Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Giovanni Gentile ile Alman düşünür Robert Michels'in özel bir yeri vardır. Elit (seçkin) teorisinin fikir babaları olan Pareto, Mosca ve Michels, insanların doğuştan farklı olduklarını, bazı insanların üstün olarak yaratıldığını, yönetimin de doğal olarak bu insanlar tarafından üstlenilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bunlara göre sıradan insanlar bir kitle oluştururlar. Bunlar, doğuştan üstün olan insanları takip etmek zorundadırlar. Neo-Hegelci

olarak bilinen Giovanni Gentile'nin faşist düşünce geleneğinde özel bir yeri vardır. Kendisini faşizmin filozofu olarak tanımlayan Gentile, Mussolini için *Bir Faşizm Doktrini* adlı bir kitap yazmış ve düşüncelerini bu kitapta anlatmıştır. Korporatist bir devlet anlayışını savunan Gentile, bireyciliğin yok edilmesini, özel çıkarların tasfiye edilmesini, toplumdaki tüm farklı unsurların devletle bütünleştirilmesini, hepsinin devlet tarafından kuşatılmasını savunmuştur. On dokuzuncu yüzyılın bireycilik ve liberalizm çağı olduğunu, yirminci yüzyılın ise otorite ve devlet çağı olduğunu savunan Gentile, ebedi bir varlık olarak devletin toplumu çepeçevre kuşatmasını ve kendi dışında hiçbir şeye hayat hakkı tanınamaması gerektiğini ileri sürmüştür. Mussolini'nin sık sık vurguladığı, "hiçbir şey devletin dışında veya karşısında kalmayacak; her şey içinde olacak" ifadelerinin kaynağı Gentile'nin bu görüşleridir. Gentile, faşizmi, "sağın gericiliğine ve solun yıkıcılığına" karşı, ama ikisinin de iyi yanlarını alan üçüncü bir yol olarak tanımlamıştır.

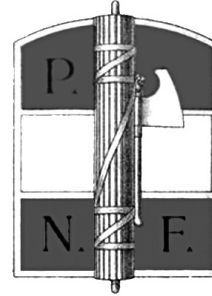
Faşizmin Savunduğu Değerler

Faşizmin başlangıç noktası, insanların eşitsizliği düşüncesidir. Faşistler insanların tabiatları itibarıyla farklı olduklarını, bazılarının üstün olarak yaratıldığını, dolayısıyla doğal olarak yönetme hakkının bunlara ait olması gerektiğini savunurlar. Faşist ideoloji bununla birlikte bireyciliğe, toplumsal farklılaşmaya, sosyal hareketlere, çok partili sisteme karşı çıkar. Faşist ideoloji, lider-parti-devlet-toplum dörtlüsüne inanır. İtalyan faşizmine göre Mussolini, her şey mutlak anlamda gücü yeten, her şeyin üstünde olan, her şeyi en iyi bilen ebedi şef Duçedir. Benzer biçimde Almanya'da da Hitler, en üstün özellikleri şahsında toplayan, topluma yol gösteren ve toplumunu peşinden sürükleyen bir Führer'dir. Faşizme göre toplumun ve siyâsî yaşamın en tepe noktasında lider bulunur. Liderin altında yer alan ve onun öğretisi doğrultusunda hareket eden Faşist Parti vardır. Devlet, tek parti tarafından yönetilir. Gerek Mussolini, gerek Hitler, gerekse Franco iktidara geldikten sonra diğer partileri tasfiye ederek tek partili sistemler kurmuşlardır. Faşizmde hiyerarşi çok önemlidir. Bir toplumdaki hiyerarşik yapı toplum-devlet-parti-lider şeklinde olmalıdır. Hiyerarşinin en tepe noktasında lider yer alır.

Faşizm, organik bir toplum yapısına inanır. Organik toplum, farklılıklardan arındırılmış, sınıfların ve zümrelerin bulunmadığı, kaynaşmış, yekvücut olmuş ve aynı hedefe kitlenmiş olan bir toplumdur. Latin kökenli olan fasce sözcüğü kavram olarak dayanışma, birlik ve beraberlik anlamına gelir. Mussolini, *fasce* adını, kendi ideolojisini anlatmak üzere kurduğu partiye isim olarak vermiştir. Faşizm böylece Mussolini ile birlikte bir ideolojiye ve bir siyâsî harekete isim olarak verilmiştir. İtalyan Faşist Partisi'nin sembolü, bir bağla birbirine sıkı sıkıya bağlanmış, ortasına bir balta monte edilmiş bir çubuk demetidir. Roma'da otoriteyi temsil etmek üzere kullanılan bu simge Faşist Parti'nin sembolü olarak seçilmiştir. Birbirine sıkı sıkıya bağlanmış çubuk demeti faşizmin öngördüğü toplumu ifade etmektedir. Toplum, lider, parti ve devletin altında birbirine kenetlenmiş bir demet çubuk gibidir. İnsanların farklı amaçta, düşüncede, inançta olması faşistler tarafından ihanetle eşdeğer olarak kabul edilmiş ve şiddetle cezalandırılmıştır. Çünkü faşizmde haklar yoktur, yükümlülükler vardır. Herkes devlet tarafından verilen ödevleri yapmak zorundadır.

Faşizmin öngördüğü devlet, her şeyi kendisiyle bütünleştiren korporatist bir devlet yapısıdır. İtalyan faşizmi, mülkiyeti sosyalist rejimlerde olduğu gibi kamulaştırmamıştır. Özel mülkiyetin ve girişimin olduğunu kabul etmiş, ancak özel sektörün devletle bütünleşmesini ve bürokrasi tarafından sıkı biçimde kontrol altına alınmasını öngörmüştür. Faşist ideolojiler, otoriter bir devletin yanı sıra, aynı zamanda totaliter bir devlet de öngörmüştür. Faşist ideolojiye göre tek bir hakikat, doğru ve gerçeklik vardır. O da liderden başlayarak parti ve devlet aracılığıyla topluma kadar inen düşüncedir. Dolayısıyla tüm toplumun bu düşünce doğrultusunda eğitilip dönüştürülmesi gerekir. Faşizm bu bakımdan eğitime büyük önem verir. Eğitim, insanların farklı alanlardaki yaratıcı kapasitesini, potansiyelini ortaya çıkaran bir etkinlik değil, esas olarak toplumu tek hakikat çerçevesinde değiştirip

Resim 6.22

İtalyan Nasyonal Faşist Partisi'nin amblemi

Kaynak: <http://en.wikipedia.org/wiki/Blackshirts>

dönüştürmekten ibarettir. Faşist ideolojide devlet, lider altındaki en mutlak otoritedir. Devlet zor ve şiddet kullanarak yönetir. Devlet, meşruiyetini toplumdan almak zorunda değildir. Devlet, hikmeti kendinden menkul bir varlık olarak her şeyi sınırsız biçimde yapma hakkına sahiptir. Faşistler devlet iradesinin yanılmaz ve mutlak olduğunu kabul ederler. Devlet aynı zamanda hukukun altında değil, üstünde yer alır. Hukuk devlet tarafından topluma bir lütuf olarak verilir.

Alman faşizmi, İtalyan faşizminden farklı olarak ayrıca üstün ırk anlayışını geliştirmiştir. Hitler'in partisi Nasyonal Sosyalist Parti, Almanların ırk olarak üstün olduklarına inanmıştır. Nazilerin, Yahudileri soykırıma tabi tutmasının arkasında yatan nedenlerden biri, Hitler'in Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinden Yahudileri sorumlu tutması ise, diğer bir neden de Almanların üstün ırk anlayışdır. Naziler, Almanya'da sadece Yahudileri değil, aynı zamanda Çingeneleri de soykırıma tabi tutmuştur. Üstün ırk anlayışını İtalyan Faşist Partisi de İtalyanların Afrika'daki hegemonyasını meşrulaştırmak için kullanmıştır. Faşistlere göre İtalyanlar Afrikalılara göre üstün ırk oldukları için onları yönetme hakları bulunmaktadır. İtalyanlar bu ideolojiyi özellikle Libya ve Etiyopya'da savunmuştur.

SIRA SİZDE

7

Faşizmi, Doğu Avrupa ve Asya'da gerçekleşmiş olan sosyalist rejimlerle karşılaştırınız. Faşizm ile sosyalizm arasında ne tür farklar ve benzerlikler vardır?

Özet

Mutlakîyetçi otoriter düşüncenin hangi koşullarda geliştiğini ve hangi değerleri savunduğunu açıklamak.

Mutlakîyetçi otoriter düşünce Avrupa'da on altıncı yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamıştır. Mutlakîyetçi düşünce biçiminin ortaya çıkışının altında yatan nedenler ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte hepsinin genel olarak birbirine benzeyen nedenlere dayandığı görülür. İtalyan düşünür Machiavelli, İtalya'daki parçalı güç yapısına son verip burada ulus devletin gelişmesi için sınırsız yetkilerle donatılmış mutlakîyetçi bir krallık öngörmüştür. Thomas Hobbes, İngiltere'de baş gösteren sivil savaşı sona erdirmek için toplumu çepeçevre kuşatan bir merkezî gücü savunmuştur. Bodin ve Rousseau gibi düşünürler Fransa'da on altıncı ve on yedinci yüzyıl boyunca baş gösteren dinî savaşları sona erdirmek, toplumsal birlik ve beraberliği sağlamak için sınırsız yetkilerle donatılmış bir egemen gücün ortaya çıkmasının önemini vurgulamışlardır. Prusya'nın dağılmasından sonra Almanya'da on sekiz ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca yeni bir devlet arayışı söz konusu olmuştur. Bu arayışı sistemli bir felsefi öğreti hâline getiren düşünür Hegel'dir. Hegel, tüm toplumsal alanı kuşatan ve toplumdaki farklılıklara son veren aşkın ve metafiziksel bir devlet öngörmüştür. Mutlakîyetçi düşüncenin savunduğu değerler birkaç noktada özetlenebilir. Mutlakîyetçi düşünce her şeyden önce özgürlüklerin sınırlı oluşunu savunur. İkinci olarak mutlakîyetçi düşünce, toplumsal birlik ve beraberlik düşüncesi üzerinde durur. Toplumdaki farklılığın giderilerek türdeş bir toplumun ortaya çıkmasını hayal etmiştir. Son olarak da mutlakîyetçi düşünce, mutlak bir devlet otoritesi öngörmüştür. Bu düşünceye mutlakîyetçi düşünce denmesinin esas nedeni budur. Bu düşünceye göre devlet hukukun, dinin, ekonominin, kısaca tüm toplumsal güçlerin üzerinde olmalıdır. Mutlakîyetçi düşüncenin bu bakımdan bir boyutu otoriter devlet anlayışına dayanır. Yirminci yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan faşist rejimlerin ilham kaynaklarından biri mutlakîyetçi düşüncenin savunduğu bazı değerler olmuştur.

Liberal düşüncenin gelişimini ve savunduğu siyasî ve iktisadî değerleri anlatmak.

Derin tarihsel kaynakları olmakla birlikte, liberal düşünce sanayi sonrası modern toplumunda ortaya çıkıp gelişen bir ideolojidir. Liberal düşünceye on yedi ve on sekizinci yüzyıllarda Adam Smith ile John Locke, on dokuzuncu yüzyılda John Stuart Mill, yirminci yüzyılda ise Hayek, Bastiat ve Mises gibi düşünürler katkı sağlamıştır. Liberal düşünce geleneği içinde ana hatlarıyla üç yaklaşımın geliştiği görülmektedir. Bunlardan biri, liberalizmin ana çerçevesini oluşturan ve devleti adalet ve güvenlik gibi temel işlevlerle sınırlı tutan klasik liberalizmdir. İkincisi, devlete bu görevlerin yanında eğitim, sağlık, alt yapı gibi alanlarda da görevler yükleyen sosyal liberalizmdir. Üçüncüsü de, yirminci yüzyılda gelişen ve devletin bir gece bekçisi gibi güvenliğin dışında hiçbir şeye karışmasını istemeyen, sınırsız özgürlüklerden yana olan liberteryen düşüncedir. Liberal düşüncenin savunduğu vazgeçilmez bazı değerler vardır. Liberal düşünce her şeyden önce bireyciliği savunur. Devletle birey arasındaki ilişkide birey önceliklidir. İkinci olarak, liberalizme göre başkasının özgürlüğü söz konusu olmadıkça bireyler her alanda özgür olmalıdır. Özgürlük ancak başkasının özgürlüğü tehlikeye girdiği zaman kısıtlanabilir. Üçüncü olarak, liberalizm çoğulcu bir toplumdan yanadır. Liberalizme göre toplum değişik inançlar, görüşler, yaşam biçimleri ve kimlikler üzerinden farklılaşmıştır. Farklılıkların bastırılması değil, yaşatılması gerekir. Zira özgürlük ancak farklılıkların yaşatıldığı bir toplumda yaşanabilir. Liberallere göre farklılıkların yaşatılması için hoşgörü kültürüne ihtiyaç vardır. Dördüncü olarak, liberalizm sınırlı bir devlet anlayışı öngörür. Liberalizm, devleti hem hukukla sınırlandırmıştır hem de faaliyetleri itibarıyla. Devletle hukuk arasındaki ilişkide devlet hukukun altında yer almalıdır. Bu da "hukukun üstünlüğü" ilkesine yol açmıştır. Liberalizmin son olarak savunduğu değerlerden biri de serbest piyasa ekonomisidir. Serbest piyasa ekonomisi anlayışına göre devlet ekonomik yaşama müdahale etmez, sadece firmalar arasındaki rekabetin korunmasıyla ilgilenir.

Muhafazakâr düşüncenin nelere tepki gösterdiğini ve hangi değerleri savunduğunu açıklamak.

Muhafazakâr düşünce, uzun bir tarihsel arka plana sahip olmakla birlikte esas olarak sanayi sonrası gelişen modern toplumda ortaya çıkan bazı gelişmelere tepki olarak gelişmiştir. Muhafazakârlar, Aydınlanma düşünürlerinin her şeyin kaynağını akla dayandıran rasyonalizmine, tüm kurumları değiştirmeyi öngören devrimci sosyalist hareketlere, Fransa'yı istikrarsızlığa sürükleyen Fransız Devrimi'ne ve sanayi sonrasında bozulan komşuluk ve aile ilişkilerine tepki göstermiştir. Muhafazakâr düşünce genel olarak iki koldan gelişmiştir. Bunlardan biri İngiliz kökenli olan Anglo Sakson muhafazakârlığı, diğeri ise Kıta Avrupa'sında gelişen otoriter muhafazakârlıktır. Anglo Sakson muhafazakârlığı liberalizmle birçok noktada örtüşmektedir. Oysa otoriter muhafazakârlık daha çok mutlakiyetçi otoriter düşünceye yakınlık göstermektedir. Muhafazakâr düşüncenin ana hatlarıyla savunduğu değerlere bakıldığında birkaç nokta ön plana çıkar. Muhafazakârlar her şeyden önce toplumdan ve kültürden bağımsız bir birey anlayışına karşıdır. Onlara göre birey değil, belli bir kültür ortamı içinde yetişen, farklı uluslara mensup insanlar söz konusudur. İkinci olarak muhafazakârlar, toplumu çok önemserler. Onlara göre toplum tarihten gelip geleceğe uzanan canlı bir organizma gibidir. Bu bakımdan topluma müdahale edilmemelidir. Toplum, kendi doğal evrimi sürecinde kendiliğinden değişmelidir. Bu bakımdan muhafazakâr düşünürler değişimin devrim yoluyla değil, evrim yoluyla gerçekleşmesini savunurlar. Üçüncü olarak, muhafazakârlar toplumun ve düzenin temelini gelenek, görenek, örf ve âdetlere dayandırır. Onlara göre toplumların gelenek ve görenekleri belli bir tecrübenin sonucunda ortaya çıkmış ve yasalardan daha güçlü işlevleri vardır. Bu bakımdan bunların korunması önemlidir. Son olarak, muhafazakâr düşünürler hiyerarşiye önem verirler. Onlara göre hiyerarşinin tepe noktasında devlet bulunur. Devlet toplumunu koruyan, yönlendiren bir şemsiye görevi görür. Bu bakımdan muhafazakârlar otoriteyi elinde bulunduran devletin, birey ve toplum yaşamında etkin biçimde yer almasını savunurlar.

Sosyalist düşüncenin sanayi toplumundaki eşitsizliklere karşı bir tepki olarak doğduğunu ve eşitlik temelinde bir dünya hayal ettiğini açıklamak.

Sosyalizm, sanayi toplumunda gelişen sosyal sınıflar arasındaki dengesiz gelir dağılımına, eşitsizliğe ve emekçi sınıfının gayri insani çalışma koşullarına tepki olarak doğmuştur. Sosyalizm, başlangıçta İngiltere ve Fransa'da ütöpik bir düşünce olarak gelişmiştir. Saint Simon, Fourier ve Owen gibi düşünürler, herkesin eşit olduğu, özel mülkiyetin bulunmadığı sosyalist bir toplum hayal etmekteydiler. Ancak sosyalizme nasıl geçileceğini açıklayamamışlardı. Sosyalizme nasıl geçileceği düşüncesini geliştiren düşünür, on dokuzuncu yüzyılda yazmış olan Karl Marx olmuştur. Marx, kapitalist toplumdaki iç çelişkilerin derinleşmesi ve bunun yol açacağı çatışmanın sonucunda proletaryanın devrim yapacağını ve Avrupa'yı sosyalizme götüreceğini öngörmüştür. Marx, buna "bilimsel sosyalizm" adını vermiştir. Marx'ın tarihsel diyalektik yöntemine göre tarihte meydana gelen her gelişme bir önceki aşamadaki çelişkiler ve çatışmaların sonucunda ortaya çıkar. Tarihin itici gücünü sosyal sınıflar oluşturur. Sosyal sınıflar özel mülkiyetin ortaya çıkmasıyla birlikte gelişmiş ve sosyalizme varıncaya kadar çatışma hâlinde olacaktır. Sınıflardan biri üretim araçlarını elinde bulunduran sermaye sahiplerinden, biri de emeğiyle geçinmek zorunda kalan emekçilerden oluşur. Emekçi sınıf ile sermaye sınıfı arasındaki mesafe kapitalist toplumda derinleşmiştir. Sosyalizme götürecek olan şey de işte budur. Marx'ın bilimsel sosyalizmine göre sosyalizm, gelişmiş kapitalist toplumlarda gerçekleşecekti. Çünkü sınıf ayrışması ve çatışması kapitalizmin ileri aşamasında had safhaya ulaşacaktı. Oysa sosyalist devrim, yirminci yüzyılda Marx'ın öngördüğü gelişmiş kapitalist toplumlarda değil, az gelişmiş Rusya ve Çin gibi tarım toplumlarında gelişti. Rusya'daki Bolşevik Devrim'in mimarı olan Lenin ile Çin Devrimi'nin mimarı olan Mao, Marx'tan farklı olarak sosyalizmin gelişmiş kapitalist toplumlarda değil, az gelişmiş tarım toplumlarında gelişeceğini, bunun için de Komünist Parti'nin öncü rol oynaması gerektiğini savunmuşlardır. Sosyalizm, Doğu Avrupada Lenin'in, Asya ülkelerinde ise Mao'nun gösterdiği yoldan gelişmiştir. Sosyalist rejimlerde genel olarak iki ortak uygulama hayata geçmiştir. Bunlardan biri kamu mülkiyeti, diğeri ise tek partili sistemdir.

Sosyal demokrasi düşüncesinin demokrasi ve kapitalizm içinde kalarak eşitlikçi bir toplum geliştirmek istediğini anlatmak.

Sosyal demokrasi düşüncesi on dokuzuncu yüzyılda sosyalizm düşüncesiyle paralel olarak gelişmiştir. Sosyal demokrasi düşüncesinin öncü isimleri olan Bernstein ve Kautsky gibi isimler başlangıçta Marx ve Engels gibi devrimci sosyalist bir düşünceye inanmakla birlikte, daha sonra görüşlerini değiştirerek kapitalizm ve demokrasi içinde kalarak emekçi kesimlerin yaşam şartlarının iyileştirilmesini sağlayacak olan sosyal demokrasi düşüncesini geliştirmişlerdir. Sosyal demokrasi düşüncesinin üç önemli kaynağı bulunmaktadır: Bunlar eşitlikçi sosyalist düşünce, Fabianizm ve Hristiyan sosyalizmdir. Sosyal demokrasi düşüncesinin en önemli ismi Bernstein'dir. Bernstein, Marx'ın görüşlerini köklü biçimde çürütmeye çalışarak kendi teorisini geliştirmiştir. Bernstein'e göre kapitalist toplumda Marx'ın öngörüsünün aksine sermaye giderek tabana yayılmakta, orta sınıf daha çok gelişmekte, proletarya her yerde benzeşmemekte, ekonomik alt yapı ile kültürel üst yapı kurumları arasında karşılıklı etkileşimler bulunmaktadır. Buradan hareketle Bernstein, Marx'ın öngördüğü sosyalist devrimin gelişmiş kapitalist toplumlarında gelişemeyeceğini vurgulamıştır. Bu bakımdan proletarya diktatörlüğüne dayalı sosyalist bir rejim yerine, demokrasi ve kapitalist sistem içinde kalarak, bu sisteme eşitlik tohumlarını ekerek bu sistemi revize edip insancalaştırabileceğimizi savunmuştur. Bu bakımdan da Bernstein'e revizyonist düşünür denmiştir. Sosyal demokrasinin savunduğu değerler iki noktada özetlenebilir: Sosyal demokratlar liberallerin öngördüğü demokratik bir sistemi kabul ederler. Bu bağlamda çok partili sistem, hukukun üstünlüğü, siyasal katılım, örgütlü ve çoğulcu toplum gibi değerleri sosyal demokratlar da savunurlar. İkinci olarak, sosyal demokratlar da liberaller gibi özgürlüklerden yanadırlar. Ancak sosyal demokratların özgürlük anlayışı liberallerinki gibi her alanda geçerli değildir. Sosyal demokratlar iktisadi özgürlükler konusunda liberallerden ayrışır. Sosyal demokratlara göre ekonomi devletin kontrolü altında olmalıdır. Devlet ekonomide aktif rol alarak toplumsal kesimler arasındaki yaşam standartlarını iyileştirmelidir.

Faşist ideolojinin Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki gelişmelere karşı bir tepki olarak doğduğunu ve organik bir toplum hayal ederek otoriter bir devlet kurduğunu açıklamak.

Yirminci yüzyılda ortaya çıkan faşist rejimlerin düşünsel arka planı Antik Yunan düşünce geleneğine kadar uzanır. Ancak, faşist rejimlerin Birinci Dünya Savaşı sonuçları ile bağlantıları vardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'ya dayatılan ve topraklarının komşu ülkelere bölüşümünü öngören Versay Anlaşması Hitler'i ortaya çıkaran en önemli nedendi. Yine İtalya'da Birinci Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşen Bolşevik Devrimi'nin İtalya üzerindeki tehditleri Mussolini'nin Faşist Partisi'ni ortaya çıkarmıştır. Faşist rejim, öncelikle İtalya'da, sonrasında ise Almanya, İspanya, Fransa, Macaristan ve benzeri Avrupa ülkelerinde gelişmiştir. 1919 yılında Roma döneminde otoritenin sembolü olarak kullanılan *fasceyi* (ok demeti) kendi partisinin sembolü olarak kullanan Mussolini faşizmi, sınıflardan, zümrelerden, farklılıklardan arındırılmış, otoriter bir devletle bütünleşmiş, kaynaşmış, kenetlenmiş bir toplumu ifade etmek üzere kullanmıştır. Faşizme, yirminci yüzyıl öncesinde yaşamış çok sayıda düşünür ilham kaynağı oluşturmıştır. Ancak faşist düşüncenin esas olarak gelişmesine katkıda bulunan üç İtalyan düşünür Mosca, Pareto ve Gentile'dir. Bunlar içinden Gentile'nin faşist ideoloji için özel bir yeri vardır. Zira Gentile, 1932 yılında, Bir Faşizm Doktrini adında bir kitap yazarak Faşist Parti'nin ilkelerini belirlemeye çalışmıştır. Gerek İtalya, gerekse Avrupa'nın diğer ülkelerinde gelişen faşist ideolojinin değerleri birkaç noktada özetlenebilir: Her şeyden önce faşist rejimler bireyciliğe, toplumsal farklılaşmaya, çoğulculuğa şiddetle karşıdırlar. Faşistler aksine kenetlenmiş, kaynaşmış, tek vücut olmuş bir toplum öngörürler. İkinci olarak faşist rejimlerde özgürlükler değil, yükümlülükler önemlidir. Birey devletin kendisine vereceği görevleri yapmakla yükümlüdür. Zira birey için iyi olan şey de sonuçları itibarıyla budur. Son olarak liberalizm şiddet ve zor kullanmayı meşru ve gerekli gören otoriter bir devlet anlayışına sahiptir. Almanya ve İtalya örneklerinde görüldüğü gibi Faşist rejimlerin bazıları ayrıca ırkçı bir tutum geliştirmişlerdir.

Kendimizi Sınyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi mutlakiyetçi düşüncenin savunduğı değerlerden biri **değildir**?

- a. İnsanlar sınırsız özgürlüklere sahip olmalıdır.
- b. İnsan haklarının kaynağı devlettir.
- c. Güçlü ve merkezî bir otorite bulunmalıdır.
- d. Toplum türdeş ve homojen olmalıdır.
- e. Haklarla yükümlölükler el ele gitmelidir.

2. Aşağıdakilerden hangisi liberalizmin savunduğı değerlerden biri **değildir**?

- a. Temel hak ve özgürlükler
- b. Hukukun üstünlüğü
- c. Kamu mülkiyeti
- d. Sınırlı devlet
- e. Toplumsal farklılaşma

3. Aşağıdakilerden hangisi liberal düşüncüyü savunan düşünürlerden biridir?

- a. Wilhelm Friedrich Hegel
- b. John Stuart Mill
- c. Nicolo Machiavelli
- d. Joseph de Maistre
- e. Gaetano Mosca

4. Aşağıdakilerden hangisi gelenek ve görenekleri yasalar kadar önemseyen ve onları toplumsal düzenin temeli olarak korumayı öneren düşünürdür?

- a. Jean Jacques Rousseau
- b. Robert Nozick
- c. Givanni Gentile
- d. Eduard Bernstein
- e. Edmund Burke

5. Aşağıdakilerden hangisi liberalizm ile muhafazakârlık için **söylenemez**?

- a. Liberalizm tecrübeye, muhafazakârlık akla önem verir.
- b. Liberalizmin özgürlük anlayışı muhafazakârlıktan daha geniştir.
- c. Liberaller bireye, muhafazakârlar ise topluma ve otoriteye önem verirler.
- d. Serbest piyasayı hem liberaller hem de muhafazakârlar benimserler.
- e. İki ideolojide de kendiliğinden değişen doğal bir düzen anlayışı vardır.

6. Aşağıdakilerden hangisi Marx'ın savunduğı görüşlerden biri **değildir**?

- a. Kapitalist toplumdaki çelişkiler sosyalizmi getirecektir.
- b. Kapitalizm giderek insanları daha fazla mutlu edecektir.
- c. Kapitalist sistemde emekçi sınıf yabancılaşma sorunu yaşamaktadır.
- d. Burjuvazi ile proletarya kapitalist sistemde çatışma hâlinindedir.
- e. Sosyalist toplumda sosyal sınıflar ortadan kalkacaktır.

7. Aşağıdakilerden hangisi sosyalist bir lider **değildir**?

- a. Vladimir Lenin
- b. Mao Zedong
- c. Fidel Castro
- d. Che Guevara
- e. Vilfredo Pareto

8. Aşağıdakilerden hangisinin Bernstein'in savunduğı görüşler arasında yer aldığı **söylenemez**?

- a. Kapitalizmde sermaye giderek tabana yayılmaktadır.
- b. Kapitalizm ve demokrasi içinde kalarak eşitlik aranmalıdır.
- c. Kapitalist sistem yumuşak bir yolla sosyalizme dönüştürülmelidir.
- d. Proletarya her yerde aynı özelliklere sahip değildir.
- e. Alt yapı ile üst yapı arasında karşılıklı bir etkileşim vardır.

9. Aşağıdakilerden hangisi faşizmin savunduğı ilkelere biri **değildir**?

- a. Sınırsız özgürlük
- b. Organik toplum
- c. Otoriter devlet
- d. Üstün lider
- e. Tek partili sistem

10. Aşağıdakilerden hangisi faşist rejimlerle Doğu Avrupa ve Asya'da ortaya çıkan sosyalist rejimlerin ortak özelliğı **değildir**?

- a. Totaliter devlet
- b. Tek partili sistem
- c. Kamu mülkiyeti
- d. Tek bir ideolojinin varlığı
- e. Liderin üstünlüğü

Yaşamın İçinden

“**Liberalizm**” Kelimesinin Mucidi Tabii ki Avrupa’dır

Yaşlı Kıta’nın devâsa fikir birikiminden ve geniş kültür imbiğinden süzülür.

Ne var ki, aynı “**liberalizm**” sözcüğü hanidir ve hanidir, orada gerçek anlamını yitirdi.

En azından, ciddi bir dejeneransa uğradı.

ŞÖYLE ki, “**Aydınlanma Çağı**”nın çocuğu olan ve felsefi - siyasi özgürlükçülüğü tanımladığı için de ilkin “**sol**” addedilen bu kavram, tüm Avrupa’da başarısızlıkla sonuçlanan 1848 burjuva devrimlerinden; fakat bilhassa, 1. Dünya Savaşı’ndan sonra kabuk değiştirdi. Salt serbest piyasa öngören iktisadi tercihler için kullanılır oldu. “**Ekonomikleşti**”!

Bunda da, aynı Savaşı izleyen ve “**proletarya diktatörlüğü**” adı altında devlet sultanı kuran Bolşevik İhtilâli’nin kamulaştırma tasallutuna duyulan tepki önemli rol oynadı.

Dolayısıyla, hem “**liberalizm**” ve “**liberal**” sözcükleri sırf iktisatla özdeşleşti, hem de bir anlamda, “sağcılaştı”!

OYSA, yukarıdaki çok vahim etimolojik yanlış bir yana, liberallerin başıbozuk ve insafsız ekonomi politikalar önermiş olduğu tezi dahi asla doğru değildir!

Bu, bilinçli veya bilinçsiz şekilde yapılan koskoca bir deformasyondur!

Nitekim, o pek meşhur “**bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler**” sözünü telaffuz etmiş olan **Adam Smith** dahil, **John Locke**’den **Stuart Mill**’e; hâttâ çağdaşımız **Frederich Hayek**’e, belli başlı liberal teorisyenlerin kitaplarını şöyle bir açın.

Hepsi, şartlar zorunlu kıldığında devletin iktisadi hayata müdahil olmasını savunurlar.

Zaten, sosyal demokrasinin hâlâ ekonomik programını sahiplendiği ve 20. yüzyılın ikinci yarısına damga vurmuş olan **John Keynes** de İngiliz Liberal Partisi’ne üye değil miydi?

O halde şunu kesinlikle söyleyebiliriz ki, tamamlayıcılıklarına rağmen, liberal fikriyat serbest iktisattan önce serbest düşüncüyü ön plana koyar. Birincisi olmadan ikincisi olmaz!

Nitekim, kara bayraklı anarşistlerden kalın oklavalı feministlere, “**sıradan dışı**”, “**kalıp ötesi**”, “**kural harici**” addedilen akımlar ve kişiler için kullanılan “**liberter**” kavramı dahi, burada master yerine geçen “**liberal**” kelimesinin türevinden oluşturulmuştur.

Dolayısıyla, heyhat ve kuşku yok, deyimin piçleşmesine göz yumduğu içindir ki, Yaşlı Kıta kendi ihtiyarlamasına paralel olarak “**liberal**” sözcüğünü de ihtiyarlatmıştır.

Ama genç Yeni Dünya bunu yapmadı ve deyimin gerçek anlama sadık kaldı.

EVET, Amerikalılar, bilhassa da ABD bunu yapmadı.

Alexis de Tocqueville’nin şimdi dahi tüm güncelliğini koruyan ve Yeni Dünya’daki siyasi oluşumu tahlil eden o “**Amerika’da Demokrasiye Dair**” başyapıtındaki terminolojiye sadık kalan Birleşik Devletler “**intelligentsia**”sı, gerçek “**liberal**” kavramını sulandırmadı.

Çünkü, Atlantik ötesinde bu ifadeyle, genel olarak “**özgürlükçü demokratlar**”; özel olarak da, “**sol**” veya “**solumtırak**” eğilim taşıyan şahıs ve kurumlar kastedilir.

“**Liberal**” denildiğinde akla, bugün hemen bütün Yaşlı Kıta’da olduğu gibi katı, haşın ve insafsız bir serbest piyasa ekonomisinin avukatları gelmez.

Aksine, toplumdaki eşitsizliklere çare arayan; hür, hâttâ yukarıdaki “**liberter**” fikirlere açık duran ve dünyaya da “**süper güç**” bencilliğiyle bakmayan kişiler, partiler, yayınlar gelir.

Yani Avrupa lûgatlerinin aksine, kelimedeki esası deforme ve dejenere etmemiş olan Amerikanca sözlük “**liberalizm**”ı “**hümanizma**”yla ve onun insanîyetçi kaygılarıyla donatır.

Kaynak: Uluengin, H. (29.10.2008). “**Liberalizm Kelimesinin Mucidi Tabii ki Avrupa’dır**”. **Hürriyet**,

Okuma Parçası

Bir Mağara Düşün Dostum!

Bir mağara düşün dostum. Girişi boydan boya gün ışığına açık bir yeraltı mağarası. İnsanlar düşün bu mağarada. Çocukluktan beri zincire vurulmuş hepsi; ne yerlerinden kıpırdamaları, ne başlarını çevirmeleri kabıl, yalnız karşılarını görüyorlar. Arkalarından bir ışık geliyor.. uzaktan, tepede yakılan bir ateşten. Ateşle aralarında bir yol var, yol boyunca alçak bir duvar. Gözbağcıları seyircilerden ayıran setleri bilirsin, üzerlerinde kuklaları sergilerler, öyle bir duvar işte... Ve insanlar düşün, ellerinde eşyalar: Tahtadan taştan insan veya hayvan heykelcikleri, boy boy, biçim biçim. Bu insanlar duvar boyunca yürümektedirler, kimi konuşarak, kimi susarak. Garip bir tablo diyeceksin, hele esirler daha da

garip. Doğru.. O esirler ki ömür boyu başlarını çeviremeyecek, kendilerini de, arkadaşlarını da, arkalarından geçen nesneleri de duvara vuran gölgelerinden izleyecekler. Şimdi de mağarada seslerin yankılandığını düşün.. Dışarıdan biri konuştu mu, esirler gölgelerin konuştuğunu sanır, öyle değil mi? Kısaca onlar için tek gerçek var: Gölgeleer.

Tutalım ki zincirlerini çözdük esirlerin, onları ve himlerinden kurtardık. Ne olurdu dersin, anlatayım.. Ayağa kalkmağa, başını çevirmeğe, yürümeğe ve ışığa bakmağa zorlanan esir, bunları yaparken acı duyardı. Gözleri kamaşır, gölgelerini görmeğe alıştığı cisimleri tanıyamazdı. Biri, ona: “Ömür boyu gördüklerin hayaldi. Simdi gerçekle karşı karşıyasın” diyecek olsa, sonrada eşyaları bir bir gösterse,”bunlar nedir” diyecek olsa, şaşırıp kalır, mağarada gördüklerini, şimdi gösterilenlerden çok daha gerçek sanırdı.

Bir de düşün ki tutsağı mağaradan çıkarıp dik bir patikada güneşin aydınlattığı bölgelere sürükledik. Bağırıldı, yanıp yakıldı, öfkelenildi... Kulak asmadık. Gün ışığına yaklaştıkça gözleri daha çok kamaştı. Hiçbirini seçemez oldu gerçek nesnelerin. Sonra, yavaş yavaş alıştı aydınlığa. Önce gölgeleri fark etti, arkasından insanların ve cisimlerin suya vuran akislerini. Akşam olunca göğe çevirdi bakışlarını, ayı gördü, yıldızları gördü. Zamanla güneşin suya vuran akislerine bakabildi. Nihayet gökteki güneşe çevirdi gözlerini. Ve düşünmeğe başladı. Ona öyle geldi ki mevsimleri de, yılları da güneş yaratıyor, görünen dünyanın yöneticisi o. Esirlerin mağarada gördükleri ne varsa onun eseri. Ve eski günlerini hatırladı. Ne kadar yanlış anlamışlardı bilgeliği. Mutluydu şimdi, mağarada kalan arkadaşlarına acıyordu. Eski hayatına, eski vehimlerine dönmek için her çileye katlanabilirdi.

Adamın mağaraya döndüğünü tasavvur et. Karanlığa kolay kolay alışabilir mi? Dostlarına hakikati söylese dinlerler mi onu? Ağzını açar açmaz alay ederler: “Sen dışarıda gözlerini kaybetmişsin arkadaş. Saçmalyorsun. Biz yerimizden çok memnunuz. Bizi dışarı çıkmağa zorlayacakların vay hâline..

İşte böyle aziz dostum. Sana anlattığım hikâye kendi hâlimizin tasviridir. Yer altındaki mağara: Görünürler dünyası. Yücelere çıkan tutsak ise *idea*’lar alemine yükselen ruh...

Kaynak: <http://www.cemilmeric.net/magaradakiler/magara.htm>

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise “Mutlakiyetçi Düşüncede İnsan ve Toplum ile Devlet ve Otorite” konularını yeniden gözden geçiriniz.
2. c	Yanıtınız yanlış ise “Liberalizmde Birey ve Toplum, Liberalizmin Siyâsî Boyutu ve İktisadi Liberalizm” konularını yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Liberalizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Muhafazakâr Düşüncede İnsan ve Toplum, Düzen ve Değişim ile Devlet ve Otorite” konularını yeniden gözden geçiriniz.
5. a	Yanıtınız yanlış ise “Liberalizm ile Muhafazakârlık” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise “Marx’a Göre Kapitalizmden Sosyalizme Geçiş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e	Yanıtınız yanlış ise “Dünyada Sosyalizm ve Sonuçları ile Sosyalist Rejimlerin Özellikleri” konularını yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Bernstein ve Sosyal Demokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise “Faşizmin Savunduğu Değerler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise “Dünyada Sosyalizm ve Sonuçları ile Faşizmin Savunduğu Değerler” konularını yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Mutlakîyetçi düşüncenin en fazla ön plana çıkardığı ve önemsedığı değer devlettir. Mutlakîyetçi düşüncenin, devleti bu denli önemsemesinin temel nedeni, toplumsal ayrışmaların ve çatışmaların üstesinden güçlü, kuşatıcı bir devletle gelinebileceği düşüncesidir. Mutlakîyetçi düşünce, bununla birlikte, toplumsal birlik ve beraberliği önemsemiş, toplumsal farklılığın giderilmesini savunmuştur. Mutlakîyetçi düşüncenin fikir babası olan Machiavelli ve Hobbes gibi düşünürler toplumun devletle bütünleşmesine büyük önem vermişlerdir. Benzer biçimde Rousseau ile Hegel de toplumun devletle bütünleşerek farklılıklardan arınması gerektiğinin altını çizmişlerdir. Mutlakîyetçi düşünce, bireylerin hak ve özgürlüklerini devlete bırakmıştır. Başka bir deyişle, devletin öngördüğü kadar bireyler hak ve özgürlüklere sahip olabilirler.

Sıra Sizde 2

Mutlakîyetçi düşünce ile liberal düşünce birbirinden köklü biçimde ayrılmaktadırlar. İki düşünce geleneği arasındaki farklılıklar üç noktada özetlenebilir. Birinci olarak liberalizmde insan, haklarını doğuştan beraberinde getirir. Yaşam, mülkiyet ve özgürlük gibi temel haklar doğuştan elde edilip bunlar devlet tarafından sınırlandırılmaz. Oysa mutlakîyetçi düşünceye göre insanın doğuştan beraberinde getirdiği herhangi bir hak yoktur. Hakları insana devlet bir bağış olarak verir. Bireyler devlet tarafından verilen haklarla yetinmek zorundadırlar. İkinci olarak, liberaller, devlet-birey arasındaki ilişkide bireyi önemserler. Liberallere göre bireyin çıkarı devletin kolektif çıkarlarından önce gelir. Toplam yarar, tek tek bireylerin yararının toplamından oluşur. Oysa mutlakîyetçi düşünceye göre devlet bireyden önce gelir. Toplumsal yarar bireyin yararından daha önemlidir. Toplum için iyi olan, birey için de iyidir. Liberal düşünce ile mutlakîyetçi düşünce arasındaki son bir fark da toplumun nasıl olacağı konusuyla ilgilidir. Liberaller toplumsal farklılaşmayı ve çeşitliliği bir zenginlik ve özgürlük için kaçınılmaz olarak görürken mutlakîyetçi düşünürler bunu toplumsal düzen açısından bir tehdit olarak algırlar.

Sıra Sizde 3

Liberalizm ile muhafazakârlık arasında dört ortak nokta vardır. Bunlardan birincisi, ikisinde de bilginin kaynağı akıl değil tecrübedir. Bilginin kaynağı tecrübe

olunca toplumların zaman içinde ortaya çıkardığı geleneksel değerler, inançlar, alışkanlıklar önem taşır. İki düşünce biçimi de bunlara karşı saygı gösterilmesi gerektiğini savunurlar. İkinci olarak, iki düşünce biçimi de doğal düzenden yanadır. Toplumsal düzenin, toplumsal mühendislikçi bir tarzda kurgulanıp planlanmasına iki düşünce de şiddetle karşı çıkar. Üçüncü olarak, iki düşünce de toplumsal değişimin kendiliğinden oluşmasını savunur. Son olarak da iki düşünce de devlet müdahalesinin dışında kalan bir ekonomiden yanadır. Öte yandan muhafazakârlıkla liberalizm arasında bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır. Bunların başında iki ideolojinin haklara bakışı gelir. Liberaller, hakların doğuştan geldiğini savunurken muhafazakârlar sonradan verildiğini düşünürler. İkinci olarak, liberaller bireyin toplumdan ve devletten önce geldiğini savunurken muhafazakârlar toplumun ve devletin bireyden daha önce geldiğini ve bireyi belirlediğini savunur. Son olarak da liberaller başkasının özgürlüğünü kısıtlamadıkça herkesin sınırsız biçimde özgürlüğünü savunurken muhafazakârlar sınırlı özgürlüklerden yanadırlar.

Sıra Sizde 4

Marx'ın öngördüğü sosyalizm “bilimsel sosyalizm” olarak tanımlanmıştır. Marx'ın geliştirdiği diyalektik yönetime göre tarih içindeki her yeni aşama bir önceki aşamanın içindeki çelişkiler, zıtlıklar ve çatışmaların sonucunda ortaya çıkacaktır. Marx'a göre sosyalizm de kapitalist sistem içindeki çelişkilerin ve çatışmaların sonucunda gelecektir. Marx'a göre, kapitalist toplumda burjuva sınıfı ile örgütlü ve sınıf bilincine varmış olan proletarya arasındaki keskin ayrışma, kutuplaşma ve çatışmanın sonucunda proletarya üretim araçlarına el koyarak kapitalist sistemi sosyalizme götürecekti. Oysa gerek Lenin, gerekse Mao, sosyalizmin gelişmiş kapitalist sistemlerde gelişemeyeceğini savunmuştur. Lenin'in başını çektiği Bolşevikler, sosyalizmi bir tarım toplumu olan Rusya'da gerçekleştirmiştir. Gelişmiş kapitalist ülkelerde proletaryanın yaşam koşulları iyileştiği için proletaryanın buralarda devrim yapamayacağını düşünen Lenin bu nedenden dolayı sosyalizmin az gelişmiş ülkelere Sovyetler Birliği aracılığıyla ihraç edilmesini savunmuştur. Öte yandan Mao, sanayi proletaryası yerine sosyalist devrime köylü sınıfı ile varılacağını savunmuş ve köylüleri örgütleyip tarımsal dinamikleri kullanarak sosyalizme geçişi sağlamıştır.

Sıra Sizde 5

Karl Marx, kapitalist sistemin tümüyle yıkılacağı, yerine ortak mülkiyete ve üretime dayalı sosyalist bir rejimin kurulacağı radikal devrimci bir model öngörmüştür. Bununla birlikte Marx, kapitalist toplumlarda gelişmiş olan çok partili temsili demokrasinin de yıkılması gerektiğini savunmuştur. Marx'a göre kapitalist ve demokratik bir toplumda eşitliğin sağlanması mümkün değildir. Çünkü özel mülkiyet kurumu varlığını sürdürdükçe sosyal sınıflar da varlıklarını sürdüreceklerdir. Sınıflar var oldukça sermaye sınıfının emekçi sınıfı üzerindeki tahakkümü de bitmeyecektir. Oysa Bernstein dört noktada Marx'tan ayrılmaktadır. Birincisi, Bernstein'e göre kapitalizm giderek kendisini yenilemektedir. Marx'ın öngörüsünün aksine kapitalizmde sermaye sınırlı bir sınıfın elinde toplanmıyor, tabana yayılıyor. İkinci olarak, Bernstein, sermayenin tabana yayılmasıyla birlikte kapitalizmde orta sınıfın giderek büyüdüğünü ileri sürmüştür. Oysa Marx, kapitalizmin gelişmesiyle orta sınıfın zaman içinde yok olup gideceğini, bunun da proletarya ile burjuvazi arasındaki kutuplaşmayı derinleştireceğini düşünüyordu. Üçüncü olarak, Bernstein'e göre ekonomik alt yapı ile kültürel üst yapı kurumları birbirleriyle karşılıklı etkileşim hâlinde dirler. Oysa Marx, ekonominin kültürel değerleri belirlediğini savunmaktaydı. Son olarak da Bernstein'e göre proletarya homojen, aynı kültürel ve ideolojik özellikleri taşımaktadır. Aynı maddi koşulları yaşamalarına rağmen proletaryanın farklı düşüncede ve ideolojide olmasının derin tarihsel ve kültürel nedenleri bulunmaktadır. Oysa Marx, maddi koşulların, proletaryada her yerde aynı bilince yol açacağını düşünmekteydi.

Sıra Sizde 6

Liberallerin savunduğu liberal demokrasi ile sosyal demokrasi arasında üç noktada farklılık bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, eşitlik konusudur. Liberaller, eşitliği hukuk önünde eşit olmakla sınırlı görürken sosyal demokratlar maddi şartlarda da eşitliği öngörmektedirler. Sosyal demokratlara göre sosyal refah devlet eliyle toplumsal kesimler arasında eşit olacak şekilde dağıtılmalıdır. İkincisi, liberaller adalet, savunma ve güvenlikle sınırlı bir devlet anlayışını savunurken sosyal demokratlar devlete bu görevlerin dışında başka yükümlülükler de yüklemektedirler. Sosyal demokratlara göre devlet toplumun alt yapı, sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, konut gibi ihtiyaçlarını giderme konusunda da görev üstlenmelidir. Son olarak, liberaller piyasa ekonomisini savunurken sosyal demokratlar, devletle özel sektörün birlikte eko-

nomik faaliyetler içinde yer aldığı karma bir ekonomik modeli savunurlar. İki demokrasi anlayışı arasındaki benzerlik özgürlükler konusunda ortaya çıkmaktadır. İkisi de siyasi özgürlüklerden yanadır. Bununla birlikte ikisi de demokratik sistemi savunmaktadır. Son olarak, hem sosyal demokrasi hem de liberal demokrasi çoğulcu bir toplumdan yanadır. Sosyal demokrat partilerin son yıllarda geçirdiği değişimi dikkate aldığımızda liberal demokrasi ile sosyal demokrasi arasındaki uzaklığın giderek azaldığını söyleyebiliriz.

Sıra Sizde 7

Doğu Avrupa ile Asya'da gerçekleşen sosyalist rejimlerle faşist rejimler arasında bazı yönleriyle benzerlikler, bazı yönleriyle de farklılıklar bulunmaktadır. İki rejim arasındaki benzerliklere bakıldığında öncelikle ikisinde de tek partili sistemler yer almıştır. Sosyalist rejimlerde Komünist Parti, faşist rejimlerde ise Faşist Parti devlet ile bütünleşmiştir. İkinci olarak, iki rejimde de meşruiyetin kaynağı ideoloji olmuştur. Faşist rejimlerde faşist ideolojiye uygun olmayan bir yasa veya karar meşru değildir. Benzer biçimde sosyalist rejimlerde de sosyalizme aykırı olan bir yasa meşru olarak kabul görmemiştir. Üçüncü olarak, iki rejimde de totaliter bir sistem kurulmuştur. İki rejim de bu bağlamda tüm toplumu bir ideoloji doğrultusunda değiştirip dönüştürmeye çalışmıştır. Dördüncü olarak, iki rejimde de lider sultası vardır. Rusya'da Lenin ve Stalin, Çin'de Mao, Kuzey Kore'de ise Kim Jong-İl ölünceye kadar Devlet Başkanlığı görevini kimseyle paylaşmamışlardır. Küba'da Castro 50 yılı aşkın süredir yönetimi tek başına yürütmektedir. Benzer bir durum faşist rejimler için de söz konusudur. Faşist rejimlerde Hitler, Mussolini ve Franco iktidarlarını kimseyle paylaşmamışlardır. Son olarak da iki rejimde de toplumsal kaynaklar devletin elindedir. Kültür, eğitim, medya, bilgi kaynağı iki rejimde de devletin sıkı kontrolü ve denetimi altında olmuştur. Öte yandan faşist rejimlerle sosyalist rejimler arasında bazı önemli farklılıklar bulunmaktadır. Her şeyden önce sosyalist rejimlerde mülkiyet kamuya aittir. Mülkiyet kamu adına devletin elindedir. Oysa faşist rejimlerde özel mülkiyet varlığını sürdürmüştür. İkinci olarak, sosyalist rejimlerde eşitlik temel politika olmuştur. Sosyalist rejimler tüm kesimler arasında eşitlik şartlarını sağlama iddiasındadırlar. Oysa faşist rejimlerin böyle bir iddiası ve amacı yoktur. Son olarak da sosyalist rejimlerde ırkçı bir yaklaşım yoktur. Aksine sosyalist rejimler, "tüm insanların kardeşliği" söylemini kullanırlar. Oysa Almanya ve İtalya örneğinde görüldüğü gibi faşist rejimlerin bir kısmı aynı zamanda ırkçı rejimlerdir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ağaoğulları, M. A. ve Köker, L. (2004). **Tanrı Devletinden Kral-Devlete: Siyasî Düşünceler**. Ankara: İmge Kitabevi.
- Bernstein, E. (1991). **Evrimsel Sosyalizm: Bir Eleştiri Bir Onaylama**. Çev. B. A. Cerit ve E. Bülaycı, İstanbul: Kavram Yayınları.
- Burke, E. (1993). **Reflections on the Revolution in France**. Derleyen L.G. Mitchell, Oxford and New York: Oxford University Press.
- Cem, İ. (2010). **Sosyal Demokrasi Nedir, Ne Değildir**. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Çaha, Ö. (2007). **Dört Akım, Dört Siyaset**. Ankara: Orion Yayınları.
- Çaha, Ö. (2008). **Siyasî Düşüncelere Giriş**. İstanbul: Dem Yayınları.
- Çetin, H. (2010). **Soylu Totaliter Gelenek**. Ankara: Orion Yayınları.
- De Maistre, M. C. (1994). **Considerations on France**. Çev. ve Derleyen R. A. Lebrun, Cambridge and New York: Cambridge University Press.
- Hampsher-Monk, I. (1992). **Modern Siyasî Düşünce Tarihi**. Çev. N. Arat ve Diğerleri, İstanbul: Say Yayınları.
- Hayek, F. A. V. (1993). **Kanun, Yasama Faaliyeti ve Özgürlük**. Çev. A. Yayla, İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Hayek, F. A. V. (1995). **Kölelik Yolu**. Çev. T. Feyzioğlu ve Y. Arsan, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Hobbes, T. (1995). **Leviathan**. Çev. S. Lim, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Knox, T. M. (Çev.). (1967). **Hegel's Philosophy of Right**. New York, Oxford and London: Oxford University Press.
- Locke, J. (1988). **Two Treatises of Government**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Locke, J. (1995). **Hoşgörü Üzerine Bir Mektup**. Çev. M. Yürüşen, Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları.
- Machiavelli, N. (1998). **Hükümdar**. Çev. K. Karabulut, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Marx, K. (1965). **Kapital**. Çev., R. N. İleri, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Marx, K. ve F. Engels. (1993). **Komünist Partisi Manifestosu**. Çev. A. Sarı, İstanbul: Yorum.
- Mill, J. S. (2004). **Özgürlük Üstüne**. Çev. M. Dostel, Ankara: Liberte Yayınları.
- Muller, J. Z. (1997). **Conservatism: An Anthology of Social and Political Thought from David Hume to the Present**. Princeton and New Jersey: Princeton University Press.

- Özipek, B. B. (2005). **Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset**. Ankara: Kadim Yayınları.
- Platon. (1999). **Devlet**. Çev. S. Eyüboğlu. M.A. Cimcoz, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rousseau, J. J. (1965). **Toplum Sözleşmesi**. Çev. V. Günyol, İstanbul: Çan Yayınları.
- Sarıca, M. (1996). **100 Soruda Siyasî Düşünce Tarihi**. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Tannenbaum, D. ve Schultz, D. (2005). **Siyasî Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri**. Çev. F. Demirci. Ankara: Adres Yayınları.
- Thomson, D. (1997). **Siyasî Düşünce Tarihi**. Çev. A. Y. Aydoğan ve diğerler. İstanbul: Şule Yayınları.
- Uluengin, H. (2008). **"Liberalizm" Kelimesinin Mucidi Tabii ki Avrupadır**. Hürriyet.
- Yayla, A. (1993). **Özgürlük Yolu: Hayek'in Sosyal Teorisi**. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Yayla, A. (1998). **Siyaset Teorisine Giriş**. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Yayla, A. (2011). **Liberalizm**. Ankara: Liberte Yayınları.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- http://tr.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Machiavelli
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau
- <http://ebooks.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/index.htm>
- <http://www.google.com.tr/search?pq>
- http://en.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill
- http://en.wikipedia.org/wiki/John_Locke
- http://en.wikipedia.org/wiki/Adam_Smith
- http://en.wikipedia.org/wiki/Edmund_Burke
- http://en.wikipedia.org/wiki/Joseph_de_Maistre
- http://en.wikipedia.org/wiki/Karl_Marx
- http://en.wikipedia.org/wiki/Friedrich_Engels
- <http://www.idefix.com/Kitap/tanim.asp>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/File:Leninportrait.jpg>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Mao_Zedong
- http://en.wikipedia.org/wiki/Fidel_Castro
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Eduard_Bernstein
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Fascism>
- <http://en.wikipedia.org/wiki/Blackshirts>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Gentile
- <http://www.cemilmeric.net/magaradakiler/magara.htm>

7

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

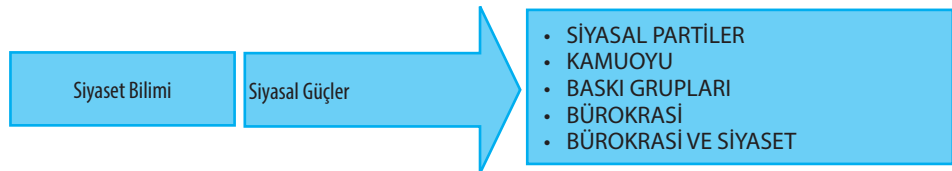
- Siyasal parti kavramıyla, siyasal partiler hakkındaki temel bilgileri ve parti sistemlerini anlatabilecek,
- Kamuoyu kavramı hakkında bilgi edinip, kamuoyunun ne olup olmadığı hakkındaki tartışmaları aktarabilecek,
- Baskı grupları kavramını öğrenerek, baskı gruplarının ne gibi fonksiyonları yerine getirdiklerini açıklayabilecek,
- Bürokrasinin ne olduğunu, nasıl bir gelişim gösterdiğini açıklayabilecek,
- Demokratik rejimlerde bürokrasi siyaset ilişkilerinin nasıl cereyan ettiğini anlatabilecek

bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Siyasal Partiler
- Bürokrasi
- Siyasi Partiler
- Medya
- Baskı Grupları
- Sivil Toplum Kuruluşları
- Kamuoyu

İçindekiler

Siyasal Güçler

SIYASAL PARTİLER

Siyasi partiler seçimlerde halkın oylarını alarak iktidara gelme amacıyla örgütlenmiş, genellikle belli bir ideolojik uyum gösteren örgütlerdir. Amaç siyasi iktidara sahip olanları etkilemek değil, rekabetçi ve hür seçimler yoluyla o pozisyonlara gelebilmektir. Fakat siyasi partiler, iktidarın bir parçası değildirler. Siyasi partiler devlet ile toplum arasındaki bağlantı noktalarından birini temsil ederler ve bir sarkaç gibi düşünülebilirler. Siyasi partiler iktidar olduklarında devletin en üst karar alma mevkilerini işgal etmiş olurlar. Muhalefette iken ise topluma yakınlaşırlar. Anayasal, şekli ya da resmî olan ile, toplumsal ve resmî ya da şekli olmayan arasındaki net bir biçimde belirlenmesi kolay olmayan sınırlar üzerinde faaliyet gösterirler. Toplumsal taleplerin toplandığı bir havuz olan siyasi partiler bu talepleri birbirleriyle bağdaştırmayı denerler.

Tarihsel olarak siyasi partiler, hükümdarların danışmak için düzenli olmayan aralıklarla topladıkları parlâmentolarda çıkar ve ideoloji yaklaşması temelinde ortaya çıkan gruplaşmalardan doğmuşlardır. Oy hakkının genişlemesi ile beraber, bu gruplar az ya da çok ortak bir platform ile bir araya gelinirse oy alınabileceğini hesaplamışlardır. Birleşik Krallık parlamentosunda, liberaller (Whig) ile muhafazakârların (Tory) ayrışması buna bir örnektir. Parlamento içinde doğan partiler yanında, Britanya İşçi Partisi, Alman Sosyal Demokrat Partisi gibi parlamento dışında doğan ve oy hakkının genişletilmesi temelinde örgütlenmiş partiler de vardır. Bir seçim ve temsil örgütü olarak modern siyasi partiler 1820'lerde ABD'de ortaya çıkmıştır. 1840'ların sonunda Belçika ve İsviçre, 1850'lerden itibaren ise, Birleşik Krallık Liberal Partisi ortaya çıkmıştır.

Siyasal partilerin gelişimi, temsili demokrasi ve iktidarın sınırlandırılması olarak anayasacılık düşünceleriyle kısaca demokratikleşme süreciyle, yakından bağlantılıdır. Modern öncesi dönemlerde de insanlar ortak siyasi amaçlar doğrultusunda biraraya gelip, hükümdarlar ya da diğer ufak çaplı yerel yöneticiler üzerinde taleplerde bulunmaktaydılar. Fakat bunlar, siyasi partilerden farklı olarak sürekli bir organizasyon ve üyeliğe sahip olma anlamında kurumsallaşmış değillerdi.

Siyasal partiler, toplumun, toplumsal kesimlerin siyasete katılma taleplerinin arttığı bir dönemde, bu ihtiyacı karşılayabilmek için ortaya çıkmış oluşumlardır. Diğer taraftan, siyasi partilerin gelişimini sadece demokratikleşme ile özdeşleştirmek de doğru değildir. Rekabetçi olmayan sistemlerde var olan örgütlere gerçek anlamda siyasi parti denilemeyeceği söylenmiştir. Biz de bu görüşe katılmakla

beraber, otoriter rejimlerdeki bu örgütlerin kendilerini parti olarak nitelendirdikleri gerçeğini de unutmamalıyız. Şiddet yoluyla iktidara gelmeyi amaçlayan yasa dışı örgütlerin iktidara geldikten sonra parti hâline dönüştükleri de bir vakıadır. Eski Sovyetler Birliği Komünist Partisi buna bir örnektir. Keza, iktidarı otoriter metodlarla elde tutmayı amaçlayan bir grubun parti kurarak bu sürece kurumsallık kazandırmayı denemeleri de sıklıkla görülür. Siyasi partinin var olması, başta Çin olmak üzere, bir çok otoriter rejimde gözlemlediğimiz gibi o ülkede demokrasinin var olduğu anlamına gelmez.

Bir toplumdaki çatışma eksenleri ve çatışan siyasi güçler değiştikçe bu güçlerin temsilcileri olan siyasal partiler de değişirler. Avrupâda Fransız Devrimi ve ilk kez İngiltere’de gerçekleşen Endüstri Devrimi siyasal partileri ortaya çıkaracak yeni çatışma eksenlerini besleyen iki esaslı dinamiktir. Aristokrasi ile burjuvazi, burjuvazi ile işçi sınıfı, kiliseyi sorgulayanlar ile onu savunanlar, modernleşmeci milliyetçiler ile yerel özerkliklerini korumak isteyen çevre güçleri arasındaki güç mücadeleleri Avrupâda siyasal partileri şekillendiren başlıca çatışma eksenleri olmuştur. Batı dışı ülkelerde ise siyasal bağımsızlık için mücadele eden güçler partileri oluşturabilmişlerdir. Keza, yine bu ülkelerde, homojen bir millî devlet inşası ve modernleşmeyi hedefleyen partiler ile ulus inşası sürecinde azınlıkta kalan grupları temsil etme iddiasıyla beraber, farklı modernleşme arayışlarını hayata geçirmeye çalışan partiler de rol oynayabilmişlerdir.

Siyasi partiler, çeşitli kesimlerin arzu ve beklentilerini bir ayna gibi aynen yansıtmazlar. Toplumsal kesimlerle sürekli bir biçimde karşılıklı etkileşim içindedirler. Adına toplumsal dediğimiz talepler de bu karmaşık süreç içinde şekil alır. Toplumsal talep ve beklentiler partileri nasıl şekillendirirse partilerin de bir ölçüde, bu talepleri ve daha genel düzlemde toplumsal tabanlarını biçimlendirebilme ve yönlendirebilme güçleri vardır. Siyasi partiler siyasal kimliklerin inşasında da önemli bir rol oynarlar. Partilerin kurumsallaştığı ülkelerde vatandaşlar, kendi siyasi oryantasyonlarını parti kimlikleri ile tanımlarlar. A ya da B partisine taraftar olduğu söylendiğinde, o kişi kendi siyasi kimliğini partilere referans vererek anlatmış olur. Parti kimliği değişen siyasal dünyada, sıradan insanın süreklilik ve istikrar arayışlarına yardımcı olur.

Partiler, toplumsal talepleri dikkate alır, bunları bir siyasi paket hâline dönüştürüp, iktidara gelmeleri hâlinde neler yapacaklarını ifade ederek hedefler koyarlar, toplumu bu hedefler etrafında harekete geçirmeyi denerler. İktidara gelmeleri hâlinde, bu politikaları uygulamaya çalışırlar, durumun değişen gereklerine göre değişiklikleri de yaparlar. Bu meyanda siyasal gündemin oluşturulmasında, ülkenin geleceğine ilişkin politikaların belirlenmesinde partiler başka hiçbir kişi ya da kurumun yerine getiremeyeceği önemli bir işlev yerine getirirler.

Siyasi partiler, geleceğin siyasal eliti de yetiştiği yerlerdir. Siyaset yapmayı öğrenmenin en iyi yollarından biri, siyaset yapmaya olabildiğince erken bir yaşta başlamaktır. Kuvvetli bir örgüte sahip siyasal partiler, genç ve hevesli isimlere bu fırsatı sunarlar. Keza, aktif siyasette etkili olma hedefi bulunmayan sıradan parti üyelerinin siyasal sosyalleşmesine yardım eder, partinin savunduğu değerlerin topluma nüfuz etmesini kolaylaştırmaya çalışırlar.

Geleneksel olarak siyasal partiler, kadro partileri ve kitle partileri olarak ikiye ayrılırlar. Kadro partileri, genellikle seçim zamanları aktif olan dar bir kadro ile faaliyet gösteren seçmen tabanının genişletme ve dönüştürme işlevine öncelik vermeyen partilerdir. Üyelerle sıkı ilişkiler sürdürme, üyelerini parti yönetimi ve faaliyetlerine aktif bir biçimde katma gibi amaçları yoktur. Amerika Birleşik

Devletleri'ndeki Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Parti, kadro partilerinin en önde gelen örneklerindendir. Her iki partide de düzenli bir üyelik sistemi olmadığı gibi, seçim zamanları dışında aktif bir parti örgütünden söz edebilmek de kolay değildir.

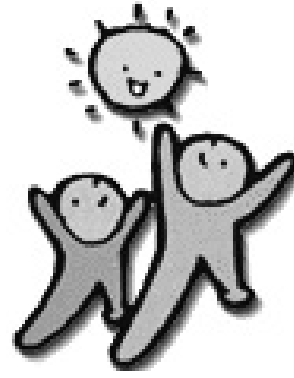
Kitle partileri ise üye sayılarını artırmayı ve üyeler ile her zaman sıkı ilişki kurmayı hedefleyen partilerdir. Parti, üye sayısını artırmaya çalışır, onları aktif tutar. Parti daha çok sivil toplum örgütüne benzer özelliklere sahiptir. Sıradan üyeler, yerel parti kongrelerinde ve ulusal düzlemde parti içi hiyerarşinin oluşumunda önemli roller oynarlar. Keza, parti çizgisinin şekillenmesinde de üyelerin etkin olmasına özel gayret gösterilir, parti içi demokrasi yüceltilen bir değerdir. Son zamanlarda **kartel partisi** de denilen yeni bir kategori de geliştirilmiştir. Daha çok kadro partilerini andırmakla beraber, kartel partilerinin kadro partilerine nazaran çok daha profesyonelce hareket ettikleri ve modern pazarlama tekniklerini ustalıkla kullandıkları belirtilmiştir.

Bir başka ayırım ise belirli bir toplumsal kesime hitap etmeyi ve kısmen net bir ideolojiyi yaymaya çalışan ve uzun dönemde iktidar olmayı amaçlayan ideolojik partilerle daha belirsiz esnek bir ideolojiye sahip olup tüm toplumsal kesimlere hitap etmeyi amaçlayan “hepsini yakala” (catch all) partileri arasındadır. Sosyalist ideolojinin gücünü yitirmesi, refah devletlerinin eskisi gibi sürdürülemez olmaları gibi sebepler nedeniyle Batı dünyasında kendisini sol olarak tanımlayan partiler ile sağ partiler arasındaki farklılıkların azaldığı gözlemlenmektedir. Diğer bir deyişle partilerin çoğu artık hepsini yakala partisi hâline gelmişlerdir. Ancak bu, ideoloji ağırlıklı partilerin önemsiz hâle geldiği anlamına gelmez. Yabancı karşıtlığı üzerinden siyaset yapan aşırı sağ partilerin güçlendiği bir gerçektir.

Siyasal partiler bünyelerinde farklı çıkarlar ve farklı görüşler barındırırlar. Bu farklı görüşleri birbiriyle bağdaştırmaya bir sentez yaratmaya, bir parti çizgisi çıkarmaya çalışırlar. En disiplinli partilerde bile, parti içinde farklı çıkarlar, kişilikler ya da ideolojiler üzerinden meşrulaştırılan hakim parti çizgisinden bir ölçüde farklılaşan çeşitli gruplar vardır. Bunlara hizipler de denilir. Bir partinin kitleselleşme oranıyla, bünyesindeki hiziplerin sayısı ve gücü arasında doğru bir orantı olduğunu söylemek abartılı olmaz. Bu farklılıklara/hiziplere ne ölçüde izin verileceği meselesi bizi parti içi demokrasi sorununa getirir.

Parti içi demokrasi kavramıyla siyasal partilerin sıradan üyelerinin parti politikaları, parti yöneticileri ve partiyi yasama organında temsil edecek adayların belirlenmesinde etkili olması anlaşılmaktadır. Parti içi demokrasi her parti üyesinin siyasi meselelerde dilediği gibi hareket etmesi anlamına gelmez. Bir partiyeye üye olan kişi, parti program ve tüzüğüyle belirlenmiş belli sınırlar içinde politika yapmayı kabul etmiş demektir. İdeal olan kararlar alınıncaya karar tartışmalarının sürmesi, kararlar alındıktan sonra ise üyelerin bu kararlara benimsemeseler bile uymaları ya da partiden uzaklaşmalarıdır. Araştırmalar, çoğu zaman tartışma ve

Resim 7.1

1955-1993 arasında Japonya'da girdiği her seçimden galibiyetle ayrılan Liberal Demokrat Parti'nin amblemi.

Kaynak: <http://www.websters-online-dictionary.org/images/wiki/wikipedia/en/c/ca/Sunkids.png>

Kartel Partisi: Modern demokrasilerde siyasi partilere ve genel olarak siyasal katılıma yönelik ilginin azalmasıyla beraber siyasi partilerin de kartel partisi hâline dönüştükleri iddia edilmiştir. Şirket mantığına sahip oldukları söylenen kartel partileri iktidara gelmeyi ve orada kalmayı her şeyin üzerinde tutan, üyelerden ziyade devlete ve devlete tasarruf etmeye yönelik partiler olarak tanımlanmışlardır. Parti devlet kaynaklarını iktidarda kalmak için kullanmaya meyleder. Bol paralı ve reklamcılıktan faydalanan profesyonel seçim kampanyaları kartel partilerinin özelliklerindendir.

Siyasal Kutuplaşma:

En basit anlamıyla siyasal kutuplaşma siyasal güçler ve/veya kamuoyunun birbirini dışlayan aralarında büyük mesafe bulunan kabaca iki temel siyasal görüş ya da çizgi etrafında bölünmesini ifade eder. İki siyasal çizgi arasındaki mesafe o kadar büyüktür ki taraflar birbirlerini anlamakta ve aynı dili konuşmakta güçlük çekerler.

değerlendirme sürecine katılımın güdük kaldığını, parti üst yönetiminin sahip olduğu güç sayesinde bu süreci yönlendirebildiğini göstermektedir.

Siyasi partilerin diğer tüm örgütler gibi demokratik olamayacakları, yönetici azınlığın kendi liderliğine meydan okuyabilecek güçleri püskürtüp kendisini destekleyebileceklerin önünü açacağı tezleri ilk kez, Alman siyaset bilimci Roberto Michels tarafından dile getirilmişti. Her bürokratik örgütte olduğu gibi, siyasal partilerde de kadroların değiştirilmesine yönelik bir direnç olduğu söylenebilir. Fakat buradan yola çıkarak partilerin küçük bir grubun elinde kalmaya mahkum olduğu görüşüne varmak abartılı olabilir. Batı demokrasilerinde seçim kazandırmayan parti yönetimlerinin istifa ettikleri ya da istifaya zorlandıkları bir gerçektir. Parti içi demokrasi eksikliğinin, partilerin kendine has yapılarından ziyade, o ülkede demokratik değerlerin ne ölçüde var olduğu meselesiyle ilgili olduğu söylenmelidir.

SIRA SİZDE**Oligarşinin Tunç Kanunu nedir ?**

Liberal demokrasilerde partilerin birbirleriyle etkileşimini ifade eden parti sistemleri de farklılıklar gösterir. Hakim parti sisteminde hür ve serbest seçimlere rağmen seçimleri ağırlıklı olarak aynı parti kazanır ve hükümeti kurar. Japonya'da Liberal Demokrat Parti (1955-1993), İsveç'te Sosyal Demokratik İşçi Partisi (1950-1991) hakim parti sisteminin örneklerindendir. Bu sistemde, siyasal mücadele partiler arasında değil, parti-içi hizipler arasında cereyan eder. İki partili sistem, seçimlerin iki parti arasında geçtiği ve bir partinin iktidarının diğerinin muhalefette olması anlamına geldiği sistemlerdir. Kazananlar ve kaybedenler bellidir. Bu sistemde, partiler yaptıkları ve yapamadıkları için sorumlu tutulurlar, sorumluluğu bir başka partinin üzerine atamazlar. İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri iki partili sisteme sahiptir.

DİKKAT

Hakim parti sistemi çoğulcu parti sistemidir. Bu sistemde çoğunluk partisi dışındaki partilerin sadece varlıklarına izin verilmez; aynı zamanda diğer partiler hem yasal hem de meşru birer yarışçılardır.

İlımlı çok parti sisteminde, genellikle hiç bir parti tek başına hükümet kuracak kadar oy alamaz. Hükümet kurabilmek için koalisyon kurmak zorunluluk hâline gelir. Koalisyon iki ya da üç parti tarafından kurulabilir. Hükümet kurabilmek için üç ya da daha fazla partinin iş birliği yapması şart ise aşırı -ya da *kutuplaşmış*- çok partili sistemden söz etmek mümkün olacaktır. Koalisyonları zorunlu kıldığı için ılımlı ya da aşırı çok partili sistemlerin siyasal istikrarı olumsuz etkiledikleri, her partinin başarıyı kendilerine başarısızlığı ise koalisyon ortaklarına maletmelerine imkân verdiği düşünülür.

Diğer taraftan, ılımlı ya da aşırı çok partili sistemler her siyasal görüş ve toplumsal taleplerin bir biçimde hükümette yer almalarına imkan verir. Bu nedenle, ılımlı ya da aşırı çok parti sistemlerinin, sosyolojik anlamda azınlıkta kalan siyasal hareketlerin sistem karşıtı bir rotaya girmelerine engel olduğu ve böylece siyasal istikrara hizmet ettiği iddiaları da dile getirilmektedir.

SIRA SİZDE**Demokratik rejimin istikrarı açısından iki partili sistem her zaman daha mı iyidir ?**

Parti sistemlerinin biçimlenmesinde, o ülkenin tarihi süreç içinde ortaya çıkmış siyasal çatışma eksenleri rol oynadığı gibi seçim sistemleri de rol oynar. Kullanılan oyların, nasıl dağıtılacağını ya da parlamentoya nasıl yansıtılacağını seçim sistemleri vasıtasıyla kararlaştırırız. Seçim sistemleri, kullanılan oylarla milletvekili sayıları arasında birebir olmasa da orantılı bir temsili öngören nispi temsil sistemi ile en fazla oy alan parti ya da adaya avantaj sağlayan çoğunluk sistemi olmak üzere ikiye ayrılır. Seçim sistemleri çoğu zaman her iki sistemden özellikler taşır. Birinci sistem temsilde adaleti öne çıkarırken ikincisi hükümet kurabilecek çoğunluğa sahip parlamento kompozisyonu yaratmayı amaçlar. Çoğunluk sisteminin iki partili sistemi teşvik ettiği bir vakıdır. Nispi temsil sistemi ise ılımlı ya da aşırı çok partili sistemin ortaya çıkışını kolaylaştırır.

Günümüzde siyasal partilerin etkisinin azalmakta olduğu gözlemlenmektedir. Üye sayılarının düştüğü, seçmenlerin kolaylıkla başka partilere oy verebildikleri -bu parti bağılıklarının azaldığının bir göstergesi olarak da okunabilir- iddiaları dile getirilmektedir. Siyasal hayatta görseiliğin öne çıkması kaçınılmaz olarak liderleri öne çıkarmaktadır. Özü itibarıyla bürokratik bir yapılanma olan siyasal partilerin bir siyaset sınıfının çıkarlarını gözettiği, yeni gruplara ve onların taleplerine yanıt vermediği eleştirileri de yapılmaktadır. Siyasi partilerin yeni siyaset yapma biçimleri karşısında yetersiz kalarak siyasetin odağının siyasi parti karşıtı gruplar ve **yeni sosyal hareketlere** doğru kaydığı da ifade edilmekte, partilerin seçmenlerin siyasi sosyalleşmelerinde oynadıkları rollerin giderek önemsizleştiği de ileri sürülmektedir. Keza, sosyalist ideolojinin krizi, refah devleti uygulamalarının eskisi gibi sürdürülemeyeceği anlamına gelen dünya ekonomik sistemindeki değişimler, partiler arasındaki ideolojik ve siyasi farklılıkların azalmasını gündeme getirmiş bu da parti bağılıklarını zayıflatan bir diğer etken olmuştur. Bütün bu faktörlere rağmen, siyasi partilerin önemlerini yitirdiklerini söylemek doğru değildir. Liberal demokrasiler için siyasi partiler vazgeçilmez konumlarını devam ettirmektedirler. Partilerin yerine getirdiği fonksiyonları daha iyi bir biçimde yerine getirecek diğer herhangi bir mekanizma bulunabilmiş değildir.

Yeni Sosyal Hareketler:

Yeni Sosyal hareketler siyasi parti ya da baskı gruplarının hiyerarşik yapısından uzak, gönüllü katılımı esas alarak siyasi gündemi etkilemeye çalışırlar. Sosyal hareketler kendiliğinden ortaya çıkan kitlesel isyan ya da ayaklanmalarla karıştırılmamalıdır. YSH'ler sosyo-ekonomik menfaat saikinden ziyade hayat kalitesi ve yaşam tarzı ile ilgili meseleleri öne çıkarırlar ve daha çok genç, iyi eğitilmiş ve orta gelir düzeyine sahip insanlar tarafından yönlendirilir. YSH'nin siyaset yapma tarzı da siyasi partiler ya da baskı gruplarının siyaset yapma tarzlarından farklıdır. Yenilikçi ve dikkat çeken katılım türleri vurgulanır, hiyerarşi reddedilir. Kadın hareketleri, çevreci hareketler, gay ve lezbiyen hakları savunucuları ile hayvan hakları savunucuları, küreselleşme karşıtı hareketler YSH'lerin en çok göze çarpan örneklerindendir.

Siyasi partiler nasıl finanse edilirler?

SIRA SİZDE

KAMUOYU

Kamuoyu kavramı tartışmalıdır. Eski dilde “efkarı umumiye” olarak bahsedilen kavram kelime anlamı olarak halkın kanaatleri anlamına gelir. Kamuoyu böyle düşünüyor denildiğinde, ortak, herkesi ilgilendiren, kamuya ilişkin meselelerde hakim olan fikirler akla gelir. Ancak milyonlarca insanın benzer fikirde olması mümkün olmadığı gibi, bir toplumda yaşayan herkesin o topluma ilişkin sorunların tamamı hakkında fikir sahibi olmasını beklemek de gerçekçi değildir. Yapılan araştırmalar, gelişmiş denilen demokratik ülkelerde bile, kamuoyunun bilgilenme düzeyinin hiç de yüksek olmadığını göstermektedir. Özellikle dış politikaya ilişkin meselelerde durum daha da belirgin hâle gelmektedir. O hâlde kamuoyu, daha çok örgütlü ve sesini duyurabilen kesimlerin önemli gördükleri meseleler hakkında oluşturdukları ve diğerlerine benimsetmeye çalıştıkları fikirler bütünü olarak görülebilir.

Kamuoyu, 19. yüzyıldan itibaren önem kazanmaya başlamıştır. Bu noktada üç önemli faktörü belirtebiliriz. Siyasi iktidarın meşruiyetini halktan alması gerektiğini savunan halk egemenliği fikrinin yaygınlaşması, okur yazarlık oranının yükselmesi ve nihayet basım/yayın ve iletişim olanaklarının genişlemesi. Geleneksel

toplumlarda da idareciler, yönetilenlerin neler düşündüklerini öğrenmek istemekteydiler. Casusluk, jurnalizm ve hatta bazen idarecilerin kıyafet değiştirerek halkın arasına karışmaları yönetenlerin nelere tahammül edebileceklerini öğrenme çabasının ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir. Ancak geleneksel toplumlarda kamuoyunu biçimlendirme faaliyeti çok güdük kalmıştır zira, siyasi iktidar böyle bir güçten yoksundur.

Kamuoyu bir meselede şöyle düşünüyor dediğimizde, ilgili bütün tarafların biraraya geldiği, akılcı bir tartışma ve diyalog neticesinde neredeyse kendiliğinden ortaya çıkan bir fikirler demeti anlaşılmamalıdır. Kamuoyu dediğimiz şey hiç de öyle önemli bir çoğunluğun arzularının yansıması olmayabilir. Her örgütlü azınlık kendi fikirlerini kamunun fikirleriymiş gibi sunma çabası içine girecektir. Zira, kamu böyle düşünüyor ya da istiyor denildiğinde çoğunluğun böyle istediği söylenmek istenir, demokrasi de çoğunluğun iradesi ise o hâlde kamuoyu denilen şeye saygı göstermek gerekir.

Eğer demokrasi halkın isteklerine uygun yönetim ise halk iradesini yansıttığı düşünülen bir olgu olarak kamuoyu da önemli olacaktır. Kamuoyuna ters düşen politikaları uygulamak imkânsız değilse de riskli olabilecektir ya da kamuoyunun taleplerine bir biçimde karşılık verebildiği izlenimini yaratan hükümetler seçimlerde daha başarılı olabileceklerdir. En otoriter ve baskıcı rejimlerde bile, siyasi iktidara ilişkin halkın ne düşündüğünü anlama çabası söz konusu olmuştur. İktidarda kalma süresini uzatmanın başkaca bir yolu yoktur. Esasen siyaset yapmanın özünde siyasi iktidarın performansına ya da iyilik ya da kötülüğüne ilişkin fikirleri yayma anlamında kamuoyu oluşturma faaliyeti olduğu bile söylenebilir.

Ancak hükümetlerin, özellikle kendi isteklerini yansıtmadığı zamanlarda kamuoyunu çok ciddiye aldıklarını söylemek kolay değildir. Hükümetler, kamuoyunun fikri denilerek sunulan düşüncelerin çoğunluğun önemli bir kısmının iradesini yansıtmayabileceği ihtimalinin yüksek olduğunu bilirler. Kamuoyunun hükümetin ne yapacağını değil de neler yapamayacağını daha fazla etkileme potansiyeline sahip olduğu söylenmiştir. Diğer bir deyişle, kamuoyu kararların alınmasında fazla etkili olmasa bile, hükümetlerin neleri yapamayacaklarının belirlenmesinde etkili olur.

Siyasi partiler, baskı grupları, fikir adamları, ve hatta bürokratlar önemli olduklarını düşündükleri meselelerde “kamuoyu” oluşturma çabası içindedirler. Bilinir ki bir mesele kamuoyuna mal edilebilirse o problemin çözümü için gerekli olan politikalar o kadar daha az tepki çeker, daha kolay hayata geçirilebilir. Örneğin, ücretlerin artırılması için mücadele eden bir sendika, ücret artışının sadece kendi üyelerinin yararına olmayıp bütün toplumun yararına olacağı fikrini işler.

Medya, kamouyu oluşturma faaliyetinin en önemli unsurlarından biridir. Medyanın siyasal hayat üzerindeki etkisinin “gündem belirleme” (agenda setting) üzerinden inşa edildiği genel kabul görmektedir. Gündem belirleme derken, medyanın hangi meselelerin önemli hangilerinin önemsiz olduğu ve hangi meseleye ne kadar süreyle ve ne kadar yer verileceği üzerindeki etkisi akla gelir. Medya, sosyal siyasal gerçekliği bir ayna gibi yansıtmaz. Bir süzgeç işlevi görerek onu önemli ölçülerde yeniden biçimlendirir ve bizlere sunar. Bir haberi manşetten vermek ile orta sayfalarda vermek arasında yaratacağı etki açısından farklar vardır. Sıradan insan ülke içi ve dışında neler olup bittiğini ağırlıklı olarak medya kanallarıyla öğrenmektedir. Keza, bir çok ciddi mesele, yorumcular vasıtasıyla medyada tartışılır, fikirler ve siyasi pozisyonların oluşmasında medya etkili olur.

İdeal olarak medyanın demokrasilerde iktidarın kötüye kullanılması ihtimaline karşı bir denge unsuru (ya da watchdog) olabileceği düşünülür. Medyanın çoğu zaman demokratik değerleri içselleştirme seviyesinin yüksek olmaması, iktidarlarla kurdukları özel ilişkiler ve medyanın kendi içinde şeffaf olmaktan uzak olması, bu rolün yerine getirilmesini güçleştiren faktörler arasında sayılmaktadır. Hükümete destek olmayı düşünen bir medya grubu, kötü ekonomik haberleri görmezden gelir ya da onlara çok az yer verir, hükümete yönelik şikayetlerden ya da protestolardan bahsetmeyebilir ya da tam tersi, hükümete sempatiyle bakmayan bir medya gurubu, olumlu gelişmeleri görmezden gelebilir, hükümete yönelik rahatsızlıkları ifade eden haberleri öne çıkarabilir.

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren, iş dünyasının medyaya yönelik ilgisinde büyük artış olmuştur. Bir çok gazete ve televizyon, büyük holdingler tarafından satın alınmıştır. İş dünyasının medyaya giderek daha fazla girmesi ile birlikte, kâr güdüsünün öne çıktığı, gazete yazar ve editörlerinin, ait olunan holdingin çıkarlarını zedeleyebilecek haberler yapmaktan kaçındıklarına ilişkin eleştiriler bütün dünyada giderek artmaktadır. Siyasi iktidarların medyaya yönelik ilgisi ise yeni değildir. Diktatörlükler, kendi kontrollerindeki medyayı etkin bir **propaganda** aracı olarak kullanmışlardır. Demokrasilerde de siyasi iktidarlar medya üzerinde etkili olmayı denemekten vazgeçemezler.

Kamuoyunun oluşumu sürecinde medyanın her kesimi eşit bir biçimde yansıttığı iddiaları gibi, dar bir zümrenin kontrolündeki bir egemenlik aracı olduğuna ilişkin iddialar da meselenin karmaşıklığını gözden kaçırmamıza sebep olabilir. Medyada tekelleşme editoryal özerkliğin mutlak sonu anlamına gelmemektedir, cılız da olsa farklı sesler duyulabilmektedir. Bireylerin zaten kendi görüşlerine yakın olan görüşleri dile getiren medya organlarını okudukları ya da izledikleri, medyaya olan güvensizliğin orada ifade edilenlere karşı katı bir güvensizlik yarattığı, medyanın manipülatif faaliyetlerinin ters teptiği gibi iddialar dile getirilebilmektedir. Gelişen İnternet teknolojisi sayesinde hem sosyal medya hem de alternatif medya kanallarının ortaya çıkmasıyla büyük medyanın gündem belirleme kapasitesinin bir ölçüde zayıfladığını da varsaymak yanlış olmasa gerektir.

Kamuoyu oluşturma sürecinde etkili olan bir diğer güç kamuoyu araştırma şirketleridir. Siyasi partiler ya da liderlerin ne kadar popüler olup olmadıkları, hükümetin belli somut meseleler hakkındaki politikalarının beğenilip beğenilmediği kamuoyu araştırma şirketleri tarafından belli aralıklarla açıklanmaktadır. Hatta gelişmiş Batı ülkelerinde toplumsal ve siyasal değişimi anlamak gayesiyle düzenli veriler toplanması ve bu verilerin açıklanması rutin bir uygulama hâlini almıştır. Kamuoyu araştırmalarının aşağıdan yukarıya fikirlerin yansıtıldığı önemli kanallardan biri olduğunu söylemek abartılı olmaz.

Seçim dönemlerinde olduğu gibi, seçimler dışında da hangi partinin ne kadar oy alabileceğine ilişkin araştırmalar yayınlanmaktadır. Bu araştırmaların hükümetler ve partilerin kendi performanslarının seçmen kitlesinin en azından bir kısmı tarafından nasıl algılandığını -seçimler yapılmadan- görebilmelerine fırsat verdikleri için olumlu bir işlev görmektedir. Ancak, kamuoyu araştırma şirketlerinin her araştırmanın doğasında bulunan yanılma payları yanında, araştırmanın yapılmasını isteyen sponsorların görmek istediği sonuçları ortaya çıkarma eğiliminde oldukları eleştirisi de dile getirilmektedir.

Kamuoyunun oluşumu meselesi tartışılırken ele alınması gereken bir diğer faktör, kanaat önderleri olgusudur. Okur yazarlık oranının düşük, kitle iletişim araçlarının çok sınırlı kaldığı ülkelerde, siyasal fikirlere sahip olma anlamında

Propaganda: Propaganda bir kişi, kurum ya da grubun kendi siyasi görüşlerini yaymak için kitle iletişim araçları vasıtasıyla bilinçli bir biçimde hareket etmesini ifade eder. Soğuk savaş döneminde kavram, kamuoyu ya da hedef kitleyi yanıltma amacıyla yanlış, çarpıtılmış ya da açıkça gerçek olmayan düşüncelerin yayılması çabalarını ifade etmek için kullanılmış, pejoratif (yerici) ve olumsuz bir içerik kazanmıştır. Esasen, bilgi akışının merkezden kontrol edilmesi, bilgilerin siyasi iktidarın talepleri doğrultusunda seçilmesi ve üretilmesi totaliter rejimlerin temel özellikleri arasındadır. Ancak bu propagandanın sadece totaliter ya da otoriter rejimlerin bir özelliği olduğu anlamına gelmez. Liberal demokrasilerde de propaganda siyasal sürecin ayrılmaz bir parçasıdır. Siyasal güçler, kendi çıkarları doğrultusunda diğer siyasi aktörleri ve kamuoyunu etkilemek amacıyla propaganda yaparlar. Liberal demokrasilerde de gerçeğin bir kısmını söylemek ya da hayati mevzulara hiç girmemek propaganda yapma sürecinin vazgeçilemez bir parçasıdır.

küçük topluluklar içinde öne çıkan, ne dediğine bakılan kişiler kanaat önderleri olarak nitelendirilmişlerdir. Dini liderler, ekonomik güç sahipleri, öğretmenler ya da köy muhtarları bu kategori içinde ele alınabilirler. Şehirleşme ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ile beraber, kanaat önderlerinin de sayı ve etkilerinin azaldığı söylenebilir. Ancak bu tespit, kanaat önderleri olgusunun ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir çünkü diğerlerinin siyasete bakışlarını etkileme gücüne sahip insanlar her zaman ve koşulda var olacaklardır.

BASKI GRUPLARI

Baskı grupları toplumsal kesim ya da grupların taleplerini örgütlü bir biçimde siyasal alana taşımayı amaçlarlar. Bu yönleriyle tıpkı siyasal partiler gibi devlet ile toplumu birbirine bağlayan ilişkiler ağının bir parçasıdır. Siyasi partilerden farklı olarak baskı gruplarının amacı iktidara gelmek değil, kendilerini ilgilendiren konularda lehlerine kararlar aldirmek için iktidardakileri etkilemeye çalışmaktır. Ancak şekli olarak örgütlenmemiş daha ziyadesiyle klik hüviyetini taşıyan gruplar da vardır. Eğer toplumlar çok farklı siyasi, ekonomik, kültürel çıkarları bünyelerinde barındırıyorsa bu farklı çıkarların da temsil edilmeleri özlenilir. Siyasi partiler bu temsil için çoğu zaman yeterli olmazlar. Burada devreye baskı grupları girer.

Baskı grupları için bazen menfaat ya da çıkar grupları ya da örgütlü baskı grupları da denilir. Bir grup ya da kesimin ağırlıklı olarak maddi çıkarlarını korumak ve genişletmek isteyen gruplara örnek olarak işçi ve işveren örgütleri verilebilir. Bu türlü örgütler üyelerinin çoğu zaman maddi menfaatlerini öne çıkarırlar. Bir ideali, bir fikri yaymak için kurulan baskı gruplarına örnek olarak ise çevre ya da hayvanları koruma grupları ile beraber, herhangi bir dinî ya da inancı yaymak için kurulan gruplar verilebilir. Kürtaj karşıtı gruplar, hemşehri dernekleri, kadınlara yönelik şiddetin önlenmesi ya da yoksullara yardım etme amacı güden dayanışma ağlarını güçlendirmeye yönelik gruplar da bu ikinci gruba girerler.

Kurumsal gruplar altbaşlığı altında bürokrasinin de baskı grubu olarak nitelendirilebileceği ifade edilmektedir. Bu anlamda ordu ve üniversiteler de kurumsal baskı grubu olarak görülmektedirler. Biz bu sınıflandırmanın baskı grubu kategorisini çok genişleteceği gerekçesiyle yerinde olmadığını düşünüyoruz. Ordu, sivil bürokrasi veya üniversitelerin güç odakları oldukları açıktır. Ancak her güç odağına baskı grubu denilirse gönüllülük temeline dayalı baskı gruplarıyla gücünü devlet içindeki belli pozisyonlardan alan güç odaklarını aynı kefeye koymak gibi hatalı bir yaklaşıma gidilmiş olur.

Üyelerinin maddi menfaatlerini temsil etmeye yönelik örgütlü grupların ilk temsilcilerinin loncalar olduğunu söyleyebiliriz. Orta Çağlarda meslek grupları örgütlenmesi olarak loncalar, bir mesleğe kimlerin gireceğini, mesleğe girmek için hangi özelliklere sahip olunması gerektiğini belirleyen, kıtlık ve siyasal istikrarsızlık durumlarında dayanışma fonksiyonlarını öne çıkaran kurumlardı. Para ekonomisinin gelişmediği bu dönemde loncalar, hammadde ihtiyaçları ile birlikte, hangi malların ne kadar üretileceği konusunda da söz sahibi olabiliyorlardı. Lonca üyelerinin hareketlerinden lonca liderlerini sorumlu tutan hükümdarlar, loncalar aracılığıyla sosyal kontrolü güçlendirmeyi de deniyorlardı.

Sanayi Devrimi ve işçi sınıfının sayısının artmasıyla beraber, sendikalar gelişti. Sendikalar, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile beraber, siyasal haklar taleplerini de dile getirdiler. İşçi sınıfının siyasal sisteme eklenmesinde önemli roller oynayan sendikaların güçlenmesi, önceleri hükümdarlar ve meclis üyeleri aracılığıyla etkili olmaya çalışan tüccar ve işverenlerin de örgütlenmelerinin önünü açtı.

Güçlü baskı grubu örgütlenmelerinin ortaya çıkışı, siyasal rejimleri de bu talepleri dikkate almak zorunda bıraktı. Diğer taraftan, devletler baskı grubu örgütlenmeleri aracılığıyla toplum üzerindeki nüfuz ve kontrollerini artırabileceklerini de keşfettiler. İşçi ve işverenin -ve diğer tüm sınıfların- birbirlerine muhtaç oldukları, arada çatışma değil uyum olması gerektiğini ve bunun da devletin önderliğinde yapılmasını savunan otoriter korporatist rejimlerde devlet hem işçi hem de işveren sendikalarını mutlak kontrolü altında tutmayı arzuladı. İki Dünya Savaşı arasındaki İtalya ve Nazi Almanyası otoriter korporatizmin en önde gelen örnekleri oldular.

Resim 7.2

Güçlü baskı gruplarından sendikalar, işçilerin ekonomik ve sosyal hakları, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, siyasal hakların dile getirilmesi ve işçi sınıfının siyasal sisteme eklenmesi için mücadele ederler.

Demokratik korporatizmde ise devlet zorlayıcı olmadan işçi ve işveren örgütlerini önemli iktisadi karar alma süreçlerine dâhil etmeyi amaçlar. İşçi ve işveren örgütleri bir araya getirilir, her iki tarafın da çatışma yerine diyalog yoluyla ortak çıkarlarını daha iyi savunabilecekleri belirtilir. Devlet bu noktada kolaylaştırıcı, yol gösterici, koordinasyonu sağlayan, aşırı talepleri törpüleyici bir aracı konumundadır. Daha çok tavandan tabana doğru bir etkilenme söz konusudur. İsveç, Almanya, Norveç gibi demokratik korporatizmin güçlü olduğu ülkelerde bir ya da iki sendika, ücretli kesimin çok büyük çoğunluğunu temsil edecek kadar büyüktür. Bu şart gerçekleşmediğinde demokratik korporatizmden bahsetmek kolay değildir.

Plüralist ya da çoğulcu baskı grupları siyaset modelinde ise ülke çapında büyük bir temsil gücüne sahip büyük örgütler yerine, daha küçük örgütler söz konusudur. Korporatizmin tersine, tabandan tavana doğru bir etkilenme amaçlanır. Örgütlerin sayısının yüksek olmasının geniş bir temsili sağladığı düşünülür. Örgütler hem kendi aralarında rekabet ederler hem de asli işlevleri olan siyasi iktidarı etkilemeye çalışırlar. Bu yaklaşıma göre, serbestçe örgütlenmeyi başaran grupların hiçbirisi bir diğeri üzerinde hakim olamayacağı gibi hiçbir önemli grup da dışarıda kalmayacaktır. Hükümetler de farklı görüşleri dinleyip kararları ona göre vereceklerdir. Amerika Birleşik Devletleri plüralist baskı grubu örgütlenmesi modelinin en önde gelen örneğidir.

Küreselleşme süreciyle beraber, sendikaların zayıflaması neticesinde, demokratik korporatizmin beşiği olarak görülen ülkelerde bile dengenin işverenler lehine bozulduğundan şikayet edilmektedir. Sendikal hareketin güçlü olmadığı ABD

ve Thatcher sonrası İngiltere'si için de aynı durum geçerlidir. Sendikal hareketin zayıflamasından önce de baskı gruplarının etkilerinin üç aşağı beş yukarı eşit olduğu tezi kabul görmemekteydi. Zira baskı gruplarının sahip olduğu kaynaklar ve ulaşabildikleri insanların gücü ve sayıları asla eşit değildi.

Bir kez daha belirtelim, baskı gruplarından bahsettiğimizde formel şekli/hukuki olarak örgütlenmiş yapılardan bahsediyoruz. Ancak bu, türlü yapıların çok zayıf olduğu geleneksel köylü toplumlarında iktidar üzerinde baskı yapan gruplar olmadığı anlamına gelmemektedir. Böyle toplumlarda, örgütlü yapılar yerine, siyasi iktidar ile sıradan yurttaş arasında aracılığa soyunan yerel aristokratlar da diyebileceğimiz eşraf, tüccar, toprak sahibi ya da güçlü siyasi bağlantılara sahip kişiler ortaya çıkmakta ve iktidarlar üzerinde etkili olmaya çalışmaktadırlar. Bu ilişki ağlarına **himayecilik/klientelizm** de denilir. Himayecilik örgütlenme düzeyi düşük toplumlarda öne çıkan kendine has bir çıkar temsili metodudur.

Siyaset bilimi literatüründe, baskı grupları yerine sivil toplum kuruluşları kavramının giderek daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Sivil toplum kuruluşları devletten bağımsız olarak kamusal alanı etkilemek isteyen bireyler tarafından oluşturulmuş, gönüllülük esasına dayalı örgütlenmeler olarak tanımlanabilirler. Her baskı grubu aynı zamanda bir sivil toplum kuruluşudur ya da, baskı grupları sivil toplumun vazgeçilmez unsurlarıdır. Ancak sivil toplum kuruluşları denildiği zaman çok daha geniş bir yelpazeyi kapsayan örgütlenme ağları akla gelir. Örneğin cami yaptırma derneklerini ya da Anarşist Düşünce Topluluğu'nu siyasi iktidarı etkilemeye yönelik ve ücretli çalışan nüfusun büyük bir kısmını bünyesinde barındıran büyük işçi sendikaları ile aynı kefeye koyarak baskı grubu olarak nitelendirmek yerinde olmayabilir. Ancak her ikisinin de sivil toplum kuruluşu oldukları tartışma götürmez.

Baskı gruplarının faaliyetleri, bürokrasi, parlamento, siyasi partiler ya da yargı üzerinde yoğunlaşabilir. Örneğin parti disiplininin kuvvetli olmadığı Amerika Birleşik Devletleri'nde baskı grupları yasama organı üyeleri ve yargı üzerinde etkili olmaya öncelik verirler. İngiltere ve Fransa'da ise siyasi partileri ve yürütme organını etkileme hedefi öne çıkar. Doğaldır ki bütün ülkelerde bürokrasi baskı gruplarının etkilemeye çalıştıkları temel kurumlardan biridir. Bürokrasi, baskı gruplarının taleplerini meselenin ayrıntılarına vakıf olması çok zor olan siyasetçilere gerek kalmadan da yerine getirebilir. Siyasetçilerin daha az önemseydiği bir mesele, baskı grubu için çok hayati olabilir.

Baskı grupları etkileme faaliyetlerinde bulunurken sahip oldukları tüm gücü kullanmaya gayret gösterirler. Özellikle de eski bürokratlar ve politikacıların işadamları örgütlerinde görevler alması, keza işçi liderleriyle sol partiler arasındaki yakın ilişkiler hükümetlerle baskı grupları arasındaki ilişki ağlarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin tek yönlü olduğu düşünülmemelidir. Güçlü baskı gruplarının temsilci ve liderlerinin daha sonra siyasal hayatta yer almaları da sıklıkla rastlanılan bir durumdur.

Bütün baskı grupları aynı zamanda kamuoyu yaratma faaliyetinin bir parçası olarak medyada da etkili olmaya çalışırlar. Özellikle de bir düşünce ve fikri yaymayı hedefleyen baskı grupları için medya temel bir araçtır. Zira, baskı gruplarının olmasını istedikleri şeylerin kamunun da yararına olduğunun savunulacağı asli platformlardan biri de medyadır. Baskı gruplarının taleplerine soğuk bakan hükümetler, aynı talepler güçlü bir kamuoyu baskısı ile yeniden karşılarına geldiklerinde bir kez daha düşünmek zorunda hissederler. Bazen de medya ile iyi

Himayecilik/Klientelizm:

Himayecilik, himaye eden ile edilen arasındaki karşılıklı faydalanmaya dayalı ve fakat özü itibarıyla eşitsiz bir ilişkiyi ya da bu tarz ilişkilerin hakim olduğu bir siyasal sistemi belirtir. Himaye eden himaye edilene belli menfaatler sağlar ve karşılığını da alır. Sağlanan menfaatler, iş bulmaktan, bürokrasi ile sorunları halletmeye, başka patronlardan koruma ya da ucuz kredi sağlanmasına aracılık etmek gibi çok farklı sorunları içerebilir. Himaye edilen bunun karşılığında patrona her türlü desteği sağlar. Himayecilik ilişkisi gönüllülük temelinde cereyan etmekten uzaktır; zira himaye edilenin önündeki seçenekler fazla değildir. Ayrıca himayecilik yüzüze ilişkilere dayalıdır bu da şeffaflığın olmaması ya da patronun ilişkiyi kötüye kullanmasının her zaman yaygın olduğu anlamına gelir. Himayecilik daha çok köylü toplumları ya da henüz tam modern olamamış geçiş toplumlarının bir özelliği olarak düşünüldü. Ancak, son zamanlarda modern denilen toplumlarda da himayecilik ilişkilerinin hiç de düşünüldüğü kadar az olmadığı kabul edilmeye başlanmıştır.

ilişkiler kurmak baskı grubuna sağlanan ayrıcalıkların dile getirilmemesi, ortaya çıkmaması için gerekli olabilir. Yine bir çok baskı grubunun hükümete baskı yapabilecek uluslararası örgütler ve uluslararası kamuoyu üzerinde de etkili olmaya çalıştığı bir vakıadır. Keza Avrupa Adalet Divanı (European Court of Justice), Avrupa Birliği üyesi ülkelerdeki baskı gruplarının hükümetler ya da komisyonların kararlarına karşı başvurdukları temel örgütlerden biridir.

Baskı gruplarının zaman zaman protestolar, grevler ve yol kapatmalar gibi yasallığı tartışılacak eylemleri de kullanabildikleri bir vakıadır. Başta Fransa olmak üzere bir çok Avrupa ülkesinde çiftçi örgütlerinin sıklıkla yol kapatma gibi eylemlere başvurdukları görülmektedir.

Baskı grupları ve sivil toplum kuruluşları, devletin ezici gücü ile kıyaslandığında çok zayıf kalan bireylerin sadece kendi çıkarlarını savunmalarına değil, kendilerini de devlete karşı daha iyi korumalarına da yardım ederler. Örgütlenme düzeyi yüksek bir toplumda, devlet kaynaklı hak ve hürriyet ihlallerine karşı tepki göstermek daha kolaydır. Sendikalı bir işçi, işsizlik ihtimalinden daha az çekinir. İşveren sendikasına üye bir işveren, kendi işletmesine yönelebilecek çeşitli siyasi baskılara karşı daha güçlü bir biçimde mücadele edebilir. Örnekler çoğaltılabilir.

Keza, baskı gruplarının genel olarak üyelerinin siyasete olan ilgilerini canlı tutarak siyasal katılımı da teşvik ettikleri bir vakıadır. Bir ülkede sivil toplum kuruluşlarının sayısının ya da genel olarak örgütlenme düzeyinin yüksek olmasının, yurttaşlık değerlerinin de gelişimine olumlu katkıda bulunduğu genellikle kabul edilir. İnsanlar, örgütler yoluyla siyasete katıldıkça tahammül, başkalarını anlama, sorunları diyalog yoluyla çözme gibi demokratik değerleri içselleştirme ihtimalleri de artar.

Diğer taraftan, baskı gruplarının kendi içlerinde ne kadar demokratik ve şeffaf oldukları tartışmalıdır. Örgütler, temsiline soyundukları kitlelerden ziyade, o kitlelerin kendilerine üye olan kesimlerine fayda sağlamak isteyebilirler. Mancur Olson'a göre (1965) ancak kendi üyelerine özel menfaat sağlama potansiyeline sahip olan gruplar örgütlenme şansına sahip olabilecekler, işsizleri, ev hanımlarını ya da emeklileri temsil etmeye çalışan gruplar, üyelerine özel menfaatler sunamayacakları için örgütlenemeyebileceklerdir. Ayrıca, örgütlü ve çok kuvvetli baskı gruplarının zayıf siyasi iktidarları etkileri altına alarak kendi lehlerine ve fakat kamusal çıkarlar aleyhine kararlar almaya zorlayabildikleri de bir vakıadır.

Lobicilik de denilen ve özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde çok yaygın olan bir baskı grubu faaliyetinden burada bahsetmek gerekir. Lobi faaliyetleri, alanlarında uzmanlaşmış şirketler tarafından yürütülür. Çoğu zaman başkent Washington'da yoğunlaşan bu şirketler, kendi çıkarlarını daha iyi savunmak isteyen güçler tarafından kiralanırlar. Kongre üyeleri ve yargıçlar lobi şirketlerinin asıl hedefleridir. Parası bol olan bir grup, güçlü lobi şirketlerini kiralayarak siyasi kararlar üzerinde etkili olabilir. Ülkelerin de ABD'de kampanya yapmaları için lobi şirketleriyle anlaştıkları görülmektedir. Lobicilik, faaliyetlerinin çoğu zaman kapalı kapılar ardında cereyan ettiği de bilinir. Böylece, kaynaklara sahip küçük gruplar sahip oldukları ayrıcalıkları koruyabilmekte ve yeni ayrıcalıklar sahibi olabilmektedirler.

Yeni sosyal hareketler geleneksel baskı gruplarının yerini mi alıyor?

SIRA SİZDE

Çok sayıda etkili baskı grubunun siyasi iktidarlar üzerinde etkili olabildiği ülkelerde, hükümetlerin ekonomik ve sosyal meselelere ilişkin tutarlı politikalar geliştirmelerinin zor olduğu da söylenmiştir. Buna göre, her baskı grubu kendisi-

ni ilgilendiren konularda ayrıcalık isteyecek ve eğer hükümetler bu taleplere direnebilecek kadar güçlü değillerse uygulanmaya çalışılan politikalarda tutarlılık kalmayabilecektir.

Bütün bu eleştirilerde gerçeklik payı olduğu inkar edilemez. Ancak baskı grupları ve sivil toplum kuruluşlarının demokratik rejim için vazgeçilemez olduğunu bir kez daha belirtmemiz gerekir. Sadece siyasal partiler vatandaşların taleplerini siyasal alana taşımada yeterli değillerdir. Bu eksikliği giderme noktasında gönüllülük esasına dayalı kuruluşların alternatifleri bulunamamıştır.

BÜROKRASI

Devlet, üzerine almış bulunduğu hizmetlerini yerine getirmek, alınan kararları uygulamak için memurlara ihtiyaç duyar. Bu yapılanmaya bürokrasi de denilir. İç ve dış güvenlikten sorumlu olan ordu ve polis teşkilatı, vergi toplamadan sorumlu maliye teşkilatı ve uyuşmazlıkları karara bağlayan yargı teşkilatı devlet bürokrasisinin temelini oluşturur. Bürokrasi, kamu bürokrasisi, kamu yönetimi eş anlamlı olarak kullanılabilmekte ve siyasi iktidar tarafından alınan kararları uygulayarak rutin devlet işlerini yürüten devasa örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bürokrasi alınan kararları hayata geçirir, uygular. Bürokrasi, bu görevlerinin yanında yasa taslak ve tasarılarının hazırlanmasında yardımcı olur, ihtiyaç duyulduğunda siyasetçilere bilgi ve danışmanlık da sağlar. Türkçe’de bürokrat denildiğinde daha çok bürokratik hiyerarşinin üst kademelerinde görev yapanlar anlaşılır. Alt kademe görevliler için ise bir işi yapmakla görevlendirilmiş kişi anlamına gelen “memur” kavramı kullanılır.

Bürokrasi kelime anlamıyla bürokratların idaresi (rule by officers) anlamına gelir. Bürokrasinin diğer anlamları arasında “örgüt,” “kamu yönetimi,” “akılcı örgütlenme,” “örgütsel verimsizlik” ya da “modern toplum” da vardır. Bürokrasi günlük kullanımda kırtasiyecilik, şekilcilik, katılık, işi uzatma ve halka küçümseyici bakış çağrışımları yapar. Bürokrasiden ve bürokratlardan şikayet siyasete ilişkin günlük konuşmalarda bolca yer alır. Devlet dışında yer alan örgütlerde de bürokrasiden bahsedildiği doğrudur. Burada bürokrasi daha ziyadesiyle örgüt anlamında kullanılmaktadır.

Alman sosyolog Max Weber’e göre bürokrasi geleneksel ya da karizmatik otorite biçimlerine değil de akılcı/hukuki kurallara dayanan modern toplumların ayırdedici özelliklerinden biridir. Bürokratik örgütlenmenin temel özelliği akılcılıktır. Akılcılık beraberinde öngörülebilirlik ve verimliliği de getirmektedir. Bürokratik organizasyonlarda görev ve yetkiler takdir yetkisini en aza indirecek şekilde yasalar ve yönetmeliklerle açıkça belirtilmiştir. Örgüt içinde kimlerin kimlere nasıl ve ne şekilde hesap verebileceklerine dair bir hiyerarşi vardır. Keza, işe alım ve yükseltme kuralları liyakata dayalıdır, ödüllendirme ve cezalandırma mekanizmaları da bellidir. Bürokratin otoritesi, kişiliğinden ya da yeteneğinden değil sahip olduğu pozisyondan kaynaklanır.

19. yüzyıl öncesindeki mutlakiyetçi devletlerde, devlet işlerini görenler çoğunlukla imparatorun kişisel hizmetlileri statüsündeydiler. Bu görevlileri yetiştirmek üzere özel eğitimin verildiği bilinmekle beraber, son tahlilde imparatorun iradesi belirleyici olmaktadır. Keza, belli pozisyonların belli bir ücret mukabilinde asiller tarafından satın alınması uygulaması da yaygındı. Burada da bazı azınlık gruplarının bu özellikleri nedeniyle belli pozisyonlara geçebilmeleri söz konusuydu. Böyle olunca da kayırmacılık, verimsizlik ve keyfilik gözleniyordu. Weber, ideal tip olarak bürokrasi kavramını bu ve benzeri modernlik öncesi örgütlenme tarzının zıddı olarak geliştirmiştir.

Weber, bürokrasinin modern toplumlara hakim olmasını kaynakların daha etkili kullanımını zorlayan büyük iş örgütlerini teşvik eden kapitalizmin gelişmesi ile ilişkilendirir. Üretim ve ticaret geliştikçe daha iyi eğitilmiş, daha iyi organize olabilen bir toplumun ortaya çıkışı da teşvik edilmiş olur. Daha iyi eğitilmiş ve verimli organizasyonu bilen insanlar ise çok daha fazla mal ve hizmet üretimi yaparlar. Bürokrasi ile kapitalizm arasında en azından ilk aşamalarda karşılıklı bir destek ilişkisi vardır. Keza, devletin demokratikleşme ile artan toplumsal talepleri karşılamak için daha fazla ve iyi örgütlenmiş personele ihtiyaç duyması da bürokratikleşme eğilimini desteklemiştir. Bürokrasiyi çelik bir kafese benzeten Weber, modern hayatı besleyen dinamiklerin bürokrasinin büyümesinin kaçınılmaz hâle getirdiğini belirterek karamsar bir tutum takınmıştır.

Bürokrasiden şikayet her ülkede gözlenmektedir. İşlerin gereksiz formalitelerle uzatıldığı, bürokrasinin iş dünyasına engeller çıkardığı, reformların önünü kestiği, bürokrasinin sürekli genişlediği şeklinde iddialar dile getirilmektedir. Özü itibarıyla bürokrasinin daha küçük ve verimli hâle getirilmesini amaçlayan reform paketleri Türkiye de dâhil olmak üzere bir çok ülkenin gündemindedir.

Bürokrasinin sağladığı hizmetin çoğu zaman para ile ölçülemeyecek hizmetler olması verimlilik değerlendirmeleri yapabilmeyi zorlaştırmaktadır. Özel sektörde bir firma muadilleriyle kıyaslandığında kâr ediyorsa bu orada çalışanların işlerini iyi yaptıklarını gösterir. Bürokratlar ve memurlar için bu kriteri kullanmak çok zordur. Ayrıca, bürokrasi içinde işini iyi yapan ile yapmayan arasında ayrım yapabilmek kolay değildir. Zira çalışan sayısı çok yüksektir ve işlerin hangi aşamada takıldığını tespit etmek zordur. Kaldı ki bir çok ülkede bürokratları işlerini verimli yapmadıkları gerekçesiyle görevden uzaklaştırmak çok zordur. Bürokratlar arasında, hizipleşme ve rekabet kadar, birbirine destek olma eğiliminin güçlü olduğu bir vakıadır. Bürokratlar birbirlerini korumak istediklerinde gerek siyasetçilere gerekse yargı organlarına kendi istedikleri kadar bilgi verme ya da onları yanıltma yoluna gidebilmektedirler.

Bürokrasiye ilişkin bir diğer şikayet, bürokrasinin sürekli büyüme eğilimi içinde olmasıdır. **Kamu Tercihî Okulu'**na göre bürokratlar da diğer bireyler gibi kendi çıkarlarını savunurlar. Ancak bunu yaparken sahip oldukları ayrıcalık, kendi çıkarlarını kamu çıkarları olarak sunabilmeleridir. William Niskanen'e (1971) göre, bürokratlar hem kendilerine ayrılan kaynakları (bütçelerini) artırmak hem de başında bulundukları örgütü büyütmeyi amaçlarlar. İşlerin yoğunluğu gerekçesiyle sıfırdan yeni bir örgütlenme kurulmasını istemek de bürokrasinin genişleme taktiklerinden biridir. Bir kez kurulduktan sonra herhangi bir bürokratik örgütü fesh etmek çok zordur. Kaldı ki örgüt fesh edilse bile, çalışanların işine son vermek çok zordur. Ya bu insanlara uygun yeni pozisyonlar yaratılacak ya da bu insanlar pasif görevlere atanacaklardır. Her iki hâlde de bürokrasi genişlemiş olacaktır.

BÜROKRASI VE SİYASET

Bürokrasi siyasal faaliyetin neresindedir? Bürokratlar ile siyasetçiler arasında nasıl bir ilişki olmalıdır? Bu çetrefilli meseleyi otoriter rejimler ve demokratik rejimler olmak üzere ikiye ayırarak incelemek yerinde olur. Tek bir kişiyi öne çıkaran otoriter rejimlerde, bürokratların ağırlığı diktatörün tercihlerine, siyaset yapma tarzına ve gücüne bağlıdır. Bürokrasi tamamen lidere kişisel olarak bağlı isimlerden oluşan, ganimet dağıtım sisteminin parçası hüviyetinde olabilir. Özellikle doğal kaynaklar zenginliğine dayalı devletlerde bir bürokratik yönetim geleneğinin gelişmediğini görüyoruz. Bir bütün olarak bürokrasinin öne çıktığı, diktatörün ise kısmen gölge

Kamu Tercihî Okulu:

Siyasi olgu, olay ve süreçleri daha çok mikro iktisadi analizde kullanılan neo klasik ekonominin temellerinden olan kendi çıkarını düşünen birey varsayımıyla açıklamayı deneyen yaklaşım. Buna göre, bürokratlar, siyasetçiler ve seçmenler de tıpkı piyasada kendi çıkarını azamiye çıkarmaya gayret gösteren alıcı ve satıcılar gibi hareket etmektedirler. Kamu tercihi okulu, siyasi aktörlerin motivasyon açısından piyasa aktörlerinden hiç de öyle iddia edildiği gibi farklı olmadıkları kamusal çıkarları savunma motivifiye hareket etmeyebilecekleri düşüncesini geliştirmiş, özellikle de siyasetçi ve bürokratların sadece kamuya hizmet amacını güttükleri fikrine meydan okumuştur. Bu yönüyle, 1980'li yıllarda yükselen yeni sağ fikriyatı besleyen temel entelektüel dayanaklardan biri hüviyetindedir.

bir figür olduğu rejimlerde ise bürokratların perde arkasında da olsa işleri yürüttükleri bir otoriter devlet modeli görebiliyoruz. Esasen otoriter rejimlerde bürokrat ile siyasetçi ayrımını yapabilmek de çok zordur. Hele hele askeri rejimlerde bu ayrım imkânsızdır.

Bürokrasi siyaset ilişkisi demokrasiler açısından ciddi açmazlar üretme potansiyeline sahiptir. “Güçlü, bağımsız ve partizanlıktan uzak bir bürokrasi demokrasi açısından bir tehdit oluşturabilir, ancak aynı zamanda demokratik rejim, böyle bir bürokrasiye de ihtiyaç duyar”. Ayrıca, demokrasilerde bürokrasiden beklenenler de bazen çelişkili olabilmektedir. Bürokratların hem bürokratik özerkliklerini bir ölçüde korumaları (siyasi iradenin evrensel kuralları zorlayan taleplerine nazikçe direnebilmeleri) hem de aynı zamanda siyasi iradeye tabi olmaları beklenir. Bu beklentilerin yerine getirilmesi kolay değildir.

K İ T A P

Bürokrasi ve siyaset ilişkisine dair daha ayrıntılı bilgi edinmek için Bilal Eryılmaz (2010). Bürokrasi ve Siyaset. İstanbul: Alfa Basın Yayın Dağıtım isimli kitaptan yararlanabilirsiniz.

Teorik olarak bürokratlar ya da atanmışlar seçimlerle gelenlerin belirlediği politikaları uygulamakla/hayata geçirmekle yükümlüdürler. Bürokratlar, kendi başlarına siyaset belirleyemezler. Örneğin; savaşa girip girmeme ya da başka bir ülkeye asker gönderip göndermeme kararını alacak olanlar askerler değil, sivil siyasal iradedir. Zira bürokratlar seçmenlere hesap vermek durumunda değildir. Demokratik rejimin mantığına göre atanmışlar seçilmişlere, seçilmişler de seçimlerde millete hesap verecekler böylece hiç kimse şeffaflık ve sorumluluktan kaçamayacaktır. Ancak fiili durum çoğu zaman farklıdır.

Bürokrasinin denetim ve kontrolünün çok zor olduğu, bürokrasinin siyasetçiler tarafından belirlenen politikaları uygulamak yerine politikaların biçimlenmesinde merkezî rol oynadığı eleştirileri sıklıkla dile getirilmektedir. Bürokrasiyi azaltma ve bürokrasiyi kontrol altına alma sözleri her seçimde tekrar tekrar dile getirilmektedir. Bu tekrarlar, bu mesele konusunda başarısızlığın da itirafı gibidir.

Bürokrasinin gücünün kaynağında bürokratin hem kendi konusuna hakimiyeti hem de devletin işleyişine ilişkin hukuki/teknik bilgiye sahip olması önemli rol oynar. Seçilmiş otoritelere bilgi sağlayanlar, uygulamaya ilişkin teknik konularda tavsiyelerde bulunanlar çoğu zaman bürokratlardır. Siyasetçiler genellikle kendi bakanlıklarında çalışan bürokratlardan gelecek bilgiye bağımlıdır. Bürokratlar sahip oldukları bilgileri saklayabilirler, geciktirebilirler ya da çarpıtabilirler. Örneğin; savunma harcamalarını artırmak isteyen bir ordu, ulusal güvenliğe yönelik tehditleri olduğundan çok daha büyük gösterme eğilimi içinde olacaktır. Aynı şekilde, kendilerine ayrılan payın artırılmasını arzulayan emniyet güçleri de benzer eğilimlere yönelebileceklerdir.

Bürokrat beğenmediği proje ve programların hayata geçirilmesine, eksik bilgi verme, hukuki engel yaratma, işi uzatma gibi yollarla sekte de vurabilir. Bürokratin bu davranışının altında gücün gerçekte kendisinde olduğunu siyasetçiye gösterme motifi rol oynayabilir. Bürokrat başında bulunduğu kurumun pazarlık gücünü artırmak isteyebilir. Bürokrat siyasi çizgisini benimsemediği siyasetçiye küçümseyen bir tutum ve tavır da takınabilir. Demokrasi açısından daha da tehlikeli olanı, bürokrasinin bir siyasi iktidarı yıpratmak için yasa dışı yollar da dâhil olmak üzere harekete geçmesidir. İktidar hakkında doğru olmayan bilgiler üretmek ve bunları sızdırmak, siyasi muhaliflere destek olmak, hatta kaos yaratmak özellikle silahlı bürokrasilerin kullanabildikleri yollardandır.

Ülkemizdeki bürokrat-politikacı ilişkisini anlatan bir “anı-öykü” olan Erhan Bener’in (2002). Bürokratlar. İstanbul. Remzi Kitabevi okuyabilirsiniz.

K İ T A P

Bürokrasiyi kontrol altında tutabilmenin sihirli bir reçetesi bulunabilmiş değildir. Ferrel Heady, ideal tip olarak iki tür bürokrasiden bahseder. Klasik bürokrasi tiplemesine en çok yaklaşan ülkeler -aralarındaki çok önemli farklılıklara rağmen- Almanya ve Fransa’dır. Klasik bürokrasi, işe alım, ilerleme ve hiyerarşi konularında Weber’in ideal tip bürokrasi kavramlaştırmasını andırır. Bürokrasi, hayatın adanacağı yetenekli insanları bünyesine çeken çok cazip bir kariyerdir. Üst düzeyde teknik uzmanlık söz konusudur. Keza, bürokratlar arasında yoğun bir dayanışma ve biz duygusundan (esprit de corps) söz edebilmek de mümkündür. Klasik bürokrasilerde soyut bir devlet anlayışı ve o devlete hizmet etme kavramı çok kuvvetlidir. Zaten köken itibarıyla devlet ile özdeşleştirilen mutlakiyetçi hükümdarlara hizmet için bir araya getirilmiş uzmanlar geleneğinden esinlenme söz konusudur. Bağlılık mutlakiyetçi rejimlerde bile hükümdardan ziyade onun temsil ettiği siyasi rejime yönelmiştir.

Klasik bürokrasi geleneğine sahip olan ülkelerde bürokratların seçimlerle gelen siyasetçilerin otoritesini küçümseme eğilimleri yüksek olabilecektir. Bürokrat yönetme işi için sadece kendisinin yeterli donanıma sahip olduğu, politikacıların ise meseleyi bilmedikleri ya da politikanın doğası gereği ülke yararına kararlar almakta zorlanacaklarını düşünme eğilimi içindedir. Kendisi uzun yıllar bu işin eğitimini almıştır, sıkı sınavlardan geçerek bulunduğu konuma ulaşmıştır. Ancak politikacı meseleyi bilmediği gibi, ülke çıkarlarının nerede olduğunu da bilmeyen, sıradan insanın oylarını demagoji yoluyla alabilen bir fırsatçıdır. Durum, bürokrasinin açık ve net bir siyasi çizgiyi benimsemesi -toplumu modernleştirme gibi- hâlinde daha da olumsuz bir hâl alır. Bu hâlde bürokrasinin siyasal otoriteye meydan okumaya doğal olarak eğilim gösteren yapısı, ideolojik bir boyut da kazandırır ve daha kesif hâle gelir.

Diğer taraftan klasik bürokrasi geleneği aynı zamanda bürokrasinin görevinin seçimle gelmiş olanlara onların arzu ve talepleri doğrultusunda hizmet etmek olduğu, bürokratların sadece uygulama ile sorumlu oldukları, sınırın aşılmasının bürokratik profesyonelliğe yakışmayacağı vurgusunu da yapar. Profesyonellik anlayışı da klasik bürokrasilerde yankı bulabilir. Bu tarz bir profesyonellik anlayışı yankı bulduğu ölçüde, bürokrat beğenmediği siyasal otoriteye saygı gösterme ahlaki sorumluluğunu hissedecek ve kendi yetki sınırlarını aşma eğilimi içine girmeyecektir.

Siyasi bürokrasilerde ise bürokrasinin özerkliği yüksek değildir. Her gelen siyasi iktidar, bürokrasinin üst kadrolarının çok önemli bir çoğunluğunu değiştirecek, beraber çalışmak istediği insanları göreve getirecektir. Buna ganimet sistemi de denilir. ABD ve çok daha az ölçüde olmak kaydıyla Büyük Britanya siyasi bürokrasilerin tipik örneği hüviyetindedir. Bürokrasinin üst kademeleri, bu işi kariyer hâline getirmiş olanlardan ziyade, başka işler de yapan kişiler tarafından doldurulur. Yeni gelen bürokratlar da tıpkı eskiler gibi, görev sürelerinin sınırlı olduğunu bilirler. Bu sistemin avantajı, bürokratların siyasetçiler tarafından seçilmeleri ve pozisyonlarını onlara borçlu olduklarını bilmeleridir. Keza siyasi bürokrasilerde bürokratları görevden almanın kolay olması da bürokrati sınırlandıran bir diğer faktördür.

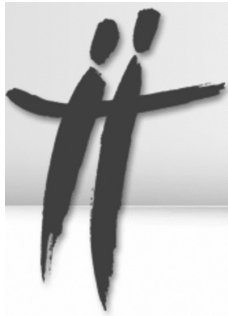
Sistemin dezavantajı ise bürokrasinin kalitesinin tamamen siyasetçinin yapacağı seçimlere bağlı olmasıdır. Gelecek seçimleri düşünen siyasetçinin yeteksiz bürokratları bu türlü kritik görevlere getirmeyeceği, bunun kendi bindi-

ği dalı kesmek anlamına geleceği düşünülebilir ancak siyasetçilerin her zaman uzun dönemli düşünmedikleri de bir vakiadır. Bu hâlde, bürokrasinin üst kademelerinin siyasetçilere de zarar verecek şekilde kendi pozisyonlarını korumayı her şeyin önünde gören amatörler tarafından doldurulma riski artmış olacaktır. Amatör bürokratlar siyasi otoriteye meydan okuma eğilimi içinde olmayacaklardır ancak, konularını iyi bilmeleri ihtimalinin de yüksek olduğunu varsayamayız. Görüldüğü gibi gerek klasik gerekse siyasi bürokrasiler, bürokrasinin kontrolü açısından avantajlar ve dezavantajlar içerirler. Her ülke kendi bürokratik ve siyasi yapılanmasının doğasına, kendi siyasi kültür ve geleneklerine göre farklı biçimler deneme yoluna da gidebilir.

Bu tespitten sonra, kontrolü artırmaya matuf, her iki bürokrasi yapılanmasında da ortak olan diğer bazı metotlardan da bahsetmek gerekir. Örneğin, daha çok klasik bürokratik sistemlerde uygulanabilecek olan, bürokrasinin bilgi tekeli kırma için aynı konuda en az bürokratlar kadar bilgili siyasi danışmanların ya da müsteşarların atanması bu yollardan biridir. Bürokrasinin dışından gelen bu kişilerin geleneksel bürokrasiye karşı bir karşı-bürokrasi oluşturduğu söylenebilir. Keza, her bakanlıktaki en üst düzey bürokratların -ki Türkiye’de bu pozisyon müsteşarlıktır- her yeni bakan atandığında genellikle değiştirilmesi siyasileştirme yoluyla kontrol olarak da adlandırılabilir.

Resim 7.3

Finlandiya’da cinsel eşitsizlikle ilgili karşılaşılan sorunların şikayet mercii olarak kurulan ombudsman müessesesini temsil eden amblem.

Milletvekilllerinin seçmenlerin bürokrasi ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan tikanıklıkları gidermek için, seçmenlerin talepleri doğrultusunda devreye girmeleri de bürokrasinin siyasetçiler tarafından kontrolünün bir biçimi olarak görülebilir. Ancak bu çok riskli bir yoldur zira milletvekilleri seçmenlerine ayrıcalık istemek gayesiyle yerindeliği ve hatta yasallığı tartışılacak taleplerde de bulunabilirler.

Her vatandaşın kendisiyle ilgili tutulmuş olabilecek dosyalar da dâhil olmak üzere, geniş anlamda kamuyu ilgilendiren konularda nelerin nasıl yapıldığını kayda geçiren iç yazışma belgelerine ulaşabilmesini hedefleyen bilgi

edinme hakkını hayata geçirmeye yönelik uygulamalar bir diğer örnektir. Hangi mevzuların kamusal mevzu sayılıp vatandaşları ilgilendirdiği konusu -ki bu hangi bilgilerin vatandaşlara gösterilebileceği anlamına gelmektedir- ülkeden ülkeye değişmektedir. Keza, bu hakkın kullanılması kimi ülkelerde çok kolay kimilerinde ise daha uzun ve karmaşık bir prosedürü gerektirebilmektedir.

Türkçe’de tam bir karşılığı olmamakla beraber “Kamu Denetçiliği” diye çevrilen “Ombudsman” müessesesi ise vatandaşların hiç bir aracıya gerek kalmadan bürokrasiye yönelik şikayetlerini iletebilecekleri bir örgütlenmedir. İlk olarak İskandinav ülkelerinde ortaya çıkan bu kurum, daha sonra Birleşik Krallık ve Fransa gibi ülkelerde de oluşturulmuştur. ABD’nin bazı eyaletlerinde de bu uygulama başlatılmıştır. Vatandaşlar, haklarının ihlal edildiğini ya da basitçe yeterli hizmet alamadıklarını ileri sürerek bu kuruma başvurabilirler. Ombudsman, ilgili şikayetler hakkında kesin kararlar veremez, yargı ya da yasamanın işlevlerini üzerine alamaz. Sadece, ilgililerin -ve kamuoyunun- dikkatini çeker ve gerekirse olayın yargıya taşınmasına yardımcı olur, ahlaki bir baskı unsuru işlevi görür. Daha çok az nüfuslu ülkeler için anlamlı olan bu uygulamanın iyi işleyebilmesi, ombudsmanın kalitesi ile doğrudan ilişkilidir.

Son tahlilde bürokrasi üzerinde kontrolün kurulmasında en etkili olacak olan faktör, ilgili aktörler, vatandaşlar ve genel olarak kamuoyunun bürokrasiyi kontrol altında tutma ona hesap sorma konusunda gösterecekleri kararlılıktır. Çoğu zaman, bürokrasiye hesap sormakla yükümlü siyasetçiler bundan çeşitli saiklerle kaçınabilirler. Bu saikler arasında, günün birinde kendilerini de yasallığı tartışmalı taleplerde bulunabilecekleri düşüncesi, diğer meselelerin daha acil görünmesi ya da bürokratların kendi siyasi çizgilerinden oldukları fikri yatabilir. Bürokrasiyi siyasal muhaliflere karşı bir koz olarak kullanmak da bir diğer saiktir. Medya için de benzer motifler söz konusu olabilir. Böyle olunca, seçici bir biçimde bürokraside ki usulsüzlükler üzerine gidilmekte ve inandırıcılık zedelenebilmektedir.

Özet

Siyasal parti kavramını, siyasal partiler hakkındaki temel bilgileri ve parti sistemlerini anlatmak. Siyasal partiler seçimlerde halkın oylarını alarak iktidara gelme amacıyla örgütlenmiş, genellikle belli bir ideolojik uyum gösteren örgütlerdir. Devlet ile toplum arasındaki bağlantı noktalarından birini temsil ederler ve bir sarkaç gibi düşünebilirler. Siyasal partilerin, toplumsal çıkarları ifade etmek ve bağdaştırmaya çalışmak, geleceğin siyasetçilerini yetiştirmek, üyelerin siyasal sosyalleşmesine katkıda bulunmak gibi işlevleri vardır.

Kamuoyu kavramı hakkında bilgi edinip, kamuoyunun ne olup olmadığı hakkındaki tartışmaları aktarmak.

Kamuoyu, daha çok örgütlü ve sesini duyurabilen kesimlerin önemli gördükleri meseleler hakkında oluşturdukları ve diğerlerine benimsetmeye çalıştıkları fikirler bütünü olarak görülebilir. Siyasal partiler, baskı grupları, fikir adamları ve hatta bürokratlar önemli olduklarını düşündükleri meselelerde “kamuoyu” oluşturma çabası içindedirler. Bir mesele kamuoyuna mal edilebilirse o problemin çözümü için gerekli olan politikalar o kadar daha az tepki çeker, daha kolay hayata geçirilebilir. Medya, kamuoyu oluşturma faaliyetinin en önemli unsurlarından biridir.

Baskı grupları kavramını öğrenerek, baskı gruplarının ne gibi fonksiyonları yerine getirdiğini açıklamak. Baskı grupları toplumsal kesim ya da grupların taleplerini örgütlü bir biçimde siyasal alana taşımaya amaçlarlar. Siyasal partiler gibi, devlet ile toplumu birbirine bağlayan ilişkiler ağının bir parçasıdır. Siyasal partilerden farklı olarak baskı gruplarının amacı iktidara gelmek değil, iktidardakileri etkilemeye çalışmaktır. Baskı gruplarının faaliyetleri, bürokrasi, parlamento, siyasal partiler ya da yargı üzerinde yoğunlaşabilir. Baskı grupları devletin ezici gücü ile kıyaslandığında çok zayıf kalan bireylerin sadece kendi çıkarlarını savunmalarına değil, kendilerini de devlete karşı daha iyi korumalarına da yardım ederler. Keza, baskı gruplarının genel olarak üyelerinin siyasete olan ilgilerini canlı tutarak siyasal katılımı da teşvik ettikleri bir vakıadır.

Bürokrasinin ne olduğunu, nasıl bir gelişim gösterdiğini açıklamak.

Bürokrasi, siyasal iktidar tarafından alınan kararları uygulayarak rutin devlet işlerini yürüten devasa örgütlenmeyi ifade etmek için kullanılmaktadır. Bürokrasi günlük kullanımda kırtasiyecilik, şekilcilik, katılık, işi uzatma ve halka küçümseyici bakış çağrışımları yapar. Bürokrasinin gelişimi kapitalizmin gelişmesi ile ilişkilidir. Üretim ve ticaret geliştikçe daha iyi eğitilmiş, daha iyi organize olabilen bir toplumun ortaya çıkışı da teşvik edilmiş olur. Daha iyi eğitilmiş ve verimli organizasyonu bilen insanlar ise çok daha fazla mal ve hizmet üretimi yaparlar. Keza, devletin demokratikleşme ile artan toplumsal talepleri karşılamak için daha fazla ve iyi örgütlenmiş personele ihtiyaç duyması da bürokratikleşme eğilimini desteklemiştir.

Demokratik rejimlerde bürokrasi siyaset ilişkilerinin nasıl cereyan ettiğini anlatmak.

Liberal demokratik rejimlerde bürokratlar ya da atanmışlar seçimlerle gelenlerin belirlediği politikaları uygulamakla/hayata geçirmekle yükümlüdürler. Buna göre atanmışlar seçilmişlere, seçilmişler de seçimlerde millete hesap verecekler böylece hiç kimse şeffaflık ve sorumluluktan kaçamayacaktır. Ancak fiili durum çoğu zaman farklıdır. Bürokrasinin gücünün kaynağında bürokratin hem kendi konusuna hakimiyeti hem de devletin işleyişine ilişkin hukuki/teknik bilgiye sahip olması önemli rol oynar. Bürokrasiyi kontrol altında tutabilmenin sihirli bir reçetesi bulunabilmiş değildir.

Kendimizi Sınavalım

1. Kamuoyu hakkında söylenenlerin hangisi **yanlıştır**?
 - a. Hükümetler kamuoyuna ters düşen bir biçimde davranamazlar.
 - b. Kamuoyu çoğunluğun görüşü anlamına gelmez.
 - c. Kamuoyunun oluşumunda bütün siyasi güçler eşit bir biçimde yer almazlar.
 - d. Medya kamuoyu oluşturulmasında etkili bir araçtır.
 - e. Hükümetler de kamuoyunu biçimlendirmeye çalışırlar.
2. Aşağıdakilerden hangisi siyasal partilerin işlevlerinden biri **değildir**?
 - a. Siyasetçi yetiştirmek
 - b. Farklı çıkarları temsil etmek
 - c. Kamusal meseleler hakkında görüş bildirmek
 - d. Üyelerinin siyasal sosyalleşmesine katkıda bulunmak
 - e. Üyelerine maddi çıkarlar sağlamak
3. Aşağıdakilerden hangisi parti sistemleri hakkında doğru bir bilgi **değildir**?
 - a. Hakim parti sisteminde hür seçimlere rağmen aynı parti seçim kazanır.
 - b. İlimli çok partili sistemde hükümet kurmak için iki ya da üç partili koalisyon gerekir.
 - c. İki partili sistemde kazanan ve kaybedenler bellidir.
 - d. Aşırı çok partili sistemlerde tek parti iktidar olabilir.
 - e. İki partili sistemde koalisyon kurmak gerekli değildir.
4. Aşağıdakilerden hangisi sivil toplum kuruluşlarının özelliklerinden biri **değildir**?
 - a. Gönüllülük
 - b. Devletten bağımsızlık
 - c. Kamusal meselelere ilgi duyma
 - d. Siyasi iktidarı etkilemeye çalışma
 - e. Siyasi iktidara gelmeyi hedefleme
5. Aşağıdakilerden hangisi baskı gruplarının özelliklerinden biridir?
 - a. İktidara gelmeyi amaçlamak
 - b. Kanun çıkarmak
 - c. Hükümetlere her konuda yardımcı olmak
 - d. Siyasi partilerin yan kolu gibi çalışmak
 - e. İlgilendikleri konular hakkında kamuoyu oluşturmak
6. Aşağıdakilerden hangisi hakim parti sisteminin özelliklerinden biridir?
 - a. Birden fazla parti vardır ama bu partilerin seçim kazanmalarına izin verilmez.
 - b. Serbest ve rekabetçi seçimler yapılmakta ancak aynı parti seçimleri kazanmaktadır.
 - c. Hükümet kurmak için koalisyon kurmak şarttır.
 - d. Sadece tek parti vardır.
 - e. Siyasal kutuplaşma söz konusudur.
7. Aşağıdakilerden hangisi medya ve kamuoyu hakkında doğru bir bilgidir?
 - a. Medya kamuoyunu oluşturan tek unsurdur.
 - b. Medya'nın tek amacı para kazanmaktır.
 - c. Kamuoyu çoğunluğun kanaatleri anlamına gelmez.
 - d. Medya toplumsal/siyasal gerçeği bir ayna gibi yansıtır.
 - e. Hükümetler kamuoyu oluşturmaya çalışmazlar.
8. Aşağıdakilerden hangisi Weberci anlamda bürokrasinin özelliklerinden biridir?
 - a. Kayırmacılık
 - b. Şekilcilik
 - c. Siyasete yönelik ilgi
 - d. Liyakate dayalı ilerleme
 - e. Keyfilik
9. Sivil toplum kuruluşları hakkında söylenenlerden hangisi doğrudur?
 - a. Devlet tarafından kurdurulurlar.
 - b. Amaçları iktidara gelmektir.
 - c. Üyelik zorunludur.
 - d. Tamamen özel çıkarları savunmak için kurulurlar.
 - e. Kamusal alanda faaliyet gösterirler.
10. Bürokrasi ve Siyaset hakkında söylenenlerin hangisi **yanlıştır**?
 - a. Bürokratlar siyasetle hiç ilgilenmezler.
 - b. Güçlü siyasi iktidarların bürokrasiyi kontrol etme olasılıkları daha yüksektir.
 - c. Bürokratlar arası dayanışma ne kadar kuvvetliyse, siyasi kontrol o kadar zor olur.
 - d. Bürokrasinin siyasi güç kaynakları arasında sahip olunan teknik uzmanlık da yer alır.
 - e. Bağımsız yargı ve medya bürokrasinin siyasi kontrolü açısından hayati bir öneme sahiptir.

Yaşamın İçinden

“...1 Ocak 1994’de, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması’nın (NAFTA) yürürlüğe girdiği gün, *Ejercito Zapatista de Liberacion Nacional* içinde örgütlü, hafif silahlı üç bin erkek ve kadın, Meksika’nın güneyindeki Chiapas eyaletinde bulunan Lacandon Ormanı’nın yakınındaki yerel yönetimlere el koydu: San Cristobal de las Casas, Altamirano, Ocosingo ve Las Margaritas yerel yönetimlerine. Çoğu farklı etnik kökenlerden Kızılderililerdi, aralarında *mestizo*’lar da vardı; başta sözcüleri Subcomandante Marcos olmak üzere, liderlerinin bazıları kentli entellektüellerdi. Liderlerinin yüzleri kar maskelerinin ardına gizlenmişti. Meksika Ordusu destek kuvvet gönderdiğinde gerillalar düzenli bir biçimde yağmur ormanlarına geri çekildiler. Fakat siviller, birkaç asker ve polislin yanı sıra onlarca gerilla çatışmada öldü. Gerillaların bazıları da çatışma sonrasında askerler tarafından infaz edildi.

Meksika’daki isyanın ve *Zapatistalar*’ın davasının ülkede ve dünya çapında uyandırdığı sempati, Meksika Devlet Başkanı Carlos Salinas de Gortari’yi görüşme masasına oturmaya ikna etti. Salinas, 12 Ocak’ta tek taraflı ateşkes ilan etti ve bir zamanlar muhtemel halefi olarak görülen, başkanlık hayalleri Salinas tarafından yıkıldıktan sonra hükümetten istifa eden saygın Meksikalı politikacı Manuel Camacho’yu “barış temsilciliği”ne atadı. Manuel Camacho ve güvenilir entellektüel danışması Alejandro Moreno Toscano, Chiapas’a gittiler, nüfuz sahibi katolik başpiskopos Samuel Ruiz’le görüştüler ve olası baskı ya da manipülasyonlardan haklı olarak tedirginlik duymakla birlikte diyalogun samimiyetine inanan *Zapatistalar*’la ciddi barış görüşmelerine girmeyi başardılar. Camacho isyancılara *Tzeltal* ve *Chol* dillerinde de yayınlanmış olan bir metni *Tzotzil* dilinde okudu: Kızılderili dilleri ilk kez önde gelen Meksikalı bir lider tarafından tanınıyordu. 27 Ocak’ta ateşkes ilan edilmesini, her iki tarafın da esirleri serbest bırakmasını, siyasi reformu, Kızılderili haklarını ve toplumsal talepleri içeren kapsamlı bir program çerçevesinde görüşme sürecinin başlatılmasını öngören bir anlaşma imzalandı.

...

Kaynak: Castells, M. (2006). **Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür İkinci Cilt Kimliğin Gücü**, çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Okuma Parçası

Bürokrasinin Gücü

Çağdaş devlet her yerde bürokratikleşmektedir. Ama bürokrasinin siyasal toplum içindeki *gücünün* de her yerde artıp artmadığı sorusunu burada açık bırakmak zorundayız.

Bürokratik organizasyonun onu denetleyenlerin elinde teknik yönden en üstün iktidar aracı olduğu olgusunu, bürokrasinin belli bir toplumsal yapı içinde elde edebileceği ağırlığı belirlemez. Sayısı milyonlara varan bürokrasi ordularının giderek artan “vazgeçilmezliği” de pek belirleyici değildir. En azından, proleterya hareketinin kimi temsilcilerinin, proleteryanın ekonomik vazgeçilmezliğinin, toplumsal ve siyasal gücünün ölçüsünü de belirlediği yönündeki görüşünde ne denli isabet varsa, bunda da o denli isabet vardır. “Vazgeçilmezlik” belirleyici olsaydı, köle emeğinin yaygın olduğu ve özgür yurttaşların çalışmayı onursuz bir iş gibi gördükleri yerlerde “vazgeçilmez” kölelerin iktidar mevkilerinde bulunması gerekirdi, çünkü onlar da en azından bugünkü memurlar ve proleterler kadar vazgeçilmezdirler. Bürokrasinin gücünün yüksek olup olmadığı, bu nedenlere dayanarak *a priori* söylenemez. Ekonomik çıkar gruplarının, gayri resmi uzmanların, uzman olmayan halk temsilcilerinin işe karışması ya da merkezi parlamenter meclislerin, yerel ya da bölgelerarası başka temsilci kurulların kurulması, bütün bunlar doğrudan doğruya bürokratik eğilimin karşısına çıkan etmenler gibi *görünmektedir*. Bu görünümün ne ölçüde gerçeği temsil ettiği, bu tümüyle biçimsel ve tipolojik tartışma içinde değil, ayrı bir bölümde ele alınmalıdır. Burada şu genellemelerle yetinebiliriz:

Tam gelişmiş bir bürokrasinin gücü olağan koşullarda hep çok yüksek olmuştur. “Siyasal efendiler”, “uzmanlar”ın ve yönetim işleri içinde yer alan eğitilmiş memurların karşısında kendilerini bir “diletant” ya da amatör konumunda bulurlar. Bürokrasinin hizmet ettiği “efendi”, “yasa önerme hakkı”, referandum ve memurlara işten el çekirme yetkisi gibi silahlarla donanmış bir “halk” da olsa; güvensizlik oyu verme ya da fiili yetkisine sahip ve daha aristokratik ya da daha demokratik bir temelde seçilmiş bir “parlamento” da olsa, bu sözlerimiz geçerlidir. Bu efendi, hukuki ya da fiili olarak kendi kendini seçen aristokratik kollegyal bir kurul da olsa, halkoyuyla seçilmiş bir başkan ya da babadan oğula geçen bir saltanatın “mutlak” hükümdarı veya “meşruti” bir kral da olsa, yine geçerlidir.

Bütün bürokrasiler, bilgilerini ve niyetlerini gizli tutarak, meslekten yetişmiş olanların üstünlüğünü arttırmaya çalışırlar. Bürokratik yönetim her zaman için “gizli oturumlar” yönetimi olmak eğilimindedir; bilgisini ve eylemlerini eleştirel gözlerden olabildiğince saklamaya özen gösterir. Bugünlerde Prusya kilise yetkilileri, kınama ve diğer cezalandırma önlemlerini üçüncü kişilerin bilgisine açan papazlara karşı disiplin cezası uygulamaktadırlar. Çünkü papaz bu tür bir eleştiriye olanak hazırlamakla, kilise yetkililerinin genelde de eleştirilebilme olasılığını, arttırma suçunu işlemiş olmaktadır. İran şahının hazine görevlileri bütçe sanatını gizli bir doktrin haline getirmiş, hatta şifre kullanmışlardır. Prusya’nın resmi istatistikleri de genellikle yalnız güçlü bürokrasinin amaçlarına zarar vermeyecek şeyleri açıklar. Belirli yönetsel alanlardaki gizlilik eğilimi, maddi nedenlerden kaynaklanır: Egemenlik yapısının iktidar çıkarları dışı karşı her yerde tehliledir. Özel sektördeki bir ekonomik rakip de olsa, düşman olabilecek yabancı bir devlet de olsa, gizlilik söz konusudur. Diplomatik uygulamaların başarılı olması isteniyorsa, kamuoyunun denetimine ancak çok az yer verilebilir. Bir askeri yönetim en önemli önlemlerinin gizli kalmasında ısrar etmelidir. Salt teknik konuların öneminin giderek artması, gizliliği giderek daha da gerekli hale getirmektedir. Katolik kongrelerinin ve parti kurultaylarının görüşteki tüm açıklığına karşın siyasal partiler de başka türlü hareket etmezler. Parti örgütlerinin artan bürokratikliği, gizliliği yaygınlaştırmaktadır. Ticaret politikaları da, örneğin Almanya’da, üretim istatistiklerinin gizlenmesini gerektirebilmektedir. Bir toplumsal yapının dışı karşı aldığı her savaştan tavır, iktidardaki grubun gücünü ve konumunu pekiştirmek eğilimindedir.

Kaynak: Weber, M. (1996). **Sosyoloji Yazıları**, çev. Taha Parla. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a	Yanıtınız yanlış ise “Kamuoyu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e	Yanıtınız yanlış ise “Baskı Grupları” konusunu yeniden gözden geçiriniz..
5. e	Yanıtınız yanlış ise “Baskı Grupları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b	Yanıtınız yanlış ise “Siyasal Partiler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c	Yanıtınız yanlış ise “Kamuoyu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Bürokrasi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. e	Yanıtınız yanlış ise “Baskı Grupları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a	Yanıtınız yanlış ise “Bürokrasi ve Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Alman sosyal bilimci Roberto Michels (1876-1936) tarafından ortaya atılan tez. Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin örgütlenmesini inceleyen Michels “nerede bir örgüt varsa orada oligarşi vardır” der. Michels’e göre, başta siyasal partiler olmak üzere, bütün organizasyonlarda kaçınılmaz olarak küçük bir grubun egemenliği söz konusudur. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Bu küçük grup hem uzmanlığa hem de örgütlenme tecrübesine sahiptir. Üst yönetim kadrosu, kendi pozisyonlarını sorgulamayacak insanlarla çalışırlar ve ayrıcalıklarını koruma yönünde gayret gösteren uyumlu bir grup oluştururlar. Ve nihayet, örgütlerin sıradan üyeleri örgüt içi meselelerle liderlik kadrosunun ilgilendiği kadar ilgilenemezler ve kendilerine sunulanları kabul etme eğilimindedirler.

Sıra Sizde 2

Seçim kazanan ve kaybedenin açıkça belli olduğu, tek başlarına iktidar olan partilerin başarısızlık hâlinde sorunluluktan kaçamadıkları bir sistem olarak iki partili sistemin demokratik rejimin istikrarı açısından tercih edilmesi gerektiği son yıllara kadar genellikle sorgulanmamaktaydı. Ancak bu konudaki bildiklerimizin artmasıyla beraber, iki partili sistemlerin her zaman demokratik

istikrara hizmet etmeyeabilecekleri görüşü yaygınlık kazanmaya başladı. İki partili sistemin önemli siyasi güçlerin parlâmentoda temsilinin önünü kesebildiği bunun da istikrarsızlığa davetiye çıkardığı söylendi. Keza, iki partili sistemin siyasal kutuplaşmayı teşvik etme potansiyelinin yüksekliği de daha iyi takdir edilir oldu.

Sıra Sizde 3

Siyasi partilerin finansmanı modern demokrasilerin karşı karşıya kaldıkları temel sorunlardan biridir. Sadece üyelerinin tamamının sabit aidatlarıyla finanse edilen siyasi parti ideali, olandan ziyade olması gerekeni temsil eder. Bir çok ülkede siyasi partiler aidatları yanında, üyelerden ya da üye olmayanlardan bağış kabul ederler. Bir kişi ya da kurumun ne kadar bağışta bulunabileceği önemli tartışma konularındandır. Tartışılmayan ise bu bağışların mutlaka kamuya açık olmaları gerektiğidir. Siyasi partileri zengin ve güçlü kişi ve kurumlardan destek almak zorunda bırakmamak amacıyla bir çok ülkede siyasi partilere devlet yardımı öngörülmüştür. Devlet yardımlarının sakıncası ise siyasi partiler üzerinde üyelerin etkisini daha da sınırlandırmalarıdır. Belli bir parayı herhâlûkârda alacağını bilen parti yöneticileri, hazine yardımlarını kendi parti içi iktidarlarını sürdürmek için kullanmaya meyledebilirler.

Sıra Sizde 4

Sosyal medya web temelli iletişim teknolojilerinin gelişimi sayesinde ortaya çıkan yeni iletişim kanallarını ifade etmek için kullanılır. Sosyal medya denilince, İnternet forumları, kişisel bloglar, twitter, facebook gibi sosyal ilişki ve paylaşım ağları ile beraber, vikipedia tarzı ortaklaşa oluşturulan paylaşım ağları akla gelmektedir. Sosyal medyanın temel özelliği bireyler arasındaki karşılıklı etkileşim ve diyaloga, geleneksel medyanın hiç yapamadığı kadar izin vermesidir. Geleneksel medyadan farklı olarak sosyal medya merkezîyetçilikten uzaktır, yereldir, daha az hiyerarşiktir, tek bir merkezden kontrol edilmesi zordur. Sosyal medyaya katkıda bulunmak sıradan insan için kolaydır. Keza, sosyal medyada haberler anında yayılabilirken geleneksel medyada bu belli bir zaman almaktadır. Sosyal medyanın bilgi kirliliğine yol açtığı, sesi en çok çıkanların diğerlerini bastırdığı, manipölasyonlara geleneksel medyadan daha açık olduğu eleştirileri yapılmaktadır.

Sıra Sizde 5

Yeni sosyal hareketlerin siyasi parti ya da baskı gruplarının hiyerarşik yapısından uzak, gönüllü katılımı esas alan ve genellikle hayat kalitesi ve yaşam tarzı ile ilgili meseleleri öne çıkaran hareketler olduğunu biliyoruz. 1960'larda belirginleşen YSH'ler kimilerince endüstri sonrası toplumuna uygun düşen sınıf mücadelesini öne çıkaran eski siyasetten farklı olan yeni siyasetin öncülerini olarak alkışlandılar. Ancak bu iyimserlik uzun sürmedi bu hareketler ya klasik baskı grubuna dönüştüler ya da sessizce yok oldular. 2000'li yıllardan itibaren sosyal medyanın gelişimi YSH'lere yeni bir ivme kazandırmış gibi görünüyor. Özellikle kapitalizm ve küreselleşme karşıtı hareketler sosyal medyanın sağladığı olanaklarla yeni bir hayatîyet kazandılar. Diğer taraftan, YSH'lerin bilindik baskı gruplarını işlevsiz hâle getirdiklerini ya da onların yerini aldıklarını, iddia etmek abartılı olur. Özellikle de işveren örgütleri ve sendikaların işlevlerinin YSH'ler tarafından yerine getirilemeyeceği açıktır. Her iki siyaset yapma biçiminin beraber var olabileceğini unutmamak gerekir.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aksoy, N. (2008). *Sivil Toplum ve Baskı Grupları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Albrow, M. (1970). *Bureaucracy*. London: Pall-Mall.
- Bener, E. (2002). *Bürokratlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Castells, M. (2006). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür 2 Cilt Kimliğin Gücü*. Çev. Ebru Kılıç. İstanbul: Bilgi. Üniversitesi Yayınları.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Dearing J. W ve E.M. Rogers (1996). *Agenda Setting*. London: Sage.
- Dreyfus, F. (2007). *Bürokrasinin İcadı -Fransa, Büyük Britanya ve ABD'de Devlete Hizmet Etmek*. Çev. Işık Ergüden, İstanbul: İletişim.
- Duverger, M. (1963). *Political Parties: Their Organizations and Activity in the Modern State*, Çev. Barbara ve Robert North, New York: Wiley and Sons.
- Eryılmaz, B. (2010). *Bürokrasi ve Siyaset*. İstanbul: Alfa Basım Yayın Evi.
- Etzioni-Halevy, E. (1985). *Bureaucracy and Democracy -A Political Dilemma*. London: Routledge Kegan Paul.
- Rod, H. Harrop, M., Breslin, S. (1992). *Comparative Government and Politics*. 3. basım, London: Macmillan.
- Ferrel, H. (1991). *Public Administration -A Comparative Perspective*. 4. baskı, New York: Marcel Dekker.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- Granados F. J. ve Knoke D. (2005). "Organized Interest Groups and Policy Networks" **The Handbook of Political Sociology**. Der. Thomas Janoski ve diğerleri, Cambridge: Cambridge University Press,
- Katz, R. S. ve Peter, M. (1995). "Changing Models of Party Organization and Party Democracy: the Emergence of Cartel Party," **Party Politics**. vol 1, no 1.
- Ketll, D. F. (2006). "Public Bureaucracies" **The Oxford Handbook of Political Institutions**. D. R.A.W. Rhodes, S. Binder, B. A Rockman, Oxford: Oxford University Press.
- Kircheimer, O. (1966). "The Transformation of West European Party Systems" Der. J. Lapalombara M. Weiner, Der. **Political Parties and Political Development**. Princeton: Princeton University Press.
- Lipset, S. M. ve Rokkan, S. (1967). "Cleavage structures, party systems and voter alignments" Lipset, S. M. ve S. Rokkan, Der. **Party Systems and Voter Alignments**. New York: Free Press.
- Qualter, T. H. (1991). "Public Opinion" **The Blackwell Encyclopedia of Political Science**. Der. V. Bogdanor, V. Oxford: Blackwell.
- Sartori, G. (1976). **Parties and Party Systems: A Framework For Analysis**. Cambridge: Cambridge University Press.
- Schudson, M. ve S. Waisbord, S. (2005). "Political Sociology of News Media," **The Handbook of Political Sociology**. Der. Janoski, T. ve diğerleri, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schwartz, M. A. ve Lawson, K. (2005). "Political Parties: Social Bases, Organization, and Environment" **The Handbook of Political Sociology**. Der. Janoski, T. ve diğerleri, Cambridge: Cambridge University Press.
- Shively, W. P. (1999). **Power & Choice - An Introduction to Political Science**. 6. Baskı, McGraw-Hill, College: New York.
- Michels, R. (1962). **Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy**. New York: Colliers.
- Niskanen, W. (1971). **Bureaucracy and Representative Government**. Chicago: Aldine-Atherton.
- Weber, M. (1970). **From Max Weber- Essays in Sociology**. Der. Gerth H.H. ve C. W., Mills, Kegan R. P London:
- Weber, M. 51996) **Sosyoloji Yazıları**. Çev. Taha Parla İstanbul: İletişim Yayınları.
- <http://www.websters-onlinedictionary.org/images/wiki/wikipedia/en/c/ca/Sunkids.png>

8

Amaçlarımız

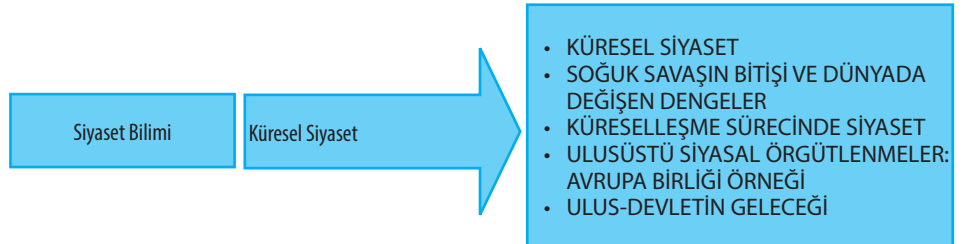
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Küresel siyaseti açıklayabilecek,
- Soğuk Savaş sonrasında oluşan dünya düzeninin ana hatlarını açıklayabilecek,
- Küreselleşmeyi ve bu süreçte karşılaşılan diğer kavramları tanımlayabilecek,
- Ulusüstü siyasal örgütlenmelerin dünya siyasetindeki yerlerini açıklayabilecek,
- Ulus-devletin geleceğine ilişkin farklı öngörülerini tartışabilecek bilgi ve beceriler kazanabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Uluslararası İlişkiler
- Egemenlik
- Küreselleşme
- Ulus-Devlet
- Ulusüstü Siyasal Örgütlenmeler

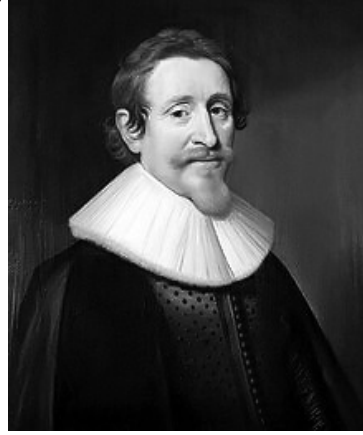
İçindekiler

Küresel Siyaset

KÜRESEL SİYASET

Bu kitabın diğer bölümlerinde ele alınan konular, siyasetin bir devlet çatısı altında ortaya çıkan yüzüyle ilgilidir. Oysa siyasal olgu, süreç ve düzenlemeler, belirli bir ülke içinde yaşanan gelişmeleri aşan, uluslararası bir boyuta da sahiptir. Ülkelerin birbirleriyle olan ilişkileri, siyasetin küresel boyutunu görmemizi sağlar. Siyasetin yalnızca bir devletin kendi içinde yaşadığı gelişmelerle ilgili olmadığı, bunun dışında evrensel bir zemininin de bulunduğu ilişkin tartışmalar aslında oldukça geriye gider. Örneğin günümüzden yaklaşık beş yüz yıl önce yaşayan Hollandalı hukukçu Hugo Grotius (1583-1645), aşağıda değineceğimiz *Westphalia Anlaşmaları* ile hukuksal açıdan bağlayıcılık kazanacak olan egemen devletler sisteminin kuramsal temellerini atan düşünür olarak bilinir. Özellikle yaşadığı dönemde ülkelerarası ticaretin giderek artması nedeniyle bu alanı düzenleyecek bir hukuk sisteminin zorunluluğunu gören Grotius bu ilişkiyi doğal hukuktan çıkardığı ilkelerle açıklamaya çalışmıştır. Grotius'a göre devletler, diğer devletlerle olan ilişkilerinde diledikleri gibi davranamazlar; belirli hukuksal ilkeleri gözeterek hareket etmek zorundadırlar. Söz konusu yaklaşım, devletlerin birbirlerini eşit statüde görmelerini sağlayan ve bu yönüyle barışçı bir uluslararası sistem oluşumuna kaynaklık eden ilk unsurdur. Ancak ülkeler arasındaki ilişkileri açıklamayı hedefleyen *uluslararası ilişkiler* disiplini 1900'lü yıllar ile birlikte ortaya çıkmıştır.

Resim 8.1

Hugo Grotius, 1583-1645 yılları arasında yaşamış ve doğal hukuk öğretisiyle ün kazanmış olan Hollandalı düşünür.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Hugo_Grotius

Uluslararası İlişkiler Kuramları

Bu bölümde, ilk olarak küresel siyasal ilişkilerin doğuşu ve gelişimine ilişkin farklı yaklaşımlar ve görüşler üzerinde duracağız. Daha sonra ise küresel siyasetin doğuşu ve gelişimine ilişkin tarihsel ve siyasal sorunlar üzerine odaklanacağız.

İdealizm

Farklı ülkeler arasındaki ilişkileri anlamlandırabilme amacından hareket eden uluslararası ilişkiler disiplini, barışa dönük idealist düşüncelerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yıkımdan sonra evrensel anlamda huzur, barış ve güvenliğin sağlanması amacıyla hareket eden siyaset ve düşünce adamları, tüm devletler için bağlayıcı ortak bir etik zemin bulma arayışına girerler. İdealizmin özünde savaşın artık dünya siyasetine yön vermemesi gerektiği, devletlerarasındaki ilişkilerin karşılıklı diyalog ve uzlaşma yoluyla çözülebileceği düşüncesi bulunur. Buna göre, otoriter yönetim anlayışlarının gerek kendi halklarına gerekse dünyanın geri kalan bölgelerindeki ülkelere karşı saldırgan ve tehditkâr bir tutum takınma ihtimalleri yüksek olduğundan tüm dünyanın demokratik rejimlere sahip olması zorunludur. Evrensel alanda demokratik ve özgürlükçü yönetim anlayışlarının egemen olabilmesi için ise tüm ülkelerin iş birliği yapması gerekir.

Realizm

Buna karşılık özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güç kazanan realist bakış açısı, "ulusal çıkar" esası üzerine oturur. Realizmin temelinde devletleri insan doğası ile özdeşleştirme anlayışı vardır. Realistlere göre nasıl her bir insanın kendi hayatına yönelik çıkar algısı varsa ve bencil duygularla hareket eden insanlar

kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaya çalışıyorlarsa aynı durum devletler için de söz konusudur. Her devlet, uluslararası platformda kendi çıkarlarını en üst düzeyde gerçekleştirmek için çalışır; bu amaçla, bazı ülkelerle çıkarlarının gerektirdiği ölçüyü aşmayacak şekilde geçici ittifaklar yapar. Dolayısıyla devletin tüm faaliyetleri evrensel barışın sağlanması gibi idealist ilkelere değil doğrudan kendisinin çıkarlarına hizmet eder. Bu yaklaşım, devletlerin kalıcı dostlukları ya da düşmanlıklarının olmadığı yalnızca konjonktürel ittifakların bulunduğu teziyle açıklanır. Realist yakla-

şımın temeli, Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes gibi düşünürlerin yaklaşımlarına kadar gider. Zira her iki düşünür de siyaseti doğrudan "güç" unsuru ile açıklamışlardır. Realizmin güç kazanmasında özellikle Soğuk Savaş döneminin meydana getirdiği havanın büyük etkisi bulunur.

Marksizm

Marksizm, tıpkı bir ülke içindeki siyasetin dinamikleri gibi uluslararası alandaki gelişmeleri de ekonomik temelli olarak açıklar. Marksistlere göre varolan uluslararası ilişkiler, gelişmiş kapitalist devletlerin kendilerinden daha zayıf ekonomilere sahip olan diğer devletleri sömürmesi bağlamında işlemektedir. Burada en önemli kavramlardan biri, *emperyalizm* (sömürgecilik) olarak belirir. Yine Marksistler açısından yeryüzünde meydana çıkacak işçi sınıfı devriminden sonra ekonomik farklar ortadan kalkacağından ulus-devletlerin de sonu gelecektir. Devrimden sonra tüm insanlığı kapsayacak, evrensel bir komünist yapının ortaya çıkacağı savunulur. Dolayısıyla Marksistler, mevcut uluslararası düzeni, devletler arasındaki eşit ilişki alanı olarak değil güçlü olanın güçsüz üzerinde kurduğu mutlak tahakküm şeklinde algılarlar.

Resim 8.2

II. Dünya Savaşı 1939-1945 arasında süren küresel askeri bir çatışmadır.

Kaynak: <http://www.thewallpapers.us/r-askeri-resim-17-2.-dunya-savasi-720-savastan-kalma-goruntuler-4649.htm>

Eleştirel Kuram

Özellikle 1990'lardan sonra güç kazanmaya başlayan ve aslında temelini Marksist ideolojide bulan eleştirel kuram ise uluslararası ilişkilerin yalnızca devletlerin tekeline bırakılamayacağı, bunların yönettikleri halkların da mümkün olan en fazla şekilde sürece katılması gerektiği anlayışından hareket eder. Eleştirel kurama göre uluslararası ilişkiler, devletler tarafından biçimlendirildiği, alt kimlik grupları bu sürecin dışında bırakıldığı takdirde özgürlük ve demokrasi bağlamında bir kayıp yaşanır. Eleştirel teoriye mensup düşünürler, var olan sistemin mevcut hâliyle, sorgulanmaksızın kabul edilmesinin güçlü devletlerin diğerleri üzerinde kuracağı tahakkümü meşrulaştıracağını zaten amacının da kapitalizmin güçlenmesinden ibaret olduğunu savunurlar.

Uluslararası ilişkiler kuramları, farklı ideolojilerin dünyada yaşanan siyasal olayları yorumlama tarzını yansıtır. Dolayısıyla farklı ideolojik bakış açılarının evrensel ölçekte meydana gelen ilişkilere yükledikleri anlamlar da önemli ölçüde değişir.

DİKKAT

Uluslararası Sistemin Doğuşu

Dünya ölçeğinde tüm devletlerin birbirleriyle etkileşimlerini araştıran uluslararası ilişkilerin tarihi bu konuda ilk normatif düzenlemelerin yapıldığı 1648 tarihli *Westphalia Anlaşmaları*na dek gider. Bir bakıma, bugün oluşan uluslararası sistemin temellerinin 1648 tarihinde ortaya çıktığı söylenebilir. **Otuz Yıl Savaşları** sonrasında 1648'de *Westphalia Anlaşmaları* aracılığıyla coğrafi açıdan kendi alanlarında özgürce hareket etmeyi ve birbirlerinin sınırlarına saygı göstermeyi kabul eden prenslikler, egemenliğin karşılıklı kabulüne dayanan modern devletler sisteminin temellerini atmışlardır. *Westphalia Anlaşmaları*nın modern devletin oluşumu açısından en önemli sonucu, otorite ile toprak arasında bağ kurulması, böylece kendi coğrafyası içerisinde devletin geniş bir özerkliğe sahip olduğunun kabul edilmesidir. Bu şekilde, devletin toplumdan kesin bir şekilde ayrıldığı ve toplumu oluşturan bireylerin yaşamları üzerinde son sözü söyleyebilme yetkisiyle donatıldığı görülecektir. Bu noktada, 1648'den sonra sistemin merkezine yerleşen **egemenliğin**, iç ve dış olmak üzere iki boyutunun olduğu söylenebilir. *İç egemenlik*, devletin yönettiği topraklar, yani ülkesi ve halkı üzerinde her bakımdan son sözü söyleyebilme yetkisine sahip olduğunu ifade eder. *Dış egemenlik* ise devletin başka devletlerle eşit statüde bulunduğunu ve uluslararası faaliyetlerinde tam bağımsız olduğunu anlatır. Bu açıdan *Westphaliacı* mantıkta, bir devletin ya da uluslararası oluşumun başka bir devlete yönelik müdahalesi mümkün değildir. Ancak aşağıda değineceğimiz gibi günümüzde egemenlik *Westphalia*'da öngörülen anlayıştan oldukça farklı şekilde tanımlanmaktadır.

Otuz Yıl Savaşları: 1618-1648 yılları arasında yapılan Avrupa'daki devletlerin büyük kısmının katıldığı, temel nedeni Katolik-Protestan çatışması olan savaşlardır.

Egemenlik: İlk kez 1576 yılında Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından kullanılan egemenlik kavramı devletlerin bir devletin hükmettiği ülke ile halk üzerinde kural koyma ve başka devletlerle eşit statüde ilişkiye geçme yetkisini ifade eder.

1648 tarihli Westphalia Anlaşmaları ile devletler karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliklerine saygı göstermeyi kabul etmişler ve bu şekilde günümüzdeki uluslararası sistemin temellerini atmışlardır.

DİKKAT

Egemenlik kuramının siyasal yaşama yansımaları bakımından Westphalia Anlaşmalarının nasıl bir etkisi olmuştur?

SIRA SİZDE

Westphalia Anlaşmaları aracılığıyla Avrupalı devletler, kendi hükmettikleri bölge içerisinde mutlak bir egemenliğe sahip olduklarını karşılıklı olarak kabul etmişlerdir. Ancak evrensel ölçekte ve herkesi bağlayıcı bir sistemin oluşturulması uzun yıllar boyunca mümkün olmamıştır. Zaten *Westphalia Anlaşmaları* bir düzenden

Resim 8.3

1920'de kurulan Milletler Cemiyeti'nin (League of Nations) amacı ülkeler arasında yaşanabilecek sorunları barışçıl yollarla çözüme kavuşturmaktır.

Kaynak: <http://epochtimestr.com/index.php/13-kasim-1920-milletler-cemiyetinin-cenevredeki-acilisina-41-ulkeden-5-bin-temsilci-katildi/>

çok, devletlerin birbirlerinin içişlerine karışmadıkları bir “anarşi” durumunu yansıtır. Dünya ölçeğinde düzenin kurulması amacıyla oluşturulan ilk yapı, *Milletler Cemiyeti*, diğer adıyla *Cemiyeti Akvam*'dır.

20. yüzyılın başları denebilecek bir süreçte, 1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı, ilerleyen süreçte dünya ölçeğinde kurulmaya başlanacak düzenin de temel nedenlerinden birini oluşturur. Bu döneme kadar Avrupa'da yer alan ülkelerin büyük kısmı kendi içyapılarında bir düzen ve denge sağlamaya çalışmışlardır. Ulusal birliklerini diğer

devletlere göre daha erken tarihlerde sağlayan İngiltere ve Fransa gibi ülkeler, sömürgeciliğin de etkisiyle ekonomik güç ve siyasal etki açısından Almanya ve İtalya'nın oldukça önünde yer almışlardır. Bu durum, savaş öncesindeki süreçte, Avrupa'da, ülkelerin âdeta iki ayrı gruba neden olmasına yer açmıştır. Aynı süreç, Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi imparatorlukların milliyetçilik hareketleri nedeniyle giderek daha fazla toprak kaybetmesini ve zayıflamasını da beraberinde getirmiştir. 1914 yılında başlayan savaş, Avrupa kıtasının geniş kesimlerini etkilemiş ve milyonlarca insanın ölmesine, ülkelerin tahrip olmasına ve en son olarak da Osmanlı ve Avusturya-Macaristan gibi son büyük imparatorlukların da tarih sahnesinden silinmelerine neden olmuştur. Bu devletlerin ortadan kalkmasından sonra, daha önce hükmettikleri alanlarda pek çok yeni devlet ortaya çıkmıştır.

Öte yandan savaşın yıkıcı etkilerine karşı, uluslararası düzeni korumak için tüm devletlerin belirli siyasal ilkeler üzerinde uzlaşacakları ve kararları savaşa değil uzlaşmayla alacakları kurumların oluşturulması düşüncesi ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu amaçla, dönemin ABD Başkanı Woodrow Wilson'un önerisiyle 10 Ocak 1920 tarihinde *Milletler Cemiyeti* (*Cemiyet-i Akvam*) kurulmuştur. Milletler Cemiyetinin başlıca amacı, ülkeler arasındaki sorunların, yeni bir savaşa meydan bırakmadan barışçı yollarla çözülmesini sağlamaktır. Ancak Milletler Cemiyeti kendisi için belirlenen amaca hiçbir zaman ulaşamamış ve İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasını engelleyememiştir. Oluşumun fikir babası Wilson olmasına rağmen ABD, Milletler Cemiyetine üye olmamış; Almanya ve Japonya gibi diğer bazı ülkeler de kısa sürede üyelikten ayrılmışlardır. Bu nedenle, Cemiyet, üyeleri arasındaki bazı küçük sorunları çözmek dışında önemli bir işlev üstlenememiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Almanya'da Nasyonal Sosyalist; İtalya'da ise faşist rejimler, savaş sonrasında bu ülkelerde kırılan ulusal gururu onarmak iddiası ve amacıyla kısa sürede güç kazanmışlardır. Buna karşılık, savaşın galibi durumunda bulunan İngiltere ve Fransa gibi ülkeler ise güçlerinde azalma anlamına gelebilecek hiçbir iş birliği ya da uzlaşma arayışına girmemişlerdir. 1917 yılında gerçekleşen **Bolşevik Devrimi** sonrasında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ise kısa sürede Doğu Avrupa ve Orta Asya başta olmak üzere pek çok bölgeyi kendi hegemonyası altına almıştır. SSCB sahip olduğu komünist ideolojiyi yayma mücadelesi vererek Batılı ülkelerin karşısında ciddi bir rakip olarak belirmiştir.

Bolşevik Devrimi: 1917'de Rusya'da gerçekleşen ve komünistler tarafından Çarlık rejimine son verilen devrimdir.

Söz konusu düşmanca siyasal ortam sonucunda, 1939 yılında ilkinde göre çok daha geniş bir alana yayılan ve çok daha fazla sayıda insanın yaşamını etkileyen İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı, insanlık tarihinin gördüğü en büyük savaş olmuştur. Savaş sürecinde, tarihte ilk kez nükleer silah kullanılmış, Yahudi soykırımı yaşanmış, elli ila yetmiş milyon arasında insan ölmüş ve Avrupa'da pek çok kent büyük ölçüde tahrip olmuştur. Karşılaşılan bu olumsuz etkiler, henüz savaş sırasında, savaştan sonra dünya ölçeğinde düzeni ve barışı koruyacak kurumların oluşturulmasına yönelik tartışmaları da başlatmıştır. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinden hemen sonra 26 Haziran 1945'te imzalanan *Birleşmiş Milletler Anlaşması*yla bu çabalar ilk sonucuna ulaşmış olmaktadır. Adı geçen Anlaşma ile kurulan BM, dünyada barışı ve güvenliği sağlamak, farklı uluslar arasındaki toplumsal, kültürel ve ekonomik iş birliği imkânlarını geliştirmek ve bu idealleri tüm dünyaya yaymak gibi amaçlar benimsemiştir.

Aynı süreçte, insan haklarının hukuksal zemine aktarılması için evrensel ölçekte çabalar da su yüzüne çıkmıştır. Bu amaçla, Birleşmiş Milletler Anlaşmasıyla, evrensel düzlemde insan hakları anlayışının hukuksal temelleri atılmış ve 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu'na onaylanan *İnsan Hakları Evrensel Bildirisi* aracılığıyla da söz konusu anlayış, devletlerle uluslararası toplum açısından bağlayıcılık taşıyacak şekilde genişletilmiştir.

Birleşmiş Milletler Örgütü, adından da rahatlıkla anlaşılabilceği gibi ulus-devletlerin oluşturduğu bir uluslararası sistem düşüncesinden yola çıkmıştır. Aslında Birleşmiş Milletler, 1648 Westphalia Anlaşmaları ile ilk kez beliren "egemenliğe" dayalı sistem anlayışının en güçlü ifadesidir. Buna göre, devletler, BM içerisinde "egemen eşitlik" denilen bir hukuksal statü içerisinde var olurlar. Bu anlamda, adından da anlaşılabilceği gibi BM, ulus-devletlerin oluşturduğu bir sistem düşüncesine dayanır.

BM'nin "ana tartışma forumu" olan *Genel Kurul*'a tüm üye ülkeler katılma hakkına sahiptir. Her üyenin bir oyu vardır. Genel Kurul, BM Anlaşması kapsamına giren herhangi bir konuyu ele alabilir ve üye ülkelere tavsiyelerde bulunabilir. Bir diğer organ olan *Güvenlik Konseyi* ise beşi daimi (ABD, Rusya, Çin, İngiltere ve Fransa), onu iki yıl için seçilen geçici on beş üye ülkeden oluşur. Konsey, üye sayısının beşte üçüyle (yani dokuz oyla) uluslararası barış ve güvenlik konularında karar alabilir. Ancak daimi üyelerden herhangi biri olumsuz oy kullanırsa yani veto ederse söz konusu karar reddedilmiş sayılır. Bir diğer organ olan *Ekonomik ve Sosyal Konsey*, BM'nin ekonomik ve sosyal alanlardaki önceliklerini belirleyen ve çalışmalarını planlayan ana organdır. Bu bakımdan, söz konusu Konsey'in insan haklarından çevreye, kalkınmadan göçe kadar uzanan çok sayıda yetkisi vardır. BM'nin ana yargı organı ise *Uluslararası Adalet Divanı*'dır. Divan, her biri farklı ülkeden gelen toplam on dört yargıçtan oluşur. Görevi ise üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları uluslararası hukuka uygun şekilde çözmektir. *BM Genel Sekreteri* ise Örgütün sekreteryası işlerini yapan birimleri yönetmekten sorumludur. Genel Sekreter, Güvenlik Konseyi'nin tavsiyesi ile Genel Kurul tarafından beş yıl için seçilir.

Öte yandan, bu süreçte, aşağıda detaylı şekilde değineceğimiz *yeni dünya düzeni*nin ana hatlarının belirlenmesi açısından BM örgütünün daha fazla sorumluluk alması gerektiğine yönelik yaklaşımlar da güç kazanmıştır. BM'nin mevcut yapılandırılmasının alınan kararlara yönelik veto hakları bulunan *Güvenlik Konseyi*'nin beş daimî üyesinin (ABD, Rusya, Çin, Fransa ve İngiltere) belirleyiciliğinde şekillendiği açıktır. Birleşmiş Milletler, devletlerin başka devletlerle eşit statüde ilişkiye

geçmeleri, uluslararası düzlemde barış ve adalete dayalı bir düzenin sağlanması ve anlaşmazlıkların giderilmesi açısından işlevsel bir araç olabilir. Yine BM aracılığıyla ülkeler arasındaki ticari, mali, askeri ve siyasal iş birliği ile dayanışma da en üst düzeye çıkarılabilir. Ancak bu hedeflere ulaşılabilmesi açısından her şeyden önce BM'nin demokratik bir tarzda örgütlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Güvenlik Konseyi'nin daimî üyesi olan beş büyük ülkenin istediği kararların çıkması, bunların yaklaşık kırk katı kadar sayıya sahip diğer ülkelerin görüşlerinin dikkate alınmaması sonucuyla karşılaşılacaktır. Günümüzde BM yapısının ürettiği en önemli sorun, bu adaletsiz karar alma sürecidir. Nitekim bu durum nedeniyle BM tarafından tüm insanların vicdanlarına sinen, uygulanabilir ve uluslararası toplumun beklentilerine uygun kararların alınması mümkün olmamaktadır.

İTERNET

BM'nin oluşumu, yapısı ve bağlı kurumları hakkında BM Türkiye Temsilciliğinin resmi sitesi olan <http://www.un.org.tr/> adresinden bilgi alabilirsiniz.

Diğer taraftan, BM Anlaşması ve *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi* ile üye devletler, “Birleşmiş Milletler ile iş birliği yaparak, insan haklarına ve temel özgürlüklere evrensel ölçekte saygı gösterilmesini ve bunlara uyulmasının geliştirilmesini gerçekleştirmek hususunda kendilerini bağlı kıldıklarını” taahhüt etmişlerdir.

Söz konusu taahhüt, yaşam hakkı, işkence ve köleliğin önlenmesine ilişkin hükümlerle birleştiğinde ilgili devletin yurttaşlarına yönelik edim ve eylemlerinde sınırsız bir hareket özgürlüğüne sahip olamayacağının açık bir ifadesidir. Aslında bu süreçte, ulus-devletlerin geleneksel yetki alanları ve işlevlerinde bir değişim olduğuna yönelik ilk işaretler de ortaya çıkmıştır. Bu konuya ilerleyen bölümlerde daha detaylı şekilde değineceğiz. Burada belirli bir noktanın altını çizmekle yetinelim. *BM Anlaşması*'nın altına imza atan ulus-devletler, bir bakıma kendi hükmettikleri coğrafi alan içinde sınırsız bir özgürlüğe sahip olmadıklarını ve her şeyden önce evrensel insan hakları anlayışıyla bağlı olduklarını kabullenmişlerdir. Bu anlamda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan haklarının korunması bakımından devletleri “negatif” ve “pozitif” şeklinde ayırabileceğimiz iki temel yükümlülük içine sokar. Negatif sınır, devletin, bireylerin yaşam, mülkiyet gibi haklarına saygı gösterme, bu alanlara girmeme ve kendi istekleri dışında özel yaşamlarına müdahâle etmeme yükümlülüğüne işaret etmektedir. Bunun yanında devletler, hukuksal düzenlemeler aracılığıyla yurttaşlarının hak ve özgürlüklerini en geniş şekilde elde edebilmelerinin önünü açmalıdırlar. İçine girdikleri pozitif yükümlülük insan hakları konusunda gerekli yasal düzenlemeleri yapma noktasında karşımıza çıkar. Bu bağlamda Bildirge, taraf devletlerin neler yapıp neler yapamayacaklarını ortaya koymakta ve bunların sınırsız bir yasama ve uygulama yetkisine sahip olmadığını ima etmektedir. Yukarıda değindiğimiz gibi bu konuya daha sonra döneceğiz. Şimdi 20. yüzyılın sonunda gerçekleşen ve küresel siyasetin yükselişinin önemli nedenlerinden biri olan Soğuk Savaşın sona ermesi üzerinde duralım.

SIRA SİZDE

2

Birleşmiş Milletler mevcut yapısıyla dünya ölçeğinde barışa ve güvene dayalı bir düzen oluşturabilir mi?

DİKKAT

Beşi daimî, onu iki yıl için seçilen toplam on beş üyeden oluşan Güvenlik Konseyi, BM'nin üye ülkeleri arasında barışı ve düzeni korumakla yükümlü organdır. Konsey'in gücü, BM Genel Kurulunun aksine kararlarının bağlayıcılık taşımasından kaynaklanır.

SOĞUK SAVAŞIN BİTİŞİ VE DÜNYADA DEĞİŞEN DENGELER

Yukarıda sözünü ettiğimiz İkinci Dünya Savaşı'nın bitişi, dünya ölçeğinde ülkelerin iki temel kutba ayrılmasına neden olmuştur. Bir tarafta, en güçlü temsilcisinin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olduğu liberal demokratik ülkeler bulunur. Diğer tarafta ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) öncülüğünde Doğu Bloku tabir edilen sosyalist devletler, bir başka deyişle **demir perde ülkeleri** yer alır. Adı geçen ülkeler 14 Mayıs 1955'te Varşova'da imzaladıkları bir anlaşma ile iş birliği yapma kararı aldıklarından bunlara *Varşova Paktı* ülkeleri de denir. Diğer kanat ise savunma amacıyla 4 Nisan 1949'da Washington Anlaşması aracılığıyla *Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütünü* (NATO) oluşturmuşlardır.

Soğuk Savaş, silahlı bir çatışmaya dönüşmeden, farklı bloklar arasında sürekli devam eden gerilimi anlatmak için kullanılan bir kavramdır. Dünya, yaklaşık yarım yüzyıl boyunca farklı ülkeler arasında fiili bir savaş durumu yaşanmadan yükselen gerilime ve blokların karşılıklı olarak birbirlerini tehdit etmelerine tanık olmuştur. Bu süreçte, devletler, bütçelerinden önemli bir kısmı savunma harcamalarına aktarmışlar ve bu durumu, diğer kanadın kendilerine saldırma tehdidi bulunduğuyula gerekçelendirmişlerdir. Blokların başat ülkeleri, ABD ve SSCB kendilerine bağlı diğer devletler içinde yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri, denetim altında tutmaya, bir anlamda diğerlerini kendilerine bağlı kılmaya çalışmışlardır. Ancak 1980'li yılların sonunda SSCB başta olmak üzere Doğu Bloku ülkelerinde yaşanan siyasal değişim bu sürecin sonlanmasını beraberinde getirmiştir.

1985 yılında Sovyetler Birliği'nin başına geçen Mihail Gorbacov, **glasnost** ve **perestroika** politikalarını uygulamaya sokmuş ve ülkesi içindeki siyasal özgürlükleri genişletmeye çalışmıştır. Farklı Doğu Bloku ülkelerinde halktan kaynaklanan değişim hareketleri sosyalist ülkeler içinde çatlaklar oluşmasına neden olmuştur. Sovyetler Birliği, Doğu Bloku ülkeleri üzerindeki siyasal denetimini azaltmak durumunda kalmış, bunun sonucunda da 1980'lerin sonlarından itibaren Polonya, Romanya, Çekoslovakya gibi ülkelerde halk ayaklanmaları çıkmış ve komünist rejimler yıkılmıştır. Bu süreçte yaşanan en önemli gelişmelerden biri, iki Almanya'yı birbirinden ayıran Berlin Duvarının 9 Kasım 1989'da yıkılmasıdır. Böylece İkinci Dünya Savaşından sonra birbirlerinden ayrılan Batı Almanya ve Sosyalist Doğu Almanya yeniden birleşmiştir.

Soğuk Savaşın bitişinin en önemli nedenlerinden biri ekonomik etmenler olarak gösterilebilir. Gerçekten de Soğuk Savaş yıllarında ABD ve SSCB, ağır askeri harcamalar yapmışlar ve bir süre sonra bu harcamalar karşılıklı olarak birbirlerinin ekonomilerini zayıflatma hedefine yönelmiştir. 1980'lerin

Demir Perde Ülkeleri:

Komünist rejimlerin katı kuralları nedeniyle bu ülkede yaşayan insanların seyahat ve iletişim yasaklarını ifade etmek için ilk olarak İngiltere eski başbakanı Winston Churchill tarafından kullanılan ve zamanla yaygınlaşan bir terimdir.

Glasnost ve Perestroika:

Rusça **açıklık** anlamına gelen Glasnost ve **yeniden yapılanma** anlamına gelen perestroika SSCB'de şeffaf bir yönetim kurulması ve siyasal ve ekonomik özgürlüklerin genişletilmesi amacıyla izlenen politikadır.

Resim 8.4

Mihail Gorbacov, 1985-1991 yılları arasında SSCB'yi yöneten, uyguladığı glasnost ve perestroika politikaları ile siyasal ve ekonomik özgürlükleri genişletmeye çalışan Rus devlet adamı.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Mihail_Gorba%C3%A7ov

Resim 8.5

1961 yılında yapımına başlanan ve 1989'da tüm tesisleriyle birlikte yıkılan Berlin Duvarı'nın önce çekilen bir görüntüsü.

Kaynak: http://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin_duvar%C4%B1

Yıldız Savaşları: ABD tarafından başlatılan Yıldız Savaşları projesi, uzayda kurulacak istasyonlar aracılığıyla muhtemel bir savaş durumunda Sovyet füzelerinin uzaydan imha edilmesini amaçlayan gerçek dışı bir stratejidir.

başlarında ABD istihbarat servisleri, SSCB ekonomisinin tehlike sinyalleri verdiğini rapor etmiş; bunun üzerine dönemin başkanı Ronald Reagan oldukça ağır maliyet taşıyan **Yıldız Savaşları** projesini başlatmıştır. Reagan'ın hedefi, böyle bir yükü aslında kaldıramayacak olan SSCB'nin siyasal nedenlerle kendisini izlemesini sağlamaktır. Plan başarılı olmuş ve SSCB de kısa süre içinde aynı tür çaba içine girmiştir. ABD'nin beklediği gibi zaten kırılğan görünümde olan Sovyet ekonomisi bu baskıya dayanamamıştır. Dolayısıyla SSCB daha önce destek sağladığı veya ekonomik açıdan kontrol ettiği Doğu Bloku ülkeleri üzerindeki etkisini yitirmiştir. Bu durumun Varşova Paktı'nın dağılması açısından hızlandırıcı bir etki meydana getirdiği söylenebilir. Ancak bunun ötesinde Doğu Bloku ülkelerinde yaşayan insanların daha fazla özgürlük ve demokrasi taleplerinin de bu sürecin oluşmasında etkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

SIRA SİZDE

Soğuk savaş sırasında oluşan siyasal iklimin farklı ülkelerdeki insanların yaşamlarını ne şekilde etkilediğini tartışınız.

Yeni Dünya Düzeni

Varşova Paktının dağılması ve daha önce sosyalist kanatta yer alan pek çok ülkenin hızlı bir şekilde liberal demokratik ilkeleri benimsemeleri, bunun yanında serbest piyasa ekonomisine geçmeleri *tek kutuplu* denilebilecek bir dünya düzeninin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bu süreçte şekillenecek ilişkileri anlatmak için *yeni dünya düzeni* ifadesi kullanılmıştır. ABD'li siyaset bilimci Francis Fukuyama, kaleme aldığı *Tarihin Sonu* isimli çalışmada, liberal demokrasilerin dünya ölçeğinde artık alternatiflerinin kalmadığını, bundan sonraki süreçte yeni bir ideolojinin egemen olamayacağını savunmuştur. Bu bağlamda, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra dünyada kalıcı bir barış ortamının daha kolay şekilde oluşabileceğine yönelik beklentiler ortaya çıkmıştır. Ancak bunun sanıldığı kadar kolay olmayacağı kısa sürede görülmüştür. Nitekim 1990'lı yılların başından itibaren özellikle eski Doğu Bloku ülkelerinde etnik ve dinsel temelli çatışmalar ortaya çıkmıştır. Bu süreçte, en önemli çatışmalar, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşanmış; eski ordu içinde ağırlığı taşıyan Sırp, özellikle Bosna Hersek'te yaşayan Müslümanlar üzerinde âdeta katliam yapmışlardır. Buna benzer şekilde dünyanın farklı yerlerinde de giderek artan sayıda çatışma ve iç savaş yaşanmıştır.

Bu süreçte, ABD'li siyaset bilimci Samuel Huntington, *medeniyetler çatışması* teziyle Soğuk Savaş sonrasında komünizmin Batı dünyası için tehdit olmaktan çıktığını, yeni çatışmanın dünyadaki medeniyetler arasında yaşanacağını savunmuştur. Huntington'a göre Batı medeniyetinin bu süreçteki en önemli rakibi İslam dünyası olacaktır. *Medeniyetler Çatışması* tezi, Soğuk Savaş sırasında ekonomik, siyasal ya da konjonktürel nedenlerle farklı ülkeler arasında kurulan ittifakların çözüleceğini konu alır. Ancak Huntington'ın tezlerinin ilk ortaya atıldığı dönemden itibaren ciddi tepkiler aldığını da belirtmek gerekir. Örneğin Türkiye ve İspanya bu teze karşılık olarak Batı ile İslam dünyası arasındaki diyalog ve iş birliği imkânlarını artırmak için *Medeniyetler İttifakı* projesini başlatmışlardır. Bu proje, BM tarafından da sahiplenilmiş ve BM çatısı altında kurulan *Medeniyetler İttifakı Dostluk Grubuna* 88 ülke ve 16 uluslararası örgüt üye olmuştur. Kurucu iki ülke olan Türkiye ve İspanya, proje kapsamında eş başkanlık yapmaktadır.

Tek rakibi Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünyadaki tek süper güç olarak kalan ABD farklı coğrafyalardaki hegemonyasını pekiştirme arayışlarına girmiştir. Dolayısıyla Soğuk Savaşın sona ermesinin dünyada belirli bir barış ve güven

ortamı meydana getireceğini düşünenlerin yanıldıklarını söylemek yanlış olmaz. Aynı zaman diliminde, Batı dünyası için İslam ve Müslümanlar âdeta yeni tehdit olarak algılanmış ve önemli ölçüde bir özgürlük daralması yaşanmıştır. ABD'nin 2003 yılında gerçekleşen Irak işgalinde örneklediği üzere bu durum fiili müdahaleye dek varmıştır. ABD'nin güvenlik paradigmasındaki bu değişim, pek çok başka devleti de doğrudan ve dolaylı olarak etkilemiştir. Bu durum, liberal demokratik değerlerin dünya yüzeyindeki en yetkin temsilcileri sayılan Batılı ülkelerin özgürlüklerin korunması açısından iyi birer sınav verememelerine yol açmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki aşağıda değineceğimiz küreselleşme sürecinde dünya üzerindeki dengeler ve siyasetin anlamı sürekli olarak değişmektedir. Bu nedenle, dünyanın gelecekte nasıl bir şekil alacağını kestirmek çok da mümkün değildir.

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE SİYASET

20. yüzyılın sonlarına damgasını vuran en önemli kavramlardan biri *küreselleşme*dir. Küreselleşme, en genel şekilde, dünya ölçeğinde ülkeler ve toplumlar arasında kültürel, siyasal ve ekonomik etkileşimlerinin giderek artması, dolayısıyla insan topluluklarının giderek birbirlerine daha fazla yaklaşması anlamına gelir. İlk olarak 1980'lerin başlarında kullanılmaya başlanan küreselleşme kavramı, bütün insanlığı önemli ölçüde etkileyen ve âdeta içine çeken bir görünüm çizer. ABD'li iletişim bilimci Marshall McLuhan, bu durumu, **küresel köy** kavramı aracılığıyla açıklamaktadır. McLuhan bu sözleriyle özellikle iletişim teknolojileri aracılığıyla dünyanın farklı yerlerinde yaşayan insanlar arasındaki iletişimin artacağını ve hızlanacağını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra, küreselleşme süreci, ülkeler arasındaki sınırları tamamen kaldırmasa da büyük ölçüde anlamsız hâle getirmektedir. Örneğin bilgisayarda, İnternet üzerinden yapılan küçük bazı işlemlerle dünyanın diğer ucuna ulaşmak, insanlarla iletişim kurmak, mal alıp satmak ya da para transferi gerçekleştirmek mümkün olabilmektedir.

Küreselleşme, ekonomik, siyasal ve kültürel öğeleri olan bir süreçtir. Bu farklı öğeler, bazı durumlarda iç içe geçmekte ve birbirlerini etkilemektedir. Örneğin küreselleşmenin ekonomik yüzü, ulus-devletlerin ülkelerindeki ekonomik yapı üzerinde eskisi kadar belirleyici olamamalarını, yani ABD'li sosyolog Saskia Sassen'in ifadesiyle "kontrolü kaybetmelerini" beraberinde getirmektedir. Bu durum, küreselleşme sürecinin siyasal boyutuyla yakından ilişkilidir. Zira ekonomik açıdan eskisi kadar güçlü olmayan bir devletin siyasal bağlamda çok iddialı olmasını beklemek mümkün değildir.

Sürecin ekonomik boyutu, kapitalizmin dünyanın hemen her yerinde egemen üretim tarzı olması ve serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasıyla yakından ilgilidir. ABD'li düşünür Immanuel Wallerstein, kapitalist ekonomik ülkeler ve bölgeler arası mal, sermaye ve insan gücü akışının, ulusal farklılıkları ortadan kaldırdığını savunmaktadır. Wallerstein'a göre, bu süreçte değişik insan topluluklarına mensup bireylerin gündelik yaşamları ile giyim tarzları dahi birbirine benzemektedir.

Ekonomik etki açısından ele alındığında, insanlık tarihinden günümüze dek uzanan çizgi içinde üç temel küreselleşme dalgası olduğundan söz edilebilir. Ülkeler arasındaki ekonomik etkileşimin artması anlamında küreselleşmenin tarihinin kapitalizmin doğuş yıllarına dek gittiği görülmektedir. İlk küreselleşme süreci, kapitalist temellere dayalı bir dünya sistemin ortaya çıktığı 1450-1650 yılları arasındaki döneme uzanır. Kapitalizmin ortaya çıktığı ve yükselmeye başladığı bu dönemde, ülkeler arasındaki ticaret geçmişle oranlandığında önemli boyutlara varmıştır.

Küresel Köy: Marshall McLuhan tarafından ortaya atılan küresel köy kavramı, dünyada ülkeler ve toplumlar arasındaki mesafenin azaldığını, yani "dünyanın küçüldüğünü" anlatmak için kullanılır.

İkinci dalga, emperyalizmin dünya ölçeğinde belirleyici bir konumu elde ettiği 1650-1900 yılları arasını içine alır. Bu süreçte, zengin emperyalist ülkeler dünyanın geri kalanını kendi çıkarları doğrultusunda kontrol etme eğilimine girmişlerdir.

Son ve en büyük küreselleşme dalgası ise 1970'lerde başlayan ve hâlen dünyanın neredeyse her tarafına ulaşan ve ekonomik ilişkileri büyük ölçüde dönüştüren üçüncüsüdür. Dolayısıyla uluslararası ticaretin de ülkeler arasındaki sermaye akışının da çok yeni olgular olmadığını belirtmek gerekir. Ancak üçüncü küreselleşme dalgası, tüm dünyaya yayılması ve bugüne kadar egemen olan siyasal ve ekonomik ilişkileri büyük ölçüde değiştirmesi nedeniyle diğerlerini aşan bir boyuta sahiptir. Bu süreci, liberal ekonomik yaklaşımın tüm dünya üzerinde etkili olması şeklinde değerlendirmek mümkündür. Kısacası bu küreselleşme sürecinde, ülkelerin ekonomileri birbirlerine ve uluslararası ekonomik kuruluşlara daha fazla bağlı olmaya başlamıştır. Örneğin; herhangi bir ülkede iç dinamikler nedeniyle yaşanan bir ekonomik kriz, başka ülkeleri ve hatta dünyanın neredeyse tamamını da ciddi şekilde etkileyebilmektedir.

Bu süreçte, *küresel kapitalizm* şeklinde nitelenebilecek başka bir olguyla da karşılaşmaktadır. Küresel kapitalizm dinamikleri, devletlerden daha çok dünyanın farklı yerlerinde faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin belirleyiciliğinde şekillenmektedir. Çoğunun merkezleri gelişmiş Batılı ülkelerde bulunan çok uluslu şirketlerin dünyayı âdeta bir küresel pazar hâline getirdikleri ve ulus-devletlerin kendilerine çeşitli kısıtlamalar getirmesini engellemek için adımlar attıkları bilinmektedir.

Küreselleşmenin kültürel boyutu, farklı ülkelerin kültürlerinin giderek daha fazla şekilde birbirine benzemesidir. Bu duruma, en belirgin örnek olarak İnternet teknolojisi verilebilir. İnternet'in yaygınlaşmasıyla birlikte farklı ülkelerde yaşayan insanlar, birbirlerinin kültürünü daha fazla tanıır hâle gelmişlerdir. Ayrıca sinema ve televizyon filmleri, bilgisayar oyunları vb. unsurlar aracılığıyla insanlar âdeta ortak yaşam kalıpları içine girmektedir. Söz konusu etkileşimin tüm insanlığın ortak değerlerini kapsayacak evrensel bir kültür meydana getireceği yönünde beklentiler oluşmuştur. Ancak aynı süreçte, yerel kültürel unsurlara ait ilgi de giderek yükselmekte ve çoğulcu toplum yapısı giderek güçlenmektedir. Roland Robertson, bu süreci anlatmak üzere küreselleşme ve yerelleşme sözcüklerini birleştirerek *küyerelleşme* kavramını kullanır. Buna göre, dünya ölçeğinde yerel kültürel unsurlara yönelik ilginin artması, aslında küreselleşmenin doğurduğu bir olgudur.

SIRA SİZDE

Küreselleşmenin gündelik yaşamımıza etkileri konusunda neler söyleyebiliriz?

Öte yandan küreselleşmenin siyasal boyutunun da altı çizilmelidir. Daha önce de değinildiği gibi siyasete yönelik geleneksel algı, siyasal faaliyetlerin devletlerin çatısı altında yapılmasını beraberinde getirmiştir. Küreselleşme sürecinde ulus-devletler, kendilerini giderek daha fazla şekilde uluslararası sistemin parçalarından biri olarak görme eğilimi içine girmektedir. Günümüzde devletler, kendi içyapılarında bir karar alırken dahi daha önce imza koydukları uluslararası mevzuata aykırı düşmek için dikkatli davranmak zorundadır. Bu durum, ulus-devletlerin dayandıkları temsili demokrasi anlayışının genel mantığına da aykırıdır. Zira devlet yöneticileri, kendilerini belirli kararlar alırken kendi vatandaşları kadar bazı uluslararası siyasal ve ekonomik kuruluşların yöneticilerine de hesap verme yükümlülüğünde görmektedir. Ayrıca, bu süreçte, toplumsal ve siyasal yaşamı yönlendirmek için devletin tek başına yeterli olmayacağına, vatandaşların karar alma süreçlerinde daha fazla söz sahibi olmalarına yönelik yaklaşımlar güçlenmiştir. Bu süreçte, **yönetişim** gibi

Yönetişim: İlk kez 1990'lı yıllarda kullanılmaya başlayan yönetim kavramı, belirli kararların alınması veya uygulanmasında yöneticilerle karardan etkilenen kişilerin birlikte hareket etmesi anlamına gelir.

kavramlar aracılığıyla vatandaşların kendileriyle ilgili kararların alınması açısından devlet yönetimini daha fazla etkileyebilmeleri söz konusudur.

Yönetişim kavramı, halkın siyasal süreçlere giderek daha fazla katılması anlamına gelmektedir ve bu durumu en fazla sağlayacak oluşumlar da *sivil toplum kuruluşları* (STK'lar) olarak belirmektedir. STK'lar, siyasal otoriteden bağımsız şekilde, belirli amaçlara ulaşmak için kâr amacı gütmeyen çalışan oluşumlardır. Bu nedenle, *hükümet dışı örgütler* şeklinde de anılırlar. Bunların faaliyet alanları, amaçları, izledikleri yöntemler birbirlerinden farklılaşır; bu bağlamda türdeş yapılanmalar değillerdir. Gerçekten de birbirlerinden tamamen farklı, hatta taban tabana zıt amaçlar doğrultusunda çalışmalar yürüten STK'ların eş zamanlı olarak aynı siyasal yapı içinde yer alabilmeleri olağan bir durumdur.

Günümüzde demokratik ideallerin yaşama geçmesi bakımından iktidarların STK'ların görüş ve önerilerini daha fazla dikkate almaları gerektiğini savunan yaklaşımlar oldukça güç kazanmıştır. Bir devletin demokratik olmasının göstergelerinden biri de örgütlenme özgürlüğünün ve siyasal kararlara STK'ların katılımının sağlanmasıdır. Ancak konumuz için asıl önemli olan nokta, STK'ların faaliyetlerini artık yalnızca tek bir devletin çatısı altında yürütmemeleri ve dünyanın geneline yayma yönünde çaba harcamalarıdır. Barış, insan hakları, çevre sorunları, sağlık vb. konularda dünyanın farklı yerlerinde çalışmalar yürüten pek çok STK devletlerin ve uluslararası kuruluşların kendi amaçları doğrultusunda düzenlemeler yapması yönünde çalışma yapmaktadır. Dolayısıyla küreselleşme sürecinde STK'ların güç ve etkililiklerinin artırılması yönünde bir uzlaşma sağlanmış gibi görünmektedir. Bu bağlamda, STK'ların faaliyetlerini dünya genelinde farklı ülkelere taşıyabilmeleri BM tarafından da desteklenen bir durumdur. Kısacası, uluslararası ilişkiler, yalnızca devletler tarafından değil, aynı zamanda farklı halklar eliyle de yürütülmeye başlanmıştır.

Küreselleşme, tek bir durum ya da gelişmeyle açıklanabilecek bir olgu değildir. Bu süreçte, ekonomik, kültürel ve siyasal etkiler, aynı anda ortaya çıkabilmektedir.

DİKKAT

Size göre sivil toplum kuruluşlarının dünya ölçeğinde demokrasinin gelişmesi açısından nasıl bir etkileri olabilir?

SIRA SİZDE

Bu süreçte ön plana çıkan kavramlardan bir diğeri de *uluslararası toplum* olmaktadır. Uluslararası toplum kavramının ortaya çıkışı, farklı uluslar arasındaki ekonomik, kültürel ve entelektüel etkileşimin artması ile yakından bağlantılıdır. Söz konusu kavram ile özellikle insan hakları ihlalleri söz konusu olduğunda yalnızca devletlerin belirleyici olamayacağı, bunun yanında, tüm insanlığın devreye girebileceği vurgulanmaktadır. Hükmettiği insanlara karşı sistematik şekilde hak ihlalleri gerçekleştiren devletlere karşı uluslararası toplum tarafından müdahale edilebileceği anlayışı da bu kavramla bağlantılı şekilde ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, **insanî müdahale** kavramı aracılığıyla bir devlete evrensel ve ahlakî ilkeler doğrultusunda silahlı güç kullanılabilmemesinin önü açılmış olmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki henüz hukuk düzeni içinde tam olarak yer almayan insanî müdahale kötüye kullanılmaya elverişli bir görünüm de sergilemektedir. Zira bu tür bir girişim, güçlü devletlerin zayıfları kendi tahakkümleri altına almalarını beraberinde getirme riski taşımaktadır.

İnsanî Müdahale: Kendi vatandaşlarına karşı sürekli ve sistematik insan hakları ihlalleri gerçekleştirilen devletlere karşı silahlı güç kullanılarak yapılan müdahaledir.

ULUSÜSTÜ SİYASAL ÖRGÜTLENMELER: AVRUPA BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

Bir önceki bölümde değindiğimiz küreselleşme süreci, ülkeler arasındaki iş birliği ve dayanışma arayışlarını da önemli ölçüde artırmıştır. Bu süreçte, ekonomik, siyasal veya kültürel açılardan ülkelerin beraberce hareket etmesini sağlayacak yeni oluşumlar meydana getirilmiş veya mevcut kurumlar güçlendirilmiştir. Ayrıca yeni siyasal örgütlenmeler de bu dönemin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla ülkeler, aynı anda farklı amaçlara hizmet eden uluslararası kuruluşların üyesi olabilmektedir. Örneğin; Türkiye, BM, Avrupa Konseyi, G20, D8, NATO gibi değişik hedeflerle yola çıkan çok sayıda uluslararası örgütün üyesi durumundadır. Ancak bu süreçte en fazla dikkat çeken gelişme, ulusüstü sıfatıyla tanımlanan yeni oluşumların tarih sahnesinde belirmesidir. Söz konusu oluşumların en önemlisi *Avrupa Birliği*'dir (AB).

Yukarıda aktarıldığı gibi dünyanın büyük kısmına yayılan İkinci Dünya Savaşı, özellikle Avrupa kıtası üzerinde yıkıcı etkiler meydana getirmiştir. Bu nedenle, henüz savaş devam ederken savaş sonrasında kalıcı bir barış ve istikrar ortamı oluşturulması yönünde çabalara girişilmiştir. Bunun yanında Avrupa ülkelerinin karşılaştıkları başka ciddi bir sorun daha bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca devam eden savaş, Avrupa ülkelerinin ekonomilerinde oldukça ciddi sorunlar meydana getirmiştir.

Dolayısıyla savaştan kısa bir süre sonra Avrupalı devletler ekonomilerini düzeltmek ve hızlı bir yatırım hamlesine girişmek için iş birliği arayışına girmişlerdir. Ancak Avrupa halkları arasındaki ekonomik iş birliğinin aralarındaki sorunları tam olarak çözmeden yaşama geçirilmesi çok da mümkün olmayacaktır. Zira birlikte hareket edebilmek için farklı açılardan, toplumlar arasındaki iş birliği ve dayanışma duygularının da güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle, ekonomik iş birliği, zaman içinde siyasal unsurları da kapsayacak şekilde geniş-

Resim 8.6

Avrupa Birliği (AB), yirmi yedi üye ülkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir.

Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Member_state_of_the_European_Union

letilmiş, ayrıca ülkeler arası dengesizlikleri azaltmayı hedefleyen sosyal hedeflerle desteklenmiştir. Ancak bu konuda detaylara geçmeden öncelikle AB'nin kuruluş sürecine bakalım.

İkinci Dünya Savaşı, en olumsuz etkilerini Kıta'nın en büyük ve en güçlü iki ülkesi Fransa ve Almanya üzerinde göstermiştir. Zira Savaş'ın en kanlı çatışmaları bu ülkelerin toprakları üzerinde yaşanmıştır. Ayrıca Almanya'nın savaştan yenilgiyle ayrılması savaş sonrasında birtakım ağır yükümlülükler altına girmesine neden olmuştur. Fransa ise galip tarafta yer almasına rağmen ülkesinin önemli bir bölümünün uzunca süreler işgal altında kalması nedeniyle ciddi sorunlarla baş etmek zorunda kalmıştır. Dolayısıyla savaş sonrasında sınır komşusu olan iki ülkenin ekonomileri çökme noktasına gelmiştir. Ancak belki de bundan daha önemlisi her iki devletin de ABD **hegemonyası**na girme tehdidiyle karşılaşmalarıdır. Zira kendi ülkesinde savaş yaşanmayan ve ekonomisi diğer devletlere göre büyük olan ABD savaştan nispeten daha az zararlı çıkmıştır. ABD hegemonyası ihtimaline karşı

Hegemonya: Aynı sistem içinde bulunan unsurlardan birinin şiddetle ya da zora başvurmadan başka bir unsuru kontrol edebilmesi anlamına gelir.

Avrupa'nın yaklaşık yarısını kontrol altında tutan SSCB'nin meydana getirdiği "komünizm tehdidi" özellikle Fransa ve Almanya'nın birlikte hareket etmelerini âdeta zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, 1951 yılında Almanya ve Fransa, aralarına İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'u alarak İtalya'nın başkenti Roma'da *Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Anlaşmasını* imzalamışlardır. İş birliğinin kömür ve çelik ile başlaması, kendi mantığı içinde bakıldığında oldukça anlaşılabilir bir harekettir. Zira savaştan sonra bu ülkelerin yeniden hızlı bir kalkınmaya ihtiyaçları vardır ve kömür ile çelik sanayi hammaddesi olmak açısından önemli bir işleve sahiptir. Dolayısıyla Birliğin ilk ortaya çıkış amacı, hızlı bir sanayileşme ve kalkınma sağlamak için üye devletler arasında ticaret imkânlarının kolaylaştırılması ve geliştirilmesidir.

1957 yılında adı geçen ülkeler tarafından gümrük birliği yönünde düzenlemeler yapan *Avrupa Ekonomik Topluluğu* ve nükleer enerji konusunda çalışan *Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu* kurulur. Bu şekilde iş birliği daha ileri aşamalara taşınmıştır. 1967 yılında imzalanan Brüksel Anlaşması ile de daha önce oluşturulan üç ayrı topluluk Avrupa Topluluğu (AT) adıyla tek çatı altında toplanmıştır. 1973 yılında İngiltere, İrlanda ve Danimarka, 1981'de Yunanistan, 1986'da Portekiz ve İspanya, 1995'de Finlandiya, İsveç ve Avusturya AT'ye katılmışlardır. En geniş katılım ise 2005 yılı Mayıs ayında gerçekleşmiş, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan, Polonya, Hırvatistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Slovenya, Letonya, Litvanya ve Estonya bu tarihte -son adıyla- AB üyesi olmuşlardır. Romanya ve Bulgaristan'ın üyeliği ise 2007 yılı içinde gerçekleşmiştir. 2013 yılında da Hırvatistan'ın Birliğe üye olması beklenmektedir. Bunun dışında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu yaklaşık on ülke, üyelik için müzakere süreci yürütmektedir.

Başlangıçta ekonomik kaygılarla yolan çıkan AT zaman içinde iş birliğinin genel çerçevesini önemli ölçüde genişletmiştir. Örneğin, 1985 tarihli *Schengen Anlaşması*'yla üye devletler arasında pasaportsuz geçiş ve yolculuk yapabilme imkânı sağlanmıştır. 1986 yılında *Avrupa Tek Senedi* imzalanmış ve yapılanmanın ilerleyen süreçte daha geniş bir boyut kazanmasının önü açılmıştır. Aynı yıl Avrupa bayrağı da kullanılmaya başlanmıştır. 1990'lı yılların başında Doğu Bloku'nun dağılması, AT için önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Zira üyelik yönünde özellikle eski komünist ülkelerin sürekli artan talepleri olmuştur. Bu nedenle, üyelik başvurusunda bulunan devletlerin karşılamaları gereken **Kopenhag Kriterleri** yayımlanmıştır. 7 Şubat 1992'de imzalanan *Maastricht Anlaşması* aracılığıyla AT adı yerine *Avrupa Birliği* adının kullanılması benimsenmiştir. 2002 yılında da Birlik üyesi ülkelerin ortak para birimi olan *avro (euro)* kullanılmaya başlanmıştır. İngiltere ve Danimarka avro'ya geçişi reddetmiş; diğer bazı ülkelerin ise ekonomilerinin yeterince güçlü olmaması nedeniyle ortak para birimini kullanmaları AB tarafından engellenmiştir.

AB'nin temellerini oluşturan *Roma Anlaşması*'nin amacından da anlaşılabilceği gibi kuruluş döneminde devletlerin ilk amacı ekonomiktir. Farklı ülkelerin ihtiyaç duydukları, pazar, hammadde, tarımsal ve endüstriyel ihracat ve ithalat ihtiyaçlarının karşılanması devletler açısından öncelikli amaçtır. Ancak daha en başta, şimdiki gibi siyasal birlik arayışlarının da mevcut olduğu söylenebilir. Nitekim ekonomik işbirliğinin farklı aşamalarında kazanılan başarı, zaman içinde siyasal bütünleşmeye yönelik yaklaşımları da güçlendirmiştir.

Öte yandan Avrupa Birliği projesinin asıl önemi, uluslararası değil, *ulusüstü* şeklinde nitelendirilebilecek bir oluşum olmasından kaynaklanır. BM örneğinde görüldüğü gibi uluslararası kuruluşlara üye devletler, insan hakları gibi evrensel amaçlara

Kopenhag Kriterleri: Avrupa Birliği'ne üye olmak isteyen devletlerin kendi iç yapılarında sağlamaları gereken siyasal özgürlükler, demokratik hakları benimseme, piyasa ekonomisine geçiş ve Birlik mevzuatına uyum sağlamayla ilgili ölçütlerdir.

uygun davranmak kaydıyla diledikleri gibi karar alma özgürlüğüne sahiptirler. Yani uluslararası kuruluşların devletlerin iç hukuklarına karışma açısından sınırlı bir yetkileri bulunur. Ayrıca bu tür kuruluşlar kendilerini devletlerin yerine koyup onlar adına karar alamazlar. Oysa bir ulusüstü kuruluş olarak AB kendi karar alma mekanizmalarına sahiptir. Dolayısıyla AB'nin yetkili organları tarafından alınan kararlar üye devletler için bağlayıcılık taşır. AB, üye devletleri kapsayan bir ortak hukuk sistemi oluşturmuştur. İlgili devletin hukuku ile AB tarafından yapılan düzenlemeler çatıştığında üyelerin Birlik hukukunu uygulamaları zorunludur. Bu açıdan, AB'nin tıpkı ulus-devletler gibi çeşitli kurumlar oluşturduğu ve bunlar aracılığıyla hukuksal, siyasal ve ekonomik düzenlemeler yaptığı ifade edilebilir.

AB'nin yasama işlevi, *Avrupa Parlamentosu* tarafından yerine getirilir. Avrupa Parlamentosu, her ülkenin belirli sayıda temsilci göndermeleriyle oluşur. Parlamento yasama işlevini *Avrupa Birliği Konseyi* ile birlikte yürütür. Birliğin tüm üye ülkeleri altı aylık süreler için dönüşümlü olarak Konsey Başkanlığını yaparlar. Daha önce belirttiğimiz gibi, devletlerin yasa yapma yetkisi egemenliklerinden kaynaklanır. Dolayısıyla kuramsal olarak hukuksal düzenlemeler yapmak isteyen herhangi bir oluşumun da egemenlikten kaynaklanan yetkilere ihtiyacı vardır. Bu nedenle, üye devletlerin her biri sahip oldukları ulusal egemenliğin bir kısmını AB'ye devrederler. Böylece oluşan *ortak egemenlik havuzu* Birliğe yasama yetkisi verir. Yürütme görevi ise *Avrupa Komisyonu*'nun görevleri arasında yer alır. Komisyon, Birliğin bütçesini hazırlar, bürokratik kurumları yönetir ve Parlamenta yasa tasarıları sunar. Yargı ise temel hak ve özgürlüklerin korunmasını sağlayan *Avrupa Adalet Divanı*'nın elindedir. Bu bağlamda, Birliğin yargısal yetkilerinin yürütme ve yasama açısından sahip olduklarına göre daha sınırlı bir görünüm çizdiği söylenebilir.

DİKKAT

Adını basında sıkça duyduğunuz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Avrupa Birliği'ne değil, Avrupa Konseyi'ne bağlı bir organdır. Avrupa'da bulunan ve demokrasiyle yönetilen ülkelerin katılabilecekleri Avrupa Konseyi'ne Türkiye de üyedir.

Görüldüğü gibi, Avrupa Birliği, oluşturduğu kurumlar ve sahip olduğu yetkilerle âdeta bir ulus-devlete benzemektedir. Aşağıda değineceğimiz gibi bu yönüyle, AB, ulus-devletlerin yakın gelecekte geleneksel görünümlerinden uzaklaşacakları yönündeki tezlerin en önemli örneklerinden birini oluşturur. Tekrar altını çizmek gerekirse ulusüstü bir oluşum olarak AB benzer uluslararası oluşumlardan daha geniş yetkilere sahiptir. Bu anlamda, AB'nin gelecekte tüm Avrupa'yı tek çatı altında toplayacak bir ulus-devlet görünümü kazanacağına yönelik tezler mevcuttur. Ancak bu durumun sanılandan çok daha zor olacağı açıktır. Zira belirli sorunlar karşısında hemen üye ülkelerin ulusal reflekslerinin devreye girdiği ve Birliğin pek çok konuda ortak bir politika geliştiremediği görülmektedir. Bu anlamda, Birlik üyesi ülkelerin kendi ulusal çıkarlarını ortak çıkarın daha üstünde tuttukları söylenebilir. Ayrıca AB üyesi olmayan ülkelerle ilişkiler bağlamında her devletin yaklaşımının farklılaştığı da görülmektedir. Örneğin; İngiltere, Birlik üyesi diğer devletlerle karşılaştırıldığında ABD ile çok daha yakın ilişkiler kurmakta ve pek çok açıdan birlikte hareket etmektedir. Dolayısıyla AB'nin nasıl bir geleceğe sahip olacağına yönelik tahminlerde bulunmak oldukça zordur.

İNTERNET

Avrupa Birliği'nin yapısı, kurumları ve Türkiye-AB ilişkileri konusunda www.abgs.gov.tr adresinde detaylı bilgi bulabilirsiniz.

ULUS-DEVLETİN GELECEĞİ

Günümüzde dünyanın hemen her yerinde alternatifi olmayan bir gerçeklik gibi görünen modern devletin yaklaşık beş yüz yıllık bir geçmişi vardır. Bu açıdan, modern devletin, Avrupa kıtasında yaşanan siyasal, ekonomik ve toplumsal hareketlerin sonucunda ortaya çıktığı ifade edilebilir. Özellikle Fransız Devrimi'nden sonra bu yapılanma, ulus-devlet biçimine dönüşmüş ve buradan dünyanın geri kalan kısmına yayılmıştır. Buna karşılık, özellikle küreselleşme süreciyle birlikte ulus-devletin geleneksel işlevlerinde büyük bir değişiklik olduğu görülmektedir.

Ulus-devletin güç aşınımına girmesinin henüz 19. yüzyılda başladığı söylenebilir. Devletler arasındaki ilişkilerin genel çerçevesini belirleyen uluslararası hukukun güçlenmesiyle birlikte, Westphalia Anlaşmaları sonrası ortaya çıkan *mutlak egemenlik* anlayışı etkisini kaybetmeye başlamıştır. Zira uluslararası hukuk ile birlikte devletler, dünya ölçeğinde düzenin sağlanması için belirli ortak ilkeler çerçevesinde uzlaşmayı kabullenmiş olmaktadır. Bu durum, devletlerin önceden kendilerine âdeta sınırsız bir hükmetme yetkisi veren egemenliklerini kısıtlamayı kabullendikleri anlamına gelir. Ancak ulus-devletlerin güçlerindeki asıl azalmanın küreselleşme süreci ile ortaya çıktığı söylenebilir. Burada, ulus-devletlerin güç kaybını gösteren çok sayıda somut örnekten bir bölümü üzerinde durulacaktır.

Bir devletin üniter veya federal olması, monarşi ya da cumhuriyetle yönetilmesi ulus-devlet olma özelliğini değiştirmez. Ulus-devletlerde devlet ile birey arasında vatandaşlığa dayalı bir hukuksal ilişki kurulmaktadır.

DİKKAT

İlk olarak devletlerin, artık yönettikleri topraklar ve halk üzerinde sınırsız bir hükmetme yetkisine ve gücüne sahip olmadıkları açıktır. Bu konudaki ilk kısıtlayıcı etmen, insan hakları anlayışının gelişimidir. İnsanların doğuştan gelen bazı haklara sahip oldukları anlayışı, devletlerin bunlara müdahale edemeyeceği düşüncesini beraberinde getirir. 20. yüzyıl boyunca insan hakları kuramının gideerek güçlenmesi, devletlerin bu hakları herhangi bir şekilde ortadan kaldıracak ve kısıtlayacak düzenlemeler yapamaması sonucunu doğurur. Kuşkusuz insan hakları, çok daha uzun bir geçmişe sahip olan bir idealdir. Ancak sözünü ettiğimiz süreçte insan haklarının korunması tek tek devletlerin sorumluluğundan çok, uluslararası siyasetin unsurlarından biri durumuna gelmiştir. Örneğin kendi halkına yönelik insan hakları ihlalleri gerçekleştiren devletlere karşı *uluslararası toplumun* müdahale edebilmesi düşüncesi bu süreçte ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu durum, devletlere daha dikkatli ve sorumlu davranma yükümlülüğü verir.

İkinci olarak küresel kapitalizmin yükselişi, ulus-devletlerin geleneksel işlevlerini sınırlandıran bir başka nokta olarak belirir. Günümüzde devletler, ekonomik açıdan bir karar alırken altına imza koydukları uluslararası ekonomik anlaşmaları daha fazla dikkate almak zorunda kalırlar. Bu durum, tüm ülkeler için belirli fırsatlar sağlayan küresel ekonomik sistemden kopmama arayışlarının bir sonucu olarak belirir. Ayrıca devletlerin kendi inisiyatifleri ile benimsedikleri bu düzenlemelerin yanında küresel kapitalizmin meydana getirdiği etkiyi de göz ardı etmemek gerekir. Daha önce de değindiğimiz gibi farklı ülkelerde faaliyet gösteren çok uluslu şirketlerin devletlerin ekonomi politikalarını belirleme noktasında belirli etkilerinin

Resim 8.7

1945 yılında Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası adıyla kurulan Dünya Bankası, gelişmekte olan ülkelerin kamu sektörüne açtığı kredilerle yoksullukla mücadele eden önemli uluslararası örgütlerden biridir.

Kaynak: <http://www.emtiafiyatları.com/?Syf=18&Hbr=274918>

bulunduğu açıktır. Bunların yanında *Dünya Bankası* ve *Uluslararası Para Fonu (IMF)* gibi kuruluşlar da özellikle ekonomisi nispeten zayıf olan devletleri belirli ekonomik kararları almaya ya da bazı politikaları uygulamaya zorlamaktadır.

Ulus-devletlerin güçlerinde azalmaya neden olan başka bir etmen de yeni bir örgütlenme tarzı olarak Avrupa Birliği'ne benzer ulusüstü oluşumların uluslararası sisteme girmesidir. Daha önceki süreçlerde ulus-devletler, kendi iç işleri konusunda

diledikleri gibi karar alma özgürlüğüne sahipken Avrupa Birliği oluşturulan birtakım ortak normlar aracılığıyla devletleri bu açıdan sınırlandırmaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği kendi yetkili organları aracılığıyla ortaya çıkarılan birtakım hukuksal düzenlemelere üyesi olan devletlerinin tamamının uymasını zorunlu kılar. Bu anlamda AB'nin tıpkı devletler gibi "yasalar" çıkardığı görülür. Kısacası yasa yapma tekeli, önceki dönemlerde yalnızca devlete ait bir hak olarak görülürken günümüzde ulusüstü oluşumların da bu konuda belirli yetkilerinin olduğu görülmektedir.

Bu noktada, ulus-devletlerin geleneksel işlevlerini kaybetmelerine bir diğer örnek olarak da küresel sivil toplum anlayışının yükselmesini verebiliriz. Demokrasinin içine girdiği aşamada, ülke içinde belirli kararların alınması açısından devlet yöneticilerinin yalnız başlarına hareket edemeyecekleri, halkın istek, talep ve beklentilerini sürekli olarak göz önünde bulundurmaları gerektiği anlayışı güç kazanmıştır. Bu anlamda, söz konusu anlayış, yalnızca belirli bir ülkenin coğrafi kapsamıyla sınırlı kalmaz. Aynı şekilde, ülkeler arasındaki ilişkilerin de yalnızca devletler tarafından yürütülmesi anlayışı geride kalmıştır. Kurumsal olarak devletlerin yanında halkların da birbirleriyle ilişkiye geçebilecekleri veya kendi siyasal iktidarlara üzerinde daha fazla etkiye bulunabilecekleri anlayışı öne çıkmıştır.

Tüm bu etmenler bir araya geldiğinde ulus-devletlerin hükmetme yetkisi açısından ilk ortaya çıktıkları dönemin gerisine düştükleri söylenebilir. Bu açıdan, uluslararası hukukun merkezinde yer alan *egemenlik* kavramı da ciddi anlamda dönüşüme uğramıştır. Başlangıçta devletlerin kendi toprakları üzerinde sonsuz ve sınırsız bir hükmetme yetkisine sahip oldukları anlayışından hareket eden egemenlik artık anlam değiştirmiştir. Yeni anlamıyla egemenlik, uluslararası düzlemin saygın bir aktörü olarak kalmak isteyen bir devletin belirli evrensel kurallara uymasını zorunlu kılmaktadır.

İktidar olgusu evrensel bir gerçekliktir ve ilk insan topluluklarından itibaren bulunmaktadır. Bu açıdan, dünyanın her yerinde ve her zaman insanlar arasında yöneten-yönetilen ayrışması mevcut olmuştur. Ayrıca toplum olmanın önkoşulu insanların tamamının belirli ortak kurallara uymayı kabullenmeleridir. Dolayısıyla belirli bir "düzen" in oluşması, herkesin uyduğu kurallar aracılığıyla mümkün olur. Yani insanlar yaşamlarının her aşamasında bazı kurallarla karşılaşır ve beraber yaşamak istiyorlarsa bu kurallara uyarlar. Toplum içindeki en üst otorite olan devlet, toplumsal yaşamın sürmesi için diğer kural koyucu güç merkezleriyle kıyaslandı-

ğında daha kapsamlı düzenlemeler yapma hakkına sahiptir. Dünyanın hemen her yerinde en güçlü siyasal örgütlenme olan ulus-devlet formu, bu anlamda geleneksel olarak pek çok yetkiye sahip olmuştur. Ancak yukarıda saydığımız etmenlerin her biri, ulus-devletlerin ilk ortaya çıktıkları döneme göre çok daha az yetkiye sahip olduklarını göstermektedir.

Ulus-devletlerin güçlerinde meydana gelen aşınma, bazı isimler tarafından tarihsel olarak işlevlerinin ortadan kalktığı, dolayısıyla kısa süre içinde yerlerini başka bir modele bırakacakları şeklinde yorumlanmıştır. Bu yönde yaklaşım geliştirenlerin bir kısmı, ulus-devletlerin yerini AB gibi bölgesel birliklerin alacağını iddia etmiştir. Diğer bazı düşünürler, bundan sonra devlet değil, birey merkezli siyasal mekanizmalar meydana geleceğini savunmaktadır. Bunlara göre devletlerin temel geleneksel işlevleri olan güvenlik ve adalet hizmetleri bile bireyler tarafından farklı yöntemler aracılığıyla karşılanabilir. Ancak bu yaklaşımların çok güçlü olmadığını söylemek gerekir. Dolayısıyla güçlerindeki azalmaya rağmen ulus-devletlerin gelecekte de en etkili siyasal birimler olarak kalmaya devam edecekleri tahmin edilebilir.

İçinde bulunduğumuz aşamada ulus-devletin sonunun geldiğini söylemek siyasal gerçekliklerle bağdaşmamaktadır. Üstelik bu modele karşı çıkanlar onun yerine geçecek ciddi ve gerçekçi bir alternatif de gösterememektedirler. Buna karşılık, ulus-devletin işlev ve görevlerinin bu modelin ilk ortaya çıktığı döneme göre oldukça farklı bir görünüm kazandığı da açıktır. Artık ulus-devletler, sahip oldukları yönetme yetkilerini daha esnek, toplum içindeki farklılıkları kapsayan ve uluslararası sistemin bir parçası olduklarını unutmadan kullanmak zorundadır. Bu durum, devletleri birey haklarını daha fazla dikkate alan, demokratik ve özgürlükçü bir yönetim anlayışına götürmektedir. Buradan da anlaşılabileceği gibi ulus-devlet modeli insanlık tarihi için taşıdığı anlamı devam ettirecektir. Ancak bundan sonraki süreçte ulus-devletler sahip oldukları egemenliği daha sorumlu bir şekilde kullanmak durumundadır.

Size göre geleceğin dünyasında ulus-devletlerin nasıl bir yeri olacaktır?

SIRA SİZDE

Özet

Küresel siyaseti açıklamak.

Uluslararası ilişkileri açıklayan farklı kuramsal yaklaşımlar bulunur. Bunlardan idealizm, barış ve uzlaşmayı temel alarak dünya ölçeğinde bir düzen kurulabileceğini söyler. Realizm, güç ilişkileri üzerinde durur ve bir bakıma uluslararası siyasete ahlaki ilkeler çerçevesinde değil ve somut gerçeklikler ekseninde bakmak gerektiğini savunur. Marksizm, güçlü devletlerin zayıflar üzerinde baskı uygulayarak onları kendi güdümlerine aldıkları görüşündedir. Eleştirel kuram ise devletler kadar halkların da uluslararası ilişkilerin öznesi oldukları düşüncesini benimser.

Soğuk Savaş sonrasında oluşan dünya düzeninin ana hatlarını açıklamak.

Soğuk Savaş döneminde dünya iki kutba ayrılmıştır. 1990'lı yıllar ile birlikte ise dünyada yeni bir düzen oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte başta Birleşmiş Milletler olmak üzere bazı düzenleyici kurumlar dünya ölçeğinde barışın ve güvenliğin sağlanması yönünde çaba harcamaktadır. Ancak bu çabaların henüz başarılı bir sonuca ulaşmadığı ve dünyanın farklı yerlerinde etnik, dinsel vb. nedenli çatışmaların olduğu görülür.

Küreselleşmeyi ve bu süreçte karşılaşılan diğer kavramları tanımlamak.

Küreselleşme, son yıllara damgasını vuran en önemli kavramlardan birisidir. Bu süreçte, ülkeler ve toplumlar giderek daha fazla birbirlerine yaklaşmaktadır. En genel şekilde, küreselleşmenin ekonomik, kültürel ve siyasal boyutları olduğu söylenebilir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu, ülkelerin ekonomilerinin birbirlerine giderek daha fazla yaklaşması yönünde işlemektedir. Kültürel boyutunda farklı halkların birbirlerini daha fazla tanımaları ve aralarındaki etkileşimin artması bulunur. Küreselleşmenin siyasal boyutu ise ulus-devletlerin geleneksel yönetim anlayışlarının değişmesini ve toplumların yönetim süreçlerine daha fazla katılmasını ifade eder.

Ulusüstü siyasal örgütlenmelerin dünya siyasetindeki yerlerini açıklamak.

Günümüzde “ulusüstü” nitelemesiyle anılan yeni siyasal birimlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Uluslararası kuruluşların devletler üzerindeki sınırlı yetkileri vardır. Bunlar kendilerini devlet yerine koyup karar alamaz ya da herhangi bir devlete ne yapip ne yapamayacağını söyleyemezler. Oysa ulusüstü örgütlenmeler tıpkı devletler gibi kendi karar alma mekanizmalarına sahiptir. Bunların alacakları kararlara üyelerinin uyma zorunlulukları da vardır. Bu modelin en önemli örneği Avrupa Birliği'dir.

Ulus-devletin geleceğine ilişkin farklı öngörülerini tartışmak.

Ulus-devletler uzun dönem boyunca “ulusal egemenliğin” temsilcileri olarak çok önemli bir işleve sahip olmuşlardır. Uzunca bir dönem boyunca ulus-devletleri sınırlandıran bir güç merkezi olmaması dünya savaşları başta olmak üzere pek çok sorunun yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Ancak günümüzde ulus-devlet modelinin daha demokratik ve özgürlükçü bir tarzda örgütlenmesine yönelik yaklaşımlar güçlenmiştir. Yakın gelecekte de ulus-devletlerin varlığı devam edecektir. Buna karşılık, ulus-devletlerin barışı ve düzeni korumayı amaçlayan bir anlayışa sahip olmaları zorunludur.

Kendimizi Sıyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi devletler arasındaki ilişkilerin karşılıklı diyalog ve uzlaşma yoluyla çözülebileceğini savunan uluslararası ilişkiler kuramıdır?
 - a. İdealizm
 - b. Realizm
 - c. Marksizm
 - d. Eleştirel Kuram
 - e. Faşizm
2. Aşağıdaki kavramlardan hangisi bir devletin ülkesi ve halkı üzerinde hukuksal kural koyabilme yetkisini ifade eder?
 - a. Meşruiyet
 - b. Hukuksallık
 - c. Toplumsal Sözleşme
 - d. Egemenlik
 - e. Anlaşma
3. Aşağıdakilerden hangisi egemenlik kavramının ortaya çıktığı ilk uluslararası anlaşma olarak kabul edilir?
 - a. Birleşmiş Milletler Anlaşması
 - b. Roma Anlaşması
 - c. Westphalia Anlaşmaları
 - d. Maastrich Anlaşması
 - e. Paris Anlaşması
4. Aşağıdaki oluşumlardan hangisi tarafından İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi hazırlanmıştır?
 - a. Milletler Cemiyeti
 - b. Birleşmiş Milletler
 - c. Avrupa Birliği
 - d. Varşova Paktı
 - e. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
5. Aşağıdaki kavramlardan hangisi belirli siyasal kararların alınması sürecine karardan etkilenenlerin de katılmalarını ifade eder?
 - a. Uzlaşma
 - b. Oydaşma
 - c. Etkileşim
 - d. İletişim
 - e. Yönetişim
6. Aşağıdaki ülkelerden hangisi Avrupa Birliği'nin üyesi **değildir**?
 - a. İngiltere
 - b. Norveç
 - c. Almanya
 - d. İtalya
 - e. Danimarka
7. Kendi vatandaşlarına karşı sürekli ve sistematik insan hakları ihlalleri gerçekleştiren devletlere karşı silahlı güç kullanılarak yapılacak harekete ne ad verilir?
 - a. Soğuk Savaş
 - b. Haklı savaş
 - c. İnsanî müdahale
 - d. Terörle mücadele
 - e. Fiilî engelleme
8. Aşağıdaki Birleşmiş Milletler organlarından hangisinde daimî üyelerin alınan herhangi bir kararı veto etme yetkisi bulunmaktadır?
 - a. Genel Kurul
 - b. Güvenlik Konseyi
 - c. Uluslararası Adalet Divanı
 - d. Ekonomik ve Sosyal Konsey
 - e. Genel Sekreterlik
9. Aşağıdaki oluşumlardan hangisi Avrupa Birliği'nin yapısı içinde **yer almaz**?
 - a. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
 - b. Avrupa Adalet Divanı
 - c. Avrupa Birliği Konseyi
 - d. Avrupa Parlamentosu
 - e. Avrupa Komisyonu
10. Aşağıdakilerden hangisi ulus-devletlerin geleneksel işlevlerinde değişiklik yaşanmasının nedenleri arasında **yer almaz**?
 - a. Küresel kapitalizm
 - b. İnsan hakları
 - c. Ulusüstü siyasal oluşumlar
 - d. Dünya savaşları
 - e. Küresel sivil toplum

Yaşamın İçinden

“

Küreselleşme ve Yönetişim

Küreselleşmenin yararları açıktır: daha hızlı büyüme, daha yüksek yaşam standartları, yeni fırsatlar- Ne var ki, bu nimetler son derece dengesiz dağılmakta ve küresel piyasa hala ortak toplumsal hedeflere dayalı kurallardan yoksun işlemekte olduğu için sürecin öteki yüzü de kendini göstermeye başlamıştır.

1945'te BM kurucuları açık, işbirliğine dayalı ve uluslararası bir dünyaya yönelik bir sistem oluşturmuşlardır. Sistem çalışmış ve küreselleşmenin ortaya çıkmasına olanak vermiştir. Bunun sonucudur ki bugün küresel bir dünyada yaşıyoruz. Söz konusu değişime uyum sağlanması bugün tüm dünya liderlerinin ortak sorunudur.

Bu yeni dünyada bireyler ve gruplar giderek artan biçimde, devletleri dışlayarak, doğrudan iletişim kurmaktadır. Bunun belirli sakıncaları vardır. Suç, uyuşturucular, terörizm, kirlenme, hastalık, silah ve mülteciler: bunların tümü eskiye oranla çok daha büyük bir hızla ve çok daha geniş hacimlerde hareket etmektedirler. İnsanlar çok uzaklarında meydana gelen olaylardan ürküntü duymaktadırlar. Başka ülkelerdeki adaletsizlik ve şiddeti giderek daha yakından tanımakta ve devletlerin bu konuda bir şeyler yapmalarını beklemektedirler. Ama yeni teknolojiler aynı zamanda ortak bir anlayış ve ortak eylem için de yeni olanaklar sunmaktadır. Küreselleşmenin en iyi yanlarını alıp en kötülerinden uzak durarsak, daha iyi yönetmeyi ve birlikte daha iyi yönetmeyi öğrenmemiz gerekecektir. Bu, bir dünya hükümeti gerektiği ya da ulus-devletin sonunun geldiği anlamına gelmez. Tersine, devletlerin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun için de ortak kurumlar bünyesinde, ortak kural ve değerler çerçevesinde birlikte hareket ederek birbirlerinden güç alabilirler. Söz konusu kurumlar, iktidarın paylaşımı dahil, günün gerçeklerini yansıtmalıdır. Dahası, devletlerin, küresel ölçekli şirketler dahil, devlet-dışı aktörlerle işbirliği yapmalarına olanak verecek bir yapıda olmalıdırlar. Çoğu durumda, değişen dünya gündemine daha hızlı uyum sağlayabilecek olan yarı resmi politika ağlarıyla da desteklenmelidirler.

Günümüz dünyasında gelir dağılımında görülen büyük adaletsizlikler, en az bir milyar insanın içinde yaşadığı sefil koşullar, kimi bölgelerde süren kronik çatışmalar ve doğal çevrenin hızla bozulması: bir araya geldiklerinde bunlar, ortak bir anlayışla gerekli önlemlerin alınmaması durumunda, mevcut kalkınma modelinin sürdürülmesini olanaksız kılmaktadır. Kısa süre önce altı kıtada gerçekleştirilen bugüne kadarki en büyük kamuoyu yoklaması dünyanın her yanında insanların bu tür önlemlerin beklentisi içinde olduklarını kanıtlamıştır.

Birleşmiş Milletler'in yenilenmesi

Tüm bu tehditlerle başedilmesi güçlü bir BM'nin yokluğunda daha da zor olacaktır. BM'nin güçlendirilmesi ise hükümetlere ve özellikle onların ortak çözümler arama sürecinde başka unsurlarla -özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve çoktarafli kuruluşlar- birlikte çalışma iradesine bağlıdır. BM, ilgili tarafları harekete geçirmek için bir katalizör görevi görmelidir. BM ayrıca başta bilgi teknolojisi olmak üzere yeni teknolojilerden en geniş biçimde yararlanmalıdır. Genel Sekreter aşağıdaki alanlarda yoğunlaşılmasını tavsiye etmektedir:

Güçlü yanlarımızın belirlenmesi: BM'nin nüfuzu gücünden değil, temsil ettiği değerlerden, küresel normların oluşturulması ve sürdürülmesinde oynadığı rolden, küresel ilgiyi sorunlara çekme ve küresel eylemi harekete geçirme yeteneğinden ve insanların hayatlarını iyileştirme çabalarının yarattığı güven duygusundan kaynaklanmaktadır. Özellikle hukukun üstünlüğünün önemini her zaman vurgulayarak bu güçlü yanlarımızı daha da pekiştirmeliyiz. Ama aynı zamanda da, hem etkin bir işleyiş göstermesi hem de tartışılmaz bir meşruiyete sahip olması için öncelikle Güvenlik Konseyi reformunu gerçekleştirerek BM kendini uyarlamalıdır. Öte yandan da BM sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve vakıflarla ilişkilerini güçlendirmelidir.

Değişim için danışma ağı oluşturulması: Uluslararası kuruluşlar, sivil toplum ve özel sektör örgütleri ile hükümetleri bir araya getirerek, ortak hedefler doğrultusunda resmi kurumları gayriresmi politika ağları ile desteklemeliyiz.

Dijital bağlantılar kurulması: BM'nin verimliliğinin artırılması ve dünya ile etkileşiminin güçlendirilmesi için yeni bilgi teknolojilerinden yararlanmalıyız. Ancak bunu gerçekleştirebilmek için önce değişime kapalı bir kültürü alt etmemiz gerekmektedir. Genel Sekreter bu konuda yardımcı olması için bilgi teknolojisi sanayiinden destek isteyecektir.

Sessiz devrimin güçlendirilmesi: 21. Yüzyılın ihtiyaçlarına cevap verebilmek için gerçek anlamda bir yapısal reform; üye ülkeler arasında öncelikler konusunda daha net bir görüş birliği; ve günlük işleyişin daha az müdahaleci bir biçimde denetimi gerekmektedir. Genel Kurul'un da, örneğin, örgüte verilecek yeni görevlerde gerekli esnekliğe yer vermesi ve sonuca yönelik bütçe uygulamaları gibi alanlarda kararlar alması gereklidir.

”

Kaynak: http://www.belgenet.com/arsiv/binyilzirve_01.html. Birleşmiş Milletler Eski Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan “**21. Yüzyılda Birleşmiş Milletler**” başlıklı rapordan özetlenmiştir.

Okuma Parçası

...

Önümüzdeki birkaç on yıl içinde belirli bir post-Vesfalyen dönem senaryosunun şekillenmesi artık mümkün hale gelmiştir ve bu nedenle ileriki yıllarda küreselleşmenin yapısında ve dinamiklerindeki gelişmelerle, ortaya çıkmakta olan yeni dünya düzeninin çerçevesinin de çarpıcı biçimde değişmesi muhtemeldi –elbette böyle bir şey küresel imparatorluk seçeneği başarıyla uygulanmadığı takdirde gerçekleşecektir. Küresel ortam kuralızsızlaştırılmış dünya ekonomisi içinde büyük teknolojik değişimler ve piyasa güçlerinin değişkenliğinin yarattığı etki nedeniyle çok istikrarsızdır. Bu bakımdan şu andaki durum, yukarıda tanımlanan türden bir neo-Vesfalyen dünya düzeni ile daha ileride ortaya çıkacak ve olumlu ya da olumsuz yönlerle hareket edebilecek (insani yönetim perspektifinden değerlendirildiğinde) post-Vesfalyen bir dünya düzeninde oluşan çifte gerçekliği kabul etmemiz gerekmektedir.

Vesfalyen anlayışın biçimlendirdiği klasik uluslararası ilişkiler çerçevesinin gelecekte politika üreticileri ve akademik çevreler için tatmin edici bir rehberlik yapacağını düşünmek pek mümkün değildir (...)

Pozitif değişimin failleri oluşum sürecindedir. Arka planda insan hakları (özellikle sivil özgürlükler, *apartheid* [ırk ayrımcılığı] ve cinsiyet konularında) ve çevre açısından aktif ve etkili olan yerleşiklik kazanmış ulusötesi STK'lar bulunmaktadır. Ön plandakiler ise, ister yerel düzeyde büyük barajlar ve enerji santrallerine karşı yerel muhalefet biçiminde, ister G-8 ya da Dünya Ekonomik Forumu'nun toplantı yerleri gibi küresel politika üretim arenaslarında sesini yükseltmek biçiminde olsun, şirket küreselleşmesinin muhtelif tezahürlerine karşı mücadelenin ön saflarında yer alan daha şekilsiz sivil toplum aktörleridir. Bu aktivizmin gücü ve etkinliği şu anda açık şekilde fark edilmeyebilir. Bu çabaların başarısı esas olarak insani küresel yönetişimin kurulması taahhüdünü paylaşan hükümetlerle işbirliği yapma ve kalıcı ilişkiler kurabilme kabiliyetine bağlı olacaktır. Aynı zamanda, kendini demokratikleşmeye ve şiddet içermeyen politikaya adanmış olan küresel sivil toplum içinde bir mutabakat şekillendirme yeteneğine de ihtiyaç duyulacaktır.

Demokratik uygulamaları ve usulleri derinleştirip yaygınlaştırma mücadelesi çeşitli formatlar içinde devam edecek gibi görünmektedir. Bu mücadelenin devlet, pazar, bölge ve dünyanın birbirleriyle özgün etkileşi-

mini içeren, birbirinden oldukça farklı bir dizi bölgesel ve küresel girişim ve deneyime dayanması muhtemeldir. Söz konusu farklılıklar çeşitli kültürel, ekonomik ve siyasal koşulları yansıtacaktır. Bu koşullar bir dizi tarihsel anının yükünü taşıyacak, çoğunlukla milliyetçi ve medeniyetçi uyanışla yakından bağlantılı görülen farklı kisveler içindeki dini etkilerin canlanmasıyla giderek daha fazla tahrik edilecektir. Aynı zamanda çevreye ilişkin eğilimlerin ve teknolojik atakların, özellikle hüküm süren düzenleyici çerçevenin kısa ve orta vadeli insan sağlığı ve refahı ile insanlığı sınırlayan koşulların (örn. klonlama ve robotlar aracılığıyla) tanımlanması açısından algılanan etkileri de önem taşımaktadır (...) Gelecekteki dünya düzeni konusundaki arayışlar, 11 Eylül'e verilen yanıtı daha pozitif yönelimlere doğru çevirecek, dünya halklarının haklı şikâyetlerini dikkate alacak ve güvenlik anlayışını insani küresel yönetişimin değerleri ile kurumları etrafında inşa edebilecek kadar güçlü demokratik enerjilerin yükselmesine bağlı olacaktır (...) [G]elecek, ya egemen devletlerin oluşturduğu esasen Vestfalen dünyanın yeni bir aşaması olarak, ya da bölgecilik ve küreselleşmeciliğin siyasal topluluklara sağladığı güvenlik ve kimliklerin yeni gerçekliğe post-Vesfalyen damgası vurulmasını hak edecek dereceye ulaştığı "moment" olarak pozitif biçimde gelişebilir.

Kaynak: Falk, R. A. (2004). **Dünya Düzeni Nereye?: Amerikan Emperyal Jeopolitikası:** çev. Neşenur Domaniç, Nusret Arhan. İstanbul: Metis Yayınları.

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. a Yanıtınız yanlış ise, “Uluslararası İlişkiler Kuramları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d Yanıtınız yanlış ise, “Uluslararası Sistemin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. c Yanıtınız yanlış ise, “Uluslararası Sistemin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise, “Uluslararası Sistemin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise, “Soğuk Savaşın Bitişi ve Dünyada Değişen Dengeler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise, “Ulusüstü Siyasal Örgütlenmeler: Avrupa Birliği Örneği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise, “Küreselleşme Sürecinde Siyaset” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. b Yanıtınız yanlış ise, “Uluslararası Sistemin Doğuşu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a Yanıtınız yanlış ise, “Ulusüstü Siyasal Örgütlenmeler: Avrupa Birliği Örneği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise, “Ulus-Devletin Geleceği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Egemenlik kavramı ilk kez, 1576 yılında Fransız hukukçu Jean Bodin tarafından kullanılmıştır. Ancak kavramın devletler sistemine yansımaları, 1648 yılında dönemin Avrupalı devletleri arasında imzalanan Westphalia Anlaşmaları aracılığıyla olmuştur. Bu Anlaşmalar aracılığıyla Avrupalı devletler karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliklerini kabul etmişlerdir. Böylece devletler, kendi hükmettikleri alan üzerinde hukuk koyma yetkisini tek başlarına ellerine almışlardır. Ayrıca, devletler, birbirlerinin içişlerine karışmayayı da karşılıklı olarak taahhüt etmişlerdir.

Sıra Sizde 2

Günümüzde Birleşmiş Milletler’e yönelik en önemli eleştiri, bu Örgütün, Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinin güdümünde olmasıdır. Buna göre, 200’e yakın devlet BM üyesi olmasına rağmen bunların büyük çoğunluğu karar alma süreçlerinde etkili değildir. Oysa Güvenlik Konseyi’nin daimi üyelerinden yalnızca biri bile herhangi bir kararın alınmasını engelleyebilmektedir. Bu nedenle, BM yapısının demokratikleştirilmesi yönünde giderek daha fazla tez üretilmektedir. BM’de karar alma süreçlerinin üye ülkelerin görüş ve taleplerini daha fazla öne çıkaracak şekilde düzenlenmesi dünyada barışın sağlanması açısından önemli katkı sağlayacaktır.

Sıra Sizde 3

Soğuk Savaş sırasında dünya adeta iki farklı kutba ayrılmıştır. Bu durum, farklı ülkeler arasında sürekli olarak bir çekişme yaşanmasına neden olmuştur. Her iki kutupta yer alan ülkeler de sürekli olarak bir “dış tehdit” olgusunu canlı tutmuşlardır. Bu nedenle, Soğuk Savaş yıllarında temel özgürlüklerin ve demokrasinin gerçek anlamda yaşanması bakımından çok sayıda sorun çıktığı söylenebilir. Zira devletler, özgürlüklerin genişletilmesinin ülkenin gücünde bir zaafa yol açacağını ileri sürebilmişlerdir.

Sıra Sizde 4

Küreselleşmenin en önemli sonuçlarından biri dünyada toplumların giderek daha fazla şekilde birbirlerine yaklaşımlarıdır. Özellikle iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle artık farklı ülkeler arasındaki insanlar arasında etkileşim artmıştır. Örneğin, Internet aracılığıyla coğrafi açıdan çok uzakta bulunan bir ülkede yaşayan

insanlarla iletişim kurmak, ticaret yapmak ve düşünce paylaşımında bulunmak mümkün olmaktadır. Bu durum, farklı ülkelerde yaşayan insanların birbirlerini daha iyi tanımalarını sağlamaktadır.

Sıra Sizde 5

Sivil toplum kuruluşları, çağımızda demokratik ideallerin yaşama geçmesi açısından çok önemli bir işleve sahiptir. Yaşadığımız çağda STK'lar faaliyet alanlarını farklı ülkeleri kapsayacak şekilde genişletmiş ve güçlendirmişlerdir. Ayrıca BM başta olmak üzere uluslararası kuruluşlar STK etkinliklerini daha fazla ciddiye almaktadır. Bu nedenle, demokrasinin gelişmesi için çalışan STK'ların taleplerinin devletler tarafından daha fazla ciddiye alınma zorunluluğu bulunmaktadır.

Sıra Sizde 6

Ulus-devletlerin gerek insanlar gerekse ülkeler arasındaki ilişkiler bağlamında çok önemli işlevleri vardır. Fransız Devrimi'nden günümüze insanlık tarihi açısından en gerçekçi yönetim modeli ulus-devlettir. Ancak ulus-devletlerin sahip oldukları egemenliği sorumlu bir şekilde kullanmaları ve uluslararası hukuk kurallarına uymaları büyük önem taşımaktadır. Günümüzde ulus-devlete yönelik pek çok eleştiri, hatta bu modelin ortadan kalkacağına yönelik görüşler bulunmaktadır. Ancak bu yaklaşımı benimseyenlerin ulus-devletin yerini alacak bir model öneremedikleri de görülmektedir. Dolayısıyla yakın gelecekte de ulus-devlet modeli insanlık tarihindeki yerini koruyacaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Beriş, H. E. (2006). **Küreselleşme Sürecinde Egemenlik: Ulusal Egemenliğin Yeni Sınırları**. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Dursun, D. (2010). **Siyaset Bilimi**. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Falk, R. A. (2004). **Dünya Düzeni Nereye?: Amerikan Emperyal Deopolitikası**. Çev. Neşenur Domaniç ve Nusret Arhan, İstanbul: Metis Yayınları.
- Fukuyama, F. (2011). **Tarihin Sonu ve Son İnsan**. Çev. Zülfü Dicleli, İstanbul: Profil Yayınları.
- Giddens, A. (2008). **Ulus Devlet ve Şiddet**. Çev. Cumhuriyet Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Heywood, A. (2007). **Siyaset**. Çev. B. Berat Özipek ve diğerleri. Ankara: Liberte Yayınevi.
- Huntington, S. P. (2006). **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**. Çev. Cem Soydemir ve Mehmet Turhan, İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Karluk, R. (2011). **Avrupa Birliği**. 10. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Pierson, C. (2011). **Modern Devlet**. Çev. Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan, İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- http://en.wikipedia.org/wiki/Hugo_Grotius
- <http://www.thewallpapers.us/r-askeri-resim-17-2.-dunya-savasi-720-savastan-kalman-goruntuler-4649.htm>
- <http://epochtimestr.com/index.php/13-kasim-1920-milletler-cemiyetinin-cenevredeki-acilisina-41-ulkeden-5-bin-temsilci-katildi/>
- <http://www.un.org.tr/>
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Mihail_Gorba%C3%A7ov
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Berlin_duvar%C4%B1
- http://en.wikipedia.org/wiki/Member_state_of_the_European_Union
- www.abgs.gov.tr
- <http://www.emtiafiyatları.com/?Syf=18&Hbr=274918>
- http://www.belgenet.com/arsiv/binyilzirve_01.html